TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

Žengiant į jubiliejinius metus

Lietuviai ir Amerikos politikos formavimas

Politikos ir kultūros santykio prasmė

Gruodžio 17 perversmas

Valstybinės vyskupų konferencijos

Nacinė Lietuvos okupacija

Bendravimo pinklėse

Politinių jėgų telkimo ir apsijungimo klausimu

K. Adenaueris ir Lietuvos reikalai

1967 m. Nr. 1 (28)

TĖVYNĖS SARGAS—GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja—Editor: St. Dzikas

Redakcijos adresas—Address of Editor: 89-17 97th Street, Woodhaven, N. Y., 11421

Administracija—Administration: Jonas Jakučionis, 503 Euclyd Ave., Brooklyn, N. Y., 11208

Leidžia *Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga*, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Published by *The Lithuanian Christian Democartic Union*, a member of Christian Democratic International—Nouvelles Equipes Internationales (NEI) and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

J. Aistis, K. Ališauskas, Dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., inž. K. Barūnas, vysk. V. Brizgys, Dr. A. M. Budreckis, Dr. J. Budzeika, St. Dzikas, prof. Dr. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, Dr. J. Girnius, J. Gobis, prof. J. Gravrogkas, A. Gražiūnas, Dr. D. Jasaitis, J. Kairys, A. J. Kasulaitis, kun. J. Kidykas, kun. T. Krištanavičius, S.J., kun. J. Krivickas, Dr. A. Kučas, Dr. O. Labanauskaitė, Dr. V. Litas, St. Lušys, Dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Ig. Malinauskas, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. Dr. J. Meškauskas, K. Mockus, J. Mulokas, Pr. Pauliukonis, V. Peldavičius, L. Prapuolenis, J. Puškorius, prof. Dr. K. Račkauskas, prof. Dr. A. Ramūnas, O. Rancans, S. Rauckinas, Dr. P. V. Raulinaitis, A. Repšys, Dr. A. Sužiedėlis, S. Sužiedėlis, Dr. K. Šidlauskas, Dr. A. Škėrys, P. Spetyla, prel. L. Tulaba, P. Vainauskas, V. Vaitiekūnas, kan. M. Vaitkus, Dr. J. K. Valiūnas, kun. J. Vaškas, M.I.C., Dr. V. Viliamas, kan. V. Zakarauskas, Br. Zumeris, Dr. Kl. Žalalis, O.F.M., J. Žalys, Dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kiti.

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1967 m. Įsteigtas 1896 m. **1 (28) nr.**

ŽENGIANT Į JUBILIEJINIUS METUS

DR. J. K. VALIŪNAS
New York, N.Y., JAV

Laisva ir nepriklausoma Lietuvos valstybė ne dėl lietuvių kaltės, bet dėl krašto geografinės padėties jau ne vieną kartą buvo okupuota. Kai prieš keturiasdešimt devynerius metus Lietuva vėl tapo laisva, ji sugebėjo būti vertingu laisvųjų kraštų šeimos nariu.

1941 m. lietuviai sukilo prieš rusą okupantą ir sudarė Laikinąją Vyriausybę, kuri naujo okupanto — vokiečio buvo tačiau likviduota. Lietuvių tauta tuo būdu liko be vyriausybės, be laisvės ir be vieningo organo kovai už nepriklausomybę vadovauti. Bet vokiečių okupacijos metu, 1943 m. lapkričio 25 d., lietuvių partijos ir rezistencinių grupių veikėjai tam tikslui sudarė Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą.

VLIKas pirmojoje savo deklaracijoje, kuri buvo tautai paskelbta 1944 m. vasario 16 d. Vilniuje, pareiškė, kad lietuvių tautos laisvė ir Lietuvos valstybės nepriklausomybė yra būtinos sąlygos tautos egzistencijai ir gerovei. Iš šio pareiškimo išplaukia visi permanentiniai bei pagrindiniai VLIKo uždaviniai. Pats pagrindinis jų — išlaikyti valstybės suverenumą, kalbėti okupuoto krašto laisvųjų lietuvių vardu bei sujungti visus geros valios lietuvius į vieningą junginį šiai mūsų tautai šiandien sunkiai, lemtingai, bet garbingai ir į laimėjimą vedančiai kovai.

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

Lietuviai aukojo savo gyvybes 1918 m. vasario 16 d. paskelbtai Nepriklausomybei įgyvendinti. Jų pavyzdžiu sekdami, daug mūsų geriausių tautiečių paaukojo savo gyvybes ir 1944 m. vasario 16 d. deklaracijai įamžinti bei padaryti ją mūsų kovos švyturiu. Tad kiekvienos lietuvės ir kiekvieno lietuvio pareiga kovoti už tautos laisvę ir nepriklausomos Lietuvos atstatymą.

Nuo 1944 m. tarptautinė padėtis radikaliai pasikeitė. Dar niekuomet naujųjų laikų istorijoje pasaulio žemėlapis nėra tiek daug per tokį trumpą laiką pakitęs. Tasai vyksmas dar nesustojo. Vykstant "tiltų statymo" tarp Vakarų ir Rytų politikai, kai kurie kraštai pradeda daryti rusams nuolaidų. To mums svarbūs pavyzdžiai yra 1965 m. Madride sustabdymas Pabaltijo radijo programų ir anglų - rusų susitarimas dėl Lietuvos aukso. Tačiau paskutinieji Artimųjų Rytų įvykiai parodė, jog tie tiltai gali susilaukti Avignon tilto likimo . . . Faktas, jog didžiosios Vakarų valstybės Lietuvos okupacijos nepripažįsta, paskatina ir mažesnes laisvąsias valstybes laikytis tokios pat politikos. Tačiau šiai Lietuvos suverenumo padėčiai išlaikyti bei jai stiprinti ir plėsti dar į kitus mums draugingus kraštus reikia mūsų visų talkos.

VLIKo santykiai su mūsų diplomatais yra geri. Mes sutarėme, jog tik vieningas darbas duos geriausių vaisių. Deja, ne visur mes savo diplomatines atstovybes turime, todėl, susitarus su mūsų diplomatais, kai kuriuose kraštuose jiems talkina VLIKo delegatūros.

Mano užsienio kelionių metu daugelis vyriausybių žadėjo mūsų kovoj visokiariopą paramą. Mūsų delegatūros ne tik turi tokį palankumą Lietuvai išlaikyti, bet ir konkrečių svarbių uždavinių ne vienu atveju atlikti. Jas stipriname ir, aplinkybėms kintant, nurodome veiklos kryptį.

Kai kuriuose kraštuose, pavyzdžiui Kanadoje, VLIKas savo delegatūros neturi, bet veikia per kraštų Lietuvių Bendruomenes. Bendradarbiavimas vyksta sklandžiai ir yra pozityvus.

Vienas pagrindinių VLIKo uždavinių yra okupuoto krašto informavimas. Mums svarbu, kad lietuviai okupuotoje

VLIKo pirmininkas Dr. J. K. Valiūnas

tėvynėje žinotų apie mūsų atliekamus laisvinimo darbus, lietuvybės išlaikymo bare ir mūsų — laisvajame pasaulyje esančių — pasiekimus kultūrinėje, mokslinėje bei kitose srityse. Deja, nei knygos, nei kita mūsų spauda į Lietuvą neįleidžiamos. Tik radijo bangomis galime prabilti į okupuotą kraštą. VLIKas deda visas pastangas radijo transliacijoms sustiprinti ir pagausinti.

Kol okupantas neleidžia laisvai su Lietuva bendrauti, santykiavimas su kraštu gali būti tik privataus pobūdžio. Aišku, atsiranda neapgalvotų, nesutartų pareiškimų, bet jie tarnauja tik okupantams. Tai kiekvienas sovietinę santvarką pažįstąs gerai žino. Drausmingas ir išmintingas Clevelando nutarimų laikymasis lietuvio padėtį Lietuvoje ne blogins, o gerins. Rusai ieško būdų mus skaldyti. Nesileiskime apgaunami ir įžvelkime jų klastą. Santykiaukime su Lietuva per savo brolį ar sesę, o ne per rusų įstaigas.

Lietuvos nepriklausomybės atstatymo penkiasdešimt metų sukaktį lietuviai minės visame pasaulyje. Turime stengtis, kad minėjimai, kurie tęsis ištisus metus, pasitarnautų ne tik mums patiems, bet — svarbiausia — ir užsieniečiams informuoti. Veiksnių konferencija š. m. sausio 15 d. New Yorke sutarė bendrą veikimo planą, kalendorių, ir tie nutarimai buvo paskelbti spaudoje. Pagal juos VLIKas šaukia politinę veiksnių konferenciją 1967 m. spalio 22-23 dienomis Washingtone. Ta konferencija priims manifestą, kuris bus delegacijų įteiktas arba pasiųstas visoms laisvojo pasaulio vyriausybėms kartu su atitinkamomis peticijomis. Tai reikia atlikti jau 1968 m. pradžioje, kad pagrindinis ir svarbiausias Jubiliejinių Lietuvos Laisvės Kovos Metų įvykis — Vasario 16 minėjimai — praeitų atitinkamo rimtumo, susikaupimo, iškilmingumo bei ryžto kovą laimėti dvasioje ir tuo imponuotų laisvajam pasauliui.

VLIKo Taryba birželio 30 d. priėmė VLIKo 1968 m. Laisvės Kovos Programą bei nustatė detalizuotą planą jai vykdyti.

Šalia veiksnių politinės konferencijos Washingtone ir Vasario 16 minėjimų visame pasaulyje, trečiasis didelis įvykis 1968 m. programoje bus Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimas New Yorke, apie kurio programą VLIKas yra jau

painformuotas ir joje dalyvaus pozityviai prisidėdamas prie šio seimo pasisekimo.

Ketvirtasis reikšmingas įvykis — tai paties VLIKo 25 m. sukaktis. Ją atžymėkime kukliai, bet esmingai ir ryžtingai. Tą progą panaudosime suartėjimui su savąja visuomene ir užsieniečių informavimui.

Svarbus įvykis bus ALTo rengiamoji Lietuvių Diena Washingtone 1968 m. vasarą. VLIKas tą sąskrydį remia ir, kiek galės, prisidės prie jo pasisekimo.

VLIKas sutartinai su Diplomatine Tarnyba, P. L. Bendruomene ir Lietuvos Laisvės Komitetu sudarė Lietuvos nepriklausomybės 50 metų sukakties jubiliejinei programai vykdyti kalendorių, komisijas, nustatė veikimo gaires, ir iš to darnaus bendradarbiavimo išaugs pozityvūs vaisiai. Deja, ligi šioliai ALT dar nepasisakė teigiamai dėl dalyvavimo veiksnių rengiamoje 1968 m. Laisvės Kovos Programoje, tačiau tikimės, jog ir ALT įsijungs į bendrą darbą, kas būtų tikrai tikslinga geriausiems rezultatams pasiekti.

Aš nuoširdžiai siekiu visų mūsų veiksnių darnaus ir tampraus bendradarbiavimo, nes tai duotų mums daugiausia jėgos mūsų sunkioje kovoje. To laukia iš mūsų broliai ir sesės okupuotoje Lietuvoje, tai vertina ir laisvųjų kraštų vyriausybės.

Kviečiu tad visus geros valios tautiečius VLIKo 1944 m. deklaracijai įvykdyti — visomis išgalėmis prisidėti prie nepriklausomos Lietuvos atstatymo. Laisvasis žmogus mums talkins, bet tik tuomet, kai mes, būdami visiškai vieningi, savo kovos įstangumu parodysime, jog mes nenurimsime, kol Lietuva bus laisva ir nepriklausoma.

Su Dievo palaima bei išmintingai naudojama energija mes šią kovą laimėsime.

LIETUVIAI IR AMERIKOS POLITIKOS FORMULAVIMAS

ALGIRDAS BUDRECKIS
New York, N.Y., JAV

Nelaisvės dvidešimtpenkmetis išretino mūsų politikų eiles. Dabartinė politinė konjunktūra nėra aiški. Mūsų ilga tremties odisėja atneša nusivylimą ir atitrūkimo nuo tikrovės pavojų.

Atsiranda jaunimo jėgų, bet ir jųjų skaičius ribotas. Nutautėjimas kaskart atsiima vis didėjančią dalį. Užtat reikia maksimališkai panaudoti savo energiją bei lėšas žygiams ir darbams, kurie duotų teigiamų, neabejotinų rezultatų. Negalime jubiliejinių metų išvakarėse tenkintis vien gražbylyste ir istoriniais prisiminimais. 1968 metai bus reikšmingi, jei juos panaudosime tautiškai susikaupti, pervertinti savo išeivinį potencialą ir planuoti ilgalaikę laisvinimo strategiją.

Tremties užsitęsimas verste verčia mus gundytis vienveiksmiais žygiais. Tačiau realybė yra tokia, jog nepakaks tik vieno nepaprasto smūgio, vieno stebuklingo žygio, kuris, lyg senovės izraelitų ragų trimitavimas, nuverstų priešo mūrus. Gal vienkartinio žygio mitu buvo pagrįsti mūsiškių nepaprasti politiniai kongresai, žygiai, peticijos ir vizitai pas prezidentus. Blaiviai žiūrint į politiką, taip niekuomet nebuvo ir nebus.

Tik nuolatinis darbas, nuolatinės pastangos, nuolatinis mūsų aukojimasis atneš pergalę.

Pirma prielaida: iš pasaulio galybių vien Jungtinės Amerikos Valstybės besąlygiškai nepripažįsta Lietuvos inkorporavimo į Tarybų Sąjungą. Vatikanas irgi nepripažįsta. Visos kitos valstybės, turėjusios santykius su Lietuvos Respublika, iki tam tikro laipsnio skaitosi su padėtimi kaip su įvykusiu faktu.

Antra prielaida: Jungtinės Amerikos Valstybės, kaip pasaulio pirmaeilė galybė, turi ir turės įtakos į Lietuvos likimą.

Dėl šios priežasties Amerikoje gyvenančiųjų lietuvių pirmoji politinė pareiga yra dėti pastangas, kad Amerikos politika Lietuvos atžvilgiu pasuktų Lietuvai naudinga kryptimi. Kitaip sakant, lietuvių įtaigojimo taikiniu turi būti Amerikos užsienio politiką lemią veiksniai. Pats pagrindinis Amerikos užsienio politikos formuluotojas yra Valstybės Departamentas, kadangi tai yra pastovus nusistovėjęs specialistų centras. Prezidento kanceliarija ir Kongresas dažniau keičiasi ir todėl remiasi Valstybės Departamento ekspertize.

Prieš planuojant veikimo strategiją, reikia susipažinti su taikinio topografija. Kitaip sakant, pirma reikia žinoti, kokia yra ta pastovi Amerikos politika Lietuvos atžvilgiu, ir tik tada planuoti kaip ją paveikti.

1962 m. spalio 11 d. Valstybės Departamento sekretoriaus padėjėjas Frederick Dutton rašė tuometiniam New Yorko senatoriui Kenneth B. Keating, kad William R. Tyler, Valstybės Departamento pasekretoris Europos reikalams, išdėstė Atstovų Rūmų Europos reikalų pakomisijui 1962 m. rugsėjo 13 d. politines gaires Rytų Europos klausimu. Jisai tvirtino, jog pasekretorio Tylerio gairės sutampa su Valstybės Departamento linija, būtent:

> Pirma, Jungtinės Valstybės pageidauja, kad Rytų Europoje būtų visiškai nepriklausomos tautos, kurios naudotųsi vidine laisve ir normaliai santykiautų su visom šalim. Tačiau, bet koks Rytų Europos esamos padėties peržiūrėjimas turi atsižvelgti į faktą, kad Sovietų jėga šiuo metu dominuoja šių kraštų poziciją ir kad bet koks visuotinis ir tolimos distancijos pakeitimas, kuris kėsintųsi į Sovietų viešpatavimo atstūmimą, neįmanomas netolimoje ateity. Bet tai nereiškia, kad JAV priima *status quo* Rytų Europoje ar kad JAV yra tikros dėl galutinės išdavos santvarkų konkurencijoje šioje srityje. Tai sugestionuoja, tačiau, kad JAV politika yra atsakinga politika, pagrįsta tikra padėtimi.
>
> Antra, išskyrus nenumatytus įvykius, kurie rimtai nusilpnintų Maskvos varžtus Rytų Europoje, pažanga siekiant JAV tikslo, t. y., visiškai nepriklausomų ir laisvų tautų Rytų Europoje, atrodo, realizuojama tik palaipsniui (only by gradual means).

Trečia, mes (Valstybės Departamentas) numatome esamų galimybių naudojimą Rytų Europoje šiaip: sistematingai plečiant kontaktus ir sąlytį tokiu būdu, kad JAV ir Vakarų įtaka šioje srityje būtų didinama, kad mūsų domėjimasis žmonių gerove paskatintų laisvųjų institucijų siekimą, palaikytų jųjų ryšį su Vakarų idėjomis ir padėtų jiems išlaikyti tikrą užsimojimų ir laimėjimų pasaulyje perspektyvą.

JAV užsienio politika Rytų Europos atžvilgiu, taigi ir Lietuvos, yra pagrįsta gradualizmu. Gradualizmas reiškia: eikime pamažu, viskas keičiasi, esame pasaulinė galybė, galime palaukti penkiasdešimt, šimtą metų, komunizmas evoliucijos keliu sušvelnės, nusilpnės ir ilgainiui asimiliuosis Vakarų įtakų veikiamas. Gradualizmas yra tas siūlas, kuris eina per Trumano - Eisenhoverio sulaikymo politiką, o dabar yra Johnsono taikingo angažavimosi politikos pagrindu. Tokia yra politinė realybė — ar ji mums, lietuviams, patinka, ar ne. Aišku, ir tokiu pėsčiu būdu kada nors Lietuva sulauks šviesesnio rytojaus. Bet kokia kaina? Iki kokio laipsnio bus lietuvybė sužalota, kraštas ūkiškai iščiulptas ir atsilikęs, kai galų gale laisvės valanda išmuš? Vienas dalykas aiškus: einant gradualizmo keliu tada išeivija bus nutautimo žymiai paveikta. Tie, kurie išsilaikys, bus jau neefektyvi saujelė, kuri vargu ar galės kraštui padėti. Atsižvelgiant į tai, reikia kaip tik galima pagreitinti tą evoliucijos procesą į laisvę. Tai, be abejo, yra milžiniškas uždavinys.

Gradualizmas turi pavojų ir iš kito taško: amerikiečiai, bestatydami tiltus į Rytus ir norėdami tuo paveikti sovietinio bloko žmones, gali nuslysti į pragaištingą pataikavimą arba tik sustiprinti režimą ir kompartijos biurokratiją gyventojų masių nenaudai.

Štai, kokių problemų turime prieš akis 1968 metų išvakarėse. Tikiuos, kad mes, kaip organizuota visuomenė, turėsime pakankamai sutelktinės politinės išminties rasti atsakymus į problemas o taip pat rasime išeitį iš gradualizmo ir nutautimo lygiagretiškumo varžtų.

Kas bebūtų, turime priimti faktą, kad gradualizmas yra dabartinė Valstybės Departamento politikos koncepcija. To-

dėl ir turime kalbėti apie gradualizmo aspektus, nes Amerikos pragmatinių politikų akyse šiuo metu kitokios tezės yra bereikšmės ir nesvarstytinos. Kitaip sakant, norėdamas pradėti dialogą, apeliuotojas turi veikti šeimininko galvosenos kontekste. Savo idėjų forsavimas būtų tik išsišokimas. Tad pastangos turi būti dedamos subtiliai ir atsargiai siekiant, kad ir netiesiogiai paveikti Valstybės Departamentą bei kitas institucijas, kurios formuluoja Lietuvos likimą liečiančią politiką.

Kyla tad klausimas, į ką turime ir galime veikti?

Dažnai mūsiškių raštuose apie viešąją opiniją ir užsienio politiką pasitaiko klaidingų pažiūrų į Amerikos politinės įtakos elementų struktūrą. Yra polinkis žiūrėti į politikos formulavimo problemą kaip į vienalytį santykiavimą tarp oficialios demokratiniu būdu išrinktos vadovybės ir nediferencijuotos visuomenės. Tai prileidus, problemos aiškinamos šiaip: pirma — kaip padaryti oficialiąją vadovybę atsakingą prieš visuomenę, ir antra — kaip padaryti visuomenę budria, painformuota ir įtakinga politikos formulavime. Priėmus tokias prielaidas, planuojama paveikti plačiausias ir pilkiausias mases. Tačiau tai nėra tikslinga, nes nei mes turime daugiamilijoninių fondų paveikiai atlikti, nei iš tikrųjų tos pilkos masės nori ar net gali mums padėti.

Iš tikrųjų, viešosios opinijos ir užsienio politikos problematika Amerikoje yra žymiai sudėtingesnė, negu kai kurie veikėjai ir mūsų spauda kartais aiškina. Norint bent apibūdinti Amerikos politinę realybę, reikia konstatuoti keturis pagrindinius faktorius opinijos formavime ir politikos vyksme. Yra "bendroji publika", kuri išreiškia viešąją opiniją. Bet tik labai bendra prasme galima kalbėti apie bendrąją publiką ir jos nuomonę. Iš tikrųjų ji yra sudaryta iš įvairiausių grupių su atskiromis nuomonėmis ir interesais. Bendroji publika greit diferencijuojasi, kai atsiranda specifiniai akstinai. Tad praktikoje yra nevaisingas darbas lietuviams veikti tą publiką, kadangi, kiek tai liečia Lietuvos klausimą, vadinasi, — specifinę problemą, tik kai kurios grupės turi interesų ja domėtis. Neverta lietuviams bandyti paveikti visą Amerikos visuomenę, kadangi Lietuvos problema neįeina į Amerikos vidaus bendrų interesų sferą. Tad lapelių dalinimas kiekvienam praeiviui, iškabų paplentėje

pastatymas, garsinimai kiekvienam laikrašty, lapelių klijavimas ant automobilių langų, plakatų kalimas ant stulpų — nieko konkretaus užsienio politikos poveikiui neatneš. Savo laiku kubiečių aktyvistai New Yorke rašydavo ant šaligatvių ir stulpų šūkius, pav. Cuba si! Castro no! Bet ar tas jiems padėjo, nors, be abejo, milijonai new yorkiečių tuos šūkius skaitė.

Antra, Amerikoje yra "susidomėjusi publika", kuri yra informuota arba pasiinformuoja užsienio politikos problemomis. Šitas faktorius yra inteligentija — advokatai, gydytojai, verslininkai, vietos politikieriai, dvasininkai, mokytojai ir laikraštininkai. Jie paveikia krašto įtakinguosius, valdžios sluogsnius. Pavyzdžiui, jei apskrities kongresininkas ar net valstybės senatorius įeina į Kongreso užsienių reikalų komisiją ar į finansų komisiją, tuomet jo rinkikai gali spausti jį užsienio politikos srity. Užtat yra svarbu lietuviams veikti vietos visuomenėje ir politikoje. Čia turėtų vykti ne tūkstantinių, bet "smetonėlės" ar šimtinės įtaigojimas.

Trečia, yra politikos opinijos elitas — tas gyventojų sluogsnis, kuris sugeba politiškai išsireikšti žodžiu ir raštu ir kuris kalba visuomenės vardu. Šitie įtakingieji tiesiog santykiauja su valdiniais sluogsniais. Įsidėmėtinas dėsnis: kas mobilizuoja elitus, tas mobilizuoja visuomenę. Nežiūrint politinės santvarkos, elitas vadovauja. Politika ir sukasi aplink elito grupių interesus. Į elitą įeina profesoriai, stambūs pramonininkai ir verslininkai, didžiosios spaudos redaktoriai ir publicistai, visuomeninių organizacijų centro valdybos, bažnyčių hierarchai ir tam tikros institucijos. Kalbant apie institucijas, kurios turi įtakos į amerikiečių politiką Lietuvos klausimu, minėtinos yra šios: 1) Hoover Institute of War, Revolution and Peace, Stanfordo Universitete, Kalifornijoje; 2) Foreign Politics Research Institute, Pensilvanijos Universitete, Philadelphijoje, kurio direktoriumi yra profesorius Robert Strauss-Hupe; 3) Profesoriaus Alexander Dallin vadovaujamas Russian Institute of Columbia University, New Yorke; 4) Marshall Shulman vadovaujamas Russian Institute of Harvard University, Bostone; 5) Frank Michael ir Kurt London vadovaujamas Institute for Sino-Soviet Studies George Washington Universitete, Wa-

shingtone; 6) Research Institute on Communism at Columbia University, New Yorke, kuriam vadovauja Valstybės Departamento referentas profesorius Zbigniew Brzezinski; 7) Center for International Studies, MIT, kuriam vadovauja William Griffith; 8) The Rand Research and Development Organization, Santa Monica, Californijoje; 9) International Institute of Berkeley University, Californijoje; 10) Council of Foreign Relations, New Yorke, kuri leidžia įtakingą užsienio politikos žurnalą *Foreign Affairs;* 12) Free Europe, Inc., kuris vadovauja Laisvosios Europos Radijui ir leidžia East Europe žurnalą.

Šios įstaigos yra pusiau privačios, tačiau glaudžiai bendradarbiauja su valdiniais sluogsniais. Verčiau į jų personalą veikti, kaip į milijonines mases Lietuvos klausimu, kadangi jųjų nuomonė yra svari ir lemtinga. Mūsų propaganda ir leidiniai turėtų atitikti jų lygį. Nei susidomėjusi publika, nei įtakingieji Amerikoje nemėgsta pigios demagogijos ar ekshibicionizmo. Juk, politikai ir mokslininkai, kurie sprendžia užsienio politikos reikalus, yra universitetus baigę inteligentai. Reikia skaitytis su kuo mes turime reikalą. Emocija ir entuziazmas tinka kovos lauke, bet šiandien mūsų reikalas atsidūrė vyriausybės kanceliarijoje, o ne gatvėje ar mūšio lauke. Deja, kol kas tik vienas kitas mūsiškis mokslininkas turi reikalą su tų institucijų mokslininkais ir ekspertais. Čia ir yra mūsų ateities veiklos propagandinės kovos laukas. Tik kyla klausimas, ar būsime intelektualiai pasiruošę pradėti dialogą su jais?

Ketvirta, elito tarpe yra oficialioji politikos vadovybė — egzekutyvai, įstatymų leidėjai, valdininkai — kitaip sakant, valdiniai sluogsniai. Prabėgomis — kas iš valdinių sluogsnių turi sprendžiamą balsą Lietuvos klausimu? Savaime aišku, Prezidentas ir Valstybės Sekretorius ir jų patarėjai. Deja, nė vienas iš mūsiškių neįeina į jų kamariliją. Kontaktai su šiomis asmenybėmis yra paviršutiniški. Vertėtų nukreipti savo žinias ir propagandą į Senato ir Atstovų Rūmų pirmininkus, užsienio reikalų, prekybos ir finansų komisijų ir "Ways and Means Committee" narius, į Krašto Apsaugos Departamentą, jo saugumo skyrius, kariuomenės kalbų mokyklas ir į šiuos Valstybės Departamento pareigū-

nus bei jų štabus: Under Secretary of State, Under Secretary of State for Economic Affairs, Counselor and Chairman of Policy Planning Council, Assistant Legal Adviser for European Affairs, Assistant Legal Adviser for United Nations Affairs, Assistant Secretary of State for Congressional Relations, Director of the Office of European Programs, Director of Intelligence and Research, Director of the Office of Research and Analysis for Soviet Bloc, Director of Eastern European Affairs, Desk officers for Lithuania and Poland, Director of Office for United Nations Political Affairs, ir Deputy Assistant Secretary of State for European Affairs.

Šitos politikos nustatymo įstaigos primena ledynus, kurių tik viršūnės matyti, o devyni dešimtadaliai paslėpti. Sekmingas įtaigojimas būtų galimas tik šitų įstaigų personalo ir jų patarėjų - ekspertų santykiavimą išnagrinėjus.

Užtat, rimtai žiūrint į problematiką, būtų pavojinga nepatyrusiems ar neatsakingiems veikėjams ar partizanams užsimoti paveikti šitą biurokratinį kompleksą. Nežiūrint veiksnių klaidų ir netobulybių, visvien tik per šias institucijas lietuviai galėtų nuolat veikti į krašto valdinius sluogsnius. Žinoma, veiksniai nemaža progų praleidžia, tačiau jie bent žino, kokie ėjimai nenaudingi.

Reziumuojant galima surūšiuoti krašto elito grupes, kurios prisideda prie politikos iniciatyvos ir formulavimo, į keturias funkcines kategorijas:

Pirma, politinis elitas, kuris apima išrinktuosius ir paskirtuosius pareigūnus ir partijų lyderius. Šis elitas skirstosi pagal poziciją politikos nustatymo vyksme į legislatyvinius bei vykdomuosius organus ir pagal pavestą sritį, t. y. pagal kompetenciją.

Antra, administracinis arba biurokratinis elitas apima aukštus pareigūnus ir valdininkus, kurie turi specialius įgaliojimus, kadangi pagal jų interesus ir patirtį jie yra ekspertai tam tikrais klausimais.

Trečia, interesų elitas apima daug privačių, politiškai orientuotų organizacijų. Šis elitas yra daugiašakis ir turi daug aspektų: ekonominį, tautinių mažumų interesų, religinį, ideologinį. Interesų elitas, kaip politinis elitas, gali bū-

ti suskirstytas į išrinktuosius ir paskirtuosius ir į biurokratiškus štabus, kurie vykdo įtaigojimo politiką.

Ketvirta, pagaliau yra susižinojimo elitas, kurio žymiausieji atstovai yra radijo, spaudos ir filmų savininkai, tvarkytojai ir publicistai. Jų susižinojimo priemonės formuoja masių opiniją. Šalia jų yra vietos įtakingieji, kaip antai, institucijų įžymybės, dvasininkai, visuomenininkai, mokslininkai ir mokytojai. Trumpai tariant, žurnalistai, radijo personalas, mokytojai, dvasininkai ir publicistai sudaro susižinojimo elitą.

Čia dera sustoti ties spaudos svarba. Svarbiausias veiksnys, kuris įtaigoja iš šalies valdžios užsienio politiką, yra spauda. Kasdiena ir be atvangos spauda įsiskverbia į politikos nustatytojų kabinetus, kai kitos grupės tik stengiasi išgauti iš politikų atsitiktinę audienciją. Bet yra ir esminių skirtumų. Jos įsiskverbimas yra laukiamas ir pageidaujamas. Tad, josios svoris yra kitokioje plotmėje, negu įtaigotojų delegacijų.

Paprasčiausias būdas, kuriuo žurnalistas patenka į politikos nustatytojų kanceliarijas, yra dienraštis. Įtakingiausiu Amerikos laikraščiu yra laikomas *New York Times.*

Times yra seniai laikomas Amerikos prestižiniu laikraščiu. Jo redakcija ir publicistai yra tapę veiksniu. Politikos nustatytojų stalčiuose šalia *New York Times* yra dar *Washington Post, World Journal Tribune,* Wall Street Journal, Christian Science Monitor, Baltimore Sun, Washington Star.* Sudėjus krūvon, šitie laikraščiai sudaro Amerikos prestižinę spaudą užsienio politikos srity. Kiekvieno laikraščio reliatyvi vertė, žinoma, priklauso nuo individo skonio, bet niekas negali užginčyti reikšmę JAV sostinėje *Washington Post* ir truputėlį žemesnėje vietoje (gal dėl to, kad vakarinis laikraštis) *Washington Star. New York Times* dažnai yra antras laikraštis, kuris paseka užsienio politikos specialistą Washingtone. Jis beveik visur priimtas, kaip autoritetas užsienio politikos srity. Amerikoj didžiausią tiražą turin-

* Deja, po šios studijos gegužės mėn. susispendavo **Tribune.** New Yorke teliko tik **Times.** Padėtis nesveika, nes dabar New Yorke yra tik vienas įtakingas laikraštis.

tis laikraštis *New York Daily News* jokios įtakos į Valstybės Departamentą neturi, kadangi jisai yra skiriamas pilkom masėm.

Antras būdas, kaip spauda įeina į užsienio politikos svarstymus, yra per teletipo aparatūrą. Žinių tiekimo teletipo mašinos užima svarbią vietą užsienio politikos nustatytojo pasaulyje. Valstybės Departamento žinių skyrius naudojasi Associated Press, United Press-Internationa, Reuters ir Agence France-Press teletipo aparatais. Pagal vieną kongresininką: "The tickers (t. y., teletipo aparatai) are used steadily. This is the first source of information — many hours before they read it in the press".

Ne be reikalo Samuelis Johnsonas praminė spaudą "ketvirtuoju luomu". Mūsų planuose reikšmingą vietą turėtų užimti susižinojimo agentūrų ir prestižo spaudos leidėjai, vyriausieji redaktoriai, vedamųjų redaktoriai ir įtakingi publicistai bei jų bičiuliai.

Peržvelgę įtaigotinų institucijų barus, matome, kad turime daug ir svarių spragų. Sumobilizavus geriausius lietuvių talentus, sukaupus lėšas numatytiems įtaigojimo darbams ir nustačius ilgalaikius ir trumpalaikius planus, pagal svarbos pirmumą galėsime ateity sustiprinti Lietuvos klausimo poziciją ir ilgainiui laimėti.

Tam pasiekti vertos dėmesio sekančios išvadinės sugestijos:

Pirma, reikia susipažinti nuodugniai su padėtim Lietuvoje ir paruošti praeities Sovietų skriaudų dokumentaciją.

Antra, reikia nustatyti ofenzyvinę politiką su aiškiais siekimais, ir panaudoti gerai funkcionuojančią organizaciją.

Trečia, reikia susipažinti nuodugniai su Amerikos politikos formulavimo procesu, to proceso institucijomis ir personalu. Reikia pažinti Amerikos aukštosios politikos formuluotojų psichologiją ir tada argumentuoti jų galvosenos plotmėje.

Ketvirta, reikia pinigo, pinigo, ir dar kartą pinigo.

Kokioje padėty užtiks mus šešiasdešimt aštuntieji jubiliejiniai metai? Ar mes tik kivirčysimės neesmingais klausimais? Ar mes tik grumsimės dėl politinio autoriteto ir garbės? Ar mes dirbsime planingą, tautai prasmingą darbą?

GRUODŽIO 17 PERVERSMAS *

DOMAS JASAITIS
Tampa, Fla., JAV

Praėjusių metų pabaigoje sukako 40 metų nuo 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, sužalojusio Lietuvos demokratinės santvarkos ir visuomeninės diferenciacijos raidą. Gal reikėtų pro šį įvykį praeiti, apgaubti jį užmiršimu ar klaidinančiu tylėjimu. Bet kadangi daug kas bando jį, neatsižvelgdami į tikrovę, neteisingai komentuoti ir veržiasi nebūtą, nedarytą atvaizduoti būtu ir darytu, atsiranda akstinas ir pareiga atidžiau į tą įvykį pažiūrėti.

Nors nuo to įvykio praėjo tik 40 metų ir dar daug jo dalyvių — tiesioginių ir netiesioginių — yra gyvi, tačiau ligi šiol šiuo klausimu nėra visiško aiškumo, nes dar daug kas perversmo autorių ir vykdytojų nėra atskleista. Šį straipsnį bandysiu rašyti, kiek tai įmanoma, vaduodamasis posakiu: "Je ne propose rien, je n'impose rien, j'expose". Norėdamas tai pasiekti, naudosiu jau paskelbtus veikalus. Jų autoriai yra Lietuvos valstybininkai, kariškiai ar visuomenininkai. Štai tie veikalai: K. Žukas, *Žvilgsnis į praeitį,* Terra, Chicago, 1959; *Mykolas Sleževičius* (kolektyvinis veikalas), Terra, Chicago, 1954; V. Širvydas, *B. K. Balutis* — jo gyvenimas ir darbai, 1951; R. Skipitis, *Nepriklausomą Lietuvą statant,* Terra, Chicago, 1961; M. Krupavičius, *17 gruodžio perversmas,* Draugo atkarpa, 1956; A. Merkelis, *A. Smetona,* New York, 1964.

---

*Tėvynės Sargo redakcija neatstovauja pažiūrai, kad jokiu atveju piliečiai neturi teisės jėga pašalinti demokratiniu būdu sudarytą vyriausybę. Demokratija, būdama ne vienintelė, o tik viena iš keletos legitymių valdymosi formų, yra palenkta bendriesiems principams, kada piliečiai turi teisę jėga pakeisti ir legitymios formos vyriausybę. Tėvynės Sarge tuos principus yra iškėlęs Dr. V. Viliamas, baigdamas rašyti apie Lietuvos seimus. (Žiūr. T. S. 1957 m. nr. 1 (14), 67 p.). Šiame straipsnyje daugiau išryškinama, kas 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą ruošė ir įvykdė bei to laiko vyriausybės nerūpestingumas, net žinant, kad jis ruošiamas. Būtų pageidautina, kad sulauktume objektyvaus tyrinėjimo, kiek tasai perversmas buvo teisėtas ar neteisėtas. Ligi šiol neturime nešališko mokslinio to klausimo tyrinėjimo, kurio dabar pagrįstai pasigendama. **Red.**

Gruodžio 17 perversmo daigai iškilo aikštėn jau 1920 m. gegužės 15 d. — Steigiamojo seimo atidarymo dieną, kai demokratinė santvarka išsilaisvinusioje Lietuvoje tapo įgyvendinta ne tik de facto, bet ir de iure. Štai, ką rašo K. Žukas: "Visi St. Seimo nariai buvo kviečiami atvykti į Katedros bažnyčią iškilmingų pamaldų... Iškilmingas mišias celebravo vysk. Karevičius su didele asista... buvo giedamas Te Deum laudamus. Kunigų - klierikų choras nepagailėjo balsų, o Naujalis vargonų. Iš lauko buvo girdėti varpų skambinimas ir artilerijos šaudymas. Didinga! Graudu! Gana daug St. Seimo narių verkė iš susigraudinimo... (Vėliau Rotušės aikštėje) prasidėjo kariškas paradas... Diena buvo nepaprastai graži: saulėta, medžiai pilname žydėjime. Aplink žmonių minių minios, ir visi džiaugsmingai šaukė "valio!"... Po pietų nuvykome į teatrą Steigiamojo Seimo atidaryman... Keistas supuolimas: vyriausis amžiumi narys buvo Gabrielė Petkevičaitė, o jauniausias — Muraškaitė. Pikti liežuvininkai, daugiausia pažangiečiai (anuometiniai tautininkai), vėliau tyčiojosi iš bo "bobiško" seimo... Nesmagu buvo skaityti "Vairo" žurnale tokio švaraus ir išmintingo rašytojo, kaip kun. Tumas ar prel. Jakštas, straipsnį "112 karalių". Tai buvo ne straipsnis, bet kažkoks biaurus pamfletas... Kiek vėliau tame pačiame "Vaire" buvo įdėtas A. Smetonos straipsnis "Rudens ūpan", irgi labai niekinantis Seimą ir visą demokratybės idėją. (Žukas, 153-54-55 p.). Toliau K. Žukas rašo: "Tą pat dieną vakare senoji vyriausybė suruošė mūsų garbei Rotušės salėje rautą... Rautui įpusėjus ir svečiams gerokai "įsivaišinus", pamačiau didžiulės salės gale grupę karininkų ir senosios vyriausybės šalininkų. Jie garsiai ir nesivaržydami reiškė savo nepasitenkinimą Seimu... — Mes tautininkai... Mes niekados nesutiksime, kad kažkokie socialistai ar "liaudies atstovai" mus valdytų... Matai, "demokratai" atsirado... Smetona kraštą valdė ir turi valdyti... Mums besiskirstant, dar išgirdau: — Mes, tautininkai... — ir pamačiau kažkieno iškeltą kumštį" (T. p. 255-56 p.).

Seimą paleidus, sulaužius konstituciją, pasiliko gili perversmininkų neapykanta demokratijos idėjoms, jos sukurtoms institucijoms ir jai atstovavusiems asmenims. 1930 m. gegužės 15 d. Šv. Zitos Draugijos salėje Kaune įvyko Stei-

giamojo seimo 10 metų sukakties minėjimas. "Susirinko apie 60-70 buvusių Steigiamojo Seimo narių. Čia buvo abu buvę prezidentai ir visų frakcijų nariai. Prieš sėsdami už vaišių ir pokalbio stalo, visi sugiedojome "Marija, Marija", ir susėdome... Taip tarpusavy šnekėjomės pusantros — dvi valandas. Jokių kalbų ar šūkių nebuvo. Pobūvio gale atsistojome, sugiedojome Tautos Himną ir pradėjome skirstytis. Gatvėje stovėjo gana daug žmonių ir nemaža policininkų. Nuo St. Seimo minėjimo praėjo 6 dienos. Pas mane A. Panemunėje susirinko giminės ir pažįstami... Svčeių tarpe buvo ir Kauno įgulos viršininkas plk. Skučas. Pasivaišinę atsikėlėme nuo stalo, kad šeimininkės galėtų jį paruošti kavai. Prie manęs priėjo plk. Skučas ir pasiūlė mudviem nueiti į mišką (mano namai buvo prie pat miško ir Nemuno). Kai jau įėjome į mišką, plk. Skučas sustojo ir kažkokiu ypatingu tonu prabilo: — Ponas pulkininke, aš esu didžiai nustebęs, kad ir jūs dalyvavote neleistinoje, biaurioje demonstracijoje...

— Kokioje demonstracijoje?

— O gi Steigiamojo Seimo minėjime. Laikas jau jums užmiršti bet kokius seimus!

— Tai ką gi, pone pulkininke, norite iš istorijos lapą išrauti? Tai jums nepavyks!

— Jūs turbūt nežinote, kad viskas buvo mano paruošta pavaišinti jus visus nagaikomis?

— Tai kodėl šito nepadarėte?

— Paskutiniu momentu ponas valstybės prezidentas tai atmainė. O gaila! (T. p. 445-6 p.).

Panaši pagieža aidi ir iš žemiau pateikiamo vieno ano meto vidaus reikalų ministerio posakio: "Kol aš nesulikviduosiu Kalvarijos klebono, neturėsime rimties" (V. V., Draugas, 1951, 159).

Eikime prie kito veikalo. Plk. K. Škirpa, buvęs prieš gruodžio 17 perversmą vyriausiojo štabo viršininkas, teigia: "Neturėdami, kaip jau minėta, platesnių tautos sluogsnių pasitikėjimo, tautininkai ugdė ir plėtė savo įtaką karininkų tarpe, savo partiniams tikslams išnaudodami karininkijos patriotizmą... Deja, tautininkų eilėse anuomet tokio santūrumo (nevelti karių į politiką, D. J.) kariuomenės, ypač

Lietuvos Nacionalinė
Mažvydo Biblioteka

karininkijos, atžvilgiu nebuvo. A. Smetona ir kiti jam artimi politiniai veikėjai stengėsi pritraukti karininkiją į tautininkų partijos pusę ir ugdyti joje konspiracines tendencijas. Tai buvo žinoma ir tuometinei krikdemiškai valdžiai, kuri buvo priversta griebtis atitinkamų preventyvinių priemonių: medžioti karininkų tarpe sau pakalikus, į aukštesnes bei politiniu požiūriu jautresnes vietas skirti tik tuos, kuriuos laikė sau ištikimesniais, kelti jų karinius laipsnius, o kitus, kurie valdančiai partijai nepataikavo, aplenkti arba skirti į žemesnes vietas. Kiek tautininkų konspiracija tuomet jau buvo išsiplėtusi karininkų tarpe, galima spręsti, pavyzdžiui, kad ir iš to, jog man pačiam, ką tik grįžusiam iš užsienio, (1925 m. gale, D. J.) buvo pasiūlyta prisidėti prie tautininkų krypties karininkų grupės, kuri projektavo jėgos pagalba pašalinti krikdemus nuo valdžios. Aišku, aš tokius iniciatorius atšaldžiau, griežtai pareikšdamas, jog karininkams nedera kištis į politiką, todėl jų sumanymui, kaip priešingam karinei drausmei ir elementariausiam kariuomenės organizacijos vienybės principui, visiškai nepritariu. Vėliau dar sužinojau, kad tautininkų partijos buvo daromi M. Sleževičiaus vadovaujamai valst. liaudininkų srovei pasiūlymai susitarus nuversti krikščionių demokratų valdžią, nebelaukiant seimo rinkimų. Liaudininkai, nors buvo griežtoje krikdemų valdžios opozicijoje, tokioms sugestijoms nepritarė, likdami ištikimi savo demokratiniam nusistatymui" (M. Sleževičius, 238-9 p.). "Kai krikdemai diena iš dienos darėsi vis aršesni savo destruktyviais puolimais seime ir visur, kur tik galėjo, tautiinnkai išoriniai laikėsi lyg ir santūriau, bet, kaip jau anksčiau minėta, iš seniau plėtė savo konspiraciją karininkų tarpe ir suteikė savo šalininkams karine uniforma paskutinį palaiminimą konkretiems pasirengimams pakelti ginklą prieš teisėtą krašto vyriausybę, sulaužant karinę drausmę ir kario priesaiką" (T. p. 253 p.).

Atrodo, jog karinė vadovybė apie gresiančius įvykius žinojo, nes K. Škirpa rašo: "Aš ir pats bandžiau asmeniškai paveikti kai kuriuos karininkus, apie kuriuos buvo pasklidę gandai, kad jie dalyvauja konspiracijoje. Iškviečiau į štabą majorą Slapšį (vieną iš penkiukės), kalbėjausi su maj. Kalmantu, maj. Šarausku ir kt. Patariau jiems ne-

sikarščiuoti, reikalavau liautis politikuoti ir įspėjau, kad gali nukentėti, jei nesilaikys drausmės. Imtis griežtesnių priemonių nebuvo galima, nes vyr. štabas neturėjo konkretesnių duomenų apie konspiratorius, o vadovautis gandais juk negalima" (T p. 255 p.). Tačiau vis dėlto buvo paleistas į atsargą gen. K. Ladyga, o kiek vėliau ir plk. Grigaliūnas - Glovackis. Buvę nuspręsta ir plk. J. Petruitį atleisti iš 2 pėst. pulko vado pareigų ir paskirti jį vieno rovincijoje stovėjusio pulko vadu. Tačiau tai nebuvo padaryta, nes plk. Velykis, Kauno įgulos viršininkas, tam nepritaręs (T. p. 255 p.). Tačiau plk. Žukas apie minėtą karininkų atleidinėjimą kitaip informuoja: "Labai blogą karininkams įspūdį sudarė atleidimas iš tarnybos tokių savo laiku nusipelniusių karių, kaip gen. Ladygos, plk. Glovackio, gen. Tomašausko ir kt." (Žukas, 456 p.). Ir patsai atleidimas, atrodo, buvo įvykdytas skubos keliu. Sleževičiaus kabinetas susiformavo 1926.VI.15, o jau 1926.VI.22 plk. K. Škirpa buvo paskirtas vyr. štabo viršininku, o gen. K. Ladyga atleistas į atsargą. "Buvo sudarytas veikimo centras, jei taip galima pavadinti, Revoliucinis Generalinis Štabas, kurio būstinė buvo Aukštuosiuose Karininkų Kursuose. Ten veikė: pulkininkas Skorubskis ir Daukantas ir majorai Šarauskas ir Kalmantas" (T. p. 58 p.). Naujasis vyr. štabo viršininkas matyti turėjo pakankamai žinių apie jų ruošiamą perversmą, nes, juos išsikvietęs, su jais kalbėjosi. Tačiau tai buvo ir visa, ką jis padarė sukilimui išvengti. Bet beveik tuo pat laiku buvo areštuotas ir pasodintas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą Tautos Valia laikraščio leidėjas — redaktorius neseniai į atsargą paleistasis plk. Grigaliūnas-Glovackis. Gi "krašto apsaugos ministeris Papečkis buvo parengęs ir vyriausybei atitinkamą įstatymo projektą. Juo buvo numatyta įvesti specialius spaudos teismus, kurie būtų susidėję iš trijų narių (teismo, valdžios ir spaudos atstovų) ir būtų buvę įpareigoti suprastinta procedūra per kelias dienas išspręsti spaudos bylas" (Sleževičius, 249 p.). Tačiau šie projektai nebuvo įvykdyti.

K. Škirpa rašo, kad "Krikščioniškieji laikraščiai tuojau paimdavo savo besąlyginėn globon kiekvieną karininką, atleistą iš kariuomenės ar nubaustą už nusižengimus karinei drausmei" (T. p. 248 p.). Bet tuo pat laiku jis pripažįs-

ta: "Reikia pasakyti, kad vidaus padėtis nebuvo gera. Vidinis pairimas buvo prasidėjęs jau nuo paskutinių seimo rinkimų..." (T p. 249 p.). Tačiau karinė vadovybė padėtį vertinusi kitaip, kaip opozicinės partijos.

Nemažiau įdomios medžiagos apie gruodžio 17 perversmą suteikia B. K. Balutis. Jis 1926 m. rudenį sutikęs Laisvės alėjoje (Kaune) gen. Ladygą, kuris buvęs laikomas krikščionių demokratų žmogumi ir neseniai be jo paties noro paleistas į atsargą. Po kelių sakinių gen. Ladyga nukreipęs kalbą į didėjantį nepasitenkinimą vyriausybe ir paminėjo, jog dažnai kalbama apie sukilimo galimybę. Jam net buvę lyg pasiūlyta sukilimui vadovauti. Tačiau jis nesutikęs. Jis paklausęs Balutį, toks sukilimas, jei įvyktų, kaip atsilieptų į tarptautinę Lietuvos padėtį. Balučio atsakymas buvęs toks: "Aš pareiškiau, kad toks sukilimas būtų gryna beprotybė, nes Lietuvos likimą pastatytų ant peilio ašmens. Juk tai duotų puikios progos lenkams įsikišti ir niekas negalėjo būti tikras, kad lenkai tokia proga nepasinaudotų" (Balutis, 86 p.). Bet toliau ten pat Balutis pasakoja: "Šitas pasikalbėjimas manyje tačiau kažkodėl nepaliko stipresnio įspūdžio. Man išrodė, lyg generolas "dienos metu sapnavo"... Vėliau pasirodė, kad klydau, manydamas, jog generolas Ladyga mane kvotė vien savo asmenine ambicija vadovaudamasis" (T. p. 86-87 p.).

Gandams apie perversmo galimybę nenutylant, Balutis teiravęsis saugumo ir kituose patikimuose informacijos šaltiniuose, tačiau nieko baiminančio nepatyręs. Paklausti, visi lyg susitarę teigę, kad tai esą "bobų plepalai". Progai pasitaikius, Balutis apie tai pasiteiravo ir krašto apsaugos ministerį plk. Papečkį. Tačiau Papečkys "pareiškė, kad apie tai girdėjęs ir viską žinąs. Tai esą tik "Kauno žvirblių čirškėjimas ant tvorų". Nieko rimto, sako, tikrenybėje neruošiama ir nėra jokio pagrindo baimintis" (T. p. 87 p.). Bet yra žinoma, kad J. Papečkys buvo pasakojęs adv. D. Nargelavičiui, jog gusarų pulko vadas plk. Jackevičius, paklaustas apie karininkų ištikimybę to laiko vyriausybei, atsakęs, kad be jo ir kpt. Gužo daugiau ištikimų tai vyriausybei nematyti (Žiūr. A. Smetona, 320 p.).

Prieš perversmą pas Balutį į kabinetą nelauktai užėjęs

Dr. P. Karvelis, buvęs finansų ministeris, žymus krikščionių demokratų veikėjas. "Jis pareiškė atėjęs svarbiu ir labai slaptu reikalu. Kalbėsiąs tačiau grynai asmeniniai ir su sąlyga, kad jo vardas nebus niekur minimas. Šis pasikalbėjimas ir dabar mano mintyse lyg fotografija stovi. Susirūpinusiu ir sujaudintu balsu jis man tarė: "Ponas Baluti, padėtis labai rimta ir pavojinga, — tiek rimta, kad bile dieną gali pasilieti lietuvių kraujas! — Tamsta, ponas Daktare, — atsakiau, — turbūt turite galvoje gandus apie ruošiamą sukilimą? — Taip, — jis atsakė, — bet tai jau nebe gandai. Darykite viską, ką galite, nes gali nutikti didelė nelaimė. Bet smulkesnių žinių susirūpinęs Dr. Karvelis nebuvo linkęs man duoti. Aš jam pastebėjau: "Mano pareiga yra šitą pasikalbėjimą tuojau mano šefui (M. Sleževičiui) pranešti! Tai viskas, ką aš iš savo pusės galiu padaryti. Privalote leisti jūsų vardą paminėti!" — Ne, prašau neminėti! — jis vėl atrėžė. Visi abejojimai manyje dingo. Įsitikinau, kad tikrai kas nors rimto ruošiama, nes Dr. Karvelis nebuvo žmogus, linkęs paskalais užsiiminėti" (Balutis, 87 p.).

Rytojaus dieną po Karvelio lankymosi užėjo pas Balutį V. Sidzikauskas ir papasakojo, jog buvęs ministeris pirmininkas V. Petrulis įspėjęs jį apie netrukus įvyksiantį sukilimą. "Einame tuojau pas Ministerį Pirmininką, — tariau, — nes ir aš tą patį iš kito rimto šaltinio girdėjau! . . . Atėję su Sidzikausku į Sleževičiaus kabinetą, mudu papasakojome, ką girdėjome, tik aš neatidengiau savo žinių šaltinio. Mūsų šefo atsiliepimas į mūsų informacijas buvo visai netikėtas. — Taip, — Sleževičius visai ramus tarė, — apie ruošiamą sukilimą jau ne pirmą kartą girdžiu. Pasakysiu net, kad esu įspėtas namie nemiegoti! Bet tas viskas tik "Strachy na lachy" (žvirbliams baidyti) (T p. 88 p.).

Aukščiau suminėti dalykai rodo, jog vyriausybė buvo iš anksto pakartotinai iš įvairių šaltinių įspėta apie ruošiamą perversmą. Tikra ironija, kad paskutinis įspėjo Sovietų atstovas Aleksandrovskis, kuris gruodžio 16 d. 11 val. nakties patelefonavo M. Sleževičiui ir pranešė, kad jo turimomis žiniomis šią naktį kariuomenė vykdysianti perversmą. "M. Sleževičius, apie tai telefonu pasikalbėjęs su pora savo ministerių, nuėjo gulti" (A. Smetona, 328 p.).

Balutis, tęsdamas savo prisiminimus, pabrėžia: "Gruodžio 17 dienos perversmas nebuvo nei staigus, nei netikėtas, bet, visgi, vyriausybę užklupo netikėtai, nepasiruošusią. Viskas buvo atlikta į keletą valandų — ačiū dievams — be kraujo praliejimo... Įvykis tačiau perkūnu trenkė Lietuvos visuomenę. Jis parodė neabejotiną koalicinės vyriausybės silpnumą. Net tokie jos rėmėjai kaip Palangos burmistras Dr. J. Šliupas rūsčiai sušuko: "Gėda, tai gėda, bet gerai, kad tokią šiaudinę vyriausybę ir nuvertė!" (Balutis, 88-89 p.).

Dėl perversmo kilmės ir priežasčių Balutis susidaręs tokią hipotezę: "Nuo pat pradžios buvau linkęs spėlioti, kad tikraisiais perversmo sugalvotojais buvo krikščionys-demokratai, nors pats perversmas buvo įvykdytas karininkų, tautininkams pritariant. Taip vertė galvoti ir aukščiau mano patiekti faktai bei įvykių nuosaikumas. Sleževičiaus vyriausybę juk nuvertė opozicija. Bet opozicijoj buvo nepalyginamai daugiau krikščionių demokratų negu tautininkų. Gali būti, tautininkai, o ypatingai Antanas Smetona, turėjo daugiau simpatijų kariuomenėje, be kurios perversmas būtų buvęs visai neįmanomas. Bet tikroji opozicinė politinė jėga krašte juk buvo krikščionys demokratai" (T. P. 94-95 p.). Tačiau toks spėliojimas nevisai įtikimas pasidaro ir pačiam Balučiui. Toliau ten pat jis sako: "Todėl išrodė keistoka ir politiniai net neloginga, kada po perversmo sudarytoje vyriausybėje svarbiausias vietas paėmė tautininkai (A. Smetona — Valstybės Prezidentas; prof. A. Voldemaras — Ministeris Pirmininkas). Sakysime aukštieji karininkai spyrė tai daryti. Bet, visgi, kaszin ar kariuomenė, pati viena, būtų drįsusi perversmą daryti, jei krašte nebūtų jutusi stiprios politinės paramos. O pati stipriausioji parama, aišku, tegalėjo būti krikščionių demokratų. Kodėl krikščionys demokratai pasirodė tokie nuolaidūs? Stiprios politinės partijos, paprastai, retai tokiu nuolaidumu pasižymi. Todėl krikščionių nuolaidumą reiktų aiškinti jų politinio štabo sugalvota (ir politiniai loginga) strategija. Buvo sakoma, jų šitaip galvota. Tautininkus priešakin pastačius, jiems teks visas neskanumas, kurį kiekvienas perversmas visuomenėje palieka. Tikroji politinė jėga, taip seime, taip krašte, vistiek, bus krikščionys demokratai... Apie krikščionių demokratų vaid-

menį taip buvau linkęs galvoti iki visai nesenų laikų. Tačiau, 1949 m., geg. mėn., grįždamas iš Amerikos pas mane Londone stabtelėjo kun. M. Krupavičius, vienas perversmo dalyvių. Senus pergyventus laikus mums prisimenant, kalba kaip tai užkliuvo už perversmo. Aš jam ir papasakojau augščiau išdėstytąją teoriją apie krikščionių demokratų vaidmenį ir strategiją. Labai nustebau, kada kun. Krupavičius man griežtai ir trumpai atkirto: — tai melas! . . . Sakiau, galbūt čia geriau tiktų sakyti: "klaida", ar "apsirikimas"? Bet kun. M. Krupavičius tokiu pat įsikarščiavimu pabrėžė:

— Ne — tai grynas, grynas melas!" (T. p. 95 p.).

Kun. M. Krupavičius jam Balučio išdėstytas pažiūras, žinoma, pavadino melu todėl, kad gruodžio 17 perversmą įvykdė tas pats sąjūdis, kuris jau 1925 m. planavo jėga pašalinti demokratus nuo Lietuvos valdymo, kai dar valdė krikščionys demokratai. Kad ne pastarieji perversmą planavo ir vykdė, parodo tai, jog M. Krupavičius ir P. Karvelis, sužinoję apie artėjantį peerversmą, įspėjo valdančiuosius.

Taip pat žinome, kad po perversmo pasitarime, krikščionims demokratams reikalaujant, buvo sutarta, jog naujos vyriausybės ministeriu pirmininku būsiąs pulk. A. Merkys, bet ne Voldemaras. Tačiau tasai susitarimas A. Smetonos ir kitų perversmininkų vadų buvo vienašališkai pakeistas. Krikščionys demokratai po perversmo į naują vyriausybę ėjo tik siekdami Lietuvos valstybinį gyvenimą vėl grąžinti į konstitucinį kelią, iš kurio perversmo jis buvo iškreiptas, ir joje pasiliko tik tol, kol naujoji vyriausybė veikė Steigiamojo seimo priimtos konstitucijos rėmuose. Kai 1927 m. balandžio 4 d. buvo suimtas be seimo sutikimo seimo narys Dr. J. Pajaujis, sulaužant konstitucijos 38 paragrafą, padėtis pasikeitė. Seimas pareiškė Voldemaro vyriausybei nepasitikėjimą. "Vos keliolikai minučių praslinkus po nepasitikėjimo pareiškimo vyriausybei, Voldemaras perskaitė prez. A. Smetonos Seimo paleidimo aktą. Dr. J. Pajaujo incidentas tebuvo tik pretekstas Seimui paleisti" (A. Smetona, 343 p.).

Krikščionys demokratai tuojau atšaukė iš Voldemaro kabineto savo žmones ir per keturioliką metų dėjo visas

pastangas, kad būtų Lietuvoje atstatyta demokratinė santvarka.

Dar vienas anų laikų liudininkas, buvęs vidaus reikalų ministeris Rapolas Skipitis, Ūkininkų Partijos narys, savo atsiminimų knygoj "Nepriklausomą Lietuvą statant" taip vaizduoja anuometines politines ir visuomenines nuotaikas Lietuvoje ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą: "1926 m. gegužės mėn., po rinkimų į Tretįjį Seimą, Valstiečiai Liaudininkai, gal visų aplinkybių gerai neapsvarstę, sudarė koaliciją ne su Krikščionių bloku, bet su Socialdemokratais . . . Reikia pasakyti, kad Valstiečių Liaudininkų ir Socialdemokratų koalicija buvo aiškiai klaidingas žingsnis" (407-408 p.). Ten pat R. Skipitis paaiškina, kodėl jis laiko minėtą koaliciją klaida: "Krikščioniškasai blokas su Liaudininkais galėjo sudaryti stiprią, didelę Seimo atstovų daugumą turinčią, koaliciją. Tokia koalicija turėjo gražios praktikos Steigiamojo Seimo laikais, nors tuomet Krikščioniškasai blokas turėjo absoliutinę seimo atstovų daugumą. Šiuo metu Krikščioniškasai blokas į valdžią labai nesiveržė ir neparodė reikiamos iniciatyvos sudaryti koaliciją su Liaudininkais (T. p. 412 p.). R. Skipitis savo knygoj net linkęs pakaltinti krikščionis demokratus, kad jie "leido valstiečių liaudininkų politikos vežimui riedėti kreivu keliu, ligi tas vežimas apvirto ir sutraiškė ne tik kairiųjų koaliciją, bet ir visą demokratinę santvarką, kuri geriau atitiko mūsų tautos psichologiją, negu po to atėjęs vadizmas" (T. p. 408 p.). Tačiau ir pats Skipitis nurodo, jog liaudininkams rūpėjo "padaryti kai kurias reformas, siaurinančias krikščioniškojo bloko įtaką visuomenėje" ir "nebuvo jie linkę dėtis su krikščioniškuoju bloku". Todėl vargu, ar buvo kokių galimybių krikščionių demokratų iniciatyvai pasisekti, jei jie ir labai būtų stengęsi. Yra pasakojimų, kad, ryškėjant pavojams, buvęs prezidentas A. Stulginskis bandęs tirti naujos koalicijos galimybes. Tuo tikslu 1926 m. lapkričio pabaigoje buvęs sukviestas adv. D. Nargelavičiaus bute pasitarimas, kuriame be Stulginskio, dar dalyvavę Dr. L. Bistras, Z. Starkus, kun. J. Vailokaitis ir valstiečių liaudininkų lyderis Z. Toliušis. Ten buvę bandoma Z. Toliušį įtikinti, jog liaudininkų koalicija su socialdemokratais esanti nenatūrali ir iš jos nesą galima nieko gero laukti (Vienybė, 1961.II.10).

Tačiau kun. M. Krupavičius savo laiške šio straipsnio autoriui (1966.X.9) apie tą pasakojimą sako: "Apie šį įvykį neteko man girdėti. Tuo metu aš buvau Krikščionių Demokratų partijos pirmininkas. Be CK pritarimo toks pasitarimas negalėjo įvykti. Juo labiau, kad tame pasikalbėjime neva dalyvavo CK nariai L. Bistras ir Zigmas Starkus. Stulginskis Nargelavičių labai žemai vertino. Jis niekad nebūtų sutikęs dalyvauti pasitarimuose su Nargelavičium ir juo labiau jo bute".

Liaudininkų ir socialdemokratų koalicija turėjo seime 37 atstovus iš 85. Norėdami turėti reikalingą parlamentinę daugumą, turėjo remtis tautinėmis mažumomis. Už tai turėjo teikti joms koncesijas — leisti steigti lenkiškas mokyklas, nereikalaujant, kad į jas būtų priiminėjami tik jų tautybės vaikai, kaip reikalavo krikščionių demokratų priimtas mokyklų įstatymas, bet įvairias kitas. Norėdamas populiarumo, seimas išleido platų amnestijos įstatymą, kuris išlaisvino visokius priešvalstybinius elementus. Buvo panaikintas ir karo stovis. Apie viso to pasekmes pats K. Škirpa taip sako: "Karo stovio panaikinimas, tuojau pat nenustatant kitų teisinių priemonių laisvei apsaugoti nuo jos pikto panaudojimo prieš krašto tvarką, atvėrė duris ir atrišo rankas visiems tiems, kurie turėjo kokių nors užmačių prieš vyriausybę arba krašto santvarką. Tiesa, senesniuose įstatymuose buvo numatytos sankcijos laisvės piktadariams. Tačiau reikia konstatuoti, jog karo stovio varžtų atleidimas buvo padarytas per staiga ir be reikiamo plano" (Sleževičius, 247 p.). Nenuostabu, kad prasidėjo demonstracijos, mitingai, streikai. Komunistai sparčiai veržė profesines sąjungas iš socialdemokratų. "Kaune atsirado bedarbių minios, ir jų skaičius vis augo, nes net iš tolimų provincijų atvykdavo bedarbiai gal todėl, kad Kaune visi bedarbiai gaudavo pašalpas arba darbą prie viešųjų darbų. Mūsų gabusis rašytojas A. Vienuolis anais metais buvo parašęs feljetoną, vaizduojantį zarasiškį burlioką, kuris armonika grodamas, linksmas važiavo plentu į Kauną, o paklaustas, kur važiuoja, linksmai atsakė: "Na bezdarbije v Kovno" (į nedarbą Kaunan). O Kaune prie viešųjų darbų pastatyti bedarbiai daugiau stovinėdavo, rūkydavo ir šiaip sau šnekučiuodavo, negu dirbdavo" (Skipitis, 413 p.).

Svyruojančios koalicinės vyriausybės populiarumo nedidino, kad "valdančioji koalicija nusistatė smarkiai apkarpyti biudžeto pozicijas katalikiškoms mokykloms ir klebonijoms" (T. p. 417 p.). Šioj ne valstybinių, o grynai partinių tikslų siekiančioj politikoj katalikai matė neteisingą ir neteisėtą kėsinimąsi prieš jų reikalus. Be to "Seime liaudininkų ir socialdemokratų atstovai energingai kalbėjo, kad mūsų kariuomenė yra perdidelė tautai našta ir todėl ją reikia bent per pusę sumažinti" (T. p. 415 p.). Taip pat ir "kr. aps. ministeris plk. Papečkis ir Vyr. Štabo viršininkas plk. Škirpa viešai pradėjo kalbėti apie kariuomenės sumažinimą trečdaliu, o gal net iki pusės tuometinės sudėties" (Žukas, 456 p.). Suprantama, jog buvo girdėti "karininkų būkštavimų dėl savo ateities, dėl savo šeimų" (T. p. 456 p.). O tai vyriausybės pozicijų taip pat nestiprino: "Vienas karininkas, žinodamas, kad esu Seimo narys, man tiesiog pasakė: "Ne, ponai seimininkai, ne jūs kariuomenę sumažinsite, bet kariuomenė jus sumažins" (Skipitis, 415 p.). Tasai pats autorius liudija, kad plačiai buvo kalbama, jog savanoriai kūrėjai nepakęs, kad seimas ir kairiųjų koalicija vestų į suirutę ir bolševikų perversmą. Liaudininkai planavę vyriausybę pertvarkyti. R. Skipičio liudijimu prez. Grinius jam sakęs, jog manąs apie 1927 m. kovo mėnesį jie galėsią nuo koalicijos su socialdemokratais atsisakyti ir sudaryti koaliciją su praktiškesniais krikščionimis demokratais. Tačiau jie gudragalviavo — pirmiau norėjo krikščionis demokratus, kurie, būdami valdžioje, perdaug išsiplėtę, "įstatyti juos į jiems tinkamas vėžes". Skipitis paklausęs, ar liaudininkai ligi kovo mėnesio išsilaikysią. Prezidentas pasisakęs taip pat esąs tuo susirūpinęs. Požėla — vidaus reikalų ministeris — parodęs jau savo nesugebėjimą, o ir Papečkys su Škirpa neatrodą praktiški.

"Tokioms aplinkybėms esant, gimė sąjūdis, pasiryžęs nuversti kairiųjų koalicijos valdžią. Tam sąjūdžiui pritarimas buvo jaučiamas gana plačiuose visuomenės sluogsniuose. Neturiu pagrindo teigti, kad Krikščionių blokas buvo formaliai nutaręs remti perversmą, bet gerai prisimenu, kad jų sluogsniuose, ypač jaunimo tarpe, buvo su džiaugsmu kalbama, kad bus nuversta kairiųjų valdžia" (Skipitis, 409, 410 p.).

Perversmas buvo įvykdytas be mažiausio pasipriešinimo, nors, kaip jau matėme, daug kas valdžiusiuosius buvo pakartotinai įspėję apie ruošiamą perversmą. "Bet kai nebuvo ničnieko padaryta, kad apsaugojus Seimą ir pačią vyriausybę nuo sąmokslininkų, tai iš to galima padaryti išvadą, kad ramūs gyventojai ne be pagrindo baiminosi, kad prie tokios silpnos valdžios galėjo padaryti perversmą ir bolševikai" (Skipitis, 410 p.).

Poperversminės vyriausybės sudėtis buvo aptarta dar prieš perversmą (Žiūr A. Smetona, 329 psl.). Tai patvirtina ir Žukas: "Žinau tiktai, kad perversmui įvykus, Valstybės Prezidento vietą turėjo užimti A. Smetona. Toks buvo kpt. Mačiuikos revoliucinio komiteto kategoriškas reikalavimas, kuris visiškai sutapo su tautininkų centro komiteto noru" (Op. cit. 459 p.).

Perversmui įvykus, R. Skipitis, beeidamas į Apylinkės Teismą, sutiko pulk. St. Rusteiką, Telšių karo komendantą, kuris patenkintai šypsodamas papasakojo, "jog kairiųjų valdžią jie, karininkai, nuvertę ir paprašę A. Smetoną perimti valdžią" (T. p. 421 p.). Vėliau Skipitis nuvežtas į generalinį štabą rado ten daug civilių politinių veikėjų. Atrodė, kad A. Voldemaras jautėsi, kaip valdžios šaltinis, nes "pasitempęs mane kiek nuošaliau, ėmė kalbinti į vidaus reikalų ministerius. Atsisakiau" (T. p. 423 p.).

Paskutinis žodis priklauso krikščionių demokratų lyderiui kun. M. Krupavičiui. Krikščionių demokratų pažiūrą kariuomenės ir politikos santykių atžvilgiu jisai išdėstė jau 1920 m. savo pareiškime dėl ministerio pirmininko Dr. K. Griniaus deklaracijos. Ten sakoma: "Iš antros, vienok, pusės, Kr. Dem. blokas kreipia kariuomenės domesį, kad jos tiesioginis darbas yra jos vienatinė pareiga, kurios reikalauja iš jos tėvynė; kad ji tą pareigą tinkamai atliks, kada laikysis reikalingos organizuotai kariuomenei tvarkos, kad savo tikslo atsieks gaivindamos tik savo augšto uždavinio supratimu ir tyra skaisčia tėvynės ir jos gerovės meile. Ji turi suprasti, kad tą valandą, kurioj ji, visa tai pamiršusi, pasuks į kitą kelią, prasidės tėvynės puolimas, o gal ir . . . mirtis" (Ko siekia L. Krikščionių Demokratų blokas Steigiamajam Seime, Kaunas, 1920, 7:8 p.). Tuos žodžius

pasakyti, gal būt, paskatino tų pat metų vasario 20-23 dienomis vykęs prokomunistinis kareivių sukilimas A. Panemunėje. Tačiau jais buvo išreikštas ir bendrasis bloko tuo klausimu nusistatymas. Šio nusistatymo krikščionys demokratai laikėsi ir kai 1926 m. pasklido kalbos apie ruošiamą perversmą.

Bene pirmasis į sukilimą vedęs bandymas, su kuriuo krikščionims demokratams teko susitikti, buvo tuoj po 1926 m. rinkimų apsilankymas tautininkų lyderio A. Merkio pas kun. M. Krupavičių. Po trumpos įžangos Merkys pradėjo Krupavičių įtikinėti, kad krikščionys demokratai neperleistų liaudininkams valdžios, nes jie sugriausią valstybę ir atiduosią bolševikams. Jis siūlė nutraukti tarpusavę tautininkų ir krikščionių demokratų kovą ir pradėti vieniems kitus remti. Krupavičius tą pasiūlymą atmetė, pareikšdamas, jog liaudininkai yra valstybinė partija, kurioj yra nemaža Lietuvai nusipelniusių asmenų. O tautininkai palyginti jauna partija ir nežinia, kokiais keliais ji nueis. (Žiūr. 1926 m. gruodžio 17, Draugas, 1956, 14 atkarpa). Ir taip manyti Krupavičius, matyt, turėjo pagrindo, nes prieš rinkimus Voldemaras "nuoširdžiai išpažino ir perversmo rengimo nuodėmę, bet tada kalbėjo tik apie užsimojimus verst krikščionis demokratus" (Op. cit. 20 atkarpa).

Kad tautininkai norėjo nuversti krikščionių demokratų vyriausybę, žinojo ne tik Grinius su Sleževičium, bet ir M. Biržiška. Tai patvirtina J. Kojelis savo 1956.12.10 laiške kun. M. Krupavičiui: "Prof. M. Biržiška privačiame pasikalbėjime man teigė, kad dar gerokai prieš Trečiojo Seimo rinkimus pas jį lankėsi Mačiuika su kitu asmeniu, net du kartus, kviesdami į konspiraciją. Būk jis prof. M. B. įrodinėjo, kad rinkimai, nežiūrint, kas juos laimėtų, nieko gero kraštui neduotų. Tikiuosi tiksliai cituojąs prof. Biržišką, sekančius žodžius imdamas į svetimženklius: "Sukilimas buvo ruoštas prieš krikščionis demokratus" (Op. cit. 17 atkarpa).

M. Sleževičiaus vyriausybei dar nespėjus pilnai įsitraukti į darbą, pradėjo plisti gandai apie ruošiamą perversmą. Apie spalių mėnesį pas Krupavičių užsuko buvęs vyr. štabo viršininkas gen. K. Ladyga, kurį neseniai naujoji vyriausybė

buvo paleidusi į atsargą. Jis papasakojo Krupavičiui apie ruošiamą perversmą, prie kurio ruošimo ir jis esąs kviestas prisidėti. Krupavičius patarė Ladygai prie to perversmo nesidėti, o vykti į savo ūkį ir ten pasilikti. Gi savo keliu, neatskleisdamas savo informacijos šaltinio, įspėjo min. pirmininką M. Sleževičių ir krašto aps. ministerį Papečkį apie gresiantį perversmo pavojų. Tačiau buvo išklausytas neteikiant tai informacijai žymesnės reikšmės.

M. Krupavičius savo pažiūras į 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą taip sutrauktai nusako:

1. Krikščionių demokratų partija nebuvo perversmo sumanytoja, jo nerėmė, jame nedalyvavo ir nėra už jį atsakinga;

2. Visa atsakomybė už jį tenka tautininkams ir daliai karininkijos, kuri tą perversmą organizavo ir įvykdė;

3. Krikščionys demokratai apie perversmo ruošimą sužinojo keliomis savaitėmis prieš jo įvykdymą ir apie tai painformavo eilę vyriausybės narių;

4. Atsakinga už perversmo pasisekimą yra taip pat to laiko vyriausybė, kuri, žinodama apie perversmo rengimą ir net jo rengėjus, nesiėmė priemonių perversmo išvengti.

Dėl J. Šalnos teigimo, kad "perversme dalyvavo be tautininkų ir dalis krikščionių demokratų" (Lietuvių Žodis, 1948, Nr. 19), M. Krupavičius pastebėjo, kad tik "kai kurie krikščionys demokratai".

Po perversmo vykstant tarp tautininkų ir krikščionių demokratų atstovų pasitarimui, Krupavičius pareiškė: "Perversmas padarytas tautininkų su kai kuriais karininkais. Perversmą laikome žalingu ir pavojingu tautai. Kariuomenėje neramu. Gali kilti namų karas. Karas gali baigtis invazija". Nė vienas dalyvių neprieštaravo" (Op. cit. 24 atkarpa). "Krikščionys demokratai susėdo į vieną suolą su tautininkais tik po perversmo ir tik tam, kad Lietuvą išgelbėtų iš grėsusių rimtų pavojų" (T. p. 28 atkarpa).

Tos pat nuomonės, kaip krikščionys demokratai, buvo apie perversmą ir Ūkininkų Partija (Žiūr. Skipitis, 426-27 p.).

Ištisą gruodžio 17 d. vyriausiame štabe vyko derybos. Galop buvo susitarta perversmo padarinius sutvarkyti vei-

kiančios konstitucijos tvarka. Prez. K. Grinius pareiškė, jog sutiksiąs pakeisti vyriausybę, jei tam pritars jo partija, M. Sleževičiaus kabinetas pats laisvai nutars atsistatydinti ir perversmo naktį suimtieji būsią paleisti. Liaudininkų lyderiai pritarė prezidento nuomonei. M. Sleževičius pateikė analogiškus reikalavimus. Perversmo vadovai juos priėmė. Tos pat dienos vakare vyr. štabe įvyko ministerių kabineto posėdis, ir jame M. Sleževičiaus vyriausybė nutarė atsistatydinti. Prezidentas atsistatydinimą priėmė ir pavedė Voldemarui sudaryti naują kabinetą, jei jis raštu pasižadėsiąs saugoti konstituciją. Savo rašte Voldemaras pareiškė: "Pamatinis mano uždavinys besiimant sudaryti kabinetą, buvo įvesti Lietuvoje teisėtą konstitucinę tvarką. Giliausiu įsitikinimu, Lietuvai gresia mirtinas pavojus, jeigu greitu laiku nesudarys teisėtos ir konstitucinės padėties. Jeigu man nepasisektų tai padaryti, aš iš pat pradžių rezervavau sau teisę pasišalinti ir nuimti nuo savęs visą atsakomybę už tai, kas seks".

Gruodžio 19 d. buvo sušauktas nepaprastas seimo posėdis. Jame buvo pranešta, kad atsistatydino prez. K. Grinius ir seimo pirmininkas J. Staugaitis. Nauju seimo pirmininku buvo išrinktas A. Stulginskis. Kiek vėliau A. Smetona buvo išrinktas prezidentu. Jį prisaikdino J. Skvireckas. Priesaika buvo šio turinio: "Aš, Antanas Smetona, prisiekiu Visagaliui Dievui, Trejybėje Vienam esančiam, visomis jėgomis rūpintis Respublikos ir tautos gerove, saugoti konstituciją ir įstatymus, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. Taip, Dieve, padėk man. Amen". Pasakęs tuos priesaikos žodžius, A. Smetona persižegnojo ir pabučiavo kryžių bei Evangeliją (Cit. T. Sargas, 1957, nr. 1(14), 61 p.).

Krikščionių demokratų blokas, išrinkdamas A. Smetoną prezidentu, teisiškai sutvarkė perversmo sužalotą valstybės santvarką. Tai darydami, jie pasitikėjo perversmo vadų pažadais ir užtikrinimais. A. Smetona prisiekė saugoti konstituciją ir įstatymus. Pagal konstituciją naujas seimas turėjo būti sušauktas ne vėliau, kaip 60 dienų nuo buvusiojo seimo paleidimo. Krikščionių blokas ir jų lyderiai tačiau padarė klaidingą prielaidą, kai jie naiviai patikėjo asmenims

ir partijai, kurie, kaip pasirodė vėliau, nebuvo verti tokio pasitikėjimo.

Perversmo ruošėjai ir vykdytojai savo žygius grindė tuo, kad tariamai demokratinio laikotarpio vyriausybės nesugebėję tinkamai tvarkyti valstybės reikalus, vedę kraštą į pražūtį ir ruošę sąlygas komunistiniam perversmui. Tačiau Liet. Enciklopedija sako, jog krikščionys demokratai su kitomis demokratinėmis partijomis "davė Lietuvai valstybinės organizacijos sistemą ir nustatė jos siektinus tikslus. Jie buvo pritaikyti Lietuvos reikalams, lietuvių siekimams ir jų psichologijai" (XIII, 110 p.). K. Grinius, perimdamas iš A. Stulginskio prezidento pareigas, praėjusį laikotarpį taip įvertino: "Tamstai prezidentaujant, Lietuvos žemių rinkimas yra žymiai pažengęs pirmyn. Lietuvos garbė yra pakelta viso pasaulio akyse. Praėjusių šešerių metų Lietuvos gyvenimo išdavomis daug kur galima džiaugtis" (Cit. T. Sargas, 1947, Nr. 1(14), 41 p.). Net tautininkų išleistasis "Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis" — bent apie krikščionių demokratų valdymo laikotarpį — sako: "Bendrai reikia pripažinti, kad viduje viskas augo, plėtėsi, gerėjo" (128 p.). Dėl komunistinio pavojaus, kurį perversmininkai labai pabrėžė, K. Žukas teigia: "Išorinio pavojaus nebuvo ir negalėjo būti jau vien dėlto, kad mes su Sovietais neturėjome sienos. Viduje, saugumo departamento žiniomis, buvo ne daugiau, kaip 500 bolševikų, daugiausia Kauno žydukų, su kuriais galėjo lengvai susidoroti ir vietos policija" (Op. cit. 461 p.). B. K. Balutis tuo reikalu taip pasisako: "Asmeniniai aš šio perversmo šalininku, pritarėju ar teisintoju niekados nebuvau. Man jis išrodė nelaimingu, apgailėtinu ir liūdnu mūsų istorijos įvykiu. Perversmą galima palyginti su sunkia chirurgo operacija. Ji gali ligoniui sveikatą grąžinti, bet gali ir į kapus nulydėti. Tokią operaciją pateisina tik mirties pavojaus grasa. Labai ginčytina, ar Lietuvai tada grėsė mirties pavojus. Negalavimų — ir tai sunkių — be abejojimo galima buvo rasti. Bet, rodosi, juos buvo galima pagydyti ir be tokios pavojingos operacijos. Štai kodėl pas lietuvius buvo ir tebėra visokiausių nuomonių apie šitą perversmą. Aš linkęs manyti, jei mūsų valstybės vyrai tada būtų buvę labiau patyrę ir aukštesnio išsilavinimo gydytojai, tai būtų galėję li-

gą ir be tos operacijos pagydyti. Man tuomet rodėsi, kad asmenų ambicijos ir partijų noras kitus valdyti suvaidino juodą rolę šiame perversme. Net šiandien, tautai liūdnoje valandoje, nuo tų neigiamų motyvų dar neatsikratėme. Dar nepramokome darniai dirbti valstybinę politinę akciją. Mokame mylėti. Mokame neapkęsti. Bet — nemokame kooperuoti" (Op. cit. 94 p.).

Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo apžvalga rodo, kad demokratinės partijos mokėjo pakenčiamai gerai bendradarbiauti. Bendradarbiavimo mene mažiausiai išprusę buvo tautininkai. Pirmuose trijuose seimuose krikščionys demokratai turėjo daugumą, tačiau nuo 1920 ligi 1924 m., atsižvelgdami į sunkią krašto padėtį ir vertindami bendrą darbą, stengėsi į valstybės kūrimą įtraukti visas tautos jėgas, sudarydami su liaudininkais koaliciją. Tik nepavykus dėl koalicijos susitarti, buvo sudaryta jų vienų vyriausybė. Trečiajame seime buvo sudaryta liaudininkų ir socialdemokratų koalicija. Kitokia galvosena buvo kai kurių tautininkų vadų. Neturėję Steigiamajame ir dviejuose kituose seimuose nė vieno atstovo ir Trečiajame vos tris, pravestus susiblokavus su liaudininkais, jie neturėjo vilties demokratiniu būdu ateiti į valdžią. O kadangi troško krašto valdžią į savo rankas paimti, pasirinko vienintelį jiems buvusį prieinamą kelią į valdžią — perversmą.

POLITIKOS IR KULTŪROS SANTYKIO PRASMĖ

DR. TOMAS ŽIŪRAITIS, O.P.
Washington, D.C., JAV

Tikroji politikos paskirtis — tai kūrybinė jos prigimtis: savo kilme, esme ir veikimo principu.

Mūsų gyvenamam laikotarpiui yra labiausiai būdinga ne tik atominio amžiaus nuostabi išradingumo dvasia, jai įprasminti daug žadančios dialogo viltys, bet ir jokios prasmės neišpažįstąs modernus "babelogas". Jis modernus dar ir dėl to, kadangi jis visada kitoniškas, nors ir nežmoniškas, gana dažnai sugebąs prabilti net dialogo būdu. Šiuo tarpu jis yra iškalbingiausias politikos ir kultūros srityse. Nenuostabu, kad ir dėl pačios politikos sampratos, ypač dėl jos kultūrinės prasmės, vis daugiau sąmyšio pastebime.

Vieniems politika, apskritai kalbant, yra kilnus ir net šventas dalykas, kitiems ji reiškia "nešvarų darbą" ir net pragaištingą žaidimą. Geriausiu atveju, politika — tai neišvengiamas blogumas, atseit — reikalingas blogis (malum necessarium), žinomas visoje kultūros istorijos tragedijoje. Šia proga bent principinių pastabų forma bandysime tikrąją politikos sampratą paryškinti, svarstant ją "geriausiu" ir "blogiausiu" požiūriu: kaip reikiamą blogį ir kaip kultūrinį gėrį

1. Politikos samprata reikiamo blogio atžvilgiu

1) Pagrindinė priežastis, kodėl šiuo atžvilgiu tiek daug tebesikartojančio "babelogo" ir visokių nesusipratimų, tai neatkreipimas atidaus dėmesio į tokį "sausą" reikalą: į *gėrio ir blogio santykį,* kuris jokio dialogo nepripažįsta: kaip diena ir naktis, ugnis ir vanduo, komunizmas (ne paskiri komunistai) ir krikščioniškas teizmas ir t.t. Tai priešybių santykis. Pirmiausia *gera* yra visa tai, kas tam ar kitam kūriniui dera, pritinka, reikalinga arba net būtina vis vertingiau *savimi* būti. Kitais žodžiais, kas turi ne tik tam tikrą būseną, bet svarbiausia — kas turi vienokio ar kito-

kio laipsnio *savarankišką* buvimą, nestokodamas bent tų savybių ir ypatybių, kurios yra *privalomos* kūriniui tobulėti. Tobulėti! Tik nereikia manyti, kad kiekvienas Dievo kūrinys skirtas ar pašauktas tobulėti tik dėl to, jog Dievas ėmė ir nesugebėjo, pvz., net akmens tobulai sukurti. Priešingai: kiekvienas Dievo kūrinys yra tobulas. Kaip tai? Jis tobulas tik pagal savo, t. y. pagal jam Dievo duotą *prigimtį,* reiškiančią kiekvienam kūriniui atitinkamą esmę ir pirmapradį veikimo principą: pvz., žmogaus prigimties jokiu būdu nepakeisi, nes ji yra žmogaus esmė; ir žmogus ne kuo kitu veikia, kaip tik visa savo prigimtimi. Pagaliau ir toks atomas turi savo prigimtį: jam atitinkamą esmę ir veikimo principą. Kaip atomas ir panašūs daiktai tobulėja, t. y. gali būti tobulinami ir kuria prasme tobulinti, — būtų atskira tema. Žodžiu, Dievas, davęs kūriniui veikimo principą, tuo pačiu Jis jam davė veikimo tikslą, kurio būtų *siekiama.* Negyvajai ir gyvajai gamtai skirti kūriniai gali siekti savo tikslo tik "automatiškai" — tiesiogiai Dievo "rankomis". Žmogus savo tikslo siekia ne automatiškai — tačiau irgi tiesiogiai, bet jau Dievo "rankomis" ir savo asmens "rankomis". Kiekvienas kūrinys yra tobulas savo prigimties, o ne tikslo atžvilgiu. Todėl ir siekiame *idealo,* nes tai tobulos prigimties troškimas, kad idealiau, tobuliau gyventume. Tuo "idealiau" visada pabrėžiama tai, kad joks kūrinys nėra ir negali būti pats idealas, o tik *galįs* artėti paties idealo link; tuo "tobuliau" pabrėžiame lygiai tą patį principą: joks kūrinys nėra ir negali būti pati tobulybė savyje, bet vis labiau *gali* reikštis pačios tobulybės "kelyje". Vienu ir kitu atveju kiekvienas kūrinys atitinkamai vertingiau *keičiasi,* kadangi turi atitinkamai ir visada pastovų pagrindą, kuris niekada *nepersikeičia.* Vienu ir kitu atveju vis daugiau kūrinys *savimi* reiškiasi, nes jis niekad negali prarasti pačio savumo pagrindo — tobulėjimui būtiniausių "šaknų", kuriomis tikrasis kūrinio savumas gali augti, bręsti ir lapoti, jei ištikimai "laikomasi" tų šaknų (pačios savo prigimties, t. y. jos bendro ir individualaus įstatymo tobulos paskirties).[1] Žmogus kaip asmuo yra ryš-

[1] Plg. Šv. Tomas Akvinietis: I., qu. 25, art. 6; I Sent., dist. 44, art. 1-3; Quaest. Disput. — de Potentia, qu. 3, art. 16 ad 17.

kiausias žemiškosios visatos orientacijos centras,[2] Dievas — Triasmenis Kūrėjas — žmogaus (kaip asmens) ir tuo pačiu žemiškosios (ir antžemiškos — antprigimtinės) visatos *galutinis* Tikslas, visokių kūrinių "šaknų" našumo tobulėti Paslaptis. Turint kiek galima universalesnę ir konkretesnę *tikslo* sampratą, nereikės stebėtis, kodėl kiekvienas kūrinys yra savo prigimties atžvilgiu visada tobulas, o savo prigimtinio (galutinio) tikslo atžvilgiu vis labiau galįs tobulėti. Dievas — tai absoliučiai amžinas — neperstojąs Kūrėjas tiek kūrimo, sukūrimo, visatos tobulėjimo, tiek — vis labiau tikslan artėjimo "metu".

2) Dabar jau laikas grįžti ten, kur "pasimetėme" dėl tos tobulėjimo problemos, pradėję aiškintis gėrio ir blogio santykį. Matėme, kad tas priešybių santykis gali reikštis tik kūriniuose, nes tobulėjimo problema — kūrinių problema, o ne Dievo. Dievui būdinga, tartum "patekėjusiai" saulei, save vis labiau apreikšti, bet ne tobulybės siekti. Šis priešybių santykis ypač Dievo atžvilgiu atrodo savaime aiškus kiekvienam iš mūsų, kuris bent kiek sąmoningiau apie tai pagalvoja. Vis dėlto taip nėra. Pravartu šį santykį konkrečiau aiškintis. Todėl mums dabar rūpės *gėrio ir blogio problematika konkretesniu požiūriu,* kad labiau paaiškėtų *blogio* samprata. Čia mums labai pravers kad ir tokie kasdieniški pavyzdžiai, turį universalios reikšmės.

Žinome, kad kiekvienas vaisius yra geras tol, kol jame nepradeda reikštis puvimo sukėlėjai. Jų "sukilimui" visiškai įsiviešpatavus, kiekvienas vaisius supūva — tampa negeras, t. y. blogas. Sveikata yra tol žemiškas gėris, kol ligos sukėlėjai nepradeda nesveikatingumo proveso, tam tikrų, sakytume, "parazitų" skaičiui organizme atsiradus. Sveikata silpnėja, "parazitams" stiprėjant. O jie stiprėja, "misdami" tam tikro gėrio kūnu ir krauju. Kitaip sakant, kiekvienas gėris turi atitinkamai savarankišką būtį savyje ir

---

2 Plg. Candide Moix: La Pensée d'Emmanuel Mounier, Éd. du Seuil, Paris 1960, p. 119; 122-172; 198-226; DDr. Johannes Messner: Kulturethik, Tyrolia-Verlag, Insbruck-Wien-München 1954, p. 143-180, 271-323, 331-336 ir t.t.; M.-D. Chenu, O.P.: Pour une théologie du travail,Éd. du Seuil, Paris 1955, p. 67-119; Max Scheller: Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik, Franken-Verlag, Bern 1954, p. 393, 396-402, 482-584.

visa tai, kas sveikai - vertingai būti yra privalu. Blogis, kaip koks "parazitas", neturi savarankiškos būties savyje ir viso to, kas vertingai būti privalu. Gėris reiškia savarankiškos būties turėjimą, blogis — savarankiškos būties neturėjimą. Arba dar tokie pavyzdžiai, pagrįsti ne atsitiktinumu, bet pačia dalykų tikrybe. Šv. Augustinas, aiškindamas pikto problemą, šitaip ją labai bendrai ir trumpai charakterizavo: blogis — tai trūkumas.[3] Šv. Tomas Akvinietis savo didįjį autoritetą patikslina: *blogis — tai privalomo gėrio stokojimas* (privatio boni debiti).[4] Juo labiau, kadangi blogis būtyje atsiranda nevien iš jai privalomų savybių stokojimo, bet ir iš neprivalomų ypatybių turėjimo: pvz., neprivalomų ypatybių turėjimo atvejas bus tada, kai žmogus apsigimsta ne dviem, bet su daugiau kojų, nors kojos — geras dalykas. Taigi neprivalomų savybių turėjimas reiškia lygiai tą patį, ką ir privalomų ypatybių neturėjimas. Tas pats blogio sampratos principas visuotinai galioja visose gyvenimo srityse, taigi ir politikoje. Tačiau tose visose srityse lengvai pasimestume tiek gėrio, tiek blogio sampratų atžvilgiu, jei neatkreiptume dėmesio dar į vieną "smulkmeną". Sakysim, aiškindami kam nors kokio nors paukščio, pvz. gegutės, plunksnų spalvą, sakome, kad gegutė yra raiba, o ne balta. Tokiu neigiamos formos pasakymu išreiškiame *paprastą* neigimą, nurodydami tikrąją gegutės plunksnų spalvą, o ne plunksnų kokį nors *blogumą*. Visa tai, kas iki šiol pasakyta, turėdami mintyje, nesunkiai suprasime, kodėl šv. Tomas Akvinietis pateikė tokią pagrindinę blogio sampratą, kuriai bent pakenčiamai lygios dar iki šiol tikriausiai neturime, išskyrus tai, kad tos pačios sampratos principas kitais žodžiais išreiškiamas. Tos sampratos įžvalgoje ir jai esmingoje išvadoje lengvai paaiškėtų tas kriterijus, kurio laikantis nereikėtų kartotis tose blogio sampratos "problemose", kurios iš tikrųjų jau iš-

---

[3] Iš tikrųjų tos charakteristikos tiesa yra nuostabiai gili, anot to paties šv. Augustino: "Omnis defectus, ab eo quod est, tendit, ut non sit" (Contra Secundinum, cap. XVII).

[4] Plg. šv. Tomas Akvinietis: I., qu. 48, art. 1; Quaest. Disput. — De Malo, qu. 1, art. 1; —, qu. 2 — qu. 16; I Sent., dist. 46, art. 3; II. Sent., dist. 34, art. 2; Comp. Theol., cap. 142.

spręstos, idant naujai šiuo klausimu iškilusias problemas sėkmingiau spręstume.[5] Tokiu būdu, aišku, ir politikos sampratos problemos sprendimas būtų kur kas dėkingesnis, vis daugiau atrandąs joje tikrosios kultūrinės prigimties, o ne reikiamo blogio neišvengiamos paslapties.

3) Nepasitvirtintų ir tų nuomonė ar įsitikinimas, kad pagaliau *nesą to blogio, kuris neišeitų į gerą.* Išsinešama tik tiek gero, kiek išvengiama blogio, ir tai — ne pasyviu nusiteikimu, bet kūrybišku našumu. Gėrio ir blogio aiškintoji "dvikova" vyksta ne už žmogaus ribų, bet pačiame žmoguje. Toji "dvikova" kaip tik ir yra savarankiškos būties — privalomo gėrio — stokojimo tikroji paslaptis — "mysterium iniquitatis". Blogis visada veikia, anot šv. Tomo Akviniečio, tik ne savo jėga, ne savo "rankomis", bet, sakytume, "parazitiniu" įvairiausio pikto būdu visur ten, kur esama kiek gėrio jam "įsikūnyti".[6] Blogis nėra visagalis, nes jis neturi savarankiškos būties galios. Jis negali visiškai pavergti kiekvieno, o ypač *viso* žmogaus. Gali būti žmogus išviršiniai pavergtas, nepajudąs grandinėse. Tačiau nėra ir negali būti tokios pikto jėgos, kad žmogų priverstų *norėti* vergijos ir jai nesipriešinti. Gali užtekti valios ir savivaldos laisvės, kurios prasmės net kankinio mirtis nepajėgs palaidoti. Priešingai! Ir piktoji valia prasideda tik tada, kada geroji valia pradeda nekreipti dėmesio į tai, kas jai savarankiška ir privalu. Ir tų dviejų valių "dvikovą" nereikia įsivaizduoti, kaip, nelyginant, du įsibėgėjusius avinus, trenkiančius kaktomis, kad savo "privalumo" pergalę įrodytų. Vienas ir tas pats žmogus "įsibėgėja" *visa* savo prigimtimi, viso asmens *laisvės* individualybe, atsakingai

---

[5] Pav. Prof. Dr. A. Maceina gana įžvalgiai, moderniai sprendžia ir blogio problemą, tik visiškai be reikalo pasigenda čia tokio sprendimų modernumo ar naujumo, kuris pas šv. Tomą Akvinietį jokia naujiena; plg. Antanas Maceina: Niekšybės paslaptis, Ateit. Feder. leid., Brooklyn, N.Y., 1964, p. 8-9, 20-23 ir plg. šiame straipsnyje pateiktas šv. Tomo Akviniečio raštų išnašas.

[6] Plg. Šv. Tomas Akvinietis: I., qu. 48, art. 3; Quaest. Disput. — De Potentia, qu. 3, art. 6 ad 4; plg. Josef Pieper: Wahrheit der Dinge, Kösel-Verlag, München 1957, p. 13-144; Dietrich von Hildebrand: Sittliche Grundhaltungen, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1954, p. 9-43, 59-88; Gabriel Marcel: Le mystère de l'être, II t. Éd. Aubier, Paris 1964, p. 5-69, 85-127.

veikti "pasmerkta" (J. -P. Sartre)[7]. O tai yra ne kas kita, kaip viso žmogaus laisvės, jos pačios sprendimų ir apsisprendimų "pasmerkimas" veikti vienokia ar kitokia kryptimi: būti arba nebūti! Kovos tragika. Toji tragika nėra ir negali būti beviltiška, kaip jau žinome, nes *viso* žmogaus (t. y. pačios valios ir savivaldos) *laisvė*, gebanti siekti savo būčiai tobulėti *privalomų* savybių ir ypatybių — paties *gėrio*, nes negali būti jokio kūrinio, kuris sau paties blogio trokštų: pav., net savižudybės siekiąs iš tikrųjų mano, kad pagaliau kapuose tai bus ramiau ir geriau, neanalizuojant šiuo atveju visų kitų sąmonės ir net pasąmonės lemiančių motyvų. Tačiau pats troškimas ir siekimas *privalomos* būties — gėrio vis tobulesnės pilnatvės, faktiškai (ir gana dažnai, bet ne visada būtinai) reiškiasi dvejopos rūšies žmonių "pasismerkimu" veikti ir nuveikti: vieni aiškiai žino siekią gėrio, kiti aiškiai klysta siekią gėrio; pirmas atvejas — tikrasis gėris, antrasis — tariamas gėris, t. y. *blogis*, kuris nebūtinai turi reikšti *piktos* valios "nešvarų darbą", vertą pasmerkimo, kurio taip lengvai ir dažnai pasigaunama tikrajai *politikos* sampratai iškreipti.

4) Tai principinės pastabos, lietusios gėrio ir blogio santykį bendru ir konkrečiu požiūriu, būtinu politikos sampratos tikrajai — kultūrinei — prigimčiai įžvelgti. Tačiau neužmirštinos šitokios išvados. Pati politika, *jeigu* ir būtų blogis, tai ji neturėtų būti laikoma neišvengiamu blogiu, nes blogis nėra savarankiška būtis (šia prasme — nebūtis), negalinti *viso* žmogaus ir viso kultūrinio gyvenimo pavergti. Ir jeigu politika būtų neišvengiamas blogis, tai jos (politikos) reikalingumas tiek žmogui praverstų, kaip sveikam organizmui betkokia liga, neišskiriant ir vėžio galutinės "paslaugos".

II. Politikos samprata kultūrinio gėrio požiūriu

Iki šiol svarstydami gėrio ir blogio santykio problematiką, netiesiogiai aiškinomės ir kultūros problemą ne tik prigimtinio, bet ir antprigimtinio tobulėjimo atžvilgiu. Tačiau pačiai politikai tik tiek gėrio sugaudėme, kiek jo ne-

[7] Plg. J.-P. Sartre: L'être et le néant, Éd. NRF, Paris 1960, p. 11-30; 115-139; 508-638; 711-720.

reikia gaudyti, nes ir ta "nelaimingoji" politika pirmiausia siekia ne ko kita, kaip tik žmogiškosios kūrybos laimėjimų — kultūrinio gėrio.

1) Nesant čia galimybės *politikos sampratos* raidai nagrinėti, pagrindinę jos prasmę pravartu šitaip formuluoti:

> *Politika — tai visiškai subrendusios tautos savivalda bendrajam gėriui intensyviai siekti valstybinės santvarkos antpasaulėžiūriniu solidarumu.*

Vispusiškai subrendusi tauta yra pirmiausia ta, kuri jau galėtų reikštis ar iš tikrųjų reiškiasi *valstybine* savivaldos santvarka. Kiekviena tauta ar tautelė nėra gi automatas lyg neturėtų jokio savarankiškumo, organizuotumo, atitinkamos savivaldos kaip grynai bendruomeninė tam tikra santalka. Tačiau valstybinės formos savivalda yra daugiau visuomeniško charakterio, pagrįsto prigimties ir pozityvine teise, veiksnumas vidaus ir užsienio politikos reikalų atžvilgiu.[8]

Gali atsitikti ir, deja, labai dažnai atsitinka, kad toji savivaldos forma tampa priešo "deformuota", pavergus kraštą. Tačiau tai jokiu būdu negali nulemti vispusiškai subrendusios tautos pačios individualybės tol, kol toji individualybė dinamiškai gaivi — kūrybiškai naši savo pilnatvės intensyvia autokreacija. Net grynai gamtinės tikrovės padarams, pvz. augalams ir gyviams, yra charakteringa savišk a autokreacija, t. y. "savarankiška" ištikimybė savo egzistencijos pilnatvei statyti ir atstatyti, nežiūrint kokiose sąlygose jie bebūtų, jei tik dar įmanoma pačiu savimi reikštis. Tai gamtinių gyvūnų autokreacija, tiesiogiai priklausanti nuo įvairiausių vidinių ir išviršinių priežasčių veikimo. Tokiu būdu jie yra apspręsti dar ir dėl to, kadangi jie nėra individualybės, o tik tam tikro originalumo dinamiški individai, tačiau visa savo būtimi kovoją prieš visokios rūšies veikiančias priežastis, mėginančias juos padalinti savy-

---

8 Prigimties teisė iš tikrųjų reiškia paties Kūrėjo suteiktą teisę, kurios pagrindu remiasi (privalo remtis) pozityvinė teisė kaip tam tikra žmonių sukurtoji juridinė visuma, kurią aiškina teisės "dogmatikai", teisės politika, lyginamoji teisė ir veikiančiųjų teisės dėsnių raida — teisės istorija, kritiniai žvelgianti į teisės mokslo pozityvumo siaurumą.

je, atseit — "pavergti" ir t.t. Juo labiau valstybine prigimtimi tapusi tauta negali būti vispusiškai pavergta: ji kaip individas kartais neišvengia priešo grandinių, tačiau kaip individualybė ji jokio (išorinio) priešo negali būti sukaustyta. Išorinis priešas gali būti užtektinai galingas ir tokią tautą išvedžioti kankinių keliais, bet faktiškai jis nejėgis ją nuvesti vergijos beprasmybėn. Paradoksiškai kalbant: nebūtų šiuo atveju ir tam tikros vergijos nelemties, jei nebūtų nepalaužiamo ryžto laisvai ir nepriklausomai gyventi. Didžiosios Romos imperijos kitų sąskaiton viešpatavimas, vadinamos Šventosios Sąjungos "pasišventimas" paaukoti tautas "visagalių" valdovų malonei, tokių kaip Napoleonų, Hitlerių pavyzdžiai, tai pavyzdžiai, liudiją vieną ir tą pačią pagrindinę tiesą: smurto pergalės trimitai reiškia iškilmingą priešo triumfą, skelbiantį jam pačiam mirties sprendimą. Tik išvidinis priešas — pačios tautos individualybės menkystė padaro ją verge, nespėjus priešui nei pro duris įsiveržti.

2) Minėti ir panašūs pavyzdžiai nuolatos įspėja tuos, kurie vis negali suprasti, kad valdžia nepainiotina su valstybės samprata ir kad valdžios savavalia — nieko bendra neturi su politika. Juo labiau, kai tokia valdžia neturi nei prigimtinės, nei pozityvinės teisės pagrindo, nors ją ir visas pasaulis toleruotų, kaip toleruojama pav. Sovietų "Sąjunga". Šių dienų visokių sąvokų, sampratų ir paties gyvenimo "babelogų" mišinyje užtenka vietos ir tokiai Sovietų "Sąjungai", į kurią niekas nesijungė ir nesijungia, išskiriant tuos, kuriems durtuvų "politika" rojų žada. Tačiau ir pro tokią "politiką" tie patys durtuvai vis labiau kyšo.

Todėl savo aptartimi ir pabrėžiame, kad politika — tai vispusiškai subrendusios tautos tokia savivalda, kurios prigimtį (esmę ir veikimo principą) liudija ne atsitiktinai, bet intensyviai *bendrasis gėris*. O to gėrio siekiama ne valdžios savavalia, bet pilnutinės tautos kaip teisėtos valstybės galia. Ar iš tikrųjų ir teisėta valstybė pasižymi minėto gėrio intensyviu siekimu? Šis klausimas gali būti teigiamai išspręstas, jei turime reikalo su tikrąja politikos samprata žodžiu ir gyvenimu, t. y., šalia aukščiau minėtų sa-

vybių ir joms priklausančių ypatybių dar privalu politikai reikštis valstybinės apimties *solidarumu,* kuris negali būti skirtas tik tai ar kitai grupei, partijai, bet visai tautai kaip valstybei ir tai pačiai valstybei kaip tautai.[9] Tokiu principu tas bendro gėrio dalinimas ir pasidalinimas abipusiai neperskiria, kadangi *bendrasis* gėris yra visos tautinės valstybės "narių" sutelktinis įnašas, kurio "nuošimčiais" vis tobuliau (grįžtamuoju būdu) pasipildo kiekvieno individualus, asmeniškas gėris. Kad bendrasis gėris nėra koks nors valstybinis ar tautinis bankas — savaime aišku ir apie tai kitu požiūriu buvo svarstoma, aiškinantis gėrio ir blogio santykio problematiką.

3) Viskas būtų savo vietoje tikrajai politikos sampratai gėriu įsikūnyti, jei (prie visų savivaldų, subrendimų, valstybiškumo, intensyvumo vis geron ir tuo pačiu solidarumo pusėn) būtų galima be jokios *pasaulėžiūros* apsieiti. Nepasaulėžiūrinės politikos problema lyg tai visiems gėriams graso. Kiekvienos gi asmeniškos (o ne taip sau teoriškos) pasaulėžiūros "pirštai" visada yra linkę į save. Na, ir kaip dabar tais sulinkusias ir dar kartais užgniaužtais "pirštais" imsi ir pasidalinsi tuo bendru gėriu? Jeigu tas bendras gėris būtų auksu padengtas ar gerokai pridengtas vertybių pakaitalas, reikalingas banko ir visos jo "įgulos" patarnavimo — ir tai nėra problemos su tais bankininkais susikalbėti, nors ir jie kaip žmonės negali būti be pasaulėžiūros bent be pasaulėvaizdžio, kaip jie negali ten ar kitur veikti, kur nors galvą palikę. Tik gyvulys neturi pasaulėžiūros, nors jis ir didžiausią galvą turėtų.

Tik žmogus gali būti ir yra (kaip etiškai — visuomeniškas Dievo kūrinys) pašauktas bendrajam gėriui puoselėti. O kaip gi jį puoselėsi, būdamas kūrybiškai aklas —

---

[9] Apskritai kalbant, "tauta" ir "valstybė" yra skirtingos sąvokos: tapti tauta — tai dar nereiškia jau tuo pačiu tapti vispusiškai subrendusia tauta. Kai tauta tokio subrendimo pasiekia — ji yra tautinė valstybė: tautos "išsivystymas" tapęs kūnu. Taigi, konkrečiai kalbant, štai ką reiškia. Tautinę (etninės kilmės) valstybę suvokdami daugiau kaip išvidinę — bendruomeninę tam tikro viseto santalką, turinčią aiškią pilietinę individualybę — kalbame apie tautą; tą pačią tautinę valstybę suvokdami daugiau kaip išviršinę — visuomeninę santalką, turinčią aiškią politinę (bendro gėrio) individualybę — kalbame apie valstybę. Šiuo atveju tauta ir valstybė iš esmės yra viena ir ta pati tikrovė.

be pasaulėžiūros, t. y. be kritinio sąmoningumo viso regimojo ir "neregimojo" pasaulio vispusiškos *prasmės* atžvilgiu. Priešingu atveju — pasaulėžiūrine aiškiaregyste įmanoma suvokti, kad naivus, nekritiškas pasaulio visatos ir paties gyvenimo supratimas reiškia ne pačią pasaulėžiūrą, o tik pasaulėvaizdį. Tada ir painiojasi ciesoriaus reikalai — politinė žmogaus atsakomybė su Dievo reikalais — religine žmogaus ištikimybe. Juo labiau, kad pasaulėžiūros kelias — tai iš tikrųjų Tiesiakalbio ir Tiesos geriausias kelias. Šiame kelyje galima ir privalu susitikti su kiekvienu geros valios žmogumi bendrajam gėriui siekti, nežiūrint jo asmens pažiūrų skirtumo (Mat. 22, 15-17), idant nepritrūktų tiesiakalbingumo ir tiesos principinių pagrindų: pagarbos asmeniui, o ne jo klaidoms; neapsoliutinti savo įsitikinimų ir kito klaidingą įsitikinimą nelaikyti asmenišku įžeidimu; negaišti laiko dėl priešybių, o skirtybių vardu nemesti kelio dėl takelio ir t.t. Pasaulėvaizdį galima "sustabinti", nes jis neturi kritiškumo tiek savo, tiek artimo, tiek visatos pasaulio atžvilgiu. Pasaulėvaizdis neturi savų kojų, todėl jam visada tik svetimos kojos yra būtinybė, nors jas ir stabas "paskolintų". Pasaulėvaizdininkas teorijoje, atrodo, visada turi ir savo galvą ant pečių, ir stiprius pečius su galva, ir nesprendžia jis paties gyvenimo tik pagal denaro vieną pusę (Mat. 22, 19) nei būties visumos pilnatvės tik pagal jos neesmines apraiškas, tartum jis ieškotų ne tiek sezoninės tų apraiškų reikšmės, kiek jų giliausių priežasčių prasmės. To viso priešybė — tai pasaulėvaizdininkas praktikoje. Jo visatos suvokimas yra visiškai naivus, nekritiškas, vienašališkas ir vaizdų bei pojūčių paveiktas taip, kad jis nepajėgia jų nugalėti, todėl ir pasilieka jų trumparegystės ribose. Tačiau jis nevisada yra naivus tartum kūdikis. Kartais jo naivumas tampa taip nekritiškai vienašališkas, kad jis (vis tas pats pasaulėvaizdininkas) mėgina betkokia kaina tą savo vienašališkumą pralaužti, veržđamasis visur ten, kur jam pergalė vaidenasi. Pasaulėvaizdžio žmonės dažniausiai gyvenime, ypač prie valdžios "vairo", yra pavojingi. Atsitinka dar ir taip, kad pasaulėvaizdininkas, kaip tie Evangelijoje fariziejai, savo fanatišku aklumu mielai pasitarnauja tiems, kurie jį pasiun-

čia, tikėdami, jog jis sugausiąs kalboje net pačių dalykų tikrovės Mokytoją, aiškinantį "Dievo kelio, kaip reikalauja tiesa" (Mor. 12, 14), būtina visokios tiesos gėriui pažinti ir išpažinti (Iz. 30, 20-22, 29; 42, 2-5; Jer. 6, 16). Pasaulėvaizdininkas, visiškai nieko nelaimėjęs prieš Dievą bent žmonių akivaizdai "palinksminti", savo arogantiško fanatiškumo neatsisako, o tik nustemba, kad Dievas už jį vis dėlto (!) išmintingesnis. Tada toks pasiryžėlis kartais ima ir nutyla (Luk. 20, 25-26). Pasaulėvaizdininkui yra būtina tik už jį "gudresnių" ir galingesnių pasiuntėjų užnugaris, kad jo "politika" vėl atgytų visais klausimais, nuolat grįžtant prie ciesoriaus ir Dievo teisių "analizavimo".

Nenuostabu, kad pasaulėvaizdininkams (pav. komunizmo ideologams) nėra joks pavyzdys ir pati krikščionybė. Juo labiau, jos principais pagrįsta demokratija, liudijanti tokią politiką, kokia ji privalėtų būti kaip paties gyvenimo visumos *pilnatvės* etiškai - visuomeniška kūrybiško intensyvumo integralinė *apraiška* (o ne taip sau dalis) *visų* piliečių bendrajam *gėriui* vis tobuliau reikštis.[10] Žodžiu, politika tikrąja prasme gali būti ne pasaulėvaizdinės, bet tik pasaulėžiūrinės prigimties (savo kilme, esme, veikimo principu) kaip paties gyvenimo visumos pilnatvės tik ką minėta apraiška, kurios pagrindinius "apsireiškimus" iki šiol charakterizavome, svarstydami gėrio ir blogio santykio problematiką politikos sampratos atžvilgiu bei požiūriu. Tą charakteristiką ir svarstymą pavadinome principinėmis pastabomis. Norėta tik priminti tą ypatingai šiais laikais tragišką nesusipratimą ar neapdairumą, neturintį iš tikrųjų jokio objektyvaus pagrindo, nepripažįstant politikai pasaulėžiūriškumo ir tuo pačiu užsimerkiant prieš tai, kas pačiai politikai *esmiškai* priklauso — *kultūrinė* jos etiškai - visuo-

---

10 Šio pasaulio visata sukurta žmogui, o žmogus — Dievui, bet ne priešingai. Žmogus yra šios visatos prasmės tikslas, Dievas — žmogaus galutinis tikslas. Valstybė (ir jos politika) nėra pats sau tikslas, nes ji nėra žmogiškasis asmuo, kuris, po Dievo, yra savo rūšies pats sau čia aukščiausias tikslas: plg. **šv. Tomas Akvinietis** — I., qu. 29, art. 3; 1 Sent., dist. 23, art. 1-3; Quaest. Disput. — de Potentia, qu. 9, art. 1; IV c. Gent., cap. 54; De Regimine Principum; žmogaus asmens laisvės pagrindų net pats Dievas negalėtų sugriauti pats sau neprieštaraudamas: **šv. Tomas Akvinietis**: Quest. Disput. — de Verit., qu. 22, art. 5-8; — de Malo, qu. 6.

meniška prigimtis.[11] O tos prigimties pradai "užgimė" pačia žmogiškojo asmens prigimtimi, būtina ir Kristaus Karalystės sąrangos pagrindams, kurių tikrosios reikšmės ir galutinės prasmės sandų joks paskutinis teismas neišskirs.[12] Į žemę vertingai nepasispyręs, dangaus nepasieksi! Kiekvienas rūpestingas kultūrininkas ypač krikščioniškos kultūros kūrėjas ir puoselėtojas visada tos "žemiškos" atramos reikalingas. Juo labiau, kad politikos bendro gėrio vispusiška kultūra, jos saviveika neatskirtinai ir net privalomai siejasi su visuotinio apaštalavimo misijos saviveika Kristaus pavyzdžiu ir malone.[13] Ypatingai krikščioniškos demokratijos principų perspektyvoje paaiškėtų, kodėl politikos autentiška prigimtis yra pasaulėžiūriškai individuali ir antpasaulėžiūriškai (ne ant-i-pasaulėžiūriškai!) universali kaip ir pats gėris.

— —

Ir vis dėlto politika ne tokia geraširdė. Tik pagalvokim apie tai, kaip krauju ir ašaromis vis labiau drėgsta beveik visas žemės veidas. Galime ir tobuliausių politikos ir nepolitikos sampratų prisirašyti, bet jos piktnaudotojai išskirtiniais atvejais tesusipranta, beveik neturėdami laiko užsimiršti.

Tikrai pagalvokim, kol dar iš viso ne per vėlu, atominės dvasios "kultūrai" ir "religijai" grasant. Svarbiausia neužmirština tokia "naujiena". Ne blogis, o tik gėris pikt-

---

11 Plg. Johannes Baptist Metz: Christliche Anthropozentrik, Kösel-Verlag, München 1962, p. 41-89, 117-136.
Hans-Eduard Hengstenberg: Freiheit und Seinsordnung, W. Kohlkammer Verlag, Stuttgart 1961, p. 273-277, 294-308.
DDr. Johannes Messner: Kulturethik, Tyrolia-Verlag, Innsbruck 1954, p. 133, 411, 419-425, 578-581.
Louis de Naurois: str. "L'homme et la propriété privée", žurnale — Nouvelle Revue Théologique, Louvain, Nr. 6, 1967, p. 619-636.

12 Plg. Michael Schmaus: Katholische Dogmatik, Band III/1, Max Hueber, München 1958, p. 653-680, 737-740; Rudolf Lange: Theologie der Heimat — ein Beitrag zur Theologie der irdischen Wirklichkeiten,— Otto Müller Verlag, Freilassing-Salzburg 1965, p. 9-24, 247-286, 293-307.

13 Plg. Michael Schmaus: loc. cit., p. 737; G.M.A. Jansen, O.P.: An Existential Approach to Theology, The Bruce Publishing Co., Millwaukee 1966, p. 14-19; M.-D. Chenu, O.P.: Pour une théologie du travail, Éd. du Seuil, Paris 1955, p. 69-108.

VALSTYBINĖS VYSKUPŲ KONFERENCIJOS

Naujas valdantis organas Bažnyčioje

KUN. V. BAGDONAVIČIUS, M.I.C.
Chicago, Ill., JAV

Vyskupo vieta Bažnyčioje

Antrasis Vatikano susirinkimas yra sukūręs naują bažnytinę instituciją, kurios, kaip kiekvienos institucijos, pirmosios gyvenimo dienos nedaug sako, ką ji reikš gyvenime per ateinančius šimtmečius. Tokia institucija yra valstybinės (tautinės) ar regijoninės vyskupų konferencijos. Norint sužinoti, ko iš jų galima laukti, reikia bandyti pažinti jų dogminę prigimtį, teisinę struktūrą ir tuos aktualius uždavinius, kurie šią instituciją pašaukė gyveniman.

Tiesa, vyskupų konferencijos atskirose arkivyskupijose, valstybėse ir platesniuose regijonuose buvo žinomos ir iki šiol. Pvz., buvo žinoma Lietuvos vyskupų konferencija, Amerikos vysk. konferencija ir Pietų Amerikos vyskupų tam tikri suvažiavimai svarstyti bendroms problemoms. Tačiau šios konferencijos, pagal ligi šiol galiojančią Bažnyčios teisę, neturėjo galios įsakyti atskiram vyskupui. Jei jos ką įvedė gyveniman, tai tik tiek, kiek atskiri vyskupai vienbalsiškai sutarė. Jeigu to vieningumo kur kiek trūko, atskiras vyskupas galėjo su konferencijos nutarimais nesiskaityti, ir ne vienas praktiškai taip darė.

---

naudojamas. Politika yra gėris ne dėl to, kad ji piktnaudojama, bet dėl to ji piktnaudojama, kadangi yra gėris. Vardan piktnaudotojų reikėtų net aukščiausio Gėrio — paties Dievo atsisakyti. Jeigu politika būtų bent iš dalies blogis, tai ypač politikų "profesionalų" tarpe nerastume tokių asmenybių, kurių nemaraus kilnumo, gyvenimo pilnatvės prasmingumo — šventumo visada ilgisi dangus ir geros valios žmogus.

Situacija iš esmės pasikaitė, kai II Vatikano susirinkimas, jau priimdamas Liturginę konstituciją, kalbos klausimą Mišiose apspręsti pavedė atskirų kraštų Vyskupų konferencijoms. Visiems buvo aišku, kad čis Vyskupų konferencijos sprendimas yra jau toks, su kuriuo atskiras vyskupas negalės nesiskaityti. Antrasis Vatikano susirinkimas tolimesniuose savo išleistuose dokumentuose, kaip Konstitucijoje apie Bažnyčią ir Dekrete apie pastoracinę vyskupų veiklą, vyskupų konferencijas jau formaliai įvedė kaip valdantį Bažnyčios organą.

Šitokio organo įvedimui Bažnyčioje buvo labai daug kliū čių, kurios yra dviejų rūšių. Visų pirma kyla klausimas, ar šitokio organo įvedimas nepažeidžia vyskupo teisės savo vyskupijoje, kuri yra dogminės ir sakramentinės prigimties. Ir antra, ar vyskupų konferencija nepažeidžia Popiežiaus primato teisės, kuri reiškia tai, kad Popiežius yra vyskupas kiekvienoje vyskupijoje.

Tiesa, kad vyskupo valdžia yra dogminės ir sakramentinės prigimties ir jos negalima pažeisti. Tačiau II Vatikano susirinkimas padarė rimtų žingsnių ir vyskupo prigimčiai geriau suprasti. Ligi šiol praktiškai Bažnyčios gyvenime galiojo pažiūra, kuri nebuvo labai teisinga, kad vyskupas yra vyskupu tik savo vyskupijoje. Pasak Piet Fransen, S. J., Liuveno teologo ir II Vatikano susirinkimo eksperto, Bažnyčios teisių "kodeksas turėjo atomistinį požiūrį į vyskupiškumą".[1] Šalia savo vyskupijos jo galios baigėsi. Kanonų teisė, pasak jo, dabartinę savo formą yra įgavusi "devyniolikto šimtmečio pabaigoje ir neišvengiamai su savim nešasi visas teologines individualistinio laikmečio silpnybes".[2]

Iš esmės žvelgiant, vyskupas yra vyskupu Bažnyčioje, ne vien savo vyskupijoje. Jei taip nebūtų tai ir Visuotinio Bažnyčios susirinkimo nutarimai negalėtų turėti dogminio pagrindo. Tiesioginiu valdytoju jis yra savo vyskupijoje; vyskupu tačiau jis yra Bažnyčioje. Ir, tuo remdamasis, II Vatikano susirinkimas išryškino vyskupų kolegijos egzistavimą Bažnyčioje.

---

1. Episcopal Conferences: crucial problem of the Council, Cross Currents: Summer 1963, m., 360 psl.
2. Ten pat, 360 psl.

Kai pirmajame Vatikano susirinkime buvo priimta popiežiaus neklaidingumo dogma, turėjo sekti ir vyskupo vaidmens aptarimas Bažnyčioje. Tačiau prasidėjęs Vokiečių - Prancūzų karas tai sukliudė. Gal būt, kad ir laiko dvasia nebuvo palanki šio klausimo pilnesniam nušvietimui. Dėl to II Vatikano susirinkimas, išryškindamas vyskupo vaidmenį ne tik savo vyskupijoje, bet ir Bažnyčioje, natūraliai užbaigė pirmojo Vatikano susirinkimo pradėtą darbą.

Iš to seka įvairių, toli siekiančių pasėkų. Mūsų studijuojamam klausimui šis vyskupo vaidmens supratimas pasako tai, kad vyskupas yra ne tik savo vyskupijos valdytojas, bet ir savo krašto vyskupinės kolegijos narys. Jam iš to plaukia ne tik teisės, bet ir pareigos. Jis turi teisę domėtis visais Bažnyčios reikalais tame krašte, bet jis turi ir pareigą priimti kitų vyskupų dėmesį Bažnyčios reikalais. Kitais žodžiais tariant, jo vyskupiškumas nėra uždara sala, bet jis yra solidarumo ryšiais susietas su kitais vyskupais. Jis privalo turėti dialogą su kitais vyskupais. Sustiprinimą dialogo tarp vyskupų P. Fransen laiko labai svarbiu dalyku Bažnyčios gyvenime. Pasak jo "vienišumas yra didysis vyskupo pavojus".[3]

Vyskupų konferencijos ir popiežiaus primatas

Taigi matome, kad praplėstoje vyskupo prigimtyje yra vietos vyskupų konferencijoms. Dabar pažiūrėkime į vyskupų konferencijas ryšium su popiežiaus valdžia Bažnyčioje.

Čia kalbame apie mokomąją ir administruojamąją popiežiaus valdžią Bažnyčioje. Paliekame nuošaly popiežiaus ne klaidingumo klausimą, nes popiežiaus neklaidingumas yra tokia tiksliai aptarta sąvoka, kad ji su vyskupų konferencijomis nestovi tame pačiame lygyje. Kada popiežius formaliai ką nors skelbia Bažnyčioje, kaip neklaidingą dalyką, tada vyskupų konferencijoms tai galioja panašiai, kaip ir kiekvienam tikinčiajam. Šitoki popiežiaus sprendimai yra reti. Kartais jie daromi ryšium su visuotiniu Bažnyčios susirinkimu, kartais be jo. Šiuo atžvilgiu popiežius atstovauja neklaidingam mokymui Bažnyčioje.

3. Ten pat, 371 psl.

Kai turime prieš akis vyskupų konferencijas ir popiežiaus primatą, tai galvojame greičiau apie įvairius krikščioniškųjų principų pritaikymus gyvenime įvairiuose kraštuose ir su tuo susijusius klausimus. Tiesa, kad ir šiais klausimais popiežius atstovauja neklaidingam sprendimui. Tačiau tai nereiškia, kad jo vieno sprendimo užtenka Bažnyčioje. Kiekvienas krikščionis turi apsisprendimo galią savo srityje ir niekas šios galios negali nei atstoti nei panaikinti. Nuo jos priklauso jo išganymas. Jokiu būdu neužtenka Bažnyčios apsisprendimo, kad žmogus būtų išganytas. Ir šį principą II Vatikano susirinkimas išryškino sąžinės laisvės dekretu.

Pagal šį principą dabar aiškiau negu pirma, kad Bažnyčioje apsisprendimo galia nėra monopolizuota vien popiežiui. Popiežius yra tam, kad mus atitaisytų ten, kur mūsų apsisprendimai sušlubuoja ir stiprintų ten, kur apsisprendimai yra geri. Bet jis negali atstoti mūsų apsisprendimo. Tas principas ypač galioja, kai kalbame apie vyskupus ir apie atskiras bažnytines provincijas su jų specifinėmis problemomis. Labai dažnai nebuvimas gerai išmąstyto krikščioniškų principų pritaikymo atsižvelgiant į vietos aplinkybes, atskiro krašto Bažnyčiai išeina nuostolin. Kartais šią problemą kai kurie krikščionys išgyvena taip jautriai, kad dėl jos pažeidžia Bažnyčios vienybę. Čia galime prisiminti įvairias tautines Bažnyčias, atsiradusias naujųjų amžių būvyje. Nors katalikų Bažnyčia naujaisiais amžiais labai daug vieningumo laimėjo iš popiežiaus primato sustiprinimo ryšium su popiežiaus neklaidingumo dogmos paskelbimu, tačiau, nesant labiau išryškinto episkopato, ji prarado nemaža konkretumo ir realumo sprendžiant vietines kurio krašto problemas.

II Vatikano susirinkimo formulavimai

Antrasis Vatikano susirinkimas tai atitaisė, iškeldamas episkopato vaidmenį Bažnyčioje. Susipažinkime su jo formulavimais, liečiančiais tautines vyskupų konferencijas. Palikime nuošaly kitą labai reikšmingą šio pobūdžio instituciją, būtent vyskupų sinodą, kuris bus sudarytas prie Šv. Sosto ir kurio didelę dalį sudarys vyskupų konferencijų rinkti atstovai. Ši institucija yra greičiau vyskupų konferencijų pasėka. Tiek vyskupų konferencijos, tiek sinodas iškilo

išryškinus tą vyskupo bruožą, kad jis yra ne tik kurios vyskupijos valdytojas, bet ir priklauso vyskupų kolegijai. Šiuo solidarumu yra tiesiog grindžiamas jo vyskupiškumas. Be šio solidarumo nėra katalikiško vyskupo. Ligi šiol vyskupo solidarumas su kitais vyskupais buvo daugiau palaikomas jo santykiais su popiežiumi. Tai yra svarbu. Tačiau Vatikano susirinkimas išryškino ir horizontalinį šių santykių pobūdį, būtent vyskupo pokalbį su kitais vyskupais. Ir šis nutarimas atitinka pirmykštę Bažnyčios praktiką. Į akis krintantis pirmųjų amžių vyskupų bruožas yra jų nuolatinės kelionės pas kitus vyskupus aiškintis su jais tikėjimo klausimais ir ieškoti bendro sprendimo. Tai pastebėjo II Vatikano susirinkimas, nes Konstitucijoje apie Bažnyčią jis sako: "Iš tikrųjų senoji Bažnyčios praktika (liudija), kad vyskupai, teisėtai įstatyti visuose pasaulio kraštuose, buvo vienybėje tarp savęs ir su Romos vyskupu; juos jungė vienybės, meilės ir taikos ryšys ir bendri suvažiavimai, kuriuose bendrai būdavo nutariami giliausi klausimai (ir) daugelio nuomonės būdavo protingai apsvarstomos; abu šie faktai jau liudija kolegijinį vyskupo bruožą; . . ." (22 par.).

Dekretas apie pastoracinius vyskupų uždavinius baigiasi iškėlimu pastoracinės naudos, kurios atneš tarpusavis vyskupų bendravimas. "Dėl to apaštalavimo reikalai bus geriau patenkinti, jei bus atsižvelgiama į socialines ir vietines aplinkybes. Dėl to taip pat vyskupų santykiavimas vieno su kitu ir su savo metropolitais bei su kitais tos pačios tautos vyskupais ir net tarp vyskupų ir civilinės valdžios atstovų turi pasidaryti lengvesnis ir vaisingesnis". (39 par.).

Giliau kolegijinį vyskupo pobūdį nusako Konstitucija apie Bažnyčią. Vyskupas čia yra suprantamas tik vienybėje su kitais vyskupais. "Taigi vyskupiškoji konsekracija, kartu su pašventinimo pareiga, suteikia mokymo ir valdymo pareigą, kurios tačiau, pagal pačią savo prigimtį, gali būti vykdomos tik esant hierarchinėje vienybėje su (vyskupų) kolegijos galva (popiežiumi) ir nariais". (21 par.).

II Vatikano susirinkimas, atsižvelgdamas į mūsų dienų reikalus, mano, kad "vyskupai dažnai negali efektyviai ir vaisingai atlikti savo pareigos, nesuderinę tarp savęs pastangų vis darniau ir tampriau. Vyskupų konferencijos — jau

veikiančios daugelyje tautų — yra suteikusios daug sekmingesnio apaštalavimo įrodymų. Dėl to šis Šv. Sinodas mano, kad nepaprastai dera, jog vyskupai, priklausą tai pačiai tautai ar tam pačiam regijonui, sudarytų sąjungą, kuri susirinktų nustatytais laikais". (Dekretas apie vyskupų pastor. veiklą 37 par.).

Vyskupų konferencijos narius sudaro visi krašto vyskupai, ne tik vyskupijų valdytojai, bet ir tie, kurie jų nevaldo. Jai priklauso ir kitų apeigų, pvz. orientalų, vyskupai, kurie atlieka Vyskupų konferencijos pavestus uždavinius. (Ten pat 39 par. 2 nr.) .

Vyskupų konferencijos įpareigojimo galią nusako šie Dekreto žodžiai: "Vyskupų konferencijos nutarimai, jei jie yra teisėtai priimti bent dviejų trečdalių turinčių teisę balsuoti vyskupų ir pripažinti Apaštalų Sosto, turi juridiškai įpareigojančią galią tik tais atvejais, kurie yra įsakyti bendrąja teise arba nuspręsti specialiu Apaštalų Sosto potvarkiu, išleistu arba spontaniškai, arba kaip atsakymas į pačios konferencijos prašymą". (ten pat 38 par. 4 nr.).

Vyskupų konferencijos tikslus II Vatikano susirinkimas nusako labai plačiai. Jie nėra vien siaurai nacionaliniai. Jų tikslas yra bendrasis gėris. "Santykiavimas tarp įvairių tautų vyskupų konferencijų turi būti ypatingai skatinamas, turint tikslą ugdyti ir išlaikyti bendrąjį gėrį". (Ten pat 38 par. 5 nr.).

Tarptautinis episkopato vaidmuo

Taip atrodo oficialių dokumentų tekstai apie vyskupų konferencijas II Vatikano susirinkimo nutarimuose. Dabar sustokime atskirai prie kai kurių klausimų. Pirmiausia pamąstykime apie paskutinę šiuose dokumentuose sutiktą mintį, būtent: apie tarptautinį vyskupų konferencijų pobūdį.

Šiandien mums pradeda aiškėti faktas, kad nebuvimas labiau išryškinto vyskupų bendradarbiavimo tarp kaimyninių kraštų yra turėjęs labai blogų tarptautinių pasėkų. Ne vienam yra kritęs į akis faktas, kad katalikiški kaimyniniai kraštai, kurie yra toki vieningi tikėjimo išpažinimo ir liturgijos srityse, labai stokoja tarp savęs vieningumo socialinėje, politinėje ir kultūrinėje srityse. Pavyzdžių tam yra

perdaug apstu. Paimkime tik Lietuvos - Lenkijos santykius arba Lenkijos - Čekoslovakijos arba Vokietijos - Prancūzijos arba Prancūzijos ir Italijos ir t. t. Jeigu tarp šių kraštų kartais atsirado kultūrinio ar socialinio ar politinio vieningumo, tai jis atėjo tarpininkaujant tokioms svetimoms jėgoms, o ne bažnytinei organizacijai. Ne kartą protestantiškos tų kraštų visuomenės buvo taikesnės viena kitos atžvilgiu, negu katalikiškos, nors anos nepriklausė tai pačiai konfesijai.

Šis bendradarbiavimo trūkumas labiausiai pasireiškė aukštajame sluogsnyje. Paklauskime savęs, pvz., ar girdėta kada paskutiniais laikais, kad kovojančių kraštų episkopatai būtų dėję pastangų tarp savęs išsiaiškinti klausimus ar švelninti antagonizmą. Žinoma, tai prikišant vyskupams, negalima išleisti iš akių totalistinio mūsų laikų valstybių vadovybių pobūdžio, kurios tokiam pasireiškimui būtų stipriai pasipriešinusios. Tačiau kai ką galima šioje srityje daryti.

Šiam reikalui mes turime vieną gražų naują pavyzdį. Vos priėmus II Vatikano susirinkime tarptautinio vyskupų konferencijų bendradarbiavimo nuostatą, Lenkijos vyskupai parašė laišką Vokietijos vyskupams tūkstančio metų krikščionybės sukakties Lenkijoje proga, kuriame tikrai krikščioniškai aptarė nepaprastai opius Lenkijos - Vokietijos bažnytinius santykius atitekusiose Lenkijai Vokietijos žemėse. Nors Lenkijos vyskupai nieko neišsižadėjo, tačiau jie taip nuoširdžiai pažiūrėjo į Vokiečių tremtinių būklę, kad Vokiečių episkopato šis laiškas buvo nemažiau gera valia priimtas ir atsakytas. Šiais laiškais pasikeitimo dėka prasidėjo naujo pobūdžio diskusijos, kurios, tiesa, klausimo neišsprendė, tačiau įnešė į jį naujų šviesių požiūrių. Vokiečiai katalikai suprato, kad Lenkijos - Vokietijos klausimų kompleksas yra didesnis kaip vieniems susikrimtusiems tremtiniams atrodo. Iš kitos pusės Lenkijoje atsirado komunistas universiteto profesorius, kuris atsisakė pateisinti vokiečių trėmimus ir jų turto nusavinimą. Už tai jis buvo nuteistas trims su puse metų kalėjimo.[4]

---

4. Dialogas tarp Lenkijos ir Vokietijos vyskupų, V. Bagd., Draugas, 1966 m. gruodžio 1 d.

Galima tikėtis, kad panaši vyskupų konferencijų veikla padės rasti sprendimus kai kurioms tarptautinėms problemoms. Žinoma, nėra reikalo, kad vyskupų konferencijos imtųsi politinio kraštui atstovavimo. Tam yra savi organai. Tačiau jos gali tarptautinius santykius veikti bent tiek, kiek juos, pvz., veikia tarptautinės darbo unjios.

Vyskupų konferencijos ir ligšiolinė Bažnyčios tvarka

Žiūrint į II Vatikano susirinkimo formulavimus, liečiančius vyskupų konferencijas, galima pastebėti tam tikrą dvilypumą. Iš vienos pusės čia kyla naujos idėjos, iš kitos pusės yra stengiamasi jas pritaikyti esamai tvarkai, kuriai jos nelabai tinka. Tarp II Vatikano susirinkimo nutarimų ir veikiančios Bažnyčios teisės yra nemaža nuotaikos skirtumų. Pasak Manuel Bonet, ligšiolinė Bažnyčios teisė, suformuota 1918 m. "rūpestingai vengia ratifikuoti civilines valstybės kategorijas, kaip bažnytines struktūras".[5] Tai yra suprantama, žinant naujųjų amžių dvasios istoriją. Nes, ne tik religininkų, bet ir kultūrininkų galvosenoje paskutiniais šimtmečiais visas politinis gyvenimas atrodė užterštas. Tačiau dabar, kai Bažnyčia suvokiama kaip Dievo tauta ir kai ieškoma būdų ir vietos pasauliečiui reikštis bažnytiniame gyvenime ir kai sakoma, kad pasaulietis pačiu savo pasaulietišku pasireiškimu veikia Bažnyčioje, nejučiomis bažnytinės ir civilinės struktūros suartėja.

Tautinė (valstybinė) vyskupų konferencija jau yra toks politinės ir bažnytinės struktūros susišliejimas. M. Bonet, atkreipdamas dėmesį į tai, kad galiojančioje kanonų teisėje vyskupų konferencijos įstatymus leidžiančios galios neturi, kelia teisių suderinimo klausimą. Jis rašo: "Tai veda į pagrindinę kanonų teisės problemą, kurios negalės išvengti patys kanoniškųjų įstatymų leidėjai, kai norės nustatyti kolegijinės vyskupų veiklos kelią".[6] Klausimas, pasak jo, čia nebus visai paprastas. "Čia eina reikalas ne vien apie vakarykščių ir šiandieninių normų derinimą, bet greičiau apie perėjimą iš statikos į dinamiką, iš standumo į 'lankstu-

5. Episcopal Conference leidinyje Concilium 8 tomas, 47 psl.
6. Ten pat, 51 psl.

mą' ".[7] Dėl to, prieš reformuojant kodeksą, reikės išsiaiškinti, pastoralinio ir teologinio Bažnyčios mokymo šviesoje, pagrindinius bažnytinės struktūros bruožus mūsų laikais.[8]

Turint prieš akis šiuos naujus horizontus, tačiau reikia saugotis kai kurių kraštutinumų. Bažnyčia niekada negalės pasidaryti tik atskirų kraštų Bažnyčių federacija.[9] Iš kitos pusės vyskupų konferencijos "turės respektuoti vidinę vyskupo autonomiją", kuri yra pirmesnė ir aukštesnė už specifinę kolegijinę vyskupų veiklą.[10] Taigi vyskupų konferencijos yra ribojamos ir horizontaliai ir vertikaliai.[14] Dėl to yra gera "išvengti pagundos norėti per greitai sukristalizuoti antdiocezines struktūras Bažnyčioje".[12]

Nors ir labai atsargiai sutinkant šią naują struktūrą Bažnyčioje ir stengiantis jos nepervertinti, negalima užmerkti akių prieš tas sėklas, kurios jose glūdi. Anot Willi Onclin, "kai vyskupai susirinks į vietinius vyskupų susirinkimus, jų autoritetas bus ne Šv. Sosto, kuriam jie atstovauja. Jie veiks savo vyskupišku autoritetu, kuris, tiksliai imant, yra jų. Nėra abejonės, kad vietinių susirinkimų dekretai negalės būti paskelbti, iki jie nebus Šv. Sosto 'apsvarstyti ir pripažinti'. 'Apsvarstymas ir pripažinimas' reiškia, kad tie dekretai turi būti pateikti Šv. Sosto pripažinimui, bet jie nėra reikalingi specialaus pozityvinio patvirtinimo".[13] Skirtumas tarp pripažinimo ir patvirtinimo, žinoma, yra labai subtilus ir atrodo daugiau teorinis, tačiau vistiek reikia jį pastebėti. Tam tikrais atvejais jis gali pasidaryti ir praktiškai jaučiamas.

Kanonų kodekso reformos klausimas

Ryšium su vyskupų konferencijomis verta žvilgterėti į Bažnyčios teisių kodekso reformos klausimą. Oficialiai šis darbas, rodos, dar nėra labai pasistūmėjęs, tačiau visa eilė

---

7. Ten pat, 51 psl.
8. Ten pat, 51 psl.
9. Ten pat 52 psl.
10 Ten pat 52 psl.
11. Ten pat 52 psl.
12. Ten pat 53 psl.
13. Collegiality and Individual Bishop, leidinyje Concilium, 8 tomas, 89 - 90 psl.

problemų, reikalaujančių naujo teisinio formulavimo, yra iškilusi. Gal dėl to šis darbas ir nėra labai pasistūmėjęs, kad jis yra perdaug didelis. Prieš tai reikia išspręsti visą eilę konkrečių problemų. Viena iš jų yra Vyskupų konferencijų įjungimas į įstatyminius rėmus. Tačiau privačių studijų su įvairiais kanonų reformos pasiūlymais jau yra apstu. Iš jų aiškėja ta pati bažnytinės tvarkos suvokimo kryptis, kuri yra ryški ir vyskupų konferencijų įsteigimo galvosenoje: suvokimas Bažnyčios veiklos sąlygų įvairybės.

Ta proga Bažnyčios teisininkams kyla mintis, kad jos įstatymus reikia skelti į Bažnyčios konstituciją, kuri būtų visiems bendra, ir į atskiroms Bažnyčios veikimo sritims pritaikintas teisines santvarkas.

"Winniger mano, kad vienas kodeksas, kuris tiktų tokiai daugybei skirtingų tautų, toliau nebėra įmanomas. 'Katalikiškumas' (t. y. visuotinumas) dabar jau nebėra tuščia sąvoka, bet konkreti patirtis. Įvairios aplinkybės, mentalitetai ir išsivystymo laipsniai įvairiose Bažnyčiose reikalauja skirtingų režimų. Kodeksas turi būti 'Konstitucija', talpinanti savyje tik tas normas, kurios yra pagrindinės ir visuotinai pritaikomos, bet ne kitas, ypač ne pastoracines normas, būtent tas, kurios liečia parapijų tvarkymą ar kunigų reikalus."[14]

Peru vyskupo Jose Dammert Bellido nusiskundimas, kad perdėtas vienybės akcentavimas Bažnyčioje kartais yra ne kas daugiau, kaip vien teorija, turi pagrindo.[15]

Girdint šitokias kalbas, žinoma, nereikia užmiršti, kad kanonų kodekso nuostatai, būdami, palyginti lankstūs, sugebėjo būti naudingi labai skirtingoms etninėms grupėms. Prie to galima pridėti, kad kanonų kodeksas žymiai prisidėjo prie Bažnyčios vienybės idėjos padarymo praktiška realybe. Žmonijos vienybės idėja jokiu būdu nėra antraeilė sąvoka krikščioniškoje išganymo sąrangoje. Tačiau reikia sutikti, kad Bažnyčios realybė darosi perdaug turtinga, kad ji galėtų būti lengvai kodifikuojama.

Šia proga man prisimena vieno kunigo laiškas, rašytas praėjusią žiemą iš Lietuvos. Jis turi didelę pastoracinę

14. Cit. iš Petrus Huizing, S. J., The Reform of Canon Law, leidinyje Concilium, 8 tomas, 108-9 psl.

15. Ten pat, 107 psl.

patirtį koncentracijos stovyklose Sibire ir Rusijoje bei Lietuvoje. Savo laiške jis kelia maždaug tas pačias mintis, kaip laisvųjų kraštų kanonistai, tik jo sugestijos yra kilusios iš jo patirties. Jis mano, kad kitoki nuostatai turi būti Bažnyčiai, kuri yra formalioje nelaisvės būklėje, pvz., koncentracijos stovykloje, kitoki — pusiau laisvoje būklėje, pvz., okupuotoje Lietuvoje ir kitoki — laisvame krašte.

Vyskupų konferencijų pavojai

Šios apžvalgos pradžioje cituotas belgas jėzuitas P. Fransen yra gana didelis entuziastas šių konferencijų atžvilgiu. Tačiau turime pastebėti, kad ne visi moderniški ekspertai yra toki. Štai prancūzas domininkonas, Yves Congar, labai didelio dvasingumo teologas ir II Vatikano susirinkimo patarėjas šiame susirinkimo sprendime mato nemaža pavojų. Jis sutinka, kad "vyskupų konferencijos iškėlė sunkią problemą, paliečiančią Bažnyčią labai gyvastinguose taškuose. Šios konferencijos, sako jis, neturi aptemdyti asmeninės vyskupų atsakomybės, uždedant jiems organizacijos varžtus ir nei iš tolo jos negali grasinti katalikiškajai vienybei".[16]

II Vatikano susirinkimo tėvų tarpe šiuo klausimu buvo daug oficialiai ir neoficialiai diskutuota. Ralph Wiltgen, S. W. D., buvęs II Vatikano susirinkimo žinių tarnyboje, šiais metais yra išleidęs knygą, kurioje paliečia ir vysk. konferencijų klausimą. Jo knygos pats pavadinimas rodo, ką jis mano apie II Vatikano susirinkimą. Ji vadinasi: "Reinas plaukia į Tiberį". Jis aprašo savo pasikalbėjimą su prancūzų arkiv. M. Lefebvre, Šv. Dvasios Tėvų vyr. vadovu. "Išskirtiniame interview arkiv. Lefebvre man pasakė, kad jis stipriose vyskupų konferencijose nemato pavojaus popiežiui, bet jis mato grėsmę mokomajam vyskupo autoritetui ir jo pastoracinei atsakomybei".[17]

"Jis toliau kalbėjo, kad (su šiomis konferencijomis) 'nauja kolektyvizmo rūšis braunasi Bažnyčion'. Dabartinė tendencija koncilijos halėje, sakė jis, yra linkusi vyskupų

16. R. M. Wiltgen, The Rine flows into the Tiber, The Uncknown Council, New York, 1966. 90 psl.
17. Ten pat, 89 psl.

konferencijas padaryti tokias stiprias, kad 'individualūs vyskupai būtų apriboti savo vyskupijų valdyme iki savo inicijatyvos netekimo' ".[18]

Lefebvre atkreipė dėmesį į pavojų tautinėms mažumoms, kylantį iš sustiprintų vyskupų konferencijų. Jis sakė: "mažumos įvairiose valstybėse nepasisako (konsilijoje), kaip turėtų, bet tyliai eina kartu su savo tautų vyskupų konferencijomis".[19]

Subsidijinis principas

Prieš pereinant prie mažumų klausimo ryšium su vyskupų konferencijomis, sustokime dar prie vieno organizacinio principo, kuris šiuo metu yra gerai atstovaujamas mokomojo Bažnyčios autoriteto ir kuris gali padėti suprasti, iš kur kyla vyskupų konferencijos ir kokia yra jų prasmė. Čia turime galvoje subsidijinį principą, kurio reikšmę žmonijos organizacijoms genialiai iškėlė popiežius Pijus XI ir kurį ne kartą kartojo Pijus XII ir Jonas XXIII.

Pagal šį principą tai, ką gali gerai atlikti siauresnės apimties visuomeninis veiksnys, to neturi imtis platesnysis. Ir priešingai, ten, kur siauresnio veiksnio pastangų nepakanka apimti visos problemos pločiui, turi įsijungti platesnysis veiksnys. Plačiau apie tai esu rašęs savo straipsnyje: "Jono XXIII politinių principų analizės bandymas".[20] Šio principo pagrinde glūdi mintis, nepalikti visuomenės dykos, t. y. be tų uždavinių, kuriuos ji gali atlikti.[21] Dėl to ne kartą šis principas yra vadinamas "mažos visuomenės dėsnio" vardu.[22] Šis principas galioja ir Bažnytinėje organizacijoje. Tačiau tai nereiškia, kad jis čia jau būtų buvęs įgyvendintas. Didelis Vokiečių sociologas O. von Nell-Breuning, jėzuitas, drįsta sakyti: "Ko mums iki šiai dienai trūksta, tai Bažnyčios sociologijos". — Jis mano, kad nei Mistinio Kristaus Kūno enciklika jos dar nėra sukūrusi.[23]

---

18. Ten pat, 90 psl.
19. Ten pat, 90 psl.
20. Tėvynės Sargas, 1964 m. nr. 2 (25), 1 psl.
21. Oswald von Nell Breuning, Wirtschaft und Geselschaft heute, I tomas, 1956 m. Freiburg in Br. 70 psl.
22. Ten pat 72-3 psl.
23. Ten pat 93 psl.

Jai pradžią, gal būt, yra padaręs Jonas XXIII, kuris bažnytinio gyvenimo problematiką nukėlė iš hierarchinio į asmeninių santykių lygį. Jis suprato, kad, norint, jog krikščionija klestėtų, pirmoje eilėje svarbu Mano ir Tavo santykiai ir tik ant šių santykių pagrindo galima statyti hierarchinį Bažnyčios pastatą, o ne priešingai. Gera hierarchinė sąranga, pati viena dar negarantuoja, kad asmeniniai santykiai kurioje visuomenėje yra tvarkoje.

Subsidijinis principas negali negalioti ir bažnytinėje organizacijoje. Yra daug tokių reikalų, kuriuos giliai pažinti ir teisingai apspręsti gali tik sutelktinis kurio krašto vyskupų organizmas. Bet tai nereiškia, kad šis organizmas kurtų atskirą bažnyčią, nebūtų ištikimas bendriems Bažnyčios principams ir tvarkai, kuriai atstovauja Šv. Sostas.

Iš kitos pusės, Vyskupų konferencija, pagal subsidijinį principą, neturi imtis tų uždavinių ir pareigų, kurias gali gerai atlikti vietos vyskupas. Būtų prasižengimas subsidijiniam principui, jeigu Vyskupų konferencija uzurpuotų ar aptemdintų vyskupo vaidmenį. Gal būt, kad nebūtų gerai, jei išsipildytų II Vatikano susirinkimo teologo K. Rahner pranašystė, kurią jis pasakė savo paskaitoje Chicagoje 1966 m. balandžio mėn., kalbėdamas apie kolegijinį principą Bažnyčioje. Pasak jo, "hierarchiniai autoritetai pasiliks Bažnyčioje su visu neabejotinu jų autoriteto pripažinimu, bet jie turės vis mažiau ir mažiau visuomeninės jėgos, kuri galėtų išlaikyti Bažnyčios narių ištikimybę ir pasitikėjimą, nepriklausomai ir šalia tikro religinio atsidavimo. Bažnytinės tarnybos autoritetas yra pastatytas ant Kristaus Misijos ir jo tikroji prasmė glūdi išskirtinai meilėje".[24]

Šie labai bendro pobūdžio Rahnerio žodžiai palieka kai kurių neaiškumų. Aiškesni jie yra paimti kartu su visa jo paskaita, kur jis kalba greičiau ne tiek apie vyskupų, kiek apie pasauliečių, kolegiškumą, kuris turėtų atsverti perdaug institutiškai suvoktą parapiją. Plačiau apie tai esu rašęs straipsnyje: Buriantis aplink altorių.[25]

---

24. Privatus xerox leidinys, 24 psl.
25. Laiškai Lietuviams, 1966 m. 10 nr.

Vyskupų konferencijos ir tautinės mažumos

Vyskupų konferencijos teisės naujon situacijon stato tautines mažumas. Jos patenka didesnėn vietos hierarchijos valdžion. Tiesa, ir ligi šiol tautinės parapijos buvo valdomos vietos vyskupo. Tik vieną apribojimą kanonų teisė buvo įvedusi šiam reikalui, būtent, vyskupas tautinių parapijų negalėjo uždaryti be Šv. Sosto leidimo.

Vietos vyskupams šis potvarkis buvo gerokai varžantis. Dėl to Amerikos vyskupų konferencija Chicagoje, nedelsdama nutarė prašyti Šv. Sosto šį kanonų teisės suvaržymą atšaukti ir tautines parapijas, kaip jos kanonų teisėje yra vadinamos — personalines parapijas — pavesti vieno vietos vyskupo žinion.

Kaip toliau šis klausimas vystysis, matysime. Tačiau tautinės mažumos savo veikloje šiandien atsistoja prieš kelio pasirinkimo klausimą: ar savo likimą sieti labiau su atitinkamos šalies vyskupų konferencijomis ir jose išsirūpinti atitinkamą atstovavimą, ar eiti labiau išsiskyrimo keliu ir, stiprinant nepriklausomybės faktą, prašyti Šv. Sostą didesnės globos. Abu keliai turi pliusų ir minusų.

Kalbant apie pirmąjį kelią tenka pasakyti, kad II Vatikano koncilija yra pramačiusi tautinių mažumų reikalų tvarkytojus vyskupijose net su vyskupo titulu. "Turi būti pasirūpinta skirtingų kalbinių grupių tikinčiaisiais ar tos pačios kalbos kunigų ar parapijų būdu, ar vyskupinio vikaro būdu, kuris gerai mokėtų kalbą, jeigu būtų reikalo, net su vyskupo titulu, ar bent kokiu kitu atitinkamu būdu". (Dekretas apie vyskupų pareigas, 22 par. 3 nr. pabaiga).

Dekretas vyskupams įsakmiai atkreipia vyskupijų valdytojų dėmesį į mažumų grupes. Tam tikslui jis skiria ištisai 18 paragrafą, kuris yra vertas mūsų dėmesio.

"Ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas tarp kitų tikinčiųjų tiems, kurie, atsižvelgiant į jų gyvenimo pobūdį, negali pakankamai pasinaudoti parapijos kunigų globa ar yra nuo jų atskirti. Tarpe jų yra dauguma emigrantų, tremtinių, pabėgėlių, jūros keleivių, oro keleivių, čigonų ir kitų panašių. Atitinkami metodai turi būti skatinami pa-

laikyti dvasinį gyvenimą tų, kurie laikinai ar rekreacijos tikslais vyksta į kitus kraštus.

Vyskupų konferencijos, ypač valstybinės, turi kreipti ypatingą dėmesį labai aktualioms aukščiau minėtų grupių problemoms. Laisvu susitarimu ir suvienytomis pastangomis jos turi rūpintis ugdyti jų dvasinę globą pritaikytais metodais ir institucijomis. Jos turi kreipti dėmesį į ypatingas taisykles šiam reikalui, ar jau išleistam, ar tas, kurios bus išleistos Apaštalų Sosto, kurias reikia protingai pritaikyti laiko, vietos ir asmenų aplinkybėms". Prie šio paskutinio sakinio dekreto išnaša pažymi, kad čia turima galvoje šalia kitų potvarkių ir Pijaus XII konstitucija "Exul Familia", išleista 1952 m. rugpjūčio 1 d.

Atrodo, galima būtų tikėtis, jog atskirai mažumos reikalams galėtų būti įsteigta įstaiga ir prie vyskupų konferencijos. Tam duoda pagrindo šitoks dekreto formulavimas: "Pastoraciniams uždaviniams reikalaujant, ar tam, kad kai kurie pastoraciniai darbai ar uždaviniai būtų vykdomi ir vadovaujami, kaip jungtiniai projektai, dera, kad tam tikslui būtų skirtos įstaigos, skirtos visoms vyskupjioms ar kai kurioms jų, ar tam tikrai tautai. Tos pareigos gali būti einamos vyskupų". (Dekretas apie vyskupų pareigas, 42 par.).

Turint prieš akis šiuos formulavimus, galima tikėtis, kad, palankioms aplinkybėms esant, tautinių mažumų reikalai galėtų būti aprūpinti vietos vyskupų.

Iš kitos tačiau pusės, žinant tautinių skirtumų aistras, galima šio patarnavimo iš vietos vyskupų nesulaukti ir gali būti reikalo kreiptis į Šv. Sostą, prašant globos. Tuo pačiu, žinoma, daugiau ar mažiau atsiribojant nuo vietinės hierarchijos. Kiek tokios išimties būtų galima sulaukti, yra kitas klausimas. Atrodo, kad atskiros vyskupijos tokios globos iš Šv. Sosto sulaukia nesunkiai. Buvo spaudoje žinių, kad Lenkijos okupuotos Vokietijos sričių vyskupijos buvo išimtos iš Lenkijos vyskupų konferencijos jurisdikcijos. Be abejo, klausimas yra daug sunkesnis, kai eina reikalas apie atskiras parapijas.

Tačiau JAV lietuvių visuomenei kyla pagrindinis taktikos klausimas: kuris kelias esamomis aplinkybėmis yra tikslesnis ir žada daugiau palaimos. Žinant natūralų žmo-

NACINĖ LIETUVOS OKUPACIJA

A. GRAŽIŪNAS
New York, N.Y., JAV

Žygiuodami gilyn į kraštą, vokiečiai rado jau nemaža Lietuvos vietovių išvaduotų iš sovietų lietuvių partizanų ir Kaune susidariusią laikinąją Lietuvos vyriausybę. Karinė jų valdžia susidariusios Lietuvos vyriausybės nepripažino — ko jinai iš tikro ir negalėjo padaryti, nes tai ne josios buvo dalykas, o politinės vadovybės. Tačiau ir kokio smurto prieš tą vyriausybę bei skubiai atsikuriančią lietuviškąją administraciją nesiėmė. Visa tai ji paliko šalia ir ėmėsi daugiau tik karinei valdžiai būdingų veiksmų, kuriuose paprastai vyrauja kariniai sumetimai. Birželio 26 d. vyriausias vokiečių armijos vadas paskelbė šį atsišaukimą:

LIETUVIAI!

Nenugalimi Didžiosios Vokietijos kariai ateina kaip Jūsų DRAUGAI IR GELBĖTOJAI NUO BOLŠEVIKŲ JUNGO.

Mes nešame Jums laisvę ir grąžinsime žmoniškas gyvenimo sąlygas. KAS LAIKYSIS RAMIAI IR PILDYS VISUS VOKIEČIŲ KARINIŲ ĮSTAIGŲ ĮSAKYMUS, TAM NĖRA KO BIJOTIS.

Ginklus, municiją ir visokią karo medžiagą, taip pat sumuštosios Raudonosios Armijos ir sovietų įstaigų nuosavybę reikia tučtuojau perduoti artimiausiam vokiečių kariuomenės daliniui arba artimiausiai komendantūrai arba pranešti, kur

---

nių linkimą Amerikoje susilieti į vieną bendruomenę, kyla klausimas, ar pasirinkimas išskirties kelio nebus greičiau tautinės mažumos dar didesnis silpninimas, negu jos stiprinimas. Jeigu ir pasisektų gauti išskirtinę Šv. Sosto globą, nežinia kiek atsirastų lietuviškų parapijų, kurios šia išimtine teise norėtų naudotis. O į prievartos priemones nėra ko dėti vilčių.

tai yra. Tučtuojau reikia pranešti artimiausiai vokiečių karinei įstaigai, kur yra paslėpta ginklų, municijos, karo medžiagos, maisto sandėlių ir kit. Taip pat reikia tuojau pranešti, jei yra kur pasislėpusių sovietų karininkų, kareivių ir bolševikų komisarų.

Kas nuslepia sovietų karius arba ginklus, municiją ir kitokią Raudonosios Armijos ir SSSR nuosavybę arba ją pasisavina, bus sušaudytas. Taip pat bus sušaudytas, kas pasipriešins arba bandys susisiekti su priešu.

Draudžiama kelti kainas arba iš gyventojų ir vokiečių karių reikalauti didesnių kainų, negu iki šiol yra buvusios arba vokiečių karinių įstaigų yra nustatytos. Priešingu atveju visos prekės bus konfiskuotos, krautuvės uždarytos ir kaltininkai suimti.

Mokėjimams naudojami ir toliau ligi šiol apyvartoje esantieji banknotai, o taip pat Vokiečių Reicho pinigai (kursas: 1 reichsmarkė = 10 rublių).

Krautuvės, prekybinės įstaigos, viešbučiai ir kt. turi būti atdari. KIEKVIENAS PRIVALO BŪTI SAVO VIETOJE.

Kas sauvališkai paliks savo tarnybą arba darbo vietą, kas uždarys savo krautuvę arba įstaigą, tas be pasigailėjimo bus traukiamas atsakomybėn."

Tuo pat metu Kaune ir kitur buvo iškabinti gatvėse vokiečių kalba įspėjimai: "Wer pluendert, wird erschossen'" — Kas plėš, bus sušaudytas!

Kaip ir galima buvo laukti, netrukus buvo paskelbtas maisto ir pramoninių prekių normavimas. Liepos 7 d. karo lauko komendantas paskelbė tokį potvarkį: "Nuo šios dienos maisto produktai ir pagrindinės pramoninės prekės yra normuojamos. Šios prekės parduodamos atsižiūrint jų reikalingumo. Maisto produktai parduodami tik už prekių pirkimo kortelių kuponus. Kitos pramoninės prekės (avalynė, drabužiai) parduodamos pagal specialius leidimus. Vokiečių armijos kariams šių prekių išduodama tik esant skubiam reikalui pagal atitinkamo dalinio vadovybės reikalavimus. Civiliniams gyventojams normuojamoms prekėms pirkti leidimus išduoda Miesto Burmistras (Miesto Savivaldybė). Normuojamas prekes be leidimų ir kortelių pardavinėti ir pirkti draudžiama."

Kadangi motorizuoto karo metu vokiečiams ypatingos svarbos turėjo naftos gaminiai, tai jie, daug nedelsdami, pasiskubino krašte esančius naftos gaminių išteklius paimti į savo rankas. Tuo reikalu jie paskelbė: "*Parėdymas* apie draudimą vartoti ir prievolę registruoti atsargas visų mineralinių alyvų ir mineralinių (naftos) gaminių: 1. Tuojau šį parėdymą paskelbus uždedamas draudimas visiems mineralinių alyvų ir mineralinių gaminių (naftos) ištekliams, nežiūrint, ar tai būtų valstybinė, kooperatinė ar privati nuosavybė. Pardavimas ir kitoks naudojimas prekių, kurioms uždėtas draudimas, draudžiama. 2. Kas turi daugiau, kaip žemiau išvardintus kiekius mineralinių alyvų bei jų gaminių, privalo įregistruoti Lietūkio skyriuje arba vietos kooperatyve: a. benzino, gazolino ir žibalo atsargos didesnės nei 200 litrų, b. auto alyvų bei tepalų, taip pat traktorių alyvų bei tepalų daugiau kaip 50 litrų kiekvienos rūšies, c. pramoninių alyvų bei tepalų daugiau kaip 50 litrų kiekvienos rūšies. Vietos kooperatyvai, surinkę tas žinias ir pridėję žinias apie savo atsargas, perduoda jas Lietūkio skyriui ar rajoniniam kooperatyvui, laikančiam naftos gaminių paskirstymo sandėlius. Pastarieji, taip pat pridėję žinias apie savo atsargas, skubos keliu persiunčia Lietūkio Naftos Gaminių Skyriui Kaune, Laisvės al. Nr. 22. 3. Pramonės įmonės, kurios ir toliau veiks, gali pasilikti sau tepalų ir alyvų (žiūr. 2 punkto c) 4 savaičių atsargą ir šio kiekio neregistruoti. 4. Už šių nuostatų nepildymą bus baudžiama. Kaunas, 25.VII.1941. pas. Lincke, Majoras, Ūkio Komendantas". Kaip matome, jau nuo pat pradžios vokiečiai labai griežtai suėmė į savo rankas naftos gaminius bei jų vartojimo kontrolę. Dėl to civiliniams reikalams jų labai trūko. Ne tik vartojantieji šviesai žibalą jo negalėjo gauti, bet ir motorizuotoms susisiekimo bei kitoms priemonėms. Lietuvos keliais kursuojančius autobusus teko perdirbinėti ir pritaikyti kurenimui malkomis, anglim ar durpėmis. Pasirodė, jog tokiu kuru autobusų motorus galima varyti, tačiau su dideliais sunkumais bei nepatogumais — tokiam kurui reikėjo daug vietos, nevisuomet jis gerai degė, labai rūko ir t.t. Mineralines alyvas naudojusios pramonės įmonės, baigę tas 4 savaičių atsargas, nevisuomet galėjo normaliai tęsti darbą, nes kartais laiku negaudavo naftos.

Ir ne tik rasti ištekliai vokiečiams nuo pat pradžios parūpo, bet ir Lietuvoje buvusi darbo jėga. Tad jau liepos 15 d. pasirodė šis vokiečių atsišaukimas:

Lietuviai!

darbas yra duona

Per bolševikiškų padegėjų niekšingą viešpatavimą ir nesuvaldomumą daugelis jūsų neteko darboviečių. Jų atstatymas gali vykti tik iš lėto.

Kol Lietuvoje darbo dar visiems nepakanka, vokiečių kariuomenė duoda jums galimybes dirbti kaimyniniuose Rytprūsiuose. Darbo atlyginimo atžvilgiu jūs ten būsite visiškai lygūs vokiečių darbininkams ir galėsite paremti savo artimuosius savo santaupomis. Vokiečių kariuomenė laukia, kad visi sveiki nevedę lietuviai, vyrai ir moterys, pirmoje eilėje bedarbiai, įrodys savo pasiryžimą atsikurti, užsiregistruodami darbui. Padėti atsistatyti galite tik darbu! Kas tačiau nenori dirbti, tas negali reikalauti duonos.

Žinių apie darbo sąlygas ir kita gausite artimiausiame verbavimo punkte."

Šalia to buvo paskelbta ir įvairūs karo metui būdingi kiti suvaržymai — draudimas be leidimų vaikščioti nustatytomis nakties valandomis, daryti susirinkimus, ruošti viešo pobūdžio paskaitas, o taip pat be leidimų išvykti iš savo gyvenamos vietos bei kur nors atvykti. Karo vadas paskelbė mirties bausmę už šiuos nusikaltimus: kiekvieną vokiečių karininko, kareivio ar tarnautojo užpuolimą; kiekvieną pasikesinimą prieš vokiečių kariuomenės įrengimus, susisiekimo priemones ir bet kokias įmones; sovietų kariuomenės karininkų, kareivių, komisarų ir kitų sovietams dirbančių asmenų slėpimą bei šelpimą: tie asmenys turėjo būti tuojau perduoti valdžios organams. Be to, buvo uždrausta ir pagal karo įstatymus baudžiama karišku žinių perdavimas žodžiu, raštu ar kitokiu būdu, ne Vokietijos ir ne vokiečių užimtų kraštų radijo klausymas (o žydams turėti radijo aparatus), uždaryti krautuves, valgyklas ir restoranus, kelti kainas, išeiti iš namų nuo 10 val. v. ligi 6 val. ryto (žydams nuo 8 val. v. ligi 6 val. ryto), draudžiamuoju laiku vaikščioti tarp vietovių, o žydams

iš viso uždrausta iš gyvenamos vietos pasitraukti. Pastebėję, jog kartais gyventojai kalba su sovietiniais belaisviais, vokiečiai tokius pokalbius griežtai uždraudė.

Net žydų klausimu karinė valdžia nėjo į kraštutinumus — bent nesiėmė paskiau įvykdyto Lietuvos žydų išnaikinimo. Žydų uždarymą į atskiras stovyklas pradėjo karo lauko komendantas gen. Pohl judinti tik tuomet, kai paskutinėmis birželio dienomis gavo tuo reikalu įsakymą iš Berlyno. Tiesa, pirmomis karo dienomis žygiuojanti vokiečių kariuomenės daliniai kai kur yra sušaudę didesnį ar mažesnį skaičių žydų. Taip, apkaltinus, jog buvę iš jų namų šaudoma į vokiečių karius, buvo sušaudyta nemažas skaičius Vilkaviškio žydų. Tačiau tai buvo tik paskiri atsitikimai, o ne kokia sistematinga akcija. Lietuviams pareigūnams net pavyko gen. Pohl įtikinti, jog neįmanoma Kauno žydus iškelti į Gaižiūnų poligoną, ir jis sutiko, kad tie žydai būtų perkelti į Vilijampolę. Mūsų pareigūnams pradžioje padėtis atrodė dar tiek įmanoma, jog buvo paskelbtas šis pranešimas: "Ryšium su žydų apgyvendinimu Vilijampolėj, Kauno Komendanto ir Kauno Miesto Burmistro įsakymu Nr. 15 ir Kauno Miesto Burmistro įsakymu Nr. 57 sudarytas Tarpininkavimo Biuras turtu pasikeitimo reikalams. Norį pasikeisti trobesiais Vilijampolėj ne žydų tautybės asmenys ir Kauno miesto žydų tautybės asmenys savo trobesius privalo įregistruoti Tarpininkavimo Biure, Kaune, Rotušėj, darbo valandomis. Tame pat biure galima gauti žinių apie siūlomus pasikeisti trobesius, duodama paaiškinimų apie pasikeitimų formalumus ir teikiama visokia kita pagalba turtu pasikeitimo klausimais. Trobesių pasikeitimo reikalais patariama susitvarkyti skubiau, nes atitinkami dokumentai turės būti surašomi pas notarus. Tai gali pareikalauti ilgesnio laiko, o turtu pasikeitimas turi būti įvykdytas iki rugpiūčio mėn. 15 d. *Kauno Miesto Savivaldybė.*" Deja, greit paaiškėjo, kad yra daug blogiau, nei to skelbimo autoriai vaizdavosi.

Vokiečių civilinė administracija ir jos veikla

Vokiečiams pasistūmėjus tolyn į Rytus, okupuotoms sritims tvarkyti buvo įkurta Reicho ministerija okupuotoms Rytų sritims ir jos ministeriu paskirtas nacių ideologas Alfred

Rosenberg. Gi betarpiniu tų sričių valdytoju buvo paskirtas Reichskomisaras Rytų kraštui. Tuo komisaru paskirtasis Lohse, rezidavęs Rygoje, paskelbė šį į lietuvius atsišaukimą:

LIETUVIAI!

1941 m. liepos 17 d. įsakymu Didžiojo Vokiečių Reicho Fuehreris Adolf Hitler paskyrė mane "Reichskomisaru Rytų kraštui". Į tą sritį įeina ir buvusioji Lietuvos Respublikos teritorija.

Tos pat dienos įsakymu Fuehreris paskyrė poną Dr. Adrianą von Renteln Generalkomisaru buvusios Lietuvos Respublikos teritorijai. Generalkomisaras Dr. von Renteln yra atsakingas man, kaip Reicho vyriausybės Reichskomisariato Rytų kraštui atstovui, už visų Reicho vyriausybės, o taip pat ir mano įsakymų bei parėdymų vykdymą. Jo paties įsakymai bei parėdymai toje srityje yra taip pat kiekvienu atveju privalomi.

Aš kviečiu visus piliečius, gyvenančius buvusios Lietuvos Respublikos teritorijoje ir žemėse ligi Dauguvos upės, vieningai ir sutelkus visas jėgas prisidėti prie man skirto uždavinio vykdymo — atstatyti toje srityje tvarką ir normalias darbo sąlygas.

Bolševizmas grėsė visai Europai. Jis buvo pasiruošęs užpulti Vokietiją. Jis padarė ir jums skaudžių žaizdų. Jei šis pasaulio priešas būtų dar keletą metų pas jus viešpatavęs, tai būtų maža kas belikę iš jūsų tautos ir jos sukurtų vertybių. Bolševizmo vadai būtų jus nugabenę į Sibirą, būtų jus apiplėšę ir nužudę.

Aukodamos savo kraują, vokiečių tautos karinės pajėgos parbloškė bolševikinį pasaulio priešą. Todėl kiekvienas supras, kad tuo pačiu vokiečių tauta perėmė teisę ir pareigą sudaryti tokias sąlygas, kad panašus pavojus niekados nebegalėtų grasinti Europos kultūrai ir Europos tautoms.

Tie, kurie jums per pastaruosius dvidešimt metų taip daug laisvės žadėjo, manė, kad jų politikos tikslu turi būti pusiausvyros išlaikymas tarp Sovietų Sąjungos ir Vokiečių Reicho. Tą akimirksnį betgi, kada Vokiečių Reichas, Anglijos užpultas, turėjo atsisakyti nuo savo interesų gynimo Rytuose, pragaištingoji jums visiems buvusios politikos laikysena pa-

rodė savo tikrąjį veidą. Sovietų Sąjunga turėjo progą jus be pasipriešinimo užgrobti.

Nežiūrint visų nuostolių, kuriuos vokiškumui teko pakelti, nežiūrint visų prieš nacionalsocialistinį vokiečių Reichą nukreiptų puolimų, Reicho valdžia rūpinsis jūsų gerove, rūpinsis, kad visi turėtų darbo, duonos ir tolimesnės pažangos sąlygas. Tačiau vokiečių valdžios organai reikalauja, kad jos visi įsakymai būtų griežtai vykdomi, nes jie siekia tik vieno tikslo: užtikrinti krašto saugumą ir jūsų kasdienį gyvenimą. Vokiečių organai valsčiuose ir miestuose bendradarbiaus su jūsų atstovais. Reikalui esant, jie pasikvies patikėtinius iš jūsų tautos tarpo, kurie galės apygardų komisarams, Generalkomisarui ir Reichskomisarui pateikti jūsų pageidavimus. Jie suorganizuos apsaugos organus jūsų darbo ir gyvenimo saugumui patikrinti.

Aš tikiuosi, kad visi gyventojai paklausys šių mano nurodymų, kad tuo būdu greičiau pavyktų užgydyti tas žaizdas, kurias bolševikinis pasaulio priešas yra jums padaręs. Tik tuomet vėl suklestės kultūra ir ekonominė gerovė, tik tuomet jūs visi vėl galėsite taikoje gyventi. Vokiečių Reichas suteikia jums palankias sąlygas. Dabar viskas priklauso nuo jūsų šiomis sąlygomis pasinaudoti.

Lohse
Reichskomisaras Rytų Kraštui

Kaunas, 1941 m. liepos 28 d.

Pastebėtina, kad jau šiame atsišaukime Lohse rado reikalo priminti vokiškumo patirtus Lietuvoje nuostolius bei nacionalistinio Reicho puolimus ir leistis į Nepriklausomos Lietuvos politikos kritiką.

Tą pat dieną, kai buvo paskelbtas Lohses atsišaukimas, savo atsišaukimą jau paskelbė ir generalkomisaru Lietuvai paskirtasis von Renteln, Rusijos vokietis ir buvęs caro armijos karininkas. Jo atsišaukimas buvo šio turinio: "Lietuviai! Didžiojo Vokiečių Reicho Fuehrerio paskirtas, aš perėmiau civilinį buvusios Lietuvos Respublikos srities valdymą. Apygardų komisarais skiriami: Kauno miestui — Apygardos Komisaras Cramer, Kauno apygardai — Apygardos Komisaras Lentzen, Vilniaus miestui — Apygardos Komisaras Hingst,

Vilniaus apygardai — Apygardos Komisaras Wulff, Šiauliams — Apygardos Komisaras Gewecke. Apygardų komisarų įsakymai visais atvejais turi būti vykdomi. Civiliams gyventojams ateity parėdymai bus duodami tik civilinio valdymo valdžios ar jos organų. Anksčiau išleisti vokiečių karo vadovybės parėdymai, liečią civilinį gyvenimą, galioja ir toliau. Lietuviai! Man patikėtos srities atstatymo darbas turi būti tučtuojau pradėtas. Jūsų darbas mieste ir kaime patarnaus šiam atstatymui. Visomis jėgomis padėkite išnaikinti kruvinojo bolševistinio viešpatavimo pėdsakus. Von Renteln, Generalkomisaras."

Šie atsišaukimai buvo lietuvių spaudoje paskelbti liepos 30 d., tačiau pats civilinės valdžios Lietuvoje įvedimas buvo atliktas jau liepos 25 d. Tad dar prieš šį naujųjų valdovų Lietuvos gyventojams prisistatymą jie buvo jau pradėję veikti. Taip jau liepos 28 d. Kauno miesto komisaras paskelbė šį savo nutarimą: "*Privalomas nutarimas Nr. 1.* 1. Gyventojams žydams draudžiama naudotis šaligatviais. Žydai privalo eiti dešiniuoju kraštu važiuojamo kelio ir eiti vienas po kito. 2. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis pasivaikščiojimo bei poilsio vietomis ir viešaisiais parkais bei skverais. Taip pat jiems draudžiama naudotis viešose vietose išstatytais suolais. 3. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis viešosiomis susisiekimo priemonėmis, kaip auto taksi, vežikais, autobusais, garlaiviais ir pan. Visi viešojo naudojimo susisiekimo priemonių savininkai arba nuomotojai privalo nurodytųjų priemonių matomoje vietoje iškabinti skelbimą su užrašu: "Žydams draudžiama". 4. Nesilaikantieji šio nutarimo nuostatų bei jiems prieštaraujantieji bus griežtai baudžiami. 5. Šis nutarimas galioja nuo šios dienos. Kaunas, 1941 m. liepos mėn. 28 d. Miesto Komisaras Cramer, S. A. Oberfuehrer." Gi to paties komisaro viešas skelbimas Nr. 2 buvo šis: "1. Tiems gyventojams žydams, kurie kilus karui ar jo metu buvo pabėgę ir iki šios dienos negrįžo, uždrausta grįžti į Kauną. Visiems namų savininkams ir valdytojams uždrausta priimti pastogėn grįžtančius žydus. 2. Gyventojai žydai, be amžiaus ir lyties skirtumo, turi nešioti kairiajame krūtinės šone, o taip pat ir nugaroje 8-10 cm skersmens geltoną Dovydo žvaigždę. 3. 1941 m. liepos 10 d. Kauno burmistro

nutarimu Nr. 15 nustatytas žydų perkraustymas iš miesto vidaus į Vilijampolės priemiestį turi būti baigtas vėliausiai iki rugpiūčio 15 d. Smulkesnių žinių teikia Miesto Butų Skyrius. 4. Gyventojams žydams šiuo draudžiama pardavinėti, keisti ar kitokiu būdu realizuoti visą jų turimą judomą ir nejudomą turtą. Taip pat įsakmiai draudžiama naikinti įrenginius ir šiaip vertingus daiktus. 5. 1941 m. liepos 10 d. Kauno Burmistro Nutarimu Nr. 15 žydų gyventojams nustatytos vaikščiojimo valandos išplečiamos Vilijampolės priemiesčiui su žydų gyvenama sritim imtinai. 6. 1941 m. liepos 10 d. Kauno Miesto Burmistro Nutarimas Nr. 15 dalimi panaikinamas. 7. Šio pranešimo nuostatų nevykdymas bus griežčiausiai baudžiamas. 8. Šio pranešimo nuostatai įsigalioja nuo šios dienos. (pas.) Cramer, S.A. Oberfuehrer, Kaunas, 1941 m. liepos 31 d." Šitokiais potvarkiais naujai paskirtoji vokiečių civilinė valdžia pradėjo Lietuvoje savo darbą.

Įvesdami savo civilinę administraciją, vokiečiai pradžioje siūlė laikinajai Lietuvos vyriausybei persiorganizuoti į jų tarėjus. Tačiau, pastarajai to pasiūlymo nepriėmus, numatytuosius tarėjus jie pradėjo patys rinktis.

Pradėję rinktis tarėjus patys, vokiečiai vėl — šiuo kartu asmeniškai — pasiūlė kai kuriems buvusios Lietuvos laikinosios vyriausybės nariams tų tarėjų vietas. Buvę laikinosios vyriausybės nariai nebuvo vienos minties, ar tų pareigų reikia imtis, ar atsisakyti. Vieniems atrodė, jog sutikimas tas pareigas eiti būtų kapituliacija nepriklausomybės klausimu. Kiti tokios kapituliacijos neįžiūrėjo. Be to, manė, jog vokiečiai numatytuosius tarėjus vis tiek paskirs, ir jei patriotai lietuviai jais būti nesutiks, tai tos vietos atiteks įvairiems okupanto pataikūnams, iš ko lietuvių tautai bus tik didelė žala. Todėl, pavyzdžiui, gen. S. Raštikis nuo jam pasiūlytų pirmojo generalinio tarėjo pareigų atsisakė, o J. Matulionis, prof. B. Vitkus, M. Mackevičius — sutiko jiems pasiūlytas pareigas eiti.

Tarėjais sutiko būti ir buvo paskirti: pirmuoju ir vidaus reikalų generaliniu tarėju gen. P. Kubiliūnas, o jo pavaduotoju buvęs laikinosios Lietuvos vyriausybės vidaus reikalų viceministeris pulk. J. Narakas, krašto ūkio — prof. V. Jurgutis, finansų — J. Matulionis, žemės ūkio — prof. B. Vitkus,

o jo pavaduotoju buvęs laikinosios vyriausybės ž. ū. viceministeris J. Venclova, darbo ir socialinių reikalų — Dr. J. Paukštys ir jo pavaduotoju Dr. S. Daukša, teisingumo — M. Mackevičius, švietimo — P. Germantas, technikos ir susisiekimo — inž. K. Germanas, administracijos-kontrolės — maj. J. Puodžius.

Be tarėjų vokiečiai paskyrė nemaža ir kitų jiems reikšmingų lietuvių pareigūnų — lietuvių policijos šefu ir policijos ryšio karininku V. Reivytį, gi Saugumo viršininku S. Čenkų, Lietuvių Savisaugos Batalijonų ryšio karininku pulk. leit. A. Špokevičių, Profesinių Sąjungų Prezidiumo pirmininku pulk. O. Urboną, miškų generaliniu direktorium vietoj buvusiojo laikinosios vyriausybės paskirto A. Vasiliausko Dr. S. Kripą ir jo pavaduotoju M. Gurecką bei eilę kitų.

Ne visi iš paskirtųjų savo pareigose visą laiką išbuvo. Jau 1942 m. prof. V. Jurgutis iš krašto ūkio tarėjo pareigų pasitraukė. Ta proga ir krašto ūkio tarėjo įstaiga buvo panaikinta, o jos vietoj įkurta verslų ūkio generalinė direkcija. Paskirtas ir Žemės Ūkio Akademijos rektorium prof. B. Vitkus taip pat neilgai trukęs iš tarėjo pareigų pasitraukė, o jo vieton buvo paskirtas J. Petronis, kuriam vėliau taip pat pasitraukus — A. Ramanauskas. M. Mackevičius, P. Germantas, J. Puodžius, J. Narakas buvo suimti ir išvežti į koncentracijos stovyklą. Mackevičiaus vieton buvo paskirtas Br. Ivanauskas. P. Germanto pareigas perimti nesutikus nei prof. Z. Žemaičiui, nei kam kitam iš lietuvių, jos buvo paliktos vokiečiui prof. Schreinert. Dr. S. Kripui pasitraukus iš generalinio miškų direktoriaus pareigų, jo vieton buvo paskirtas buvęs jo pavaduotojas M. Gureckas.

Lietuvių tarėjų ir kitos įstaigos su vokiečių civiline administracija bendradarbiavo tuo būdu, kad vokiečių generaliniam komisariate buvo atitinkami toms lietuviškoms įstaigoms skyriai ir jiems vadovavęs pareigūnas palaikė su atitinkama lietuvių įstaiga ryšį.

Taip suformavę savo civilinės administracijos aparatą, vokiečiai ėmėsi vykdyti tai jų administracijai Reicho valdžios skirtus uždavinius, kurių buvo skirta nemaža ir toli siekiančių.

Gyventojų aprūpinimas

Vienas pirmųjų uždavinių, kurių vokiečių okupacinė valdžia Lietuvoje turėjo imtis, buvo gyventojų aprūpinimas. Ne todėl, kad jai tų gyventojų gerovė būtų labai rūpėjusi — to reikalavo jų pačių interesai. Visų pirma, reikėjo užtikrinti į rytus nuo Lietuvos kovojančios armijos užnugario saugumą — kad dėl nepakeliamų sąlygų gyventojai nepradėtų nerimti, epidemijos nepradėtų siausti ir t.t. Antra, reikėjo neleisti sustoti ar silpti gamybai, kad būtų įmanoma kovojančią armiją aprūpinti įvairiais jai būtinais reikmenimis. Pagaliau reikėjo vartojimą krašte taip sutvarkyti, kad atliktų įmanomai didesnį įvairių gėrybių kiekiai okupanto reikalams.

Kaip ir visuomet tokiais atvejais, vokiečiai pirmiausia atkreipė dėmesį į mitybos reikalus. Kadangi Vokietijoj ir visuose vokiečių užimtuose kraštuose buvo įvestos maisto kortelės, tai ir Lietuvoj jau 1941 m. liepos 7 d. buvo paskelbta tokių kortelių įvedimas. Kiek maisto vokiečiai Lietuvos gyventojui skyrė, galime matyti iš šio skelbimo: "Pagal Lietuvos Generalinės Srities gyventojams padalytas vienodas maisto korteles miestui nuo 1942 m. kovo 2 d. ligi kovo 29 d. imtinai bus duodamos šios savaitinės maisto normos: 1. duonos — 1.750 gramų, 2. mėsos — 300 gr., 3. sviesto — 150 gr., miltų kvietinių pagal atkarpą miltams — 200 gr. (arba, pirkėjui pageidaujant, duonos — 300 gr.), 5. miltų kvietinių pagal dvi atkarpas raidės "A" — 50 gr. (arba, pirkėjui pageidaujant, du pyragaičiai), 6. kruopų — 100 gr., 7. cukraus — 100 gr., 8. druskos — 50 gr. Tose vietose, kur nėra kepyklų, galima vietoje nustatytos pagal maisto pirkimo korteles vienam asmeniui savaitinės duonos normos 1.750 gr. duoti 1.300 gr. ruginių miltų, už kuriuos iškerpamos atitinkamos atkarpos duonai." Šalia šių savaitinių normų atskirais skelbimais buvo paskirstoma gyventojams kitų produktų. Tam pat 1942 m. kovo mėnesiui buvo kavos paskirstymo reikalu paskelbta: "Pagal Lietuvos Generalinės Srities gyventojams padalytų vienodų maisto kortelių miestui atkarpą kavos surogatams Nr. 8M kovo mėnesiui bus duodama kiekvienam asmeniui po 50 gr. kavos surogatų." Pienas buvo paskirstomas šia tvarka: "I. Pagal Lietuvos Generalinės Srities gyventojams padalytas vienodas pieno korteles nuo 1942 m. kovo 30 d. iki balandžio

26 d. imtinai bus duodamos dienai šios pieno normos už kiekvieną kortelės atkarpą: baltos spalvos — iki ¾ ltr. nenugriebto pieno, raudonos spalvos — iki ½ ltr. nenugriebto pieno, mėlynos spalvos — iki ¼ ltr. nenugriebto pieno. II. Gali atsitikti, kad nustatytos normos dėl mažo pieno kiekio bus išduodamos nepilnos. Pieno normas galutinai nustato apygardų komisarų maitinimo ir ūkio įstaigos." Bulvės taip pat buvo dalinamos pagal atskirus potvarkius. Pavyzdžiui, 1942 m. balandžio mėnesį Kaune buvo paskelbta: "Kauno miesto gyventojams, turintiems "bulvių kortelę" pagal maisto kortelių kuponą M.A. Nr. 1 nuo balandžio 8 d. bus duodama bulvių po 10 klg. asmeniui." Jei kurio produkto nepakakdavo, jis buvo pakeičiamas kitu. Sviesto paskirstymo reikalu 1942 m. kovo mėnesį buvo paskelbta: ". . . laikotarpiui nuo 1942 m. kovo 9 d. iki 29 įskaitytinai dėl nepakankamo sviesto kiekio pagal atitinkamas atkarpas sviestui bus duodama riebalų — taukų, lašinių, sviesto arba aliejaus 150 gr. Kas iš paminėtų prekių bus duodama kiekvieną savaitę, nustato atitinkamos maitinimo ir ūkio įstaigos pagal Maitinimo Valdybos nurodymus." Panašiai vietoj paskelbto 200 gr. varškės davinio ne kartą būdavo duodama 2 litr. pasukų. Tačiau pasitaikydavo ir tokių skelbimų: "Dalinai pakeičiant Tiekimo ir Paskirstymo Įstaigos Lietuvos Generalinei Sričiai Maitinimo Valdybos Skelbimus Nr. 34 ir 35 laikotarpiui nuo 1942 m. kovo mėn. 16 iki 28 d. imtinai, dėl nepakankamo tiekimo, riebalų (taukų, lašinių, sviesto ar aliejaus) nebus duodama. Atkarpos "sviestui" Nr. 7 ir 8 negalioja".

Sunkiai ir ilgai dirbantieji gavo papildomo maisto įmonių valgyklose arba kortelėmis. Sunkiai dirbančiais buvo pripažinti, kurie turėjo nuolatos dirbti sunkų darbą. Atsitiktinis dienomis ar valandomis sunkus darbas teisės į papildomą maistą nedavė. Taip pat papildomą maistą galėjo gauti vidutiniškai sunkų darbą dirbantieji, jei jį dirbo sunkinančiose sąlygose — karšty, dulkėse, garuose ir t.t. — ir tos sąlygos buvo nuolatinės. Ilgai dirbančiais buvo laikomi dirbantieji daugiau kaip 10 valandų į dieną. To papildomo maisto pagrindą sudarė daržovės, iš kurių buvo verdama darbininkams sriuba. Prie daržovių kartais — pagal išgales — buvo pridedama kokių priedų — bulvinės košės, miltinių valgių ar kruo-

pų. Papildomą maistą įmonėse 1942 m. kovo mėn. gavo Kaune 43 įmonėse 9.245 darbininkai, Vilniuje 86 įmonėse 12.390 darbininkų ir Šiauliuose — 1 įmonėj 500 darbininkų. Ne visose įmonėse tokį maitinimą buvo galima suorganizuoti, nes daugelis jų neturėjo tam reikalui virtuvių.

Vaikams taip pat atskirais skelbimais buvo pridedama kai kurių produktų. 1942 m. gegužės mėnesiui buvo paskelbta, jog vaikams tą mėnesį bus papildomai duota: iki 4 metų — 400 gr. manų kruopų, 4-6 metų — 400 gr. makaronų. Tą pat mėnesį vaikai gavo sviesto, saldainių ir marmelado šia tvarka: iki 6 metų — sviesto po 300 gr., saldainių po 150 gr., gi marmelado 2-6 metų vaikai po 250 gr. Tačiau kovo mėnesį manų kruopų po 400 gr. gavo tik ligi 2 metų amžiaus vaikai. O tarpais kai kurių produktų pritrūkdavo ne tik sveikiems vaikams, bet ir ligoniams. 1942 m. liepos 4 d. spaudoje buvo paskelbta: "Kauno Valstybinė Maisto Gaminių Prekyba praneša visoms Kauno miesto vaikų gydymo įstaigoms bei suinteresuotiems asmenims, kad vaikams ir kūdikiams maitinti reikiamų maisto produktų atsargos yra pasibaigusios, todėl prašoma iki atskiro pranešimo kakao, mondaminui, tapiokai, avižų dribsniams receptų neberašyti ir piliečių šiuo reikalu į K.V.M.G.P. Prekybos Skyrių nebesiųsti."

Čia pastebėtina, jog tai buvo davinys miestuose gyvenantiems lietuviams ir kitiems ne žemės ūkiu besiverčiantiems gyventojams. Vokiečiai turėjo kitas korteles, pagal kurias gaudavo maždaug trigubai daugiau maisto. Žydams taip pat buvo skirtinga mitybos tvarka. Gi žemės ūkiu besiverčiantiems kortelės buvo duodamos tik produktams, kurių negamino jų ūkis, kaip cukrui ar druskai. 1942 m. kovo mėn. kaimo gyventojams buvo paskelbta: "Pagal Lietuvos Generalinės Srities gyventojams padalytas vienodas maisto korteles kaimui laikotarpiui nuo 1942 m. kovo 30 d. iki balandžio 26 d. imtinai pagal druskai ir cukrui skirtas atkarpas Nr. 5 bus duodama: cukraus — 400 gr., druskos — 400 gr."

Maisto trūkumui sumažinti miestiečiai — ir net įmonės — buvo raginami savo maisto išteklius padidinti daržovių savo daržuose auginimu. Be to, trūkstamiems produktams pradėta ieškoti pakaitalų. "Sodybos" bendrovė iš obuolių ir kriaušių žievių bei vyšnių kotelių pradėjo gaminti "vietines arbat-

žoles", o "Prieskonis" iš gilių gamino ne tik kavą, bet net ir kakao. Panašių pakaitalų buvo nemaža ir daugiau.

Pasikeitus maisto sudėčiai ir kiekiui, seniau naudoti maisto gaminimo receptai nebetiko. Tad spaudoje pradėjo rodytis nauji valgiaraščiai. Štai, toks vienas valgiaraštis: *"Pirmadienis.* Pietūs: morkų tyrsriubė su miežių kruopomis, keptos virtų bulvių bandelės, įdarytos su troškintais rūkščiais kopūstais. Vakarienė: pakepintos paliktos negrūstos nuo pietų bulvės su marinuotais burokėliais. *Antradienis.* Pietūs: raugintų kopūstų sriuba, užspirginta spirgučiais, miltiniai briedukai su grybų padažu. Vakarienė: kava su marmeladu. *Trečiadienis.* Pietūs: bulvių sriuba, troškinti burokėliai su keptomis bulvėmis. Vakarienė: miltiniai žnaibyti kleckučiai. *Ketvirtadienis.* Pietūs: daržovinė sriuba, kruopų košė, troškinta su mėsos gabaliukais. Vakarienė: pašildyta nuo pietų likusi kruopų košė su svogūnų salotais, kava. *Penktadienis.* Pietūs: saldi duonos sriuba su skryliukais, virtų bulvių bandelės su svogūnų padažu. Vakarienė: pašildyta nuo pietų bulvių košė su rūkščiais kopūstais, paskanintais aliejum, kava. *Šeštadienis.* Pietūs: bulvių ir šviežių kopūstų sriuba, virti mėsos kukulaičiai su troškintomis morkomis ir marinuotais burokėliais. Vakarienė: pašildytos troškintos morkos, arbata. *Sekmadienis.* Pietūs: barščiai, bulvinė boba — kepta skardoj su spirgučiais. Vakarienė: pašildytos bobos likučiai, kava su juoda duona ir marmeladu.

Kokios kokybės buvo to valgiaraščio patiekalai, gali parodyti šis receptas: *"Keptų bulvių bandelės, įdarytos su rūkščiais troškintais kopūstais.* Išvirti neluptų bulvių. Karštas nulupti ir labai gerai sugrūsti. Grūdant įdėti kiek druskos. Ant lentelės pabarstyti kiek miltų, dėti sugrūstų bulvių tešlą ir kočioti 1 cm storio. Su stikline išspausti skritulėlius. Ant vienų skritulėlių uždėti paruoštų kopūstų, o kitais uždengti, kraštus apspaudyti, dėti ant pamiltuotos skardos ir kepti. Duodami valgyti užpylus kokių nors riebalų. Labai tinka prie jų pamidorų, grybų padažai. Kopūstus paruošti taip: užpilti kiek vandeniu, įdėti riebalų ir troškinti, kol pasidarys minkšti. Naudoti kiek praaušinus."

Apdaro ir avalynės nebuvo reguliariai gyventojams skiriama. Mieste jų galima buvo nusipirkti tik su įstaigų ar kitų

darbovietčių pažymėjimais bei pagal juos gautais leidimais. Ir šioj srity nebuvo nė tokios lygybės, kaip mitybos srity, nes apdarą ir avalynę vokiečiai naudojo gyventojams paskatinti į jų nurodytus darbus. Pavyzdžiui, kuro gaminimo metu leidimai avalynei ir tekstilei ar jos gaminiams pirkti buvo pirmoj eilėj duodami dirbantiems miškuose ar durpynuose. Kaimo gyventojų šiais dalykais — kaip ir daugeliu kitų — aprūpinimas buvo susietas su nustatytų duoklių atidavimu. Kiekvienas ūkio gaminys buvo įvertintas taškais. Pavyzdžiui, tiek taškų ūkininkas gaudavo, pristatęs šiuos produktus: 1.000 kg. sėklinių grūdų — 10; 151 kg. kiaulę — 5; 300 kg. žiedinių kopūstų — 6; 100 kg. rubarbarų — 2; 150 kg. agrastų — 10; 50 kg. paukštienos — 10; 1.000 klg. duoninių javų — 3; 1.000 kg. šiaudų ar šieno — 2; 70 kg. pieno riebalų — 10; 100 kg. ridikėlių — 50; 100 kg. sėmenų — 15; 1.500 kiaušinių — 10. Kas, atlikęs pristatymo prievolę, dar pristatė kokių produktų — gavo 50% priedo. Už 1 tašką jo gavėjas turėjo teisę pirkti: 3 kg. druskos, 500 gr. cukraus, ½ litro degtinės, 10 gr. sacharino, 10 dėžučių degtukų, 40 papirosų ir t.t. Įvairiems tekstilės pirkiniams reikėjo tiek taškų: vyriškai eilutei (su priedais) — 80, viršutinėms kelnėms — 28, vyr. žieminiam paltui — 90, viršutiniams marškiniams — 24, marškiniams — 14, kojinėms — 4-8; moteriškam žiem. paltui — 75, moteriškam vasariniam paltui — 50, suknelei — 42, šalikui ar skarelei — 6, marškiniams — 18; 2-3 metų vaiko paltukui — 20, kelnaitėms — 6, megstukui su rankovėmis — 11, paklodei — 35, antklodei — 75, rankšluosčiui — 5, pagalvės užvalkalui — 14 ir t.t.

Kuras buvo taip pat normuojamas ir jam gauti įvestos kortelės. Miestų gyventojai pirmiausia privalėjo įsiregistruoti, kad jie nori gauti kuro. Po to jiems buvo išduodama atitinkamam kiekiui kuro kortelė, su kuria buvo galima sandėliuose leistą kiekį kuro nusipirkti — su sąlyga, jei sandėlyje jo buvo. O kad jo nepritrūktų, buvo nemažas rūpestis. Prieš karą Lietuvoje buvo metams pagaminama apie 3 milijonai erdmeterių malkų, kurios sudarė 40% krašte sunaudojamo kuro. Likusius 60% sudarė durpės ir importuota anglis. Karo metu anglies importas bemaž nutrūko. Tad kuro reikalą turėjo patenkinti tik malkos ir durpės, kurių ir vienų ir kitų reikėjo pagaminti žymiai daugiau, kaip anksčiau buvo gami-

nama. 1942 m. buvo skaičiuojama, jog krašto kuro reikalams patenkinti reikia apie 5 milijonų ktm. medienos. Iš to kiekio apie 400.000 buvo tikimasi gauti iš privačių miškų, krūmų ir sodybų medžių kirtimo, gi iš durpynų 500.000 tonų durpių, kurios turėjo atstoti 1.250.000 ktm. medienos. Tuo būdu iš valdinių miškų reikėjo gauti 3.250.000 ktm. Tačiau miškų administracijos užsimojimas miško kirtimą ir išvežimą vykdyti laisvai samdomomis jėgomis nepavyko — neatsirado pakankamai nei kirtėjų, nei vežėjų. Tuomet vokiečių generalinis komisaras Lietuvoje įvedė miško kirtimo ir vežimo prievolę. Remiantis tuo potvarkiu, miško kirtimo šešių savaičių prievolę turėjo atlikti įstaigų bei įmonių tarnautojai, moksleiviai ir studentai. Kiekvienas šių kuro gamybos talkininkų buvo įpareigojamas pagaminti 25 erdmetrius malkų. Tačiau pakankamai sutelkti tokių talkininkų taip pat nebuvo lengva, nes tik vienam Kaunui kuru aprūpinti jų reikėjo bent 10.000. Gi, pavyzdžiui, ligi 1942 m. liepos mėnesio — valdininkų, tarnautojų ir moksleivių atostogų, taigi ir karščiausio malkakirčio metu — miškuose dirbo tik 4.000 darbininkų ir pagamino tik 1.000.500 erdmetrių. Durpynuose tuo pat metu dirbo 2.720 asmenų ir buvo iškasę 30.000 tonų durpių. Taigi toli ligi numatyto pagaminti kiekio. O dėl šios priežasties miestai visą laiką jautė kuro trūkumą. Ne vienu atveju jo pakakdavo tik maistui pasigaminti, o gyventi net žiemos metu teko nešildytuose butuose. Kai tik oras kiek atšildavo, gyventojai tuojau ir oficialiai buvo paraginami butų nekurenti, o kurą naudoti tik maisto gamybai. Įmonių vadovybės buvo raginamos pačios gamintis kurą, ir daugelis taip darė. Patys sau kurą gaminosi Vilniuje veikusi Rūta, Valgis, Maistas, Lietūkis ir kitos panašios organizacijos. Pienocentras savo žinioj turėjo 40 durpynų ir juose gamino kurą sau ir pieninėms. Mokykloms ir daugeliu atvejų taip pat jų mokytojams kurą gamino moksleiviai ir studentai. Ūkininkai taip pat patys turėjo gamintis sau malkas. Jie buvo įpareigoti prikirsti dvigubai, kiek jiems buvo duodama. Likusioji jų prikirstų malkų dalis ėjo miškų departamento žinion.

Skiriamosios kuro normos buvo žymiai mažesnės, negu Lietuvos nepriklausomybės laikais vidutiniškai krašte buvo naudojama. Pavyzdžiui, nepriklausomybės laikais 1 mokyklos

klasei apšildyti buvo sunaudojama apie 20 erdmetrių, gi vokiečių okupacijos laiku buvo skiriama tik 12 erdmetrių. Vidutinė erdmetrio kaina buvo apie 5 markės. Kurui sutaupyti vasarą buvo nebekurenamos pirtys.

Kalbant apie miškus, tenka pastebėti, jog padarinės miško medžiagos Lietuvoje bemaž nelikdavo, nes labai didelį jos kiekį ėmė vokiečiai karo reikalams. Tik nuo karo nukentėjusių trobesių atstatymui reikėjo apie 1,5 milijono ktm. Bet kertant metinę normą, siekusią 3 milijonus ktm. stačio miško, Lietuvai tegalėjo likti apie 25% pagamintos padarinės medžiagos — 1 krašto gyventojui 0,1 ktm., arba 1 ktm. pavieniam ūkiui.

Kurenantieji ne malkomis ar durpėmis, o dujomis, kaip buvo Vilniuje, taip pat tegalėjo naudoti tik leistą kiekį dujų. Gyventojai buvo įspėjami, jog dėl pasunkėjusio transporto dujinė negauna pakankamai kuro ir tegali tiekti tik ribotą kiekį dujų, tad gyventojai turį sumažinti dujų naudojimą ligi minimumo. Kas šio įspėjimo neklausė — dujos buvo visai išjungiamos.

Kitais vartojimo dalykais — degtine, rūkalais, muilu, žibalu — aprūpinimas buvo labai nepakankamas. Norėdami užkirsti kelią naminės degtinės gamybai, vokiečiai tarpais net gana reguliariai gyventojams duodavo degtinės. Taip pat ją dalino skatindami į jų siūlomus darbus ir tokius darbus dirbantiems. Jie buvo įsitikinę, jog degtinė turinti nepaprastos Rytų kraštų gyventojams traukos, ir, jos duodant, galima tuos gyventojus kiekvienam dalykui išjudinti. Tačiau nei naminės gamybą sumažinti, nei sutelkti gyventojus į darbus degtinės pagalba nepavyko, nes vokiečiai permažus kiekius tam reikalui skyrė, o pati degtinė nebuvo gavėjus patenkinančios kokybės. Todėl kas ruošė vaišes ar šiaip daugiau degtinės vartojo, ne vokiečių dalinamąją naudojo, bet naminę.

Muilu aprūpinimą galime matyti iš šio skelbimo: "1942 m. rugpiūčio mėnesį Lietuvos Generalinės Srities gyventojai gauna 1 gab. pūsto muilo (Schwimmseife) arba 1 gab. standartinio tualetinio muilo arba 1 gab. branduolinio muilo arba 1 pokelį skalbimo miltelių arba 100 gr. žalio muilo." Net gydytojai, veterinoriai, dantų gydytojai, akušerės ir operacijų

seserys, besiverčią privačia praktika, papildomai mėnesiui tegaudavo 1 gab. tualetinio arba branduolinio muilo ir 1 pokelį — 1,250 gramų — skalbimo miltelių. Savarankiškai dirbantieji amatininkai sau ir savo samdiniams muilo bei skalbimo miltelių papildomai galėjo gauti tik per profesinių sąjungų amatų skyrių, kuris išduodavo jiems atitinkamą leidimą. Skutimosi reikalams vyrai gaudavo pusei metų 1 gab. skutimosi muilo. Būdingas rūkalų paskirstymo skelbimas yra šis: "Per 1942 m. balandžio mėnesį Lietuvos Generalinės Srities vyrai gauna tokius rūkalų kiekius: a. miestų gyventojai nuo 1942 m. balandžio 1 d. pagal atkarpą "V Ruk. 9" — 30 št. papirosų, nuo 1942 m. balandžio 6 d. pagal atkarpą "V Ruk. 10" — 30 št. papirosų, nuo 1942 m. balandžio 13 d. pagal atkarpą "V Ruk. 11" — 20 št. papirosų, nuo 1942 m. balandžio 20 d. pagal atkarpą "V Ruk. 12" — 20 št. papirosų; b. kaimų gyventojai per 1942 m. balandžio mėnesį pagal išteklius už atkarpą "KV Ruk. 3" — 30 št. papirosų arba 1 pokelį (50 gr.) machorkos." Paprastai prie tabako buvo pridedama ir pora lapų rūkomo popieriaus. Rūkalai vyrams buvo duodami nuo 18 metų amžiaus. Praktiškai gyventojai daugiausia naudojo namie gamintą muilą ir jų pačių augintą tabaką, nors muilą patiems gamintis buvo draudžiama, o tabako savo reikalams tebuvo leista augintis tik ligi 30 diegų. Gi su žibalu tarpais buvo ypatingai bloga padėtis. Jo buvo toks trūkumas, kad ne tik kiti kaimo gyventojai daug kur grįžo prie skalų (balanų) deginimo, bet net ir nemaža kaimo mokytojų kurį laiką turėjo vakarais pasitenkinti skalų šviesa. Šviesai — kaip ir kitiems reikalams — elektros naudojimas taip pat buvo smarkiai varžomas. Kaune tuo reikalu buvo išleistas šis potvarkis: "Elektros srovės aprūpinimą užtikrinti leidžiami Kauno miesto elektros jėgainės naudotojams šie varžantieji nuostatai: 1. *Privatūs butai.* Ligi naujo potvarkio šviesos ir virtuvės srovės turi būti suvartota nedaugiau 50% skaitiklio parodyto 1942 m. vasario mėn. kiekio. Šiuo draudžiama vartoti elektros šildytuvus krosneles. Kiti prietaisai (glaistytuvai, dulkių siurbliai, virduliai, keptuvės ir t.t.) jungti nuo 7-11 ir nuo 18-22 val. uždrausta. Leistą jėgos kiekį prašokančios KW valandos bus skaitomos triguba kaina. 2. *Įstaigos ir svetainės.* Srovės turi būti suvartota nedaugiau 70% skaitiklio parodyto 1942

m. vasario mėn. kiekio. Šiuo draudžiama vartoti elektros šildytuvus. Leistą jėgos kiekį prašokančios KW valandos bus skaitomos triguba kaina. 3. *Pramonės įmonės.* Visos įmonės, aprūpinamos Miesto jėgainės srove, šiomis dienomis gaus raštu pranešimą, ar ir kokiu mastu varžantieji nuostatai jas paliečia. 4. Šis potvarkis įsigalioja šiandien. Kaunas, 1942 m. kovo 6 d. Miesto Komisaras (pas.) Cramer, SA-Brigadefuehrer." Vilniuje ne tik reikėjo už didesnio kiekio naudojimą brangiau už elektrą mokėti, bet suvaržymų nesilaikantiems ją ir išjungdavo. 1943 m. buvo atvejų, kada ten vienu kartu elektra buvo išjungta 350 abonentų, o paskui buvo pradėta tam tikromis valandomis išjunginėti srovę ištisiems rajonams, kad būtų sutaupyta elektros.

Baigiant apie minėtuosius dalykus kalbėti, pastebėtina, jog gavimas kortelių ar kitokių leidimų dar nelaidavo, jog tas korteles ar leidimus turįs ir gaus jo norimus dalykus nusipirkti, neišskiriant net ir maisto. Kartais valandas prie parduotuvių išstovėjusiems gyventojams pardavėjai staiga pranešdavo, kad vieno ar kito dalyko ištekliai parduotuvėje jau pasibaigę ir jo būsią galima gauti tik kai bus gautas naujas transportas. Kitam taip nutikdavo net po keletą kartų, to paties dalyko eilėj bestovint, ir ne vienu atveju likdavo toks asmuo jo norėto dalyko visai nenusipirkęs todėl, kad pagaliau jo kortelė nustodavo galiojusi, jam dar nespėjus patekti į parduotuvės vidų.

Dėl tokių sąlygų gyventojams įvairūs dalykai įgavo tiesiog neįtikėtinai didelės vertės. Nereta buvo laikraščiuose panašių skelbimų, kaip šis 1943 m. Ateities Nr. 65: "Tarp Geležinkelio stoties ir Mickevičiaus g-vės pamesta dešinės rankos zamšinė pirštinė. Malonų radėją prašau grąžinti už atlyginimą. Tel. 27349, nuo 17-18 val." Taip pat buvo ir nemažiau stebinančių paieškojimų pirkti ar ką mainyti. Tame pat Ateities numery randame dar tokius skelbimus: "Pirksiu geras vyr. kelnes arba medžiagą kelnėms"; "Keisiu naujus mot. batelius mėl. spalvos 38 Nr. į 39 Nr."; "Keisiu didelį stalą ir didelį veidrodį į medžiagą"; "Keisiu naują vaikišką pintinę lovutę į indus" ir t.t.

Reikšmingoj sveikatos reikalų srity vokiečių administracija daugiau ribojosi tvarkymu ir preventyvinėmis priemonė-

mis, negu aprūpinimu ir gydymu. Karo sąlygos sudarė gyventojų sveikatai įvairių pavojų ir sunkumų su jais kovoti. Jau 1941 m. daugelyje vietų pradėjo Lietuvoje plisti dėmėtoji šiltinė, kuri nuvarė į kapus ne tik daug šiaip žmonių, bet net ir su ja kovojusio medicinos personalo. 1942 m. pavasarį Kaune, Marijampolėj ir nemažoj eilėj kitų vietų pasirodė vidurių šiltinė, o taip pat iš naujo kai kur ėmė plisti dėmėtoji šiltinė. Pradėjo plisti krašte taip pat džiova, trachoma, venerinės ligos. Kūdikių ligi 1 metų amžiaus mirtingumas ilgainiui pasiekė 12%. Šių reiškinių akivaizdoje vokiečiai susirūpino, nes ir jiems patiems, o ypač jų kariniams daliniams tai sudarė pavojų. Tad 1941 m. gruodžio 13 d. generalinis komisaras išleido potvarkį kovai su dėmėtaja šiltine. Pagrindinė šiame potvarkyje numatyta šiltinei sulaikyti priemonė buvo gyventojų judėjimo ir susitelkimų suvaržymas. Šiuo ir dar penketa kitų šiuo reikalu išleistų potvarkių buvo uždarytos Vilniaus, Kauno, Alytaus, Šiaulių, Tauragės ir kai kurių kitų apskričių bei paskirų vietų mokyklos ir kitos švietimo įstaigos bei suvaržyta rinkimasis į pamaldas, kiną, vaidinimus bei kitus sambūrius. Eilei vietovių buvo paskelbta karantinas. 1942 m. pavasarį, epidemiją sulaikius, tos priemonės buvo pradėta švelninti, įvairūs draudimai atšaukinėti ar leista jas atšaukti vietos administracijai, kai ras tai galimu. Tačiau ryšium su ligų plitimo pavojumi buvo įvestas keliaujantiems privalomas Entlausung — nuutėlinimas ir apie tai gydytojo pažymėjimas.

Dėl gyventojų išvežimo, iššudymo ir kitų karo aplinkybių tuo pat metu atsirado didesnis kiekis ne tik palaidų, bet ir benamių šunų bei kačių, ir netrukus pradėjo tarp jų smarkiai plisti pasiutimo liga. Tad taip pat jau 1941 m. gruodžio 23 d. generalinis komisaras išleido potvarkį, kuriuo įsakė šunis ir kates laikyti uždarytus ar pririštus ir pasirūpinti, kad jie negalėtų susitikti su svetimais šunimis bei katėmis. O kadangi gyventojai nelabai uoliai potvarkį vykdė, ir net Kaune pasiutę šunes apkandžiojo keletą žmonių, tai tuo reikalu potvarkiai net keliais atvejais buvo pakartotinai leidžiami. 1942 m. sausio 23 d. taip pat buvo to paties komisaro išleistas potvarkis skerdžiamų gyvulių ir mėsos kontrolės reikalu. Juo buvo įsakyta patikrinti visą verslo reikalams skiriamą mėsą

ir tą, kuri nebuvo numatyta sunaudoti tik pačiame savininko ūkyje. Už pardavimą mėsos be trichninių ir kt. kontrolės buvo skirta ligi 6 mėnesių kalėjimo ir piniginė bausmė.

Pirmoj eilėj susirūpinę ligomis, kurios lygiai grėsė jiems, kaip ir vietos gyventojams, vokiečiai tuojau pasistengė paimti į savo rankas ir gydytojus bei kitą gydymo srities personalą, kad jo patarnavimais galėtų pasinaudoti taip, kaip jiems kuriuo atveju atrodys reikalinga. 1942 m. vasario 12 d. buvo paskelbtas potvarkis, kuris prilygo gydytojų mobilizacijai. Jame sakoma: "Užtikrinti planingam Rytų Krašto aprūpinimui gydymo srities asmenimis ir sudaryti sąlygoms gyvenimo higienai pakelti įsakau: §1. Gydymo srities asmenys gali būti įpareigoti tarnybinėms prievolėms tam tikroje generalinės srities vietoje ir darbo srityje. Tarnybinės prievolės gali būti paskirtos ir kitoj Rytų Krašto generalinėje srityje. §2. Gydymo srities asmenys yra: gydytojai, vaistininkai, dantų gydytojai, dantistai, drogistai, gailestingosios seserys, akušerės ir pagalbinių gydymo srities profesijų nariai, nurodyti 1941 m. spalių 17 d. potvarkyje dėl sveikatos tarnybos profesijų pertvarkymo (valdinių skelbimų 39 psl.). §3. Visi gydymo srities asmenys turi nedelsdami, keturių savaičių nuo šio potvarkio įsigaliojimo dienos bėgyje, užsirašyti, pateikiant turimus profesijai vykdyti įteisinančius pažymėjimus. Užsirašyti reikia: a. atitinkamuose savo generalinės srities sveikatos rūmuose arba jų vietinėje atstovybėje, b. be to, pas atitinkamą apskrities gydytoją, kuris praneša to krašto sveikatos valdybai. §4. Generalinės srities ribose įpareigoja generalinis komisaras, o kitai Rytų Krašto generalinei sričiai įpareigoja Reicho Komisaras. Paskiriant pareigas, turi būti užtikrintas pragyvenimo galimumas. §5. Įpareigotas asmuo turi nedelsdamas vykti į savo naują paskyrimo vietą, ten perimti nustatyta tvarka tarnybos pareigas ir jas vykdyti. Apie tarnybos pradžią turi būti pranešta atitinkamam valdžios organui. Pasipriešinimo atveju tarnybos pareigas eiti gali būti priverčiama policinėmis priemonėmis. §7. Visi gydymo srities asmenys, jei jie nėra įpareigoti tarnybai §1 prasme, turi tvarkingai vykdyti tarnybos pareigas, prisilaikant atitinkamo valdžios organo nurodymų." Už šių nuostatų nevykdymą galėjo atitinkami asmens būti baudžiami kalėjimu ir pinigine bauda, o

taip pat laikinai ar visam laikui galėjo būti atimta teisė verstis savo profesija.

Vokiečių administracijos Lietuvoje sveikatos politiką pilniausiai išdėstė Lietuvos apskričių ir miestų gydytojų suvažiavime 1942 m. gegužės 11 d. Kaune generalinio komisaro sveikatos skyriaus viršininkas pulk. Dr. Obst. Savo kalboj gydytojams jis pastebėjo, jog didžiausias dėmesys esąs kreipiamas į užnugario, o tuo pačiu ir kariuomenės apsaugą nuo galimų epidemijų. Šalia paruoštų kovai su epidemijomis 300.000 skiepų vienetų prieš šiltinę, jis nurodė keturias pagrindines priemones kovai su jomis: 1. būsią nustatoma bacilų nešiotojai bei platintojai, 2. gyventojai aprūpinti tinkamu gerti vandeniu, 3. šalinamos atmatos ir sutvarkytos, ypač provincijoj, išvietės, 4. pravesta intensyvi propaganda kovos su ligų platintojais — musėmis ir kit. Visi kiti krašto sveikatos reikalai jiems žymiai mažiau rūpėjo, ir jais pasirūpinti turėjo jau patys lietuviai.

Neilgai trukus sveikatos reikalų tvarkymą pradėjo žymiai sunkinti vaistų trūkumas. Jau minėtam Lietuvos apskričių ir miestų gydytojų suvažiavime dalyviai Farmacijos Departamento direktoriaus buvo paraginti labai taupyti vaistus, nes jų ištekliai esą labai riboti. Ir neilgai truko, kol jų pradėjo rimtai trūkti. Jau tų pat metų liepos mėnesį buvo paskelbta: "Dėl karo aplinkybių ir transporto sąlygų pasunkėjimo kai kurių vaistų ir gydymo priemonių atsargos Lietuvoje baigiasi ar net jau yra pasibaigusios; todėl, kol bus gauta atitinkamų papildymų, tiek vaistinėms, tiek gydytojams tenka būti labai taupiems. Iš vaistinių gali būti išduodami kiekvieną kartą tiktai pagal gydytojo specialius receptus šie vaistai: Aceton Chinino druskos; Acid. citricum, Coffeino druskos; Acid. lactricum, Glycerinum; Acid. tartaricum, Kreosotum; Adeps Lanae (Lanolin), Ol. Lini; Bismuto druskos, Ol. Provinciale; Borax Ol. Ricini; Bromo druskos, Theobromino druskos." Tuo pat laiku Vyr. Sveikatos Valdyba paskelbė įspėjimą visoms dantų gydymo įstaigoms ir dantų gydytojams, kad dėl dantų gydomosios medžiagos stokos, kur tik galima, reikią susilaikyti nuo dirbtinių dantų dėjimo. Dirbtinius dantis dėti buvo leista tik tais atvejais, kai buvo sunkus kramtymo funkcijos sutrikimas.

Vaistų reikalą dar pablogino tai, kad ir vaistininkai neretais atvejais nenorėjo parduoti vaistus už vis menkėjančios vertės markes ir stengėsi už juos gauti ką nors vertingesnio ar parduoti juodosios rinkos keliu. Į Vyr. Sveikatos Valdybos Farmacijos Departamentą pradėjo plaukti skundai, jog vaistines kartais atsisakančios pagaminti net paprasčiausius gydytojų receptais prirašytus vaistus. Ligonis priverčiamas kartais apeiti net kelias vaistines, kol kurioj nors tų vaistų gaunąs. Vyr, Sveikatos Valdyba įspėjo dėl to vaistininkus, tačiau ne visais atvejais tai padėjo.

Vaistų trukūmą sumažinti buvo bandoma vaistingų augalų rinkimu. Rinkimo akciją pravesti ir surinktus augalus supirkti buvo pavesta smulkiųjų ūkio šakų produktų supirkimo monopolį turėjusiai "Sodybai". Buvo renkama žemuogių lapai, kiaulpienės su šaknimis, rugiagėlių žiedai, šeivamedžio žiedai, baltojo dobilo žiedai, šalteksnio lapai, dedešvos lapai, gysločio didžiojo lapai, gysločio siaurojo lapai, aviečių lapai, puplaiškių lapai, kmyno vaisiai, mėlynės uogos, čiobreliai, juodųjų serbentų lapai, durnaropių lapai, bruknių lapai, pelynai, arniko žiedai, kraujažolės žiedai, pataiso sporos, viržio žiedai, varnalėšos šaknys, laukinio erškiečio vaisiai, pakalnutės ir kit. Už surinktus ir tinkamai paruoštus šiuos augalus buvo mokama palyginti aukštos kainos: už 1 klg. pelynų — 20 markių, ramunelių žiedų — 105, rugiagėlių žiedų — 108, skalsių grudų — 200, gi už pataisų sporų — net 510. Pati "Sodyba" turėjo keletą plantacijų, kur augino digitalį, mėtas, ramunėles, velerijoną ir kitus vaistinguosius augalus.

Čia dar pastebėtina, jog vokiečiai pasunkino Lietuvos gyventojų sveikatos reikalus, išjungdami iš krašto gyvenimo ir paskui visai išnaikindami žydus. Lietuvos gydytojų tarpe buvo žymus procentas žydų. Taip pat žymus skaičius jų buvo dantų gydytojų ir vaistininkų tarpe. Staiga tuos medicinos srities žmones iš darbo sveikatos srity pašalinus, ne vienoj Lietuvos vietoj gyventojai staiga buvo palikti be jokio medicinos personalo ir, kam nors susirgus, nebuvo kur kreiptis. Tad nenuostabu, kad ano meto spaudoje randame nemaža skelbimų, jog tam ar kitam valsčiui ar šiaip vietovei reikalingas gydytojas. To laiko sąlygose negalėjo būti pasakyta, kodėl ten gydytojo prireikė. Tačiau iš tikro priežastis buvo

žydų gydytojų pašalinimas. Mūsų aukštosios mokyklos per tuos metus paruošė nemaža skaičių jaunų gydytojų. Tačiau jų trūkumas tebebuvo jaučiamas visą laiką.

Kainas ir atlyginimus vokiečių okupacinė valdžia stengėsi tvirtai laikyti savo rankose. Tuo tikslu ji smulkmeniškai nustatinėjo įvairių dalykų kainas ir joms kontroliuoti įsteigė Kainų Centralę. Buvo potvarkiais nustatytos kainos ne tik duonos, mėsos, cukraus, druskos, daržovių ir kitų maisto dalykų, bet ir apdaro, avalynės, odų, miško medžiagos, darbinių arklių, kiaulių ir kitų gyvulių, šėrių, elektros, butų nuomos, šalutinio miško naudojimo, kino bilietų ir net skintų gėlių bei karstų, o taip pat įvairių patarnavimų—kėlimo per Nemuną ir Nerį, pirčių, malkų supiovimo, drabužių lyginimo ir kitų.

Vidutinės maisto produktų kainos markėmis ir kilogramais buvo tokios: duonos — 0,14, baltos duonos — 0,28, kvietinių miltų — 0,26, cukraus smulkaus — 0,53, plytelėmis — 0,58, dešros — atsižvelgiant į rūšį — 0,80 — 1,92, riebalų — 1,00, arklienos — 0,60, druskos — 0,16, agurkų — pagal sezoną — 2,20-4,50, salotų — 0,90-1,50, kopūstų — 1,20, morkų — 3,00, svogūnų laiškų — 1,20, braškių, pagal sezoną, 1,50 - 6,00.

Avalynei kainos markėmis buvo nustatytos tokios: vyriški auliniai batai — 22 - 25, batai su auleliais — 10,80, moteriški odiniai (sportiniai) — 8,50, moteriški su mediniais padais, kurie buvo pradėti gaminti pritrūkus odos,—4,30-8,90, berniukų bateliai — 8,25 - 8,75, mergaičių — 6,25 - 8,50, oda padams (auksčiausios rūšies) — 3,20 - 3,65, juchto kv. metr. 3,90 - 4,50.

Ūkininkams reikalingų dalykų, gaunamų tik su viršaičio, agronomo ar kito atitinkamo pareigūno pažymėjimais, kainos markėmis buvo tokios: dalgių — 2 - 3, galastuvų — 0,22, pasagų klg. — 0,46, uknolių 1.000 št., atsižvelgiant į rūšį — 1 - 5,75, 1 kub. metras uosinių ar klevinių lentų — 90, beržinių ar alksninių — 65, negesintų kalkių tonas — 30, už ganymą miške 1 karvės — 3 dienos darbo miške ir nuo 3 ligi 8 markių, atsižvelgiant į ganyklos gerumą, šviežių cukr. runkelių išspaudų tonas — 2, o už džiovintų — 45 ir t.t.

Atlyginimai vokiečių buvo taip pat nustatyti. Pradžioje Lietuvos miestų darbininkams buvo nustatytos tokios atlyginimo už valandinį darbą normos: neapmokytam daugiau kaip 21 m. darbininkui — 27 pfenigiai už valandą, apmokytam — 32 pf., moterims — 80% vyrams už tą patį darbą mokamo atlyginimo. 1942 m. tasai atlyginimas buvo pakeltas neapmokytiems darbininkams ligi 30 pf., o apmokytiems ligi 34 pf. už valandą. Amatininkų darbams buvo išleistas pilnas kainoraštis,, kuriame buvo kainos už darbus skalbykloms ir valykloms, siuvykloms, kirpykloms, už vežimo darbus, batsiuviams, už miško medžiagos pervežimą, keleivių vežėjams, už vertimų darbus. Tie kainoraščiai turėjo būti iškabinti atitinkamu amatu besiverčiančių dirbtuvėse. Už kitus darbus atlyginimai buvo nustatyti specialiais potvarkiais. Pavyzdžiui už malkų piovimą buvo nustatyta: už 1 erdm. 1 piūviu supiovimą ir krosnims tinkamą suskaldymą — 2,60 markių, už 2 piūviais supiovimą ir suskaldymą — 3,30 markių. Už ąžuolines, uosines, klevo ir vaismedžių malkas turėjo būti mokama 25% brangiau. Be to, į nurodytą kainą įėjo ir malkų sukrovimas į štabelius arba sunešimas į sandėlius. Panašus potvarkis nustatė ir kėlimo per Nemuną ir Nerį kainas — 1 asmens su 50 kg. rankiniu bagažu — 0,10 mark., autobuso — 1 mark. ir pan. Už drabužių lyginimą ir garinimą buvo nustatyta ši kaina: vyr. eilutės Kaune ir Vilniuje, pagal įmonės klasę — 1,50 - 2 mark. kitur — 1,20 - 1,50, moteriškos eilutės — 1,40 - 2, ir 1,10 - 1,40. Šie pavyzdžiai parodo ir bendrą to meto Lietuvoje miesto darbininkų atlyginimo lygį. Mėnesiniai atlyginimai taip pat buvo panašūs į valandinius: pradžios mokyklų mokytojų atlyginimai pradedant 90 markių, gimnazijos mokytojo vidutiniškai 160 - 180 markių, policininko 94 markės ir t.t. Kaimų žemės ūkio darbininkų atlyginimai buvo nustatyti dar kiek žemesni kaip miestų darbininkų. Tik pradžioje jie galėjo būti atlyginami ir natūra. Tačiau 1942 m. balandžio mėnesį vokiečiai jau pakeitė savo pačių 1941 m. spalių mėn. išleistą potvarkį ir numatytą pinigais mokėti atlyginimą kumečiams, padieniams darbininkams ir samdiniams griežtai uždraudė mokėti natūra — nusikaltusieji galėjo būti nubausti ligi šešių savaičių laisvės atėmimu ar pinigine bauda ligi 1.000 mark.

Kadangi ilgainiui vis daugiau net laisvųjų profesijų asmenų nenorėjo už savo patarnavimus imti menkėjančios vertės markes ir stengėsi gauti atlyginimą natūra, tai ir dėl jų tų pat 1942 m. birželio 30 d. buvo generalinio komisaro išleistas tokį atlyginimą draudžiąs potvarkis, kuriame buvo sakoma: "1§. Draudžiama už įvairius laisvųjų profesijų asmenų patarnavimus, o taip pat įvairių prekių ir vaistų prekyboje vietoje numatyto atlyginimo ar kainos grynais pinigais reikalauti ar siūlyti maisto produktus ir kitus gaminius, kurių gaminimas ir tiekimas vartotojams yra tvarkomas atitinkamais Reicho Komisaro Rytų Kraštui potvarkiais ir Lietuvos Generalinio Komisaro vykdomais nuostatais." Už reikalavimą ar priėmimą tokiais gaminiais atlyginimo asmuo galėjo būti baudžiamas ligi 6 savaičių laisvės atėmimu ir ligi 1.000 markių pinigine bauda.

Ūkininkų atlyginimas susidaro iš jų gaunamų kainų už savo gaminius. Šias kainas vokiečiai nustatė taip pat gana žemas. Už 100 kg. bekoninę kiaulę — 48 markės, už 1 kg. gyvo svorio paršelio — 0,68 mark., I rūš. kiaušinių 1 kg. — 0,98, II rūš. — 0,88, 100 kg. žirnių — pagal rūšį — 18,50 - 30, 100 kg. cukrinių runkelių — 3 markės. (Pastebetina, jog, paskatinimui daugiau statyti į fabrikus c. runkelių, 100 dvigubų centnerių pristačiusiam buvo duodama priedas — 2,5 kg. cukraus, 2% melasos ir 40% drėgnų išspaudų). Darbo arkliams I gerumo lengviems — 325 - 900 markių ir sunkiems — 550 - 1100, žemiausio gerumo laipsnio (III) arklių kainos buvo nustatyta 125 - 350 markių.

Tokios vokiečių vietos gyventojų aprūpinimo politikos viena žymiųjų pasekmių buvo staiga labai išplitęs kyšininkavimas — tiek vokiečių, tiek ir vietinių pareigūnų tarpe. Kadangi iš gaunamų atlyginimų pragyventi buvo sunku, daugelis pareigūnų, kurių rankose buvo kokių nors gėrybių paskirstymas, ryžosi savo padėčiai pagerinti išnaudoti savo pareigas. Kas norėjo gauti nusipirkti parduodamų tik su leidimais daiktų, turėjo daugeliu atvejų nueiti pas tuos leidimus duodantį pareigūną su kyšiu, paprastai natūra — degtine, lašiniais, sviestu ar kitu panašiu produktu. O gavęs leidimą, vėl turėjo eiti su kyšiu pas tuos dalykus parduodantį — kad atsiradus parduotuvėj tų dalykų, neparduotų kitam, bet jam palaikytų.

Antrasis tos vokiečių politikos rezultatas buvo labai plačiu mastu vykusi spekuliacija. Dėl įvairių reikmenų stokos gyventojai daugeliu atvejų buvo pasiryžę mokėti bet kokią kainą, kad tik gautų jiems būtinai reikalingų dalykų. Dėl šios aplinkybes žymi dalis maisto produktų, apdaro ir kitų reikmenų ėjo į spekuliantų rankas, kurie supirkinėjo žymiai aukštesnėmis kainomis, negu oficialiai buvo nustatyta, o pardavinėjo dar aukštesnėmis. Taip sviestas juodojoj rinkoj pasiekdavo ligi 40 markių už kilogramą, bulvių centneris — 50, 1 kiaušinis — 0,80, 1 litr. pieno — 2, 1 litr. grietinės — 13, kelių savaičių paršiukas — 100, medžiaga eilutei, kuri oficialiai buvo apie 60 markių — ligi 900, radijo aparatas ofic. apie 200 mark. — 500 - 700 ir t.t. Tad visai suprantama, jog tokia prekyba labai plito — pardavinėjo kuone kiekvienas, kas tik turėjo ką nors parduoti tinkamo. Kaip pavyzdį, kokiu mastu vyko krašte tuo metu spekuliacija, galima paminėti 1942 m. birželio pabaigoje padarytą dviejuose Nemuno garlaiviuose kratą. Iš Jurbarko į Kauną plaukiančiuose laivuose buvo apie 1.000 keleivių, iš kurių buvo suimta 70 su tokiu spekuliacinių prekių kiekiu: 4,500 kiaušinių, 27 kg. sviesto, 32 kg. riebalų, 197 kg. miltų, 73 kg. duonos, 5 ltr. grietinės, (kurią gaminti iš viso buvo uždrausta), 30 kg. balto sūrio, 2,5 ltr. aliejaus, 7 kg. lydytų taukų, 8 kg. veršienos, 5 ltr. pieno, 480 kg. bulvių, 7 papiautom vištom ir 22 gyvais mėsiniais paukščiais — viso du pilni sunkvežimai. Be to, kratytojų vertinimu, spekuliantai, pajutę kratą, spėjo apie trečdalį savo vežtų gaminių sumesti į Nemuną.

Gi šalia spekuliacijos pradėjo daugėti ir ligi tol kartais net visai nebuvusių nusikaltimų. Ypač Vilniuje pradėjo naktimi vogti iš daržų ten augusias daržoves. Labai pagausėjo sandėlių ir parduotuvių plėšimai. Gi 1942 m. balandžio 8 d. vokiečių ypatingasis teismas nubaudė mirties bausme 24 m. amžiaus A. Trijonį, iš Balskių, Žygaičių valsčiaus, už šį nusikaltimą. 1941 m. spalio mėnesį jis atkasęs tris kapus ir nuavęs numirėliams penkis batus, kuriuos parsinešęs namo. Pastebėjus kapų išdraskymą ir pradėjus apie tai kalbėti, jis vėl naktį atkasęs kapus ir batus užmovęs atgal numireliams ant kojų.

(Bus daugiau)

RYŠKIEJI VEIDAI

Eduardas Turauskas

(1896.X.30 - 1966.IX.12)

Beveik prieš metus laiko iš gyvųjų tarpo išsiskyrė savo tautai daug nusipelnęs ir ligi pat savo mirties už Lietuvos laisvę kovojęs Eduardas Turauskas. Liet. Enciklopedija 32 tome pateikė tokius duomenis apie jo turiningą gyvenimą:

Edvardas Turauskas , gimė 1896.X.30 d. Endriejave, Kretingos apskrityje. Mokėsi Endriejave, Telšiuose. 1917 m. baigė lietuvių gimnaziją Voroneže. 1917-18 m. studijavo Petrapilyje. 1918 m. grįžo Lietuvon. Nuo 1919 m. pavasario studijavo Friburgo Un-te, Šveicarijoje, pradžioje filosofiją, vėliau teisę. 1926 m. baigė teisės mokslų studijas Paryžiuje. 1926 ir 1934 m. buvo Lietuvos seimų narys, 1927 - 1928 m. — "Ryto" vyr. redaktorius, 1928 - 34 m. — "Eltos" direktorius, 1934 - 39 m. Nepaprastas Pasiuntinys ir Įgaliotas Ministeris Čekoslovakijoje, Jugoslavijoje ir Rumunijoje, su rezidencija Prahoje, 1939 - 40 m. — Politinio Dep-to direktorius U. R. M-joje, 1940-46 m. — nuolatinis Lietuvos delegatas prie Tautų Sąjungos ir Pasiuntinybės Tarėjas Berne. Nuo 1947 m. gyveno Prancūzijoje.

Nuo 1910 m. ateitininkas, 1916 - 17 m. at-kų kuopos pirmininkas Voroneže, 1927 - 34 m. — At-kų Federacijos Vyriausios Tarybos pirmininkas. Tremtyje dalyvavo veiksnių konferencijose 1946 ir 1947 metais. Buvo Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos Revizijos Komisijos narys. Dalyvavo eilėje tarptautinių kongresų, konferencijų, posėdžių, kaip lietuvių atstovas.

Spaudoje pradėjo reikštis 1912 m. Atskirai yra pasirodę šie jo darbai: Tautybė ir Krikščionybė (1928 m.), Tautų Sąjungos tikslai ir santvarka (1932), Tautų Sąjungos

Sandora (1932), Telegramų agentūros ir spaudos biurai (1933), Valstybės ir Bažnyčios suverenumas (Liet. Kat. Mokslo Akademijos Darbai, I, 1935), Le Sort des Etats Baltes (1954); vertimai — kun. dr. Guerry veikalo "Katalikų veikimo kodeksas" (1928), Olivier - Martin — "Prancūzų revoliucija ir korporacinė organizacija" (1931) ir E. Magnin — "Katalikų politinės laisvės ir pareigos". Taip pat jo straipsnis apie Lietuvą buvo atspausdintas "Courrier du Continent" žurnale 1946 m. rugpiūčio ir spalio mėnesių numeriuose, Ženevoje.

Ed. Turauskui mirus laisvojo pasaulio lietuvių spauda atžymėjo jo gyvenimo kelią.

Šalia lietuviškosios spaudos apie Ed. Turauską tilpo trumpos žinutės La Nation Roumaine 1966 m. liepos - spalio mėnesių numeryje ir Exil et Liberté 1966 m. spalio numeryje. Be to, Acen News leidinys taip pat pateikė duomenų apie velionį.

Visur buvo atžymėtos velionio eitos atsakingos ir aukštos pareigos bei nurodyta, kad jis mirė, būdamas Lietuvių Federalistų Sąjungos pirmininku, Lietuvių atstovu Tarptautiniame Krikščionių Demokratų Komitete bei Pavergtų Europos Tautų Delegacijos Prancūzijoje pirmininku.

Ten buvo nurodyta, kad velionis reiškėsi, kaip diplomatas, žurnalistas, visuomenininkas, kultūrininkas, kelių knygų bei leidinių autorius. Duomenų galima rasti apie velionį aukščiau nurodytuose šaltiniuose.

Velionio gyvenimą puošia ne tik aukštos Lietuvos valstybės tarnyboje pareigos, bet ir jo visokeriopa veikla eilėje organizacijų, kaip Ateitininkų Federacijoj, Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungoj etc. Savo studijų metu Voroneže, Petrapilyje, Friburge, Paryžiuje velionis brendo tarp žmonių, kurie kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, organizavo ir kūrė Lietuvos valstybės aparatą, jam vadovavo, rūpinos Lietuvos valstybės reikalais ir siekė visokeriopos jos pažangos ir gerovės. Štai tik keletas pavardžių — Dr. K. Ambrozaitis, Dr. L. Bistras, E. Draugelis, V. Endziulaitis, Dr. D. Jasaitis, Dr. P. Karvelis, prel. M. Krupavičius, V. Mykolaitis-Putinas, J. Matulionis, prof. K. Pakštas, Dr. P. V. Raulinaitis, Dr. Kl. Ruginis, Zigmas Star-

A.a. Eduardas Turauskas

kus, prof. S. Šalkauskis, kun. J. Vailokaitis, Pr. Vainauskas, Tėvas J. Venckus, S. J., B. Žukauskas ir kiti. Čia neminimi aukštieji Lietuvos valstybės pareigūnai, su kuriais velioniui teko turėti reikalų, kai jis buvo Eltos direktoriumi, Lietuvos Nepaprastu Pasiuntiniu ir Įgaliotu Ministeriu Prahoje, U. R. M-joje Politikos Dep-to direktoriumi. Tas pareigas einant, velioniui teko vaidinti atsakingą vaidmenį 1938 metais Lenkijos ultimatumo metu, 1939 nacinės Vokietijos ultimatumo Lietuvai dėl Klaipėdos dienomis ir 1939 metais II Pasaul. karui prasidėjus. Tada reikėjo laikytis Lietuvos paskelbto neutralumo, ginti tai nuo kai kurių iniciatorių

pulti Lenkiją 1939 m. rugsėjo mėnesį ir rūpintis Lenkijos pabėgėliais Lietuvoje. Po to vyko sunkios derybos su Sovietų Sąjunga dėl savitarpinės pagalbos sutarties ir nuolatos diskutuoti su Sovietų atstovu Kaune Pozdniakovu klausimais, susijusiais su sovietų įgulų buvimu Lietuvoje. Dar vėliau sekė Sovietų Sąjungos presijos į Lietuvą, prieš Sovietų Sąjungai pateikiant Lietuvai ultimatumą.

Lietuvai Sov. Sąjungos ultimatumą priėmus, 1940.VI.15 d. velionis iš Lietuvos išvyko ir perėmė Nuolatinio Lietuvos Delegato pareigas prie Tautų Sąjungos Ženevoje vietoje Jurgio Savickio, išvykusio gyventi į Prancūziją.

Ed. Turauskas pirmosios sovietinės okupacijos ir vokiečių nacių okupacijos metais buvo labai aktyvus Šveicarijoje diplomatinėje plotmėje, kur tada Dr. J. Šaulys ėjo Lietuvos diplomatijos šefo pareigas ir kai reikėjo santykius palaikyti, gyvenant neutraliame krašte, tarp visų Lietuvos diplomatinių atstovų, negalinčių tiesioginiai savitarpyje susisiekti. Antrajam Pasauliniam karui artėjant į pabaigą, velionis, šalia atliekamo savo politinio diplomatinio darbo, dar sutiko eiti BALFo įgaliotinio pareigas Šveicarijoje. Eidamas tas pareigas, jis labai energingai rūpinosi politinių lietuvių kalinių, buvusių nacių kalėjimuose, likimu bei lietuvų pabėgėlių, atsidūrusių Vokietijoje, būtimi ir ateitimi.

Visas pareigas einant velioniui daug padėjo ponia E. Turauskienė, sutuokta su Ed. Turausku 1926 m. rugpiūčio 8 d. vyskupo J. Staugaičio Telšiuose. Ypačiai ji talkininkavo velioniui lyginant jo prancūziškų raštų stilių.

Po 1945.V.8 d. II Pasaulinio karo paliaubų Ed. Turauskas dar labiau savo veiklą praplėtė, besistengdamas, kad lietuviai įsitrauktų ir būtų atstovaujami įvairiuose tarptautiniuose sąjūdžiuose. Ta kryptimi jis atnaujino lietuvių dalyvavimą Pax Romana ir Tarptautinio Katalikų Intelektualų Sąjūdžio kongresuose, o vėliau ypačiai įsitraukė į Tarptautinį Krikšč. Demokratų Sąjūdį (NEI) bei Vidurio Europos Kraštų Krikšč. Demokratų Unijos veiklą, Europinį Sąjūdį, Federalistų Sąjungą bei Pavergtųjų Europos Tautų Seimo darbą, etc.

Velionis nuo 1938 metų, kaip aukščiau suminėta, buvo gyvybinių Lietuvos reikalų sargyboje. Atžymėtinas yra ve-

lionio Ed. Turausko atsisakymas įeiti į gen. J. Černiaus formuojamą Ministrų Tarnybą 1939 m. kovo mėnesį ir įpiršimas jam siūlomon užsien. reik. ministerio vieton J. Urbšio. Paminėtinas ir velionio vaidmuo, kaip Politikos Dep-to direktoriaus taip sunkiais 1939 - 40 metų mėnesiais II Pas. karui prasidėjus ir Sovietų Sąjungai grasinant Lietuvą okupuoti.

Būdamas Šveicarijoje po 1940.VI.15 d. Ed. Turauskas dalyvavo Lietuvos Pasiuntinių pasitarime 1940.IX.19-25 d. d. Romoje, kur tarėsi suvažiavę — S. Lozoraitis, S. Girdvainis, P. Klimas, K. Škirpa ir E. Turauskas. Ten buvo tartasi, siekiant nustatyti Lietuvos atstovų laikyseną bei veiklą Lietuvos teritorijai esant svetimųjų okupuotai. Tais pačiais metais, 1940 m. spalio - lapkričio mėnesiais, velionis dalyvavo pasitarimuose su Lietuvos prezidentu A. Smetona, S. Lozoraičiu, P. Klimu Lietuvos likimo klausimais. 1942 m. gegužės 21 - birželio 14 d. d. jis konferavo su ministeriais S. Lozoraičiu ir Dr. J. Šauliu. Kaikuriuose tų pasikalbėjimų dalyvavo ir Dr. A. Gerutis. Vėliau, 1946 metais Berne ir 1947 metais Paryžiuje — Ed. Turauskas dalyvavo vadinamose VLIKo ir Lietuvos Dipl. Tarnybos I ir II konferencijose.

Po to velionis kurį laiką, tvarkydamas savo ūkį, mažiau reiškėsi lietuvių politinėje veikloje. Bet nuo 1949 metų VLIKas pradėjo velionį dažniau mobilizuoti į darbą atskiriems uždaviniams atlikti. 1953 m. VLIKas buvo pakvietęs Ed. Turauską nuolatinėms konsultacijoms politiniais bei diplomatiniais klausimais.

Tarptautinė Diplomatinė Akademija, veikianti Paryžiuje, 1953 m. buvo paprašiusi Ed. Turauską nuvykti į Madridą ir atlikti ten tos Akademijos vardu kai kuriuos uždavinius. Velionis tą misiją atliko. Kartu, būdamas Ispanijoje, velionis užs. reik. ministerijoje zondavo galimybes Lietuvai turėti Madride nuolatinį dipl. atstovą. Atrodė, kad galimybės gal buvo ir Ed. Turauskui būti priimtam Madride Lietuvos atstovu. Bet velionis nenorėjo to posto imti, negavęs pritarimo ir finansinės paramos pažado iš LDT bei VLIKo. Taip ir atkrito tada velionio formalus grįžimas aktyviu nariu į Lietuvos dipl. tarnybą. Jam teteko darbuotis tik Pavergtųjų Tautų Seimo veikloje, kaip lietuvių delegacijos na-

riui bei kaip Lietuvių Krikšč. Demokratų Sąjungos atstovui NEI ir Vidurio Europos Krikšč. Demokratų Sąjungoje. 1955 m. nuo rugsėjo 27 d. ligi gruodžio pradžios Ed. Turauskas buvo JAV, kur dalyvavo P. E. Tautų Seimo posėdijose, persikėlusio į JAV VLIKo pirmuose posėdžiuose bei kituose įvairiuose sambūriuose. Ta proga jam teko pabuvoti New Yorke, Chicagoje, Bostone - Brocktone bei Hartforde.

Po kiek laiko, velioniui persikėlus gyventi Paryžiun, teko susidurti su dideliais finansiniais sunkumais. Čia, pragyvenimo rūpesčių verčiamas, dirbo kaip gyvybės apdraudos agentas. Tai labai nemalonus ir sunkus darbas. Jis tačiau jį tęsė, neatsisakydamas nuo politinės veiklos, ligi mirties.

Nėra abejonės, kad velionis skaudžiai pergyveno pastarąją nelengvą savo gyvenimo dalį. Bet niekam daug nesiskundė, niekam neprikaišiojo, nes jautė, kaip sunku yra paramos iš kur nors gauti, nežiūrint, kad jos buvo reikalingas ir tikėjo jos nusipelnęs

Paskutinį kartą teko matytis — svečiuotis man, kartu su žmona, Turauskų šeimoje 1966.IV.17 d. per Atvelykį.

Nors buvo ligūstas, jis nebuvo dar pasitraukęs iš veiklos. Tebekrutėjo ir dėl duonos kąsnio... Sakėsi, ruošiąs straipsnį K. Bizauskui ginti prieš J. Gliaudos išpuolius "Agonijoje". Bet abejotina, ar tai jis bepadarė, nes neteko apie tai nieko spaudoje matyti.

Būdamas Šveicarijoje II Pasaulinio karo metu, velionis šalia įvairių ir dažnų informacijų, teiktų svetimiesiems, buvo parašęs gerą studiją Lietuvos klausimu, atspausdintą Courier du Continent žurnale 1946 m. rugpiūčio ir spalio mėnesių numeriuose. 1954 metais VLIKo Informacinė Tarnyba išleido tą jo studiją, papildytą, atskira brošiūra — Le Sort des Etats Baltes. Joje Ed. Turauskas pateikė trumpai Lietuvos valstybės kilmę, santykius su kaimynais, padėtį II Pasaulinio karo pradžioje, savitarpinės sutarties genezę su Sov. Sąjunga, pastarosios veidmainystę, sovietinės okupacijos pretekstus, prijungimo istoriją, garsiąsias Serovo instrukcijas, etc. Toliau, velionis pasisakė, pagal tarptautinės teisės dėsnius, dėl Baltijos valstybių inkorporavimo į Sov. Sąjungą bei apibūdino Vakarų valstybių laikyseną Baltijos valstybių atžvilgiu.

Brošiūroje pateikiamos Lietuvos tezės, kurias velionis nuo 1940 m. ligi savo mirties gynė svetimųjų tarpe įvairiausiomis progomis, ar tai platesniuose sambūriuose, ar siauresniuose rateliuose, ar privačiuose susitikimuose su svetimaisiais.

Jis buvo puikus Lietuvos aspiracijų bei teisių gynėjas, turėjęs šaunius savo praeities darbo ir pareigų titulus demokratiniuose sluoksniuose.

Štai kelios mintys (vertimai) iš jo minėtos brošiūros.

"Baltų tautos gyvena priespaudos režime, kurį sunku aprašyti; trėmimai vykdomi sistematingai. Spaudos, žodžio, sąžinės, korespondencijos, švietimo, darbo laisvių nėra. Religija persekiojama. Vien dirbtinis ir priverstinis režimo garbinimas teturi laisvę. Kokiais didžiaisiais nusikaltimais tos trys tautos nusikalto? . . . Ką daro laisvasis pasaulis, laisvosios tautos, didžiosios ir mažosios, akivaizdoje tragiškos padėties trijų civilizuotų tautų, kurios yra lygiateisiai pasaulinės bendruomenės nariai. Atlanto Charta saisto svarbiąsias didžiąsias valstybes, priskaitant ir Sovietų Sąjungą. Jungtinių Tautų Charta, toji Magna Charta, garantuoja laisvę, nepriklausomybę ir taikingą sugyvenimą visų tautų — mažųjų ir didžiųjų, turtingų ir neturtingų . . . Kodėl toks pasyvumas akivaizdoje brutalių žygių, tautų teisės paneigimo, nusikaltimų prieš žmoniškumą? Kodėl ta besivaržančio bejėgiškumo laikysena, tas tylos sąmokslas tarptautiniuose susibūrimuose? . . . Reikėtų tikėti veiksmingumu moralinių jėgų . . ." (pusl. 75-76).

Savo straipsniuose Prancūzijos Lietuvių Žiniose (Pr. L. B-nės biuletenyje) randama velionio pareikštų daug minčių klausimais, kuriais jis rūpinosi savo veikloje lietuvių tarpe. Kai kurias tų minčių jis panaudodavo ir susitikimuose su svetimaisiais. Tai jis panaudodavo ir savo kalbose į okupuotą Lietuvą, į kur jis dažniausia yra kalbėjęs per Amerikos Balsą, Madrido, Vatikano bei Prancūzijos radijus.

Ten randame ir Ed. Turausko priminimą, ką Stalinas apie lietuvius išvedžiojo: "Mūsų Tautos istorija, be mažiausios abejonės, yra pažymėta dideliu tragiškumu. Pats žiaurusis Stalinas, 1939 m. spalio 3 d., laisvame pasikalbėjime su užs. reik. ministeriu J. Urbšiu ir pasiuntiniu L. Natkevičium, savotišku būdu yra atkreipęs dėmesį į tą mūsų tautos

likimo tragiškumą, pareikšdamas, kad "jis jokiu būdu negalįs suprasti, jog lietuviai, turtingi tokiais istoriniais įvykiais, pasirodę nepaprastai tinką *asimiliacijai*, daugiau, kaip bet kuri kita tauta. Net gudai asimiliavę lietuvius, nekalbant apie lenkus, vokiečius ar rusus . . ." Ir toliau velionis taip reagavo į Stalino vapaliojimus: "Jau šį kartą lietuvių tautos savitumo ir sąmoningumo nebepavyks pakirsti *jokiam* išoriniam ar vidaus priešui . . . Laisvės ir nepriklausomybės mintis lietuvių tautoje yra gyva perdėm ir jos nenustelbs jokios parsidavėlių deklamacijos apie "didžiąsias tėvynes". Lietuvis tegali mylėti tiktai savo kuklią, paprastą, bet taip jo širdžiai brangią tėvynę".

Tame pačiame straipsnyje į vienos lietuvaitės, atsiradusios JAV, klausimus — " . . . ar mes sugebėsime sukurti tiek bažnyčių, mokyklų, draugijų ir ar mūsų anūkai bemokės susikalbėti gimtąja kalba?" — velionis taip atkerta: "Kiekvienas lietuvis laisvame pasaulyje turėtų pasistatyti sau panašius klausimus ir ryžtingai, atvirai, drąsiai į juos atsakyti, kartodamas, kaip priesaiką: "Taip, būsiu vertas mūsų kenčiančių pavergtoje tėvynėje ir mūsų bendro priešo nužudytų brolių aukos, būsiu vertas savo tautos didžiųjų proseneliu palikimo". (Pr. L. Ž. 1957 m. Nr. 12).

Kita proga rašydamas apie nepriklausomybę velionis taip išsitarė: "Lietuvių tautos kelias amžių trūkyje buvo ir tebėra didžiai skaudus. Tai tolydžių kovų už išsilaikymą, už laisvę, už nepriklausomą būtį kelias . . . Nepriklausomybės metai buvo laisvės metai . . .Kiekvienas, kas apsispręsdavo Lietuvą apleisti ir svetur geresnio gyvenimo pabandyti susirasti, galėjo nekliudomai tatai padaryti; kiekvienas gi lietuvis, kurio krašto pilietis jis bebūtų, galėjo laisvai ir nekliudomai lankytis Lietuvoje, lankyti savo gimines ir draugus . . . Kiekvienas svetimšalis, laikraštininkas, keliautojas, prekybininkas ar amatininkas taip pat galėjo Lietuvą laisvai lankyti ir svečiuotis, kiek tik patinkama".

"Nuo 1940 m. birželio 15 d., kada šimtai tūkstančių raudonarmiečių užplūdo Lietuvą, visi minėti galimumai su ta diena pranyko . . . Ramia širdimi galime pasakyti mūsų Tautos engėjams, kad tol, kol plačiame pasaulyje gyvens bent vienas *sąmoningas* lietuvis, nepriklausomo gyvenimo mintis

ir kova už jo atstatymą bus tęsiama" (Pr. L. Ž. 1956 m. Nr. 1-6).

Skelbdamas visų lietuvių vienybės reikalą, Ed. Turauskas rašė: "Lietuvių tautos išmintis yra patarlėje išreiškusi gilią tiesą: "Vienybėje — galybė". Apsijungę, susibūrę, eiles suglaudę būsime žymiai pajėgesni savo tautinius reikalus rūpinti, kaip pakrikę ir kiekvienas savo "urvelyje" įsirausę" (Pr. L. Ž. 1955 m. Nr. 2-5).

Minėdamas dr. J. Basanavičiaus 25 metų mirties sukaktį, Ed. Turauskas pabrėžė: "Minėdami visiems lietuviams brangią Nepriklausomybės Dieną, prisiminkime ir susitelkime ties a. a. Didžiojo Lietuvos Patriarcho dr. J. Basanavičiaus pavyzdžiu, ties jo gyvenimu ir jo darbais. Semkimės iš to gyvenimo ir turtingo palikimo jėgų ir ryžtumo išlikti ištikimais savo kalbai, savo tautai, o labiausiai semkimės to *tvirto tikėjimo* mūsų tautos ateitimi, kuriuo taip švytriai, taip ryškiai, taip įsakmiai šviečia savo gyvenimu a. a. dr. J. Basanavičius" (L. Š. Dr-jos Prancūzijoje Biuletenis, 1952 m., Nr. 1-17).

Aukščiau pacituotos mintys, tikiu, padės geriau pažinti Ed. Turausko idėjas, už kurias jis ypačiai nuo 1940 metų kovojo. Lietuvai laisvai esant — velionis neužsidarė siaurame valstybinės tarnybos darbe. Jis savo veikla, mintimis spinduliavo mūsų spaudoje, organizacijose. Tėvas J. Venckus, S. J., rašydamas apie Ed. Turauską išsireiškė: "Ateitininkija jam daug davė ir jis daug davė ateitininkijai". Reikia tikėtis, kad "Ateitis" kada nors prisimins Ed. Turausko vaidmenį ateitininkijos gyvenime.

Jei analogiškai reikštumėme aną Tėv. J. Venckaus, S. J. mintį, tai lygiai tą patį galėtumėme pasakyti ir apie velionio vaidmenį Lietuvių Krikšč. Demokratų veikloje, Lietuvos Diplomatinės Tarnybos darbe, etc. Žodžiu, būtų galima tai plėsti į visas organizacijas, visas institucijas, kur Ed. Turausko būta ir veikta. Pagaliau, galime pasakyti — Lietuva daug davė Ed. Turauskui, ir jis Lietuvai šaunią, turtingą ir turiningą duoklę atidavė.

Jei daugelis kraujo, gyvybės aukomis tėvynės meilės aukurą puošė, tai velionis Ed. Turauskas savo gyvenimu, darbu ir veikla Tėvynei daug nusipelnė.

Dr. P. Karveliui 70 metų

Nedaug turime mūsų vyresniosios kartos visuomenininkų bei politikų tiek plačiai žinomų saviesiems ir svetimiesiems, kaip Dr. P. Karvelis, kuriam šiemet sukako 70 metų amžiaus. Sukaktuvininkas yra gimęs 1897 m. birželio 29 d. — taigi ir Petro vardą todėl gavo. Jo tėvai buvo Plutiškių parapijos, Jiestrakio kaimo pasiturį ūkininkai.

Mokytis būsimasis nepriklausomos Lietuvos politikas pradėjo iš palėpėje surasto elementoriaus, samdinės Elenos padedamas. Vėliau lankė Jiestrakio pradžios mokyklą ir 1907 m. įstojo į Marijapolės gimnaziją, kur persikėlė ir tėvai, palikę ūkį vyresniajam sūnui. Šioje mokykloje didelės įtakos Petrui padarė ypač du mokytojai — P. Kriaučiūnas ir kun. M. Gustaitis.

Būdamas trečioje klasėje, nors draugai įkalbinėjo stoti į aušrininkus, kuriems vadovavo antireliginėj dvasioj leidžiama "Aušrinė", P. Karvelis įstojo į ateitininkus. Šiuo atžvilgiu didelės įtakos jam turėjo V. Endziulaitis, kuris buvo vienas pirmųjų ateitininkijos vadovų. Pasižymėjęs ateitininkų eilėse gabumais ir veiklumu. 1914 m. — būdamas septintoje klasėje — P. Karvelis jau buvo išrinktas Marijampolės kuopos pirmininku.

Pirmojo Pasaulinio karo pradžioje du vyresnieji P. Karvelio broliai buvo rusų mobilizuoti ir 1915 m. mirė abu jo tėvai. Tad jam teko jau daugiausia pačiam savo reikalais rūpintis. Vokiečiams okupuojant Lietuvą patyrė, jog moksleiviai iš Vilniaus buvo evakuoti į Voronežą, tad ir jis ten nuvyko. Tačiau atvyko į Voronežą jau pavėlavęs ir todėl į moksleivių bendrabutį nebuvo priimtas. Apsigyveno

---

Eidamas įvairias pareigas ligi mirties, Ed. Turauskas vykdė Fausto Kiršos "Testamente" išreikštą mintį:

Tėvų tėvai per amžius dvasios įkvėpimais
Tėvynę atnešė lig šios šventos dienos
Ir dovaną paliko: visos žemės kraitį
Ir testamentą: *ligi mirties kovok dėl jos!*

Dr. S. A. Bačkis

Dr. P. Karvelis

tad privačiai ir vertėsi pamokomis, susidarydamas taip geresnes gyvenimo sąlygas, kaip bendrabuty gyvenusių.

Greit vėl įsitraukęs į ateitininkijos veiklą, buvo išrinktas vietos kuopos, o vėliau ir visų Rusijoj buvusių moksleivių ateitininkų pirmininku. Jo vadovavimo laiku ateitininkai Rusijoje išvystė labai gyvą ir šakotą veiklą.

1916 m. P. Karvelis jau atstovavo ateitininkams Maskvoje įvykusioje lietuvių inteligentijos konferencijoje, kur aktyviai reiškėsi, svarstant pasaulėžiūrinius, visuomeninius bei politinius klausimus. Ši konferencija ypačiai jį paska-

tino studijuoti socialinius klausimus ir ta linkme kreipti visus ateitininkus, steigiant kuopose visuomenininkų sekcijas. Tos sekcijos suvaidino ne tik ateitininkijos, bet ir visos Lietuvos gyvenime svarų vaidmenį — jose susiformavo savo visuomenines ir didele dalimi politines pažiūras tasai jaunimas, kuris netrukus kovojo savanorių eilėse ie aktingai dalyvavo visuose kituose nepriklausomos Lietuvos kūrimo darbuose. Šios sekcijos turėjo didelės reikšmės net ir pačioje Rusijoje. Jose plačiau apsipažinę su visuomeniniais klausimais ir įgudę diskutuoti, Voronežo ateitininkai bene pirmieji stojo į viešas diskusijas su aušrininkų ir kitų kairiųjų vadovais, juos visų moksleivių akivaizdoje sukirsdami. Jo pastangomis Voroneže buvo įsteigta ir Lietuvių Krikščionių Darbo Sąjunga, kuri davė pradžią Rusijoje buvusių lietuvių krikščionių demokratų organizavimuisi į Lietuvos Krikščionių Demokratų Partiją. Tad suprantama, kodėl į lietuvių seimą Petrapilyje 1917 m. iš Voronežo atstovais lietuvių visuomenės buvo išrinkti trys kunigai ir P. Karvelis — kairiesiems nepravedus nė vieno atstovo.

1917 m. su aukso medaliu baigęs gimnaziją, P. Karvelis įstojo į medicinos akademiją, tuo pat laiku redaguodamas katalikų leistą "Vadą", kurio tiražas siekė 15.000. Tačiau įvykiai privertė studijas nutraukti ir imtis kitos veiklos. Įgaliotas Liaudies Sąjungos, per kurią, bolševikams jų partiją uždarius, krikščionys demokratai dabar veikė, ir Petrapilio Lietuvių Tarybos, jis nuvyko į Polotą prie Polocko ir organizavo lietuvių tremtinių grąžinimą iš Rusijos į Lietuvą. Čia P. Karvelis ypačiai daug lietuviams tremtiniams pasitarnavo ir daug jų per šį punktą grįžo į tėvynę. Kapsuko agentų už tai buvo apskųstas kaip dirbąs antirevoliucinį darbą ir teisiamas, tačiau, neatsiradus prieš jį liudijančių, liko nenubaustas. Po to persikėlė į vokiečių pusėje buvusius Jurevičius ir iš čia tęsė tremtinių grąžinimo darbą.

1918 m. rugsėjo mėnesį P. Karvelis grįžo į Vilnių ir tuojau įsijungė į darbą. Tapęs Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos generaliniu sekretoriumi, jis suredagavo partijos vardu memorandumą dėl Valstybės Tarybos pirmininko A. Smetonos ir min. pirmininko A. Voldemaro pasitrau-

kimo iš Lietuvos. Vyriausybę sudarius M. Sleževičiui, buvo įsteigtas Spaudos Biuras, atlikęs labai reikšmingą darbą, valstybės organizavimo ir lietuviškosios propagandos srity. Jo propagandos darbui vadovavo P. Karvelis. Taip pat jis aktyviai dalyvavo antrosios Valstybės Konferencijos, įvykusios 1919 m. pradžioje, darbų paruošime.

1919 m. išvyko į Vokietiją, kur po studijų Berlyno ir Breslau universitetuose įgijo valstybinių mokslų daktaratą, parašęs dizertaciją apie Lietuvos žemės reformą. Tuo pat laiku jam pavyko pasiekti, kad vokiečių reicho vyriausybė nustotų remti bermontininkus, tuo palengvindamas lietuviams juos nugalėti.

Grįžęs į Lietuvą, buvo pakartotinai išrenkamas į seimą, kur pradžioje atstovavo krikščionių demokratų partijai, o vėliau Ūkininkų Sąjungai. 1919 m. buvo išrinktas Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos pirmininku. Būdamas tose pareigose, dalyvavo visoje eilėje tarptautinių krikščionių demokratų konferencijų. Taip pat labai daug prisidėjo, steigiant "Ryto" dienraštį.

Kurį laiką būdamas finansų ministerijos patarėjas, jis paruošė metaliniams pinigams leisti įstatymo projektą, o tapęs mokesčių departamento direktorium, įvedė valstybinį degtinės monopolį, žymiai padidindamas valstybės pajamas, ir pagrindinai perorganizavo patį departamentą. Organizuojant Žemės Banką, P. Karvelis buvo finansų ministeriu. Jo vadovybėj buvo sutvarkytas kreditų atidarymas biudžeto keliu, pravestas pensijų įstatymas, pertvarkyta mokesčių sistema bei sudarytas fondas Lietuvos cukraus gamybai remti.

Po 1926 m. perversmo P. Karvelis įėjo kartu su kitais krikščionių demokratų veikėjais į naują vyriausybę. Tačiau paaiškėjus, jog A. Smetona ir A. Voldemaras atsisako konstitucijos nustatyta tvarka šaukti naują seimą, jis kartu su L. Bistru iš tos vyriausybės pasitraukė, nors buvo įvairiais būdais įkalbinėjamas pasilikti. Po to dar pusantrų metų jis dalyvavo derybose, sudarinėjant su įvairiais kraštais prekybos sutartis. Tačiau po jo griežto pasisakymo krikščionių demokratų konferencijoj prieš tautininkų valdymo būdą buvo iš tų pareigų atleistas.

Tautininkų vyriausybei visiškai pasukus diktatūrine kryptimi ir 1935 m. uždarius visas Lietuvos politines partijas, išskiriant tik vieną savo partiją, P. Karvelis ėmėsi dar labiau sustiprintos, nors labai sunkios kovos su diktatūra. Tuo laiku krikščionys demokratai susitarė su valstiečiais liaudininkais imtis vieningos slaptos opozicinės akcijos. Po kurio laiko į katalikų veikėjų tarpą įsibrovusio valdžios šnipo Barzdžiaus tasai slaptas veikimas buvo susektas, ir eilei jame dalyvavusių, tarp jų ir P. Karveliui, iškelta byla. Ji tęsėsi apie penketą metų, kol kaltinamieji pagaliau buvo išteisinti. Tautininkams uždarius moksleivių ateitininkų sąjungą, P. Karvelis buvo paprašytas Šančių Katalikų Veikimo Centro susirinkime padaryti tuo klausimu pranešimą. Rytojaus dieną atvyko pas jį policija su karo komendanto nutarimu, kuriuo Sukaktuvininkas buvo tremiamas į koncentracijos stovyklą Varniuose. Kadangi jo į stovyklą išlydėti Kauno geležinkelio stoty ir Dotnuvoje bei Šiauliuose susirinko daugybė žmonių ir kėlė jam ovacijas, trėmėjai ant Karvelio dar daugiau įniršo. Tad stovykloje buvo uždarytas buvusios kunigų seminarijos valgykloje, kurios langai buvo be stiklų. Tokiose sąlygose pašlijo tremtinio sveikata, pradėjo tinti kojos. Tik pavykus apie tai pranešti į Kauną ir E. Turauskui išdėsčius dalyką krašto aps. ministeriui B. Giedraičiui, padėtis pagerėjo. Buvę išaiškinta, kad stovyklos viršininkas maj. Rudaitis savinęsis kurui skirtus pinigus.

Kaip tvirtų principų ir veiklus žmogus P. Karvelis stud. ateitininkų Vytauto klubo buvo išrinktas garbės nariu, o ateitininkų teisininkų korporacijos Iustitia — šefu. Taip pat jis buvo paskirtas tautininkų valdžios neleisto atidaryti katalikų universiteto ūkio fakulteto dekanu.

Dr. P. Karvelis turėjo netoli Kauno Noreikiškiuose įsigijęs ūkį. Ten dažnai rinkdavosi jo vienminčiai, todėl valdžios agentai slapta ir viešai ten ne kartą yra pasirodę ir nevengdavo šeimininkui padaryti vienokių ar kitokių nemalonumų.

Dramatiškas buvo įvykis, kai P. Karvelis, pakviestas Utenos kalėjimo kaliniams skaityti paskaitą, klausytojų tarpe pamatė ir A. Voldemarą, kuris ten atsidūrė, pralai-

mėjęs rungtynes su A. Smetona dėl valdžios vairo. Paskaitininkui gavus leidimą aplankyti A. Voldemarą jo celėje, šis pasisakė tą kalėjimą pats statydinęs taip, kad visų celių langai būtų nukreipti į šiaurę. Taip ir jis pats dabar saulės nematąs. Grįžęs po tos paskaitos, P. Karvelis pradėjo galvoti apie A. Voldemaro iš kalėjimo išlaisvinimą. Jam atrodė, jog Lietuvai būtų gėda, jei pirmasis jos ministeris pirmininkas mirtų kalėjime. Po didelių pastangų pagaliau tai pavyko, ir A. Voldemaras vėl atsidūrė Kaune.

P. Karvelis dėjo daug pastangų Lietuvos pramonei išvystyti, nes buvo įsitikinęs, jog būtų žalinga Lietuvai likti tik žemės ūkio kraštu. Tuo tikslu dalyvavo visos eilės pramonės ir prekybos kūrime bei jų vadovybėse. Tuo pat tikslu dalyvavo ir Tautinei Pramonei Remti Komiteto veikloj, eidamas jo generalinio sekretoriaus pareigas.

Grįžtant prie politinės P. Karvelio veiklos, primintina, kad jo iniciatyva Klaipėdoje buvo įkurta spaudos bendrove "Bendras Žygis" laisvam nuo cenzūros laikraščiui leisti. Bendrovė leido to pat vardo laikraštį, kuriame buvo keliami demokratinės tvarkos Lietuvoje atstatymo klausimai. Dėl šios veiklos ir jo režimo kritikos, išdėstytos krašto apsaugos ministeriui gen. K. Musteikiui, P. Karvelis buvo vėl areštuotas ir išsiųstas į priverčiamųjų darbų stovyklą Dimitravoj, kur buvo apgyvendintas vienoje kameroje su komunistais. Trėmėjai tikėjosi, jog "plutokratui" komunistai jau ir šiaip nelengvas sąlygas dar gerokai pasunkins. Tačiau net komunistai pasirodė nuosaikesni už P. Karvelio kalintojus ir ne tik jokių nemalonumų nedarė, bet net pasiūlė pašalpą ir atleido nuo darbų kameroje. Po kurio laiko P. Karvelis buvo vėl parvežtas į Kauną ir paleistas.

Daug Sukaktuvininkui teko rūpintis ypač tautininkų sudarytomis bylomis Ūkininkų Sąjungai.

Pirmoji tų bylų buvo vadinamoji draugiškų vekselių byla. E. Galvanausko vyriausybė šiai sąjungai buvo pavedusi parūpinti iš Švedijos Lietuvos ūkininkams veislinių gyvulių, ūkio padargų ir kitų panašių dalykų. Tiems dalykams užpirkti Ū. S. sudarė su švedais sutartį, kurią pastariesiems garantavo Lietuvos finansų ministerija. Tačiau finansų ministerija iš savo pusės pareikalavo, kad Ūkininkų

Sąjungos centrinis bankas jai duotų tai pat dviejų milijonų litų sumai kontragarantiją. Tą apie 1922 m. duotą kontragarantiją tautininkai archyve surado ir, Ūkininkų Sąjungai atsisakius remti jų vyriausybę, pareikalavo, kad Ū. S. bankas ją apmokėtų. Kadangi tasai bankas tiek pinigų kasoje neturėjo ir atsisakė minėtą garantiją apmokėti, A. Voldemaro įsakymu tam bankui buvo nutraukti kreditai, paskelbtas jis neišsimokančiu ir paleisti į apyvartą jo Lietuvos Banke diskontuoti ūkininkų vekseliai. Dėl to ne vieno ūkininko žemė pakliuvo į varžytynes, o Ūkininkų Sąjungos valdybos ir banko vadovybės nariams buvo iškeltos bylos. Visa tai buvo daroma grynai politiniais tikslais, norint sunaikinti opozicines jėgas, o kentėjo Lietuvos ūkis ir jos ūkininkai. Tad P. Karvelis su buvusiu prezidentu A. Stulginskiu nuvyko pas tuometinį finansų ministerį J. Tubelį kalbėtis, kad tokios bylos ir pardavinėjimas iš varžytynių ūkių būtų sustabdyta. Tačiau Tubelis buvo nesukalbamas. Antrą kartą atsilankiusių tariamai dėl ligos visai nepriėmė.

Vadinamojoj lašinių byloj P. Karveliui taip pat teko dėti daug pastangų, kad ji būtų vedama teisingumo pagrindu, nors tai vėl atsidūrė kaip į sieną. Ši byla buvo sudaryta už 1920 - 1922 m. Ūkininkų Sąjungos turėtą parangą pristatyti kariuomenei lašinių. Tuo reikalu sutartis buvo sudaryta su krašto apsaugos ministerija. Norėdama paremti Lietuvos ūkininkus, Ūkininkų Sąjunga pati pasiūlė, kad būtų pristatinėjami vietinės gamybos lašiniai. Tačiau po karo ūkininkai tos gamybos dar buvo neišplėtę, ir vietos lašinių rinkoje greit pritrūko. Ūkininkų Sąjunga tad paprašė krašto apsaugos ministerį leidimo pristatinėti užsieninius lašinius. Ministeris tai leido, bet puse lito sumažino kainą už kilogramą. Ūkininkų Sąjunga pristatinėjo amerikietiškus lašinius ir, kai ji įrodė, kad turi nuostolių, pristatinėdama sumažinta kaina, krašto apsaugos ministerija skirtumą jai išmokėjo.

Nors visa tai buvo vieši ir teisėti dalykai, viename provincijos mieste vietiniai veikėjai kažkodėl pašalino nuo tam tikro kiekio lašinių amerikietiškus antspaudus. Gal iš dalies ir todėl, kad tie antspaudai buvo labai dideli ir biauriai atrodančių mėlynų dažų. O tai ir davė tautininkų vyriausybei pagrindą tariamus vyriausybės apgaudinėtojus pa-

traukti atsakomybėn. Buvo patraukti atsakomybėn net tie, kurie nieko su ta paranga neturėjo, kaip E. Draugelis. Tačiau nebuvo patraukti atsakomybėn nei krašto apsaugos ministeris, kuris leido užsieninius lašinius pristatinėti, nei buvęs Ūkininkų Sąjungos vadovybėj S. Šilingas, kuris buvo jau spėjęs perbėgti pas tautininkus ir pasidaryti teisingumo ministeriu. Todėl prof. A. Tumėnas, pradėdamas kaltinamųjų gynimą, pastebėjo: "Ponai teisėjai, čia, kaltinamųjų suole, turėjo sėdėti ir vienas "garsus" juristas su didele... barzda. Jo aš nematau". Nebuvo iškelta byla nei Lietūkiui, kuris taip pat pristatinėjo užsieninius lašinius vietoje vietinių ir kurio vadovybėj buvo J. Tubelis.

Teisiamieji teismui pristatė krašto apsaugos ministerio gen. T. Daukanto leidimą statyti užsieninius lašinius. Tačiau Kariuomenės Teismas į tai nekreipė dėmesio — esą ministeris tą leidimą davęs terorizuojamas seimo atstovo E. Draugelio. Taip pat teismas atmetė kaltinamųjų prašymą tuo reikalu apklausti patį gen. T. Daukantą. Be to, sprendimas buvo galutinis, neleidžiant nuteistiesiems toliau skųstis.

Bolševikams okupavus Lietuvą, pas P. Karvelį tuojau buvo padaryta krata. Netrukus į jo namus enkavedistai atvyko ir antrą kartą. Tačiau P. Karvelio jau neberado — jis buvo spėjęs pasitraukti į Vokietiją. Atvykęs į Berlyną, jis tuojau įsijungė į Lietuvių Sąjungos darbą. Kilus vokiečių - sovietų karui, P. Karvelis su A. Ancevičium tuojau nuvyko prie buvusių Lietuvos atstovybės rūmų, kuriuos naciai po Lietuvos okupavimo buvo perdavę sovietams, ir iškėlė ten Lietuvos vėliavą. Tačiau atgauti iš vokiečių rūmus nepavyko. Nepavyko ir gauti leidimą grįžti į Lietuvą. Tik senų prekybinių ryšių su vokiečių Forrestaal firma pagalba pavyko pagaliau į Lietuvą sugrįžti. Tačiau, vokiečiams pradėjus Lietuvos kooperatyvų ir akcinių bendrovių perėminėjimą į savo rankas, Karvelis paruošė ir įteikė Gebietskomisarui prieš tokią politiką pasisakantį memorandumą, už ką buvo grąžintas į Vokietiją.

Vokiečiams reikalaujant sudaryti lietuvišką esesininkų legioną, P. Karvelis, gavęs apie tai slaptą iš Kauno pranešimą, painformavo apie tai švedų spaudą. Ši žinia turėjo plačių tarptautinių pasekmių ir vokiečių bandymas baigėsi

nepasisekimu. Įnirtę vokiečiai suėmė nemaža lietuvių inteligentų, kurių buklės pagerinimu P. Karvelis daug rūpinosi.

Pavykus antrą kartą grįžti į Lietuvą, P. Karvelis išlaikė reikiamus egzaminus ir pradėjo Kaune verstis advokatūra. Tačiau netrukus 1944 m. vėl buvo priverstas grįžti į Vokietiją. Dabar jis apsistojo Vienoje, kur buvo išrinktas Lietuvių Sąjungos pirmininku ir daug padėjo ten susitelkusiems tautiečiams. Iš čia jis parašė memorandumą gen. G. D. Eisenhoweriui, nušviesdamas lietuvių kaip politinių pabėgėlių padėtį. Persikėlęs į Deggendorf Bavarijoje, vėl įsteigė Lietuvių Sąjungos skyrių ir Lietuvos Raudonąjį Kryžių, kuriems ir vadovavo.

1945 m. P. Karvelis įsijungė į atnaujinusį savo veiklą VLIKą, atstovaudamas jame Ūkininkų Sąjungai. Jo pastangomis lietuvių reikalams buvo gautas ištisas Pfullingeno miesto kvartalas, kur įsikūrė ir VLIKas. Jis taip pat dalyvavo 1947 m. Paryžiaus ir Berno konferencijose, kur siekė VLIKo ir diplomatų veiklos suderinimo. Ilgą laiką Karvelis yra buvęs VLIKo Vykdomosios Tarybos nariu, užsienio reikalų valdytoju, politinės komisijos pirmininku ir Tautos Fondo nariu. Jam pirmininkaujant VLIKo politinei komisijai, buvo Vokietijos kancleriui Adenauriui įteiktas Lietuvos teisinės padėties ir VLIKo pripažinimo klausimais memorandumas. Šio memorandumo ir vėlesnių VLIKo pastangų dėka P. Karvelis buvo pristatytas vokiečių užsienio reikalų ministerijai jo atstovu ir tik mūsų savitarpinis nesutarimas sutrukdė to paskyrimo įgyvendinimą.

Atžymėtinos yra P. Karvelio pastangos, kad lietuviai kariai, patekę į Vakarų sąjungininkų nelaisvę, nebūtų atiduoti rusams. Atvykus kun. J. Končiui į Europą, Karvelis taip pat paruošė eilę memorandumų projektų, nušviečiančių lietuvių pabėgėlių politinį aspektą, o Nuernbergo teismo metu kartu su V. Sidzikausku kreipėsi į tą teismą, kad kartu su kitais karo nusikaltėliais būtų teisiamas ir Stalinas.

Nuo 1945 m. P. Karvelis dalyvauja Baltų Taryboje, kurios jis yra gen. sekretorius. Ši Taryba visais būdais siekia Baltijos kraštų išlaisvinimo. Jos pastangų dėka Vakarų Vo-

Juozą Bičiūną prisimenant

Praėjusiais metais sukako 60 metų nuo gimimo jaunesniosios lietuvių krikščionių demokratų kartos veikėjo Juozo Bičiūno, kurį pačiame pajėgume mirtis išskyrė iš gyvųjų tarpo 1961 m. kovo 5 d. Šia proga pravartu prisiminti velionį, nes jis buvo ne tik tvirtai įsitikinęs bei uolus krikščionis demokratas, bet ir skelbėjas idėjų, kurios ir šiandien dar nenustojo reikšmės.

Augęs ir mokslus baigęs nepriklausomoje Lietuvoje, J. Bičiūnas buvo tvirtai suaugęs su tuo Lietuvos gyvenimo laikotarpiu ir giliai sielojosi, netekus Lietuvai laisvės. Tad visomis išgalėmis dėjosi prie darbų, kurie tik galėjo priartinti Lietuvai laisvės dienas ar buvo kitaip naudingi Lietuvai bei lietuvių tautai. Todėl jo mirties proga "Draugas" 1961 m. kovo 7 d. numery rašė: "ilgametis Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Chicagos skyriaus pirmininkas ... buvo žmogus, kuris mėgo iš pagrindų svarstyti mūsų

---

kietija, užmegzdama santykius su Sovietais, pabrėžtinai pažymėjo, jog tai nereiškia Baltijos kraštų sovietinės okupacijos pripažinimo.

Gavęs teisę verstis prancūzų okupacinėj zonoj advokatūra, teisiškai yra padėjęs daugeliui lietuvių. Vyskupų V. Podolskio ir V. Brizgio paragintas, P. Karvelis taip pat paruošė LUX leidyklos statutą ir darbo planą. Ši leidykla jau buvo aprūpinta ir geros kokybės popierium, kas įgalino ją išleisti visą eilę svarbių religinių leidinių.

Tarptautinėje plotmėje P. Karvelis veikia Pavergtųjų Europos Tautų seime, Tarptautiniame Komitete Krikščioniškai Kultūrai Ginti, kur yra Baltų sekcijos pirmininkas, Tarptautinėj Juristų Komisijoj ir kitur. Jam dažnai tenka dalyvauti tarptautiniuose kongresuose ir ten skaityti paskaitas. Jis yra taip pat Vokietijos Lietuvių Bendruomenės tarybos narys ir garbės teismo pirmininkas bei aktingai dalyvauja visame Europos lietuvių visuomeniniame gyvenime.

J. Kairys

visuomeninius ir politinius klausimus. Jokia iš šių problemų nebuvo jam persunki. Jis giliai pergyveno pasitaikančias negeroves, bet siūlė konkrečius projektus joms pagerinti. Jo projektai pasižymėjo didele drąsa, bet jie nebuvo fantastiniai". Lietuvos laisvinimo kovoj ir siekiant išlaikyti lietuvybę tremtinių tarpe bei rusinamoj tėvynėj, jo įsitikinimu, turėjo darniai bendradarbiauti visos lietuvių politinės bei ideologinės srovės.

J. Bičiūnas buvo gimęs 1906 m. vasario 23 d. Gintautų vienkiemy, Panemunio valsč., Rokiškio apskrity. 1928 m. jis baigė Rokiškio gimnaziją ir įstojo į Vyt. Didž. Universiteto teisių fakulteto ekonominį skyrių, kuriame ir gavo ekonomisto diplomą. Nors gimnazijoj reiškėsi kaip literatas, tačiau pasirinko studijoms ekonomiką, gal būt, todėl, kad jo studijų pradžia sutapo su ekonomine krize krašte, ir iš antrosios pusės — kad negalėjo tikėtis gauti iš tėvų studijoms pakankamai lėšų, nes jie leido į mokslą ir kitus savo gausios šeimos vaikus. Tad turėjo pats rūpintis savo studijoms lėšomis, ką lengviau galėjo daryti, studijuodamas šiame fakultete.

Jau gimnazijoje Juozas buvo aktingas ateitininkas ir, gimnaziją baigęs, nuo jų nenutolo, bet tuojau įstojo į Stud. Ateitininkų Sąjungos Vytauto klubą, kuriame telkėsi krikščioniškai demokratinės nuotaikos studentai visuomenininkai. Dirbdamas kurį laiką "Mūsų Laikraščio" administracijoj, o vėliau "Žaibo" bendrovėje, kuri leido ir krikščionių demokratų dienraštį "Rytą", jis buvo nuolatiniame kontakte su krikščionių demokratų veikėjais, ir tai padėjo jam dar pilniau ir giliau pasisavinti politinę krikščionių demokratų ideologiją. Krikščionių demokratų valdymo kritika bei jų veikėjams bylos ir bandymas suniekinti valstybę kuriant jų atliktuosius darbus J. Bičiūno nepriverte keisti savo politines pažiūras.

Išklausęs pasirinktąjį kursą universitete ir baigdamas laikyti egzaminus, J. Bičiūnas pradėjo dairytis savo srities pastovesnio darbo. Tačiau, pabandęs gauti darbo finansų ministerijoje, gavo iš ten kietą neigiamą atsakymą. Tuomet, rekomenduojamas prof. V. Jurgučio, buvo paskirtas į Lazdijų Lietuvos Banko skyrių. Tačiau gyvenimas provincijos

užkampy jo nepatenkino, ir jisai netrukus vėl grįžo į Kauną, kur vertėsi kurį laiką atsitiktiniu darbu. Galutinai atsiskaitęs su universitetu ir sukūręs šeimą su savo studijų drauge B. Garnyte, gavo pagaliau tarnybą "Lietūkio" centre.

Lietuvai atgavus Vilnių, jis buvo pasiųstas ten dirbti tabako fabriko administracijoj. Sovietinės okupacijos metu jam pavyko išsisaugoti išvežimo ir, vokiečiams okupavus Lietuvą, buvo paskirtas to pat fabriko direktorium.

Nors karo bei okupacijos sąlygos sudarė daug kliūčių, lietuviai 1941-1944 m. Vilniuje išvystė labai gyvą veiklą. Tačiau tam darbui trūko lėšų. Su pagalba šioje srityje atėjo lietuvių administruojamų įmonių vadovai. Vilniuje buvo keletas stambesnių įmonių, kurias, nors ir vokiečių priežiūroj, administravo lietuviai. Tokių stambesniųjų buvo priskaitoma septynetas, kurių vadovai studentų buvo praminti "Septyniais Liūtais". Ant jų pečių ir gulė lietuviškosios kultūrinės veiklos bei gyvo rezistencinio darbo rėmimo uždavinys. Tam reikalui panaudodavo savo dispozicijoj turimus reprezentacijai ar kitiems reikalams skritus gaminius, o kai to nepakakdavo, dalį įmonės gaminių išskirdavo iš vokiečių kontroliuojamos apyskaitos ir juos panaudodavo minėtiems reikalams. Tai buvo daroma todėl, kad pinigas tuomet buvo nustojęs savo vertės. Tuo būdu J. Bičiūnas rėmė ne tik kultūrinę bei rezistencinę veiklą, bet — galimybių ribose — ir kitus lietuviškuosius reikalus. Pvz., uždarius vokiečiams Vilniaus universitetą, jo profesoriai neteko darbo ir atsidūrė pavojuje, kad gali būti išvežti darbams į Vokietiją. J. Bičiūnas į suorganizuotą prie fabriko tabako auginimo skyrių priėmė jų didesnį skaičių, negu iš tikro buvo reikalinga, nors ne vienas jų su tabako auginimu neturėjo jokių ryšių. O fabriko ugniagesius suorganizavo daugiausia iš studentų ateitininkų, kuriems grėsė išsiuntimas į frontą ar darbams į Vokietiją.

Už šį savo darbą J. Bičiūnui teko pakliūti net į tiesioginį pavojų nukentėti nuo be atodairos veikiančio vokiečių Gestapo. Ir lietuvių tarpe pasitaikė vienas kitas, kurie manė, jog geriausia Lietuvos reikalui pasitarnausią uoliai tarnaudami okupantui. Jie tad ir rūpinosi, kad niekas neišsprustų iš okupanto rankų. Tokių asmenų skundai dėl J.

Bičiūno veiklos pasiekė okupantų įstaigas, ir jam teko pergyventi kietus Gestapo tardymus, nors jo tiesioginiai viršininkai Zivilverwaltung'e raštu paliudijo, jog tabako fabriko administracijoje viskas tvarkoj. O pakliuvimas į Gestapo rankas reiškė ne tik pavojų patekti į koncentracijos stovyklą, iš kurių tiek daug mūsų tautiečių nebeišėjo gyvi, bet ir būti tuojau pat nubaustam mirtimi už karo ūkio sabotavimą. Velionis gana skaudžiai pergyveno, kad šio pavojaus metu ne vienas tų, kuriems jis padėjo, siaubo apimti, paliko jį likimo malonei, gi padėjo tie, iš kurių jis mažiau tos pagalbos turėjo pagrindo laukti.

Pasitraukęs iš Lietuvos, apsistojo Berlyne ir beveik ligi vokiečių kapituliacijos ten darbavosi, prisidėdamas prie lietuvių tremtinių šalpos bei globos darbo, kuris buvo suorganizuotas prie Lietuvių Sąjungos prof. I. Končiaus, prof. Z. Ivinskio, kun. J. Bičiūno ir kitų. Iš Berlyno persikėlė į Bavariją, kur taip pat aktingai reiškėsi lietuviškajame darbe, kai kurioms stovykloms ir vadovaudamas. Atvykęs į JAV, pradžioj apsistojo Philadelphijoj, o vėliau persikėlė į Chicagą, kur klausė kai kuriuos jam reikalingus dalykus universitete ir dirbo įmonių administracijoje. Įsitraukęs į visuomeninį darbą, atliekamą valandą dar sunaudojo gilindamasis į socialinius bei ekonominius klausimus. Priklausė įvairioms lietuvių organizacijoms, o Chicagos Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos skyriui ir pirmininkavo. Jis dėjo nuolatines pastangas, kad Chicagoje leidžiamas "Tėvynės Sargas" išeitų reguliariai ir būtų aktualus. Dėjo pastangų įtraukti jaunimą į Krikšč. Demokratų Sąjungos darbą ir buvo vienas pagrindinių organizatorių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų. Sielojosi dėl kai kurių grupių pasitraukimo iš VLIKo ir rūpinosi, kad jos vėl grįžtų į bendrą Lietuvos laisvinimo darbą. Studijuodamas politinius, ekonominius bei socialinius klausimus, ypač socialines enciklikas, nemaža rašė, palikdamas rankraščiuose eilę studijų. Aktualiais dienos klausimais rašė periodikoje.

Kaip jau minėta, J. Bičiūnas, ypač tremtyje, spaudoje kėlė tai, kuo jis gyveno, ir norėjo, kad tai būtų viešai svarstoma bei galimybių ribose vykdoma. Savo publicistikoje jis lietė aktualias temas. Turėdamas prieš akis dabartines Lietuvos ir lietuvių tautos sąlygas, joje smerkė išplėšimą tautai

laisvės ir galimybės gyventi savitą kultūrinį gyvenimą, įnešant savo dalį ir į bendrąjį tautų kultūrinį lobyną. Į komunizmą žiūrėjo kaip į moralinį ir ekonominį smurtą skelbiančią ideologiją, todėl su visu griežtumu jį atmetė. Pabrėždamas ir mažų tautų įgimtąją teisę į laisvę, tačiau nurodo, jog kovojantieji už laisvę ne tik privalo būti vieningi, bet ir vadovautis krikščioniškaisiais principais.

Nagrinėdamas pasirinktas temas, jis nebuvo nei vien teoretikas, nei vien praktikas. Iškeldamas bendruosius principus, ne tik pabrėžė jų aktualumą, bet ir nurodinėjo praktinį kelią, kartais apsistodamas net ir prie detalesnių dalykų. Štai keletas iš jo straipsnių iškarpų, iš kurių matyti jo išgyventi sielvartai, ryžtingumas dirbti ir viltingas žvilgsnis į ateitį.

Savo samprotavimus ir sugestijas kovoje už savo krašto laisvę jis pagrindžia savo straipsnyje "Tautų teisės gyventi" (Draugas, 1959.IX18): "Tautą ir jos žmones reikėtų suprasti kaip ir jos elementų santykį: nėra tautos be žmonių ir žmonių be tautos... Pasaulio gyvenime pievoje ne vien tik didelės žolės su stambiais žagarais sudaro pievos gražumą bei malonumą, bet ir maži žiedeliai bei nedidelės gėlelės. Mažosios gėlės atrenka savo žiedams daug vertingesnius syvus, kurių dažnai mažumas sudaro gražios gyvenimo pievos prasmę. Kai tauta pasaulio gėlyne tebūna menka smilgelė, dažnai dėl to, kad neišaugina savo žiedų, ji neturi asmenybių, kurios savo tautai sukurtų vertybių. Kad tautos atrodo tokios ar kitokios, tai įvyko ne kokios vienos didelės tautos dėka. Kiekviena tauta turi savo paskirtį ir tautų tarpe atlieka savo uždavinius, kurdama pasaulio veidą... Tauta turi savo gyvenimo būdą ir savo kelią, savo apsaugai vartoja specifiškas priemones pagal savisaugos instinktą. Tauta savo kelyje įgyja tas specifiškas priemones, kaip ir koki augalai. Tai ženklina Apvaizdos rūpestį jos gyvavimu".

Toliau autorius dėsto, kad ir mažos tautos turi teisę laisvai gyventi, progresuoti ir įnešti savo dalį į tautų bendrą gyvenimą, ir kad didžiosios tautos negali šių nei nustelbti, nei joms primesti savo slopinančią globą ar net pavergti. Didžiųjų tautų jėga primestas vadovavimas be atodairos į mažąsias yra neteisingas ir nepastovus, nes neretai mažosios

tautos neproporcingai didesnį įnašą duoda bendram tautų progresui. Po šių principinių pastabų, autorius, išeidamas iš faktinosios lietuvių tautos padėties, rašo: "Mes, mažos tautos žmonės, turime tikėti, kad ateityje bus grįžta į teisingą pasaulio vadovavimo kelią — visų tautų lygiateisiškumą gyventi savuoju būdu, nuimti klastingos globos melą ir turime ruoštis, kad mechaniško didumo mastas bus atmestas ir bus atstatyta teisė visoms tautoms turėti teisingai priklausančią vietą gyventi, veikti ir įnešti savo duoklę".

Bičiūnas turėdamas prieš akis pavergtos tautos bejėgiškumą aktyviai ir laisvai veikti savo krašto ir savo tautos gerovei, iškelia kiekvieno laisvajame pasaulyje esančio lietuvio pareigą rūpintis savo tautos reikalais ir nepaskęsti pasyvume. Straipsnyje "Visuomeniškumo pareiga" (Draugas, 1955 m. sausio 3 d.) autorius rašo: "Visuomeniškas darbas yra aukščiausio subrendimo pasireiškimas. Einama į visuomenę, tautą ar valstybę jai tarnauti, apspręsti jos gerovę, šalinti vargą, kurti gražesnę ateitį ar vaduoti iš baisios nelaimės . . . Sustokime kiekvienas prie savęs ir jausime savyje gludinčią jėgą, verčiančią rūpintis aplinka, įvykiais, besivystančiais santykiais, ateities keliais bei daline atsakomybe, kaip visuomenės narelio. Visuomeniškumo išsiaiškinimas nuves į pareigą prisidėti dabarties ir ateities problemų sprendimuose ir šio gyvenimo vyksme įnešti savo trokštamą kryptį ir reikiamas gyvenimo pataisas. Pareiga yra individuali, o visuomeniniai reikalai yra kolektyvūs; individualių įnašų derinys sudaro visuomenės veidą. Didesnė ar mažesnė visuomenės dalis bus beveidė ir bespalvė, jei jos nariai neryškins savo idėjų, neveiks jos bruožų sudarymui. Kokias idėjas nunešime visuomenei, tokiomis ji formuosis ir gyvens ir jų persvara sudarys jos veidą. Idėjų laukas platus, visuomenė imli, bet tik toms, dėl kurių rodoma pasišventimas ir kova. Idėja, dėl kurios nėra sutinkančių aukotis ir net mirti, nesužavės žmonių sąmonės".

Toliau gi, autorius konkrečiai pasisako, kokios tos idėjos turi būti ir kokiais principais turi būti susiformavusi asmenybė, einanti dirbti visuomeninio darbo ir konkrečiai lietuviškojo. "Reikia nuoseklumo, tęsia toliau autorius tame pat savo straipsnyje, perteikime savo idėjų visuomeni-

niam lauke. Išpažink savo idėjų tikrumą, grynumą atvirai be pykčio ir užsispyrimo, be neapykantos kito tiesai ir pelnytai kitam suteiktą visuomenės pripažinimą ... kurias turime grįsti pastoviomis vertybėmis, o ne madniais laiko burbulais. Tų vertybių sėmėmės iš giliųjų dieviškųjų versmių, kiek tik gali mūsų proto aukščiausia įtampa pasiekti. Patikrinkime savo vertybes su dieviškuoju mokslu ir Bažnyčios mąstymu, gilinkime tą mąstymą, pritaikydami kintančioms socialinėms, kultūrinėms ir ūkinėms sąlygoms bei visuomeninių reikalų raidai", nes "Laisvasis pasaulis eina krikščionybės sukurtų tiesų keliais, todėl, norint išlaikyti kultūringą ir laisvą gyvenimą, teks iš esmės ir gyventi pagal krikščionybės doktriną". (Sovietų planai ir JAV apsigynimas, "Draugas", 1951 m. birž. 16 d. p. 7). Kitame gi savo straipsnyje, "Katalikai politinėje veikloje" (Draugas, 1957 m. gegužės 6 d., p. 5) rašo: "Krikščionio politinės veiklos keliai yra platūs ir veikiančiųjų gausu. (Autorius čia turi mintyje pokarinėje Europoje vadovaujančius kr. dem.). Tai yra didžioji jėga, kuri grąžins visame pasaulyje laisvę ir teisę, sutirpdydama geležines uždangas nelaisvėje esančių brolių troškimais, todėl mes stojame į nepermaldaujamą veiklą, o tokioje veikloje talkins krikščioniškų idealų uždegtos gretos, pasiryžusios kovoti už laisvę, o kartu ir už mūsų tautos laisvę ... Iš mūsų gretų turi išaugti asmens — kovos vadai; ir jei to viso mes neturėsime, mes nebūsime kovos vairininkai, bet tik laukėjais pripuolamai susidariusių laimingų konjunktūrų tarpvalstybiniuose santykiuose. Mes neišnaudosime pagalbos tų pasiryžusių talkininkų, jei neišauginsime tarptautinio masto elito, sugebančio kūrybiškai veikti laisvės kovų baruose. Pasikliauti vien senu patyrimu yra pradžia sustingimo ir rutinos ... Todėl visuomet naujos jėgos yra šviežias kraujas visuomeninėje ir politinėje veikloje". Čia pat autorius labai pabrėžia reikalą įtraukti šiam darbui jaunąją kartą ir retoriškai į jį kreipiasi įsipareigoti tėvynės laisvinimo darbe. "Laikyti jaunimą už mūsų kovos ribos yra talkinimas priešui. Jaunoji karta augina naujos veiklos formas ir tenedrįsta niekas ateities likimo laikytojus atitraukti nuo tiesioginių pareigų Lietuvai. Laikyti jaunimą už mūsų laisvinimo kovos ribos yra aiškus priešui teikiamos pagalbos veikimas ... Jaunosios kartos paruo-

šimas priklauso prie laisvinimo darbų, ir ateity turėsime sekmės, jei sugebėsime mūsų laikotarpiais sukoncentruoti išryškėjusius gabius ir ryžtingus jaunuolius teoretiškam ir praktiniam darbui. Išauginti katalikams ir tremties sąlygose aukštos kokybės elitą ir turėti koncentruotas smegenis yra pirmos eilės reikalas.". Todėl autorius jau tiesiog apeliuoja į jaunimą kviesdamas jį į darbą: "... jūs didžiųjų pastangų ir vilčių šaltinis, pabandykite išeiti drąsiai savo pašaukimo vykdyti, sulaužykit emigrantų rutiną, atneškit gaivos pavargusiai susmulkėjusiai tremties visuomenei, sustabdykite plačiu darbu ir aktyvumu paskenduolių tarpusavį žudymąsi tėvynės labui. (Čia autorius turėjo galvoje tuo laiku labai aštrią tarpusavinę kovą VLIKą sudarančiųjų grupių tarpe). Jūsų ateities. Pasiruoškit Lietuvos problemoms, renkite jai palengvintą kelią tarp svetimųjų ir jos laisvės rytmetį".

Užbaigdamas šį anksti mirusio tauraus ir nuoširdaus kataliko visuomenininko prisiminimą, pacituosiu jo ryžtingą paskatinimą visiems kovoti už savo tėvynės išlaisvinimą: "Katalikas visuomenininkas drąsiai žiūri į ateities kliūtis, nes kuo didesni uždaviniai, tuo didesnės kliūtys. Drąsus žvilgsnis, tiesus žodis ten, kur reikia, ir nesidairoma į šalis, bijant būti blogai įvertintais ... nes kiekvienas, kovodamas už savo krikščioniškuosius idealus visuomenėje, veržkimės atiduoti geriausią savo dalį. Pareiga kovoti už Lietuvos laisvę yra ne kai kurių pareiga, bet visų ir kiekvieno...".

Kun. J. Bičiūnas

ĮVYKIAI IR MINTYS

LIETUVOS LAISVINIMO BARE

BENDRAVIMO PINKLĖSE

Išeivijos, siekiančios Lietuvos iš laisvinimo, santykių klausimas su okupanto tarnyboje esančiais lietuviais ir su sovietinėm institucijom bei jų atstovais buvo nusakytas vadinamam Clevelando 1966 m. vasario 22 d. pareiškime. Tą mūsų veiksnių pareiškimą iššaukė gyvenimas, nes natūralus išeivijos noras palaikyti ryšius su tautos kamienu krašte ir komunistų siekimas tuos santykius išnaudoti savo tikslams buvo iškėlęs reikalą nusistatyti minimalias normas, kurių ribose išeivija galėtų palaikyti ryšius su okupuota tauta, nepakenkdama mūsų laisvės kovos reikalui ir nepasitarnaudama okupanto tikslui konsoliduoti Lietuvos pavergimo faktą.

Esminė to pareiškimo dalis štai ką sako: "...laisvųjų lietuvių bendravimas su vadinamos "LTSR' pareigūnais, įstaigomis ar organizacijomis būtų tolygus Lietuvos Respublikos ir Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimo atsisakymui. Tautinė drausmė reikalauja, kad... lietuviai ribotųsi privačiu bendravimu".

Pareiškimą paskelbus, jis susilaukė kritiškų pastabų, o gyvenimo praktika parodė, kad sankcijų neturį ir tik moraliniu autoritetu besiremią veiksnių pareiškimai nevisada pajėgia išspręsti momento iššauktas situacijas. Antra vertus, du šios rūšies incidentai įrodė, kad mūsų viešosios nuomonės atstovų ir institucijų reakcija į juos atskleidė vadovaujančių veiksnių principiško nuosaikumo stoką tų incidentų faktus ir juose įpainiotus asmenis vertinant.

Abu incidentai, įsidėmėtina, įvyko beveik tuo pat laiku: 1966 m. lapkričio 19 d. New Yorke ir tų metų gruodžio 6 d. Paryžiuje. New Yorke incidento dalyviu iš anapus buvo mažai žinomas Sov. Sąjungos pareigūns J. Tautose L. Vladimirovas. Jis, atsiradęs Santaros - Šviesos rengtame viešame simpoziume, jos skyriaus pirm. S. Šimoliūnui pakvietus ir simpoziumui pirmininkavusiam V. Rasteniui leidus, keletą minučių kalbėjo. Paryžiuje gi, tuo metu ten esant S. Sąjungos premjerui Kosiginui, atsirado Gimtojo Krašto redakcijos narys ir filmų režisorius V. Žalakevičius. Gruodžio 2 d. jis buvo jo sukurto ir režisuoto filmo "Niekas nenorėjo mirti" demonstravime, gruodžio 6 d. dalyvavo pulk. J. Landskoronskio jam suruoštuose pietuose, o apsilankęs pas vieną dailininką ir iš jo gavęs nesenai mirusios istorikės J. Deveikės graviūrų kolekciją, ją išsivežė į Vilnių.

New Yorko incidento dalyvių tarpe buvo du tuolaikinės VLIKo valdybos nariai, kurie į Vladimirovo kalbą nereagavo. Po kalbos, pirmininkavusiam padarius kelias pastabas, simpoziumas buvo baigtas. Paryžiuje Pr. LB vadovybės nariai P. Klimas, jr. ir A. Monèys (ar dalyvavo pirm. kun. J. Petrošius — neišaiškinta) dalyvavo minėto filmo, kuriame žemiausiu bū-

du suniekinami Lietuvos partizanai, demonstravime. Nei vienas jų ten pat, nei vėliau Pr. L. B. Valdyba dėl filmo turinio neprotestavo. Kitą dieną į pulk. J. Landskoronskio, lietuvių delegacijos P. E. T. seime nario, surengtus pietus buvo pakviestas Žalakevičius ir eilė Paryžiaus lietuvių. Dalyvavo šeši (ar aštuoni), tarp jų kun. J. Petrošius, Pr. LB valdybos pirm., ir A. Monèys.

Tokie trumpai suglaudus buvo tų dviejų incidentų faktai ir jų paliesti asmenys. Šių įvykių žala mūsų laisvės kovai ir jų palyginamasis svarbumas kiekvienam galvojančiam lietuviui nesunkiai suvokiamas. Šie įvykiai yra apgailėtini ir nesuderinami su minėto Clevelando pareiškimo dvasia. Mus tačiau didžiai stebina ir kelia rimto rūpesčio jų pasekmės ir kai kurių veiksnių bei jų vadovaujančių asmenų, o taip pat kai kurios spaudos reakcija į juos.

Po New Yorko incidento, lapkričio 23 d., "Darbininkas" pirmame puslapyje patalpino ilgoką komentarą, kuriam uždėjo sensacingą antraštę "Klausia: 'Ką daro Vlikas?'" Ten tarp kita ko nurodoma, kad "susirinkime dalyvavę Vliko valdybos nariai B. Bieliukas ir A. Vedeckas išgirdę pristatant kalbėti Sovietų Sąjungos pareigūną Vladimirovą, neparodė jokios reakcijos". Gruodžio 6 d. "Darbininkas" patalpino V. Sidzikausko pareiškimą, prieš dvi dienas duotą per Laisvės Žiburio radijo valandėlę, o gruodžio 28 d. vėl įdėjo pasikalbėjimą tuo klausimu su V. Sidzikausku. Be to, gruodžio 13 d. ta tema tilpo redakcijos įžanginis. Priešingai gi, dėl Paryžiaus incidento "Darbininkas" visai nereagavo ir tik įsidėjo PLB valdybos informaciją (gegužės 26 d.), kurioje skelbiami PLB valdybos nutarimai, tarp kurių yra jos pasisakymas ir dėl Paryžiaus incidento. New Yorko incidento klausimu "Dirva" (1966 m. gruodžio 19 d.) patalpino R. Mieželio ilgoką straipsnį, kuriame tarp kita ko bandoma išryškinti VLIKo pirm. V. Sidzikausko ir "Darbininko" pastangos ypatingai pabrėžti incidento reikšmę. Kita mūsų periodinė spauda New Yorko incidento atžvilgiu parodė sveikos nuovokos, faktus registruodama ir juos vertindama. Tuo tarpu dėl Paryžiaus incidento joje, galima sakyti, viešpatavo visiška tyla, išskiriant atsitiktines užuominas.

Dar daugiau dėmesio verta buvo reakcija mūsų viešųjų institucijų vadovybių (VLIKo, Lietuvių Delegacijos Pavergtųjų Europos Tautų Seime ir PLB), kurių neeiliniai nariai vieno ar kito incidento buvo paliesti.

Po New Yorko incidento lapkričio 30 d. įvykusiame VLIKo tarybos posėdyje, daugumai nepriėmus pasiūlymo pasmerkti nereagavusius į Vladimirovo pasireiškimą VLIKo narius, jo pirmininkas ten pat atsistatydino ir, šešiems nariams (iš 15) pasitraukus, posėdis nutrūko. Vėliau, lapkričio 30 d., po ilgesnių pasitarimų buvo nutarta, kad VLIKo taryba, dėl jo žmonių dalyvavimo minėtame susirinkime, "kuriame netikėtai pasireiškė Sovietų Sąjungos pareigūnas, apgailestauja jų nereagavimą dėl to pasireiškimo ten pat vietoje". Gi dėl paties incidento priduriama, kad "Taryba laiko tame šviesos - Santaros susirinkime buvusius įvykius nesuderinamus su tautine drausme". Taigi keturioms dienoms praėjus po to incidento, VLIKas buvo taip sukrėstas, kad jo valdyba atsistatydino ir tarybos posėdis nutrūko.

Apie Paryžiaus incidentą JAV lietuvius žinios pasiekė tik š. m. vasario mėnesyje, kai LKD S-gos biuletenis davė jo platesnį aprašymą, kuriame, reikia tikrai apgailestauti, sibrovė kai kurių ne-

tikslumų. Gi š. m. kovo 28 d. P. E. T. seimo lietuvių delegacijos pirm. V. Sidzikauskas, kuris, kaip LLK pirm., turi žymios įtakos skiriant tos delegacijos narius, dėl Paryžiaus incidento pareiškė, kad "susitikimas su okupanto agentu V. Žalakevičium yra buvęs. Dėl to eina dar aiškinimasis ir susirašinėjimas" ir pagaliau "laukiame, kaip pasisakys paliestieji asmenys. Po to bus padarytos atitinkamos išvados". (Draugas, 1967 m. bal. 6 d.). Taigi per tris mėnesius nebuvo spėta sulaukti paliestųjų asmenų pasisakymo atitinkamoms išvadoms padaryti. Nuostabu tad, kodėl lietuvių delegacijos pirmininkas P. E. T. seime šio incidento dalyvių atžvilgiu pasidarė toks delslus ir ieškąs kompromisų, kai po New Yorko incidento jis nieko nedelsdamas ir teisingai pareiškė: "pripratau nedaryti kompromisų, kai yra paliestas valstybingumo principas ir tautinė savigarba" (Darb., 1966 m. gruodžio 6 d.). Gi gruodžio 28 d. duotame Darbininkui pasikalbėjime jis plačiai nupasakojo, kaip dviejų Korėjų — Pietų ir Šiaurės — paliaubų priežiūros misijos nepalaiko jokių tiesioginių ryšių ir "Abi misijos susitikę ne tik nepasisveikina, bet ir galvos vieni kitiems nelinkteli". Toliau teisingai pastebi: "...laisvųjų lietuvių santykiai su Sovietų Sąjunga yra ne paliaubų, o kovos santykiai. Todėl ypač viešo pobūdžio "fraternisation' su kremliaus statytiniais... laisviesiems lietuviams juo labiau turėtų būti tolima" (pabr. Darb.). P. E. T. seimo delegato iniciatyva surengti Sov. Sąjungos propagandistui pagerbti pietūs, į kuriuos buvo kviesta nemaža Paryžiaus lietuvių, neatrodė galėję būti privataus pobūdžio. Todėl ir kyla klausimas, argi niekas neskambino P. E. T. delegacijos pirmininkui iki tada ir neklausė jo, ką darys delegacijos vadovybė, kai jos narys Paryžiuje taip jau akivaizdžiai "fraternizuojasi" su parsidavėliu lietuvių tautos priešams. Po New Yorko incidento jis sakė: "... jau tą pat... vakarą mano telefonas gana dažnai skambėjo, kad išklausyčiau klausimą ar klausimus..." (Darb. gruodžio 28 d.).

Kai sugretini buv. VLIKo ir tebesančio lietuvių delegacijos P.E. T. seime pirmininko reakcijas į abu incidentus, taip ir kyla klausimas, ar nebuvo tada R. Mieželis teisus klausdamas, ar staigi tuometinio VLIKo pirm. reakcija į New Yorko incidentą, priveduși prie tos organizacijos krizės, buvo "iš tyro patriotiškumo ar pigaus partiškumo" (Dirva, 1966 m. gruodžio 19 d.), juo labiau, kai antrojo incidento atveju jo reakcija yra visai skirtinga ir be to prisiminus, kad prieš pat aną incidentą prieš VLIKo pirm. norą vienas to incidento paliestųjų tarybos daugumos buvo išrinktas į VLIKo valdybą.

PLB valdyba dėl Paryžiaus incidento š. m. gegužės 13 d. posėdyje padarė tokį nutarimą: "PLB valdyba, susipažinusi su Paryžiaus įvykio duomenimis pareiškia, kad kai kurių Prancūzijos Lietuvių Bendruomenės institucijų narių parodytas svetingumas Lietuvos laisvės kovą šmeižiančio filmo kūrėjui yra nesuderinamas su veiksnių Clevelando konferencijos nutarimais ir tautine mūsų drausme" Gera, kad nors ir su kelių mėnesių pavėlavimu PLB valdyba tuo klausimu tarė savo papeikiantį žodį

Kai PLB valdyba iki šių m. vasario mėn. nebuvo niekur užsiminusi apie Paryžiaus incidentą ir kai LKD S-gos biuletenis apie jį parašė (su viena esmine klaida: filmas atskirai lietuviams nebuvo rodomas), PLB leidžiamas ir jos vicepirm. redaguojamas Pasaulio Lietuvis atpasakojęs LKD biu-

letenio paskelbtą informaciją, priduria: "Biuletenis skleidžiamas lietuvių visuomenėje ir išsiųstas lietuvių spaudai... Vadinasi akcija tam tikrais tikslais siekia tam tikro visuotinumo". Toliau duodama kun. J. Petrošiaus informacija apie incidentą, kur, tarp kita ko, sakoma: "... noras geriau pažinti padėtį krašte (iš partizanų kovą suniekinančio filmo, T. S.) neturėtų būti maišomas su simpatijos rodymu sovietiniam režimui". Toliau: "Pasikalbėjimas... prie pietų stalo, dalyvaujant šešiems žmonėms... buvęs visiškai privatus ir filmininko 'garbės svečiu" nepadaręs... ši iš nieko išpūsta 'byla' atskleidžianti kai kieno nusipolitikavimą, vedantį į lietuvių išeivijos dekadansą." (Ten pat). Paskiri PLB valdybos nariai įvairiomis progomis (tuo reikalu įvykusiame Clevelande susirinkime ir kitur) yra ne tik labai energingai gynę Paryžiaus incidento paliestuosius, bet ir kaltino atsilikimu nuo gyvenimo į jį visuomenės dėmesį atkreipusius. Priėjo iki to, kad privačiuose pokalbiuose PLB vald. nariai pastaruosius apšaukė psichiniais ligoniais. Taigi čia tikrai tinka "Darbininko" įžanginio teigimas, tada taikytas New Yorko incidento atvejui: "Didesnė yra negerovė tada, kai savo ar sau artimų žmonių suklydimą nori pateisinti, pakelti jį net į heroizmo plotmę ar bent užmerkti prieš ją akis" (Darb., 1966 m. gruodžio 13 d.).

Peržvelgus šių dviejų incidentų eigą ir pasėkas, tenka apgailėti jų destruktyvią įtaką mūsų dar gyvai ir kovojančiai išeivijai. Santykių su okupuotu kraštu klausimas yra politinio pobūdžio, nežiūrint kurioje plotmėje tie santykiai pasireikštų. Todėl jų visas kompleksas, kad ir nusakytas Clevelando pareiškime, pareikalaus ateityje gal net labiau nei iki šiol iš mūsų principiškumo, politinės nuovokos ir geros valios. Priešingu atveju mes ne tik sugriausime kovos gretas, pakliuvę į okupanto siūlomo bendravimo pinkles, bet taip pat įnešime chaosą, nusivylimą ir apatišką pasidavimą beviltiškumui, kurio pasėkoje kiekvienas jausis laisvas elgtis pagal savo išmonę, neatsižvelgdamas į pražūtingas mūsų laisvės kovai to elgesio išdavas.

Principiškumui nusikalto abiejų incidentų atveju tie, kurie aktyviai prie jų prisidėjo. Politinės nuovokos stoką parodė tie, kurie pasyviai leidosi į tas pinkles įveliami, nežiūrint, kokiais motyvais tai darė. Geros valios stoką atskleidė nukrypimai incidentams įvykus: po pirmojo perdėtas stengimasis jo pasyviųjų dalyvių kaltę išpūsti ir net panaudoti tai pašaliniams tikslams bei pastangos antrojo incidento aktyviųjų dalyvių elgesį nutylėti, pateisinti ir jį viešumon iškėlusius suniekinti. Antra vertus, šioje situacijoje nepaprastą atsakomybę turėtų jausti kiekvienas, kas imasi šios rūšies mūsų bendruomenės narių paslydimus kelti viešumon. Klaidos čia, kad ir be blogos valios — nepateisinamos.

Baigiant tektų dar kartą priminti, kad, atsirandant vis daugiau progų susigundyti okupanto vilionėmis, visi išeiviai, bet ypatingai kiekvienas esąs bet kuriose viešo pobūdžio pareigose, turėtų visur ir visada prisiminti, kad tėvynės laisvės kova yra aukščiausias įstatymas šiuo metu ir visi asmeniniai išeivijos paskirų narių interesai turi jam nusilenkti.

— — —

Pastaruoju metu buvo gautas Pr. LB Garbės Teismo "Komunikatas spaudai" ir jo birželio 18 d. posėdžio protokolo nuorašas, iš kurių patiriame, kad "Dipl. Šefui p. S. Lozoraičiui reikalaujant prof.

J. Baltrušaitis pasitraukė" iš to teismo, kurio jis buvo pirmininku. Su juo atsistatydino ir visi teismo nariai. "Reikalavimas surištas su Prancūzijos B-nės Kr. Tarybos pirmininko patiektu prašymu pasisakyti dėl Paryžiaus gruodžio mėn. įvykių". Iš minėto protokolo, kuriame yra perduotas prof. Baltrušaičio teismo posėdyje darytas pranešimas, paaiškėja, kad Garbės Teismo pirm. yra buvęs prieš išvykdamas į JAV Dr. S. A. Bačkis, o po to prof. J. Baltrušaitis ir kad net buvę "suprasta, kad toks faktinas diplomatų dalyvavimas sudaro savo rūšies pageidautinus ryšius tarp valstybinių organų ir B-nės". Ir tik "dabar staigiai yra konstatuojamas pats principas", kad "užsienio tarnybos žmonės už savo pareigų ribų nedalyvauja garbės teismuose... ir reikalauja pasitraukti iš garbės teismo".

Susilaikant nuo bet kokių komentarų, čia tenka tik pabrėžti, kaip vėl iš pagrindų tapo sukrėstos mūsų institucijos dėl iškilesniųjų lietuvių prasilenkimų su priimtomis tautinės drausmės normomis ir, atrodo, geros valios reikalavimu.

Šia proga primintini dar du tos pat kategorijos nauji faktai. Šių m. birželio 30 d. Vienybėje duodamas platus Montrealio parodos lietuviškųjų programų aprašymas, kur tarp kita ko sakoma: "Prieš didįjį koncertą... Sovietų S-gos parodos komisaras Borisov Lietuvos (! T. S.) delegacijai pagerbti surengė priėmimą. Jame kalbas "... pasakė Sovietų S-gos parodos komisaras... ir Lietuvos delegacijos vedėjas". Svečių tarpe buvę "net keturi kunigai. Matėsi V. Rastenis su žmona, Nepriklausomos Lietuvos red. J. Kardelis su žmona ir administratorius Paukštaitis, Vyt. Alseika ir kt.". Visa tai skamba neįtikėtinai, net ironiškai, bet... tai yra faktai. Be galo liūdni faktai, dėl kurių jau niekas aliarmo nebekelia. Čia gal reikia pabrėžti, kad "Lietuvos" delegaciją, kuri ten buvo pagerbiama, sudarė ne koncertavę parodoje menininkai, bet "Lietuvos TSR ministrų tarybos vicepirm. ... užsienio reikalų ministerė... Lietuvos Aukščiausios tarybos pirm...." (t.p.).

Antras faktas. Iš Chicagos susiorganizavusi iniciatorių grupė rengia krepšininkų išvyką į okupuotą Lietuvą. Jie spaudai duotame pareiškime sako, kad "Mūsų krepšininkai yra kviečiami ir laukiami kaip svečiai Lietuvos Krepšinio Federacijos", nors žinoma, kad tokios federacijos nėra, ir kad "iškylos idėja yra pilnai sutaikoma su Jaunimo kongreso nutarimais ir yra net jų įtaigojama". Taigi Jaunimo kongreso pasėta pragaištinga politinė sėkla jau neša vaisių. Mūsų institucijos ir spauda šią išvyką pasmerkė. **S. Dz.**

POLITINIŲ JĖGŲ TELKIMO IR APSIJUNGIMO KLAUSIMU

Pasitaiko triukšmingam visuomenės gyvenime tokių atvejų, kai tolimesniam gyvenimui reikšmingi momentai praeina nepastebimi. Jei kas nors paklaustų lietuvių gyvenimo stebėtojo, kas buvo ypatingo praeitų metų lapkričio mėnesį, jisai nedelsiant atsakytų: Vladimirovo incidentas, VLIKo valdybos persitvarkymas. Jis nepastebėtų įvykio, kurio pasekmės galėtų būti ateities veiklai net lemtingos. Turime galvoje lapkričio 13 d. simpoziumą, kuris, be kelių pastabų iš anksto spaudoje, praėjo visuomenės nepastebėtas. Simpo-

ziumas gana atvirai svarstė išeivijos politinių srovių tolimesnę konsolidaciją.

Vienas sarkastas prasitarė, jog kai politikai kalbėjo apie vienybę, nieko neišėjo, bet, kada pradėta kalbėti apie konsolidaciją, visos politinės grupės suplaukė VLIKan. Bet 15 grupių apsijungimas VLIKe neišsprendė mūsų politinio potencialo efektyviausio panaudojimo klausimo.

Kai 1964 metų lapkričio mėnesį pirmą kartą susirinko seiman apsijungęs Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, jam buvo pateiktas statuto projektas, kuriame buvo įrašytas, nestatutinis paragrafas, kad VLIKas skatina giminingas organizacijas jungtis tarpusavyje". Taip ir suprato šį uždavinį Bronius Bieliukas, kuris atsistojo prieky VLIKo Tarybos sudarytos politinių jėgų telkimo ir apjungimo komisijos.

Komisiją sudarė Bronius Bieliukas (Rezist. Santarvė) — pirmininkas, Stasys Dzikas (Krikšč. Dem. S-ga) — sekretorius, ir nariai — Kęstutis Kudžma (LFB) ir Algirdas Budreckis (Ryt. Liet. Rezist. Sąjūdis). Kadangi VLIKą sudaro 15 politinių grupių, užsimotas tolimesnės konsolidacijos darbas nebuvo lengvas.

Pirmininkas siūlė išmėginti šią tezę: visos krikščioniškosios grupės turėtų apsijungti į vieną vienetą ir visos laicistinės — į kitą. Socialdemokratai, kaip marksistinė srovė, ir du regioniniai sąjūdžiai — mažlietuviai ir vilniečiai — turėtų likti,kaip atskiros grupės. Atseit 12 grupių būtų galima apjungti į dvi organizacijas, o viso būtų VLIKe 5 srovės. Remiantis šia prielaida, A. Budreckiui buvo pavesta suformuluoti bendrą "laicistų" bazę, o K. Kudžmai pravesti "krikščioniškųjų" grupių dialogą.

K. Kudžma tarėsi su frontininkais ir krikščionimis demokratais. A. Budreckis surašė tautiniai-demokratines gaires, kurios būtų priimtinos visom tautininkiškom bei liberalinėm srovėm.

1966 m. kovo 16 d. įvyko laicistų pasitarimas pas B. Bieliuką, kuriame dalyvavo L. Tamošaitis ir L. Virbickas (LAS), J. Audėnas (V. Liaud.), V. Alksninis (LLKS), J. Maurukas (Taut. Sąjūdis), Br. Bieliukas (Rezist. Santarvė), A. Budreckis (Rytų Liet. Rezist. Sąjūdis) ir A. Gudaitis (Maž. Liet. Rezist. Sąjūdis). A. Budreckis išdėstė nacionaldemokratų gaires, kurios būtų bendra bazė, t. y., nacionalizmas, demokratizmas ir etatizmas. Br. Bieliukas įrodinėjo, kad buvę skirtumai nebeaktualūs išeivijoje. Per diskusijas paaiškėjo, kad būtų įmanoma apjungti tris "liberalines" grupes į vieną srovę ir tris "nacionalistines" grupes — į kitą. Diskusijų nuotaika, nors santūri, buvo gana atvira, ir tas skatino pirmininką pasitarimus tęsti toliau.

Krikščioniškųjų grupių pasitarime dalyvavo L. Darbo Federacijos, L. F. Bičiulių, L. K. D. Sąjungos ir L. Ū. Sąjungos atstovai. Pasitarimo dalyviai pasisakė už apsijungimą, bet kėlė ir jo įvykdymo sunkumus.

Komisijos nariai grupių apsijungimo reikalu turėjo visą eilę pasitarimų su VLIKo grupių lyderiais. Pagaliau, po ilgesnių svarstymų, 1966 m. rugsėjo 23 d. komisija priėjo išvados, kad reikalingas simpoziumas, kuriame VLIKo grupių vadovai, kitų organizacijų nariai ir nepriklausantieji, bet besireiškiantieji veikėjai, ypač jaunimas, galėtų savo pareiškimais bei mintimis sėkmingai prisidėti prie išryškinimo, kurios ir kaip VLIKo grupės turėtų "jungtis tarpusavyje".

Gavusi VLIKo valdybos pritarimą ir lyderių pasiūlymus, komisija išsiuntė 50 kvietimų veikėjams dalyvauti simpoziume.

Simpoziumas įvyko 1966 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Laisvės Komiteto patalpose New Yorke. Į pasitarimą atsilankė 29 Vliko nariai ir svečiai: Br. Bieliukas, A. Budreckis, J. Audėnas, St. Dzikas, St. Lušys, Vyt. Radzivanas, kun. K. Bučmys, K. Kudžma, V. Vaitiekūnas, V. Alksninis, J. Maurukas, L. Tamošaitis, J. Valiušaitis, V. Rastenis, D. Bulgarytė, A. Vedeckas, V. Gruzdys, K. Žygas, L. Petrauskaitė, R. Misiūnas, A. Gureckas, J. Pakalka, A. Diržys, R. Mironienė, V. Čečetienė, G. Mironas, K. Miklas, V. Banelis ir V. Volertas.

Br. Bieliukas atidarė posėdį ir kvietė apsvarstyti šias iš anksto pasiūlytas apsijungimo galimybes:

1. Politinis pasiskirstymas tegul lieka toks, koks yra. (St. Lušio).

2. Šalia VLIKo dalyvaujančių 15 grupių įjungti dar vieną — PLB su penkiais atstovais Taryboje ir 15 atstovų VLIKo seime. (Br. Nemicko).

3. Lietuvos Respublikos seimuose dalyvavusios politinės partijos telieka, kaip yra, bet rezistenciniai sąjūdžiai tesusijungia į vieną bendrą vienetą. (V. Alksninis).

4. Persitvarkykim "anglosaksiškai", t. y., likim tik konservatoriai ir liberalai, dvi partijos. Socialdemokratai galėtų likti treti. (A. Gureckas).

5. Tesusijungia trys frontininkų grupės, trys krikščionių demokratų grupės, trys liberalinės ir trys tautininkinės, t. y., telieka tik septynios grupės: Liet. Fronto Bičiuliai, Krikščionys Demokratai, Tautininkai, Liberalai, Socialdemokratai, Maž. Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis ir Rytų Liet. Rezist. Sąjūdis. (A. Vedecko).

6. Neliečiant regioninių rezistencinių sąjūdžių ir socialdemokratų, dvylika kitų grupių susijungia į dvi — krikščionių ir laicistų. Į pirmąją tesijungia Liet. Fronto Bičiuliai, Liet. Krikšč. Demokratų S-ga, Liet. Krikšč. Darbininkų S-ga, Liet. Darbo Federacija ir Liet. Ūkininkų S-ga. Į antrąją — Liet. Rezist. Santarvė, Tautinis Sąjūdis, Atgimimo Sąjūdis, Laisvės Kovotojų S-ga, Ūkininkų Partija ir Valst. Liaudininkų S-ga. (Br. Bieliuko).

Simpoziumui moderavo A. Budreckis.

Pirmas kviestinis referentas St. Lušys išdėstė tradicinę pažiūrą, atseit: diferenciacija sveika, kadangi iššaukianti konkurenciją. Pas mus nėra pulverizacijos pavojaus. "Vlikas priimtų ir naujų grupių. Kol grupė pajėgia atsiųsti atstovą, ji gyva... Visos grupės yra valstybingumo simboliai... kuriuose atsispindi Lietuvos politinės tradicijos".

Iškeldamas Jaunimo Kongreso pareiškimus, Algis Gureckas siūlė visuomenei sudaryti reikšmingas organizacijas. Anot jo, VLIKo sąstate neatsispindi nei praeities, nei dabarties tikra diferenciacija. Realus pasiskirstymas būtų konservatoriai (personalistai) ir liberalai (nacionalistai). Beveik visos partijos ir jų laikraščiai palaiko konservatyvią tezę. "Politinės partijos ko nors vertos, kai jos dinamiškos. Esamos partijos simbolizuoja emigracijos sustingimą... Negalime pasidaryti anachronizmu, turime išlaikyti ryšį su realybe, su tėvyne".

Ant. Diržys pripažino, jog VLIKo sąstatas mechaniškai sudarytas, nes atstovai nėra renkami. Bet jis nesutiko su nuomone, kad 15 partijų yra perdaug. VLIKas turėtų įjungti naujus visuomenės sąjūdžius ir sudaryti atstovybę, pagrįstą demokratiniais rinkimais.

Vyt Volertui atrodė, kad 15 grupių VLIKe nėra natūralus dalykas; jis siūlė 3-4 sambūrius. Jis iškėlė penkias pastabas: 1; Negalim išjungti iš laisvinimo kovos nė vieno žmogaus ar grupės. 2)

VLIKas nėra visos išeivijos apauga. Yra "išsiskyrimo jausmas" visuomenėje. 3) Tikslai ir darbo aplinka nustato gerą struktūrą. Aplinka pasikeitė. 4) Gyvenimas parodo, kad grupės anapus VLIKo veikia, bet ne visuomet tikslingai, ir 5) VLIKas negali apsieiti be Lietuvių Bendruomenės.

Prelegantai turėjo progos replikuoti ir atsakyti į vieno kito mintis. Po to, visi simpoziumo dalyviai ir svečiai pasisakė dėl iškeltų minčių ir dėstė savo argumentus.

Moderatorius reziumavo bendras išvadas, būtent: 1) reikia derinti simbolį ir gyvąsias jėgas, 2) dauguma pasisako už Vedecko tezę, 3) dauguma pageidauja demokratinių rinkimų dėsnio įvedimo, 4) didžiumos nuomone, reikėtų įjungti į VLIKo sąstatą Lietuvių Bendruomenę ir partizaniškus veiksnius (tai minčiai ypačiai pritarė jaunimo atstovai).

Baigiant simpoziumą buvo įteikta rekomendacija, kuri šiaip skambėjo:

Simpoziumas siūlo LIKui pakeisti savo statutą taip, kad VLIKo sudaryme būtų įvestas rinkimų principas. Dalis vietų VLIKo organuose turėtų būti rezervuota lietuvių išeivijos rinktiems atstovams arba tas vietas užpildyti pakviesti PLB. Simpoziumas kviečia politinių grupių vadovybes pradėti pasitarimus VLIKe atstovaujančių grupių skaičiaus sumažinimo reikalu.

Pasirašė A. Gureckas (autorius), V. Radzivanas, S. Šimoliūnas, V. Vaitiekūnas, Br. Nemickas, K. Žygas, D. Bulgarytė, K. Miklas, V. Gruzdys, L. Petrauskaitė, R. Misiūnas, kun. K. Bučmys, K. Kudžma ir J. Maurukas.

Bendra nuotaika buvo tokia, kad susirinkime iškeltos apsijungimo mintys būtų toliau nagrinėjamos ir diskutuojamos tiek grupėse, tiek plačioje visuomenėje.

Algirdas Budreckis

K. ADENAURIS IR LIETUVOS REIKALAI

Visas pasaulis atžymėjo liūdną žinią, kad 1967 balandžio 19 d. su pasauliu atsiskyrė šis žymus vokiečių tautos sūnus ir didysis europietis, neseniai atšventęs 91 gimtadienį.

Vokietijos Federalinės Respublikos parlamentas, visiems jo nariams pagarbiai atsistojus, išklausė jo pirmininko pranešimo, kad šio parlamento vyriausias amžiumi narys užbaigė šios žemės kelionę. Visos politinės partijos savo vadų lūpomis įsijungė į gilų gedulą, pagerbdamos naujosios Vokietijos kūrėją ir ilgametį vadą. Parlamento posėdis buvo nutrauktas. Fed. Vokietijos Respublikos presidentas Luebke ir dabartinis kancleris Kiesingeris kreipėsi į vokiečių tautą gedulo kalbomis. Visoje Vokietijoje pusiau nusileido vėliavos. Vienas po kito sekė atsakingų svetimų valstybių vyrų gedulo pareiškimai. Juos lydėjo užuojautos bažnyčių atstovų, didžiųjų profesinių sąjungų ir begalės panašių. Radijo ir televizijos eilinės programos buvo nutrauktos ir pakeistos pranešimais apie paskutines velionio valandas ir gedulo žinią. Laikraščių ekstra laidos pasirodė gatvėse, kurias publika grobte grobė pardavėjams iš rankų. Gatvėse kiekvieno praeivio veide galima buvo skaityti, kad liūdesys apima visus ir gobia visą tautą. Adenauerio netekus, visa Vokietija jautėsi neturtingesnė pasidariusi. Nežinia, ar istorija ži-

no atvejų, kad taip giliai ir savo tauta ir visas pasaulis minėtų ir išgyventų valstybės vyro mirtį.

Ne mano uždavinys vertinti čia Adenauerio asmenybę ir jo indėlį į žmonijos istoriją. Viso pasaulio spauda pašventė jau užtektinai vietos šiai temai.

Mano norai, pagerbiant velionį, apsiriboja vienu kitu asmeniniu prisiminimu ir nušvietimu Adenauerio nusistatymo mūsų lietuviškais reikalais, kurie, be abejo, yra tik smulkūs trupiniai plačioje Adenauerio politinėje veikloje, bet mums itin svarbūs ir žinotini.

1927 metais teko man pirmą kartą susitikti su Adenaueriu. Su Dr. L. Bistru, atstovaudami Lietuvos krikščionis demokratus, buvome atvykę į Koelną dalyvauti tarptautinėje krikščioniškos minties politinių partijų konferencijoje (parties politiques d'inspiration chretienne). Adenaueris buvo tuo metu Koelno vyriausias burmistras. Konferencijos dalyviai buvo jam pristatyti ir jo pakviesti dalyvauti konferencijos garbei suruoštame priėmime rotušėje. Atsimenu, kai jis trumpai drūtai mus visus pasveikino. Pasikeitus mandagumo pareiškimais, kaip tokiais atvejais priimta, neilgai teko mum su juo kalbėti. Prisimenu, kad jis užklausė mus, ko vertas tada Lietuvoje vyravęs, Adenauerio žodžiais tariant, Voldemaro režimas. Koelnas tuo metu buvo didelė katalikų politinė tvritovė. Čia ėjo įtakingas ir geriausias katalikų dienraštis "Koelnische Volkszeitung". Buvo didelė Goerres vardu leidykla, kuriai vadovavo labai simpatingas ir energingas žymus katalikų veikėjas dr. Stocki. Su pastaruoju susipažinęs Koelne susibičiuliavau visam gyvenimui.

Vėliau, dalyvaujant panašiose krikščioniškų politinių partijų konferencijose, Adenauerio sutikti neteko.

Atsidūrus tremtyje ryšium su antrojo Pasaulinio karo įvykiais, rodos 1948 metais, VLIKo politinėje komisijoje svarstėm, kad reikalinga paruošti pagrindinį memorandumą vokiečių oficialioms įstaigoms Lietuvos reikalu. Tuo metu jau ryškėjo, kad Amerikos, Anglijos ir Prancūzijos okupacinėse zonose vokiečiams vis daugiau suteikiama teisių ir kad ne už kalnų tas momentas, kada Vakarų Vokietija ir vėl vaidins labai žymų vaidmenį tarptautiniame gyvenime. Mūsų pirmieji kontaktai su vokiečių krikščionimis demokratais buvo labai padrąsiną. Nedaug senų prietelių ir pažįstamų iš Weimaro Vokiečių Reicho laikų teko sutikti. Daugelis buvo nacių laikais sunaikinti ar žuvo kare. Bet ir naujoji karta ir naujieji vadai rodė mums didžiausią palankumą, tik apgailestavo, kad dar jie patys nėra šeimininkai savame krašte ir daug mums padėti negali. Tarp nuoširdžių mūsų draugų buvo v. Brentano, vėliau užsienių reikalų ministeris ir CDU frakcijos pirmininkas. Jis liko mums labai palankus ligi savo, gaila, palyginant trumpo gyvenimo pabaigos. Jis buvo labai artimas Adenauerio bendradarbis, ypač užsienio politikos reikalais. Gi Adenaueris jau tada naujai ant kojų atsistojančiai Vokietijai vadovavo: iš pradžių kaip Parlamentinės Tarybos pirmininkas, o po 1949.VIII.14 d. rinkimų į Bundestagą kaip pirmasis Federalinės Vokietijos Respublikos kancleris.

Mūsų nutarto memorandumo įteikimas Fed. Vok. Resp. Vyriausybei įvyko vėliau, negu manėme. Nenorėdami prašauti pro šalį, stengėmės užsitikrinti kanclerio pritarimą mūsų nusistatymui. Siekiant kontakto su politinėm vokiečių viršūnėm, mums daug pasitarnavo anuometinė Komiteto Krikščioniškai Kultūrai Ginti va-

dovybė, o ypač, p. Junges, dabar ambasadorius Afrikoje.

Galutinai paruoštas VLIKo memorandumas buvo įteiktas kanclerіui ir politinių partijų viršūnėms 1950 metų gale. Jame dėstėme: a) teisinę Lietuvos valstybės padėtį; b) kas šiuo metu atstovauja lietuvių tautai ir valstybei; c) vokiečių — lietuvių santykius praeityje; d) lietuvių pageidavimus šiuo metu ir prašėme, kad Fed. Vok. Resp. vyriausybė aiškiai atsiribotų nuo Ribbentropo - Molotowo pakto padarinių ir pripažintų bei traktuotų Lietuvą ir toliau kaip nepriklausomą valstybę, šiuo metu Sovietų Sąjungos okupuotą, laužant tarptautinę teisę. Kartu prašėme, kad Fed. Vok. Resp. vyriausybė atnaujintų normalius diplomatinius santykius su Lietuva ir pareiškėme, kad VLIKas yra pasiryžęs paskirti savo delegatą prie Fed. Vok. Resp. vyriausybės atstovauti Lietuvai, kai tik Vokietija manys, kad sąlygos leidžia jai tai padaryti. Kanclerio vardu buvo į šį memorandumą atsakyta Valstybės sekretoriaus Užsienio Reikalams raštu 1951.IV.9 d. VLIKo pirmininkui. Raštą yra pasirašęs Alf. Hallstein, tuometinis valstybės sekretorius. Jame kancleris reiškia gilią užuojautą Sovietų okupacijoje atsidūrusiai lietuvių tautai ir nuoširdų susirūpinimą lietuvių tautos likimu. Ten pat jis apgailestauja Ribbentropo-Molotovo pakto padarinius ir pažada labai rūpestingai tirti, ar ir kada tarptautiniai santykiai tarp Federalinės Vokietijos Respublikos ir VLIKO galės būti atnaujinti. Kartu minimame atsakyme pažymima, kad Federalinė Vokietijos Respublikos vyriausybė žiūrės į VLIKĄ, kaip į Vokietijoje gyvenančių lietuvių interesų reiškėją (Sprecher) ir teiks jam visokeriopą pagalbą. Šis dokumentas daugeliu požiūrių yra mums labai vertingas.

Reikia nepamiršti, kad Hitlerio laikais, tuojau po to, kai Lietuva buvo sovietų okupuota, mūsų pasiuntinybė Berlyne buvo uždaryta ir pasiuntinybės rūmai perleisti sovietams.

Antrajam Pasauliniam karui pasibaigus, Lietuvos diplomatinės Tarnybos asmenys buvo Vokietiją palikę. Iš mūsų pusės nebuvo padaryta tučtuojau po karo reikalingų žygių Hitlerio laikais pažeistą Lietuvos padėtį atstatyti į prieškarines vėžes. VLIKui teko imtis žygių ir prisistatyti, kaip pavergtos lietuvių tautos valios reiškėjui ir Lietuvos valstybę atstovaujančiai institucijai.

Kanclerio duotas mums atsakymas, jeigu jis viso mūsų memorandume pareikšto prašymo ir nepatenkino, nedviprasmiai atidarė mums duris kopti toliau, siekiant normalių tarptautinių santykių su Vok. Fed. Respublika. Kanclerio atsakyme duoti mums pažadai nebuvo tik tušti žodžiai. Kaip žinome, 1954 kovo mėn. 26 d. VLIKas buvo įgalintas paskirti savo Delegatą prie Federalinės Vokietijos Respublikos vyriausybės, oficialiai įteikiant VLIKO pirmininko paskyrimą užsienių reikalų ministeriui Bonnoje. Ne Vok. Fed. Resp. kaltė, jeigu mes nesugebėjome oriai ir vieningai mums rodomu palankumu pasinaudoti.

Adenauerio duotos krypties pasėkoje, 1954 metais Federalinės Vokietijos Respublikos vidaus reikalų ministeris patvarkė, kad Lietuvos pasai būtų pripažįstami Vok. Fed. Respublikoje kaip asmens tapatybę ir pilietybę įrodą dokumentai. Nuo to laiko Lietuvos piliečiai, gyveną Vokietijoje, turi du pasu, būtent: lietuvišką ir vadinamą kelionių pažymėjimą (Reiseausweis), kurį numato 1946. 10.15 d. Londono sutartis. Abiejuose pasuose yra atžymimas dviejų pasų turėjimas. Tuo būdu lietuviai, turintieji lietuviškus pasus, Vok. Fed. Resp. nelaikomi be pi-

lietybės, o Lietuvos piliečiais. Jų turimam statusui "heimatloser Auslaender" įrodyti tarnauja antras Londono konvencija remiantis išduodamas pasas, kuris suteikia labai daugeliu atvejų mums lygias teises, kurias turi ir Vokietijos piliečiai. Lietuviški užsienio pasai, įvažiuojant į Vokietiją, užsienio reikalų ministerijos patvarkymu, vizuojami lygiai, kaip ir visų kitų valstybių pasai.

Didelio susirūpinimo mums kėlė, kai Adenaueris 1955.VI.9 d. gavo iš Sovietų Sąjungos kvietimą vykti į Maskvą. Nė kiek neabejojom, kad, Sovietų Sąjungai užmezgant diplomatinius santykius su Vok. Fed. Respublika, neišvengiamai bus paliestas ir Baltijos valstybių reikalas. Jeigu Maskva mūsų valstybės likimo reikalą ir neiškeltų, normalių diplomatinių santykių užmezgimą tektų aiškinti, kaip sovietų sudarytos padėties pripažinimą.

Kaip žinome, Maskvoje turėjo būti sprendžiamas vokiečių karo belaisvių likimas. Adenaueris turėjo žūt būt išsiderėti, kad šimtai tūkstančių Sovietų Sąjungoje nežmoniškose sąlygose laikomų vokiečių karo belaisvių, dešimčiai metų nuo karo pabaigos praslinkus, galėtų galop grįžti. Sąryšyje su tuo nepaprastai aukštai tenka vertinti Adenauerio žygį, kada jis tiek daug gyvybinių vokiečių interesų esant pavojuje, ryžosi Maskvai įteikti notą, jog diplomatinių santykių užmezgimas su Sovietų Sąjunga nereiškia Baltijos valstybių įjungimo į Sovietų Sąjungą pripažinimo.

Vartant diplomatinius dokumentus, niekur neteko užtikti, kad Roosveltas ar kuris kitas Vakarų valstybininkas būtų bet kurių derybų su Sovitei Sąjungą proga įteikęs Sovietų Sąjungai panašios rūšies dokumentą Baltijos valstybių reikalu. Jaltoje, Potsdame, deja, mes nerandame Vakarų Sąjungininkų griežto ir aiškaus žodžio mūsų reikalu, nekalbant jau apie aktus.

Per visus pastaruosius metus buvo įprasta, kad sveikindavau telegrama Adenauerį jo gimtadienio proga. Į kiekvieną pasveikinimą ateidavo jo ranka pasirašyta padėka už prisiminimą. Pereitų metų sausio mėnesį sveikindamas, pažymėjau, kad mes lietuviai niekados nepamiršime jo žygio Maskvoje 1955, kada jis įteikė Sovietų Sąjungai notą, jog diplomatinių santykių užmezgimas nelemia Baltijos valstybių įjungimo į Sovietų Sąjungą pripažinimo.

Adenaueriui yra pavykę daug ką pasiekti, bet nebuvo jam lemta sulaukti, kad išnyktų okupuotoje Vokietijos daly sovietinė diktatūra, kad būtų sužlugdytos sovietinio imperializmo užmačios pavergti Europą ir pasaulį. Nebuvo lemta jam sulaukti, kad vokiečių tauta galėtų apsijungti vienoje laisvoje valstybėje. Adenauerio siekimas išlaisvinti ne tik sovietų okupuotą Vokietijos zoną, bet ir visą rytų Europą už geležinės sienos (plg. jo 1952.III.2 d. kalbą) liko tik jo troškimu, netapusiu realybe.

Minint Adenauerio laikus Vokietijoje, tenka dar vieną momentą iškelti, kuris liečia Vokietijoje pasilikusių lietuvių kultūrinę būklę. Adenauerio Vokietija proklamavo ir vykdo visai naują dėsnį tautiniu požiūriu. Ir Bundestage ir pakartotinai įvairiuose tautiniuose minėjimuose atsakingi vokiečių politikai įsakmiai pabrėžia, kad dabartinė Vokietija ne tik nenori čia atsidūrusių tremtinių nutautinti, bet priešingai — ji nori, kad visi, ir suaugusieji ir priaugančios kartos, liktų ištikimi savo tėvų kalbai, būtų savo kraštų patriotai, brangintų savą kultūrą ir jos vertybes.

Turint galvoje, kad per amžius vokiečiai siekė visus kitataučius

nutautinti ir kuoveikiausiai sutirpdinti germanizmo jūrose, tai naujas, gražus ir mums labai svarbus kultūrinės politikos pasireiškimas. Ši nauja politika ryškiai atsispindi ir vokiečių teikiamoje Vasario 16 d. gimnazijai paramoje, kuri reiškiasi šimtais tūkstančių markių per metus.

Kuriant nepriklausomą Lietuvą, nepaprastai yra mums pasitarnavęs žymus vokiečių politikas, katalikų vadas M. Erzbergas, kuris buvo karštas Lietuvos nepriklausomybės šalininkas. Jis 1919 m. davė 20 milionų aukso dolerių negrąžintiną paskolą Lietuvai ir vėliau, einant kovoms su bermontininkais, sustabdė jiems tiekimą iš Vokietijos, už ką šovinistų tapo nužudytas.

Adenauerio asmenyje Lietuva ir vėl nustojo didelio ir ištikimo draugo.

Paskutinį kartą teko su Adenaueriu asmeniškai susitikti prieš ketvertą metų, jam atsilankius į delegatų posėdį Tarptautinio Komiteto Krikščioniškai Kultūrai Ginti vokiečių Bundesrato (valstybių Tarybos) rūmuose. Gražiai mus, susirinkusius, pasveikinęs, ypatingai pabrėžė krikščioniškos pasaulėžvalgos svarbą ir jos principų vertę siekiant šviesesnės ateities pasauliui. Atsisveikinant, spausdamas man ranką, pridūrė: "Daug kantrybės ir darbo be atvangos dar Jums prieš akis laisvės ir taikos belaukiant". Dabar, atrodo, lyg tai girdėčiau Adenauerio testamentą.

Pasitraukus Adenaueriui iš gyvųjų tarpo, kaip ir visiems kitiems žymiesiems vyrams prieš jį ir po jo, istorijos eiga nesustingsta. Nauji laikai gimdo naujas formas. Paskirų tautinių valstybių klestėjimo ir vien tautiniais interesais pagrįsto tautų sugyvenimo era eina prie galo. Europa atgimsta naujame pavidale. Europa, kurią pirmon eilėn trys krikščionių demokratų šulai — de Gasperi — italas, R. Schumann —prancūzas ir K. Adenauer — vokietis, pažadino naujam gyvenimui ir kuriai šiandien jau sukurti tvirti pagrindai, žengia į priekį sparčiu žyngsniu. Europoje yra ir Lietuva. Visos mūsų viltys ir visa mūsų veikla nukreiptina, kad Europoje apsijungiančių laisvų tautų tarpe kuoveikiausiai būtų ir mūsų tėvų žemė.

Dr. P. Karvelis

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ EILĖSE

LKDS KONFERENCIJA CHICAGOJE

Birželio 24-25 d.d. Chicagos Jaunimo Centre konferavo **Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos** vadovybė ir skyrių atstovai.

CK pranešimas

Ilgesniame pranešime CK pirmininkas A. J. Kasulaitis nušvietė Sąjungos trejų metų darbą. Pareiškęs, jog visoje krikščionių demokratų veikloje šviečia du negęstą švyturiai — lietuviškasis imperatyvas ir krikščioniškoji demokratija, Sąjungos pirmininkas vidaus reikaluose rado visą eilę sričių, kuriose reikalingas didesnis aktyvumas. Apskritai daug Sąjungos narių dirba su dideliu pasiaukojimu ir energija tiek bendriesiems, tiek Sąjungos interesams.

Savo kadencijoje CK ypatingą dėmesį atkreipė į tarptautinius santykius: ryšius su krikščionių

demokratų partijomis ir jų junginiais bei reagavimą į tarptautinės politikos raidą. LKDS yra Vidurio Europos KD Sąjungos (CD UCE) ir Europos KD Sąjungos (ECDU) narys, o per šiuos tarptautinius junginius priklauso ir Pasaulio KD Sąjungai. Šie ryšiai buvo išnaudoti pirmiausia laisvės kovos bylai populiarinti ir lietuvių KD idėjoms skleisti. Palaikomas ryšys ir su Tarptautiniu KD Tyrimo bei Dokumentacijos Biuru Romoje. Savo ruožtu tamprinami ryšiai su atskiromis KD partijomis, pvz. Čilės, su kuria vyksta nuolatinis susirašinėjimas ir pasikeitimas nuomonėmis, su Čekoslovakų KD egzilyje ir kt. Tamprius ir vaisingus ryšius su atskirų kraštų partijomis palaiko ir LK DS atstovai: Italijoje msgr. V. Mincevičius, Vokietijoje Dr. P. Karvelis, Prancūzijoje inž. A. Venskus, Brazilijoje msgr. P. Ragažinskas ir kt. (A. Venskus vėl neseniai buvo išrinktas Tarptautinės Jaunųjų KD Sąjungos egzekutyvo nariu.).

LKDS stengėsi atsiliepti ir į tuos reiškinius, kurie kokiu nors būdu lietė Lietuvą ar laisvės kovą. Minint 25 m. laisvės sukilimo sukaktį, išsamus memorandumas išsiuntinėtas viso pasaulio KD partijoms, tarptautiniams junginiams ir jaunimo sąjūdžiams. Įvairiais reikalais atskiri memorandumai pasiųsti prez. De Gaulle, premjerui Wilsonui, Vatikano Valstybės sekretoriui, Jungtinėms Tautoms, Izraelio užs. reik. min. Aba Eban ir eilei kitų. Atsiliepta ir į tarptautinę spaudą kritikuojant, pagiriant ar pakoreguojant.

Pranešime pasidžiaugta ypatingai pagyvėjusia VLIKo veikla ir jo naujojo pirmininko Dr. K. J. Valiūno darbais bei užsimojimais. Konstatuotas LKDS pritarimas VLIKo linijai bei darbui.

Pranešėjas ypatingai pabrėžė vad. bendradarbiavimo klausimo aktualumą ir okupantų pinkles. Pasidžiaugta gerais santykiais su kitomis politinėmis grupėmis ir visuomenės institucijomis bei sambūriais. Ilgiau sustota ties santykiais su LFB ir su pasitenkinimu konstatuota tarpusavio santykių atšilimas bei taiki dvasia.

Žvelgdamas į ateitį Sąjungos pirmininkas konferencijai pasiūlė atkreipti reikiamą dėmesį į jaunimo klausimą, anglų kalba KD biuletenio leidimą ir radijo programos į pavergtąją Lietuvą organizavimą.

Žodžiu ar raštu pranešimai taip pat padaryti Sąjungos iždo, "Tėvynės Sargo", VLIKo atstovo ir CK vicepirmininko tarptautiniams reikalams, "Tėvynės Sargo" administracijos, revizijos komisijos ir atskirų skyrių.

Nauja vadovybė

Konferencija priėmė naują Sąjungos vadovybės struktūrą, atitinkamai pakeisdama statutą. Naujoje struktūroje Centro Komitetas susidės iš septynių narių. Įkuriamas naujas organas — LKDS Taryba, kurią sudaro visų Sąjungos organų vadovai, skyrių pirmininkai, Sąjungos atstovai VLIKe, CDUCE ir kt. Taryba tuo būdu atstovaus visą Sąjungos aktyvą ir bus CK talkininkė. Į naująjį CK išrinkti P. Balčiūnas, H. Idzelis, A. J. Kasulaitis, P. Kliorys, P. Razgaitis ir A. Tamulionis.

Šeštadienio vakaro vakarienei vadovavo K. Kleiva. Kartu su konferencijos dalyviais dalyvavo ir būrelis svečių, tarp jų labai prasmingais žodžiais sveikinę kun. Dr. Vyt. Bagdanavičius, Ūkininkų Partijos atstovas R. Skipitis, LFB centro valdybos pirmininkas Vyt. Galvydis, Lietuvių Tautinės Sąjungos, BLAFo, Lietuvių Darbo Federacijos atstovai ir kt.

Ilgesnį žodį vakarienės metu ta-

rė A. J. Kasulaitis, kalbėjęs apie keturių miražų problemą. Miražais čia jis pavadino tas nuotaikas, kurios sudaro sąlygas klaidingoms išvadoms ir pavojingiems veiksmams. Miražas šalia savo fizinės prigimties, kilusios iš nusilpimo, turi ir dvasinį bruožą — ieškojimą utopijos, neįstengiant apvaldyti realybės. Miražas visuomet apsireiškia šviesiomis spalvomis, pats būdamas tragedijos atšvaita.

Vienas tokių miražų yra pasidavimas tėvynės okupanto peršamoms idėjoms. Pagunda joms pasiduoti po 25 metų kovos yra didelė ir kai kam net perdidelė. Tačiau pasiduoti Kremliaus vilionei yra pasiduoti miražui — atsisakyti realybės, nors skaudžios, bet paremtos faktu.

Antrasis miražas yra politikos baimė ir neapykanta, kuria maitinasi ir kurią praktikuoja visa eilė išeivijos lietuvių. Jaunimas jau seniai bauginamas politikos tariamu nešvarumu ir negarbingumu. Iš esmės gi politinis sąmoningumas yra tasai elementas, kuris iš tautinės bendruomenės sukuria politinę bendriją.

Trečiasis miražas yra nesilaikymas tvarkos ir teisės. Kai kurie išeiviai, paveikti emigracijos nenormalybės ir nusivylę tarptautinės politikos abejingumu teisei ir tiesai, bando ieškoti naujų būdų ir metodų aktyvesnei veiklai. Šis iš esmės pozityvus nusiteikimas dažnai išvirsta į anarchinio pobūdžio neigimą teisės ir tvarkos. Tuo būdu ne pagelbstima bendriesiems reikalams, bet pakenkiama. Pagarba teisei ir tvarka yra būtina sąlyga bet kuriose aplinkybėse.

Ketvirtasis miražas yra tų pačių nuotaikų pagimdytas moralinis nuosmūkis. Jau tenka pastebėti kai kurių veikėjų elgesyje prasilenkimo ir su tiesa, ir su faktu, ir su priimtomis santykiavimo formomis. Tokios moralinės nuokrypos nėra ir negali būti pateisinamos net ir labai gražiomis intencijomis ar siekiamais tikslais. Moralinė nuokrypa skaudina ir asmenį ir visuomenę. Emigracijos ar kitokios sąlygos negali jos pateisinti.

Kalbėtojas toliau pastebėjo, jog **krikščioniškoji demokratija** yra kaip tik toji socialinių ir politinių idėjų sistema, kuri savyje kaupia prasmingų atsakymų į visą skalę šiandienos iškeliamų klausimų. Iš Evangelijos išaugusi krikščioniškoji demokratija vis iš naujo atveria šiandienos visuomenei tuos civilizacijos šaltinius, kuriuose glūdi ir praeities laimėjimai ir ateities viltys.

Garbingieji svečiai ir sveikintojai

Konferenciją savo apsilankymu pagerbė J. E. Vysk. V. Brizgys, prasmingai kalbėjęs apie KD įnašą į Lietuvos atstatymą ir krikščioniškosios demokratijos idėjų skleidimą savo aplinkoje; gen. konsulas Dr. P. Daužvardis, dalyvavęs posėdžiuose ir vakarienėje, nuoširdžiu žodžiu kalbėjęs apie laisvės kovą; ALTo garbės pirmininkas, krikščionių demokratų atstovas Lietuvos seime ir LKS prezidentas L. Šimutis; ALTo CV pirm. inž. A. Rudis; prel. I. Albavičius, p. Daužvardienė, ALB CV pirmininkas J. Jasaitis, kun. Dr. Vyt. Bagdonavičius, rašyt. P. Gaučys, LRKF CV pirm. K. Kleiva ir kt.

Raštu konferenciją tarp kitų sveikino Lietuvos atstovas Vašingtone J. Kajeckas, min. St. Bačkis, Europos KD Sąjungos pirmininkas ir Italijos KD politinis sekretorius Rumor, LVLS CK pirmininkas J. F. Daugėla, LFB Vyr. Tarybos prezidiumo pirm. Dr. A. Damušis, CDUCE pirm. prof. Dr. A. Prochazska, prel. J. Balkūnas, prel. V. Mince-

vičius, prof. Dr. A. Ramūnas, prof. Dr. Pr. Jucaitis, Čekoslovakų KD Sąjūdis, Dr. D. Jasaitis ir keliolika kitų institucijų ir asmenų.

VLIKo ir jo pirmininko Dr. K. J. Valiūno sveikinimus konferencijai pateikė VLIKo ižd. Pr. Vainauskas. Pirm. Valiūnas konferencijoje dalyvauti negalėjo dėl kitų svarbių įsipareigojimų.

Sekmadienio malda ir darbas

Sekmadienio rytą šv. Mišias Tėvų Jėzuitų koplyčioje aukojo ir giliai prasmingą pamokslą pasakė Tėvas Dr. J. Kubilius, S.J.

Po mišių įvyko Leono XIII Fondo narių posėdis, kuriame pranešimą padarė jo pirm. Pr. Vainauskas. Konferencija nutarė ir toliau palikti fondą ir jo vadovybę New Yorke.

Konferencija priėmė šiame posėdyje ir trumpas rezoliucijas VLIKo ir santykių su pavergtąja Lietuva klausimais bei sveikinimus.

Svečiuose pas M. Krupavičių

Konferencija su liūdesiu priėmė žinią, jog dėl ligos lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos tėvas prel. M. Krupavičius negalėsiąs dalyvauti konferencijoje. Tačiau jo garbusis vardas ir darbai buvo daugelio kalbėtojų minimi. Savo ruožtu konferencijos delegacija aplankė didįjį valstybininką ir ilgėliau pasikalbėjo aktualiais klausmiais.

LKDS vadovybė turėjo ir labai nuoširdžius neoficialius pokalvius su ALTo CV pirm. inž. A. Rudžiu bei LFB JAV ir Kanados CV pirm. Vyt. Galvydžiu laisvės darbo ir kt. klausimais.

Konferencijai vadovavo St. Rauckinas, B. Brizgys ir A. Pautienis. Rezoliucijas paruošė Dr. K. Šidlauskas, Pr. Vainauskas ir Pr. Razgaitis. Rinkimus pravedė A. Repšys, P. Spetyla ir J. Inčiūra. Techninį darbą atliko Chicagos skyrius, vadovaujamas Dr. K. Šidlausko, kuriam talkino valdyba: A. Rugytė, P. Gruodis, Vl. Šoliūnas ir kt.

LKDS KONFERENCIJOJ PRIIMTOS REZOLIUCIJOS

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos konferencija susirinkusi 1967 m. birželio 24-25 d.d. Chicagoje ir apsvarsčiusi aktualiuosius laisvės kovos reikalus, priėmė tokias rezoliucijas:

Santykių su pavergtąja Lietuva reikalu

LKDS konferencija pakartoja savo principinį nusistatymą, jog santykių palaikymas su pavergtąja tėvyne per likusius gimines ar kitus atskirus asmenis šalpos srityje ar kitokioje grynai asmeninėje plotmėje yra vienintelis pateisinamas ryšių būdas.

Bendradarbiavimas su pavergtąja tauta bet kokioje sferoje esamose sąlygose yra neįmanomas. Bendradarbiavimas su okupantu ar jo atstovais yra nusikaltimas tautinei drausmei ir laisvės kovos siekiams.

Santykių palaikymas su pavergtos Lietuvos įstaigomis ar asmenimis, pokalbiai ar pasitarimai su asmenimis, kurie lankosi laisvajame pasaulyje ar laisvųjų lietuvių kelionės į pavergtąją Lietuvą yra pavojingi reiškiniai turį tendencijos mažinti laisvės kovotojų budrumą, skaldyti jų jėgas ir klaidinti kovojančią pavergtą tautą.

Pagrindinis tikslas yra laisva Lietuva ir pagrindinis uždavinys kova už laisvę iki laimėjimo.

Vliko reikalu

LKDS konferencija, apsvarsčiusi Lietuvos laisvinimo ir jo vadovybės klausimus, pakartoja savo nusistatymą visomis jėgomis kovoti dėl Lietuvos laisvės ir laiko šią kovą pirmuoju ir svarbiausiu savo uždaviniu. Konferencija džiaugiasi suaktyvėjusia VLIKo veikla ir kūrybinga nuotaika, kurios matomos jo darbe. Nuoširdžiai sveikindama VLIKą, konferencija linki jam ir toliau budėti laisvės kovos sargyboje, jungti visas gyvąsias lietuvių jėgas ir išlaikyti jį kaip tik lietuviškam interesui tarnaujančią aukščiausią tautos politinės valios reiškėją ir vykdytoją. Konferencija įpareigoja visus krikščionis demokratus ir kviečia visą lietuviškąją visuomenę sunkioje kovoje talkinti VLIKui visomis jėgomis ir galimomis priemonėmis.

Konferencija nuoširdžiai sveikina

1. Pavergtą, bet nenugalėtą tautą ir kenčiančius, bet nepasiduodančius brolius ir seseris ir pasižada kartu su jais kovoti iki pergalės.

2. Prelatą Mykolą Krupavičių, Jo Ekscelenciją Vyskupą V. Brizgį, Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Lietuvos Diplomatinę Tarnybą, Amerikos Lietuvių Tarybą, Amerikos Lietuvių Bendruomenę ir visus laisvojo pasaulio lietuvius, kovojančius su tarptautiniu komunizmu ir Sovietų Sąjunga už mūsų Tėvynės laisvę.

3. Moksleivių Ateitininkų Sąjungą, kuri šiemet švenčia savo 40 metų sukaktį ir šiomis dienomis ją mini specialia švente ir stovykla Dainavoje. Konferencija su džiaugsmu ir pasigėrėjimu žiūri į taip kūrybingą ir prasmingą MAS praeitį ir linki gyvybingos ir šviesios ateities. Konferencija ypatingai sveikina MAS vadovybės kūrybingą idėją deramai bei pozityviai spręsti lietuvių bažnytinės savitvarkos klausimą.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ

Tai konspektyvus leidinėlis, LK DS Komiteto išleistas. Įžangos žodžiais "...jaunimui ir visai lietuviškai visuomenei tie keli puslapiai sužadins gilesnį troškulį tų tiesų, kurios šiandien per taurių žmonių širdis, protus ir rankas keičia žemės veidą". (4 psl.).

Leidinėlyje aptariama politika, demokratija, jų santykis su krikščionybe, morale. Pasisakoma apie pasaulėžiūrą, jos ryšį su politika ir politinių partijų reikalingumą.

Tolesniam skyrely pasakoma, kas yra krikščioniškoji demokratija, jos sąvoka, atsiradimas, modernioji demokratija, popiežių enciklikos — ekonominio ir socialinio gyvenimo pagrindai, krikšč. demokratijos veiklos šaltiniai. Duodamas krikšč. dem. nusistatymas svarbesniais klausimais.

Suminimi pirmieji Lietuvos krikšč. dem. minčių skleidėjai, pirmosios krikšč. dem. partijos programos autoriai, krikšč. dem. įtaka Did. Vilniaus Seime, jų veikla 1-jo Did. karo metu Rusijoj ir Lietuvoj. Suminimi Lietuvos kūrimo žymesnieji krikšč. demokratai. Primenami Lietuvai liūdni Krikšč. Dem. partijos ir kitų demokratinių partijų uždarymo ir persekio-

jimo laikai, kol vėl jos, savo principus vykdydamos, Lietuvai netekus laisvės, gaiviališkai stojo į vadovaujamą kovą dėl savo krašto išlaisvinimo.

Toliau — KD išeivijoje. Jos tikslai: Lietuvos laisvinimas, rengimasis Lietuvai atstatyti, lietuvybės išlaikymas ir krikšč. dem. idėjų skleidimas. KD pažiūra į VLIKą, diplomatinę tarnybą, Lietuvių Bendruomenę, ALTą, Pavergt. Tautų Or-ją, Lietuvos Laisv. K-tą ir pastangos bei darbai toms institucijoms. Santykiai su kitomis polit. grupėmis.

Nurodoma taip pat, kad KD partijos veikia įvairiose Europos ir Pietų Amerikos valstybėse, jų židiniai naujose Afrikos valstybėse ir egzilinės KD grupės. Išvardinami ir tarptautiniai KD sąjūdžiai. Juos visus apjungia Pasaulio Krikšč. Dem. S-ga ir veiklus Tarptautinis Krikšč. Dem. Studijų Biuras.

15 METŲ TARPTAUTINIAME DARBE

Vienas pačių svarbiausių Lietuvos laisvinimo darbo sektorių yra tarptautinis. Lietuvos laisvės bylai atstovavimas tarptautiniuose sambūriuose nėra lengvas darbas. Ne bet kas gali jį tinkamai ir atlikti.

Vienas tokių neoficialių ambasadorių yra inž. Adolfas Venskus. Politinės išeivijos dienas A. Venskus leidžia jau eilę metų europinės politikos centre Paryžiuje. Nors jis yra savo profesijos pareigose pramonėje, tačiau, visą savo laisvalaikį atiduoda krikščionių demokratų veiklai ir Lietuvos bylai.

Savo politinius sugebėjimus ir neišsenkančią energiją A. Venskus paskyrė darbui krikščionių demokratų tarptautiniame bare. Žinant KD išsišakojusią veiklą, ypač Europoje, tas darbas yra didelio masto ir reikalaująs didelių jėgų. Neseniai A. Venskui sukako to darbo 15 metų.

Sunku suskaičiuoti visas konferencijas, posėdžius, studijų dienas, seminarus, kongresus, kur A. Venskus per šiuos 15 metų dalyvavo, kalbėjo, diskutavo, informavo, gynė — vis apie Lietuvą, vis jos reikalais, vis dėl jos laisvės.

Jei šiandien pasaulinė krikščioniškoji demokratija yra viena pačių ištikimiausių ir geriausiai informuotų mūsų laisvės kovos talkininkų, tai didele dalimi yra A. Venskaus nuopelnas.

Ir šiandien A. Venskus yra Tarptautinės Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unijos egzekutyvo narys bei Vidurio Europos KD Jaunimo Sekcijos pirmininkas. Nesenai jis dalyvavo Liuksemburge įvykusiuose TJKD Unijos egzekutyvo ir tarybos posėdžiuose. Prieš tai, atvykęs Amerikon, daug laiko skyrė pasitarimams su LKDS vadovybe. Ir taip kas mėnuo vis kiti suvažiavimai, vis kitam krašte, ne tik Europoje, bet Amerikoje ir net P. Amerikoje.

Šiame sunkiame krikščioniškosios demokratijos ir Lietuvos laisvės darbe jam ypatingai talkina jo žmona Birutė Šlepetytė-Venskuvienė, taip pat plataus masto visuomenininkė. Šiuo metu B. Venskuvienė yra Pasaulio Katalikių Moterų Organizacijų Federacijos Vykdomojo Komiteto narė. Šventojo Tėvo ji apdovanota aukštu Bažnyčios ordinu už nuopelnus.

LKDS TARPTAUTINĖS VEIKLOS NUOTRUPOS

1950 metų vasarą New Yorke, susirinkę Lietuvos, Lenkijos, Čekoslovakijos, Latvijos, Slovenijos ir Vengrijos krikščionių demokratų partijų atstovai, įkūrė Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą. Toji sąjunga sėkmingai veikė: šaukdavo plataus masto kongresus, jos atstovai dalyvaudavo tarptautiniuose krikščionių demokratų suvažiavimuose, turėjo savo spaudą, turėjo tautinius atstovus įvairiuose kraštuose. Globojo jaunuosius krikščionis demokratus ir rėmė jų vaiklą. Toks veiklus pasireiškimas buvo galimas, kai Vakarai manėsi vykdą pavergtųjų tautų išlaisvinimo politiką. Komunizmo sulaikymo politikos laikotarpiu imta jau mažiau domėtis pavergtųjų tautų egzilų, kaip šaltojo karo reikšmingo veiksnio, veikla. Prasidėjus sambūvio, o ypač tarp Rytų ir Vakarų tiltų statymo politikai, egzilai beveik jau tampa kliuviniu didžiųjų politikos kelyje. Pavergtųjų tautų laisvinimo akcijai nepalanki vakariečių politika žymia dalimi palietė ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos veiklą, ją pasunkindama ir dažnai sudarydama nenugalimų kliūčių. Nežiūrint sudarytų sunkumų, Sąjunga turi savo biurą ir tebepalaiko tarptautinius ryšius kad ir siauresniu mastu.

Europinėje plotmėje priklausėme Europos krikščionių demokratų tarptautinei "Nouvelles Equipes Internationales" organizacijai. Toje organizacijoje galėjo priklausyti tautinės krikščioniškais pagrindais besitvarkančių politinių grupių ekipos. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos, L. Ūkininkų Sąjungos ir L. Darbo Federacijos atstovai sudarė a. a. Eduardo Turausko vadovautą Lietuvos ekipą. 1965 metais Europos krikščionys demokratai persiorganizavo į Europos Krikščionių Demokratų Tarptautinę Sąjungą. Ekipos savaime išnyko, nes naujoje organizacijoje dalyvauja tik KD partijos. Mūsų Sąjunga yra tos organizacijos narys, kad ir su kiek apkarpytomis teisėmis, kaip ir visų egzilinių krikščionių demokratų partijų. Susirašinėjimas su partijų centrais ir KD tarptautinėmis organizacijomis todėl yra vykdomas mūsų centro komiteto. Susirašinėjama Lietuvos dabartinės padėties ir jos iš komunistinės okupacijos laisvinimo klausimais. Naudojama kiekviena proga, kur tik galima, pasitarnauti Lietuvos ir KD reikalams. 1966 metais Centro Komitetas 25 m. sukilimo sukakties proga viso pasaulio KD sąjūdžiams, jaunimo grupėms ir tarptautinių KD organizacijų vadovybėms pasiuntė specialų memorandumą. Įvairiomis progomis atskirais raštais kreiptas įvairių KD sambūrių dėmesys į mūsų laisvės kovą.

LKDS atstovas Italijoje prel. V. Mincevičius palaiko glaudžius ryšius su Italijos KD ir redaguoja Eltos biuletenį italų kalba. V. Vokietijoje reiškiasi Dr. P. Karvelis, Brazilijoje prel. P. Ragažinskas. Paryžiuje ir europinėje plotmėje reiškiasi inž. Adolfas Venskus. Jis yra jaunųjų krikščionių demokratų tarptautinės organizacijos vykdomojo komiteto narys, toms pareigoms perrinktas Vienoje įvykusio suvažiavimo š. m. balandžio 8-9 dienomis. A. a. Eduardui Turauskui mirus, inž. A. Venskus įgaliotas Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungai atstovauti Europos Krikščionių Demokratų Tarptautinėje Sąjungoje.

P. V.

TIES KNYGA PASILENKUS

KONSTITUCINĖS TEISĖS SISTEMOS

Rašyti apie nepriklausomos, 1918 m. atsikūrusios, Lietuvos konstitucines sistemas yra nelengvas dalykas, nes tos sistemos buvo labai skirtingos. Šitokį bandymą yra atlikęs prof. dr. Konstantinas Račkauskas savo studijoj "Lietuvos konstitucinės teisės klausimais". Šis veikalas yra perdėm originalus darbas, nes, jį rašydamas, autorius nesinaudojo jokiais kitais autoritetais, o tik pačių konstitucijų ir Vasario 16 Akto tekstais.

Į Lietuvos konstitucines problemas autorius žvelgia pirmoj eilėj teisės filosofo, o ne teisės interpretatoriaus akimis. Ir iš tiesų, kaip teisės filosofas, autorius vietomis pasiekia įsidėmėtino gylio, kai tuo tarpu jo teisės interpretacija vietomis yra kiek šlubuojanti.

ŽEMĖS REFORMOS BANDYMAS ČILĖJE

Pirmąjį P. Amerikoje žemės reformos įstatymą pasirašė liepos 16 d. Čilės prezidentas E. Frei. Kaip žinoma, jis yra pirmasis krikščionis demokratas prieš trejis metus išrinktas valstybės prezidentu. Tik po dviejų metų sulaukęs kr. dem. daugumos parlamente, jis, ir tai su dideliais sunkumais, įstengė šį gan radikalų žemės reformos įstatymą pravesti. Kraštutiniai dešinieji jį laiko perdaug radikaliu, o kairieji — peršvelniu.

Įstatymo pasirašymo proga prezidentas tarp kita ko pareiškė, kad ta reforma nėra įkvėpta neapykantos ar keršto jausmo, bet tai yra tik jo rinkiminio pažado išpildymas vilties ir teisingumo dvasioje. Per penketą metų pagal tą įstatymą apie milijonas bežemių bus aprūpinta maždaug 25 akrų didumo sklypais.

Kad pereinamam laikotarpyje nenukentėtų žemės ūkio produkcija, įstatymas numato, kad iš to paties dvaro gavusieji žemę naujakuriai 2-3 metams turi sudaryti savos rūšies kolektyvą, per kurį jie gaus iš vyriausybės paramą, o buvęs dvaro savininkas yra įpareigojamas jiems padėti patarimais. Neliečiama dvarų norma paliekama apie 200 akrų.

Ši pirmoji plataus masto žemės reforma P. Amerikoje bus istorinės reikšmės, nes jos pavyzdžiu galės pasinaudoti ir kiti to kontinento kraštai, kur socialinė praraja tarp stambiųjų žemės savininkų ir darbininkų trukdė bet kokią pažangą. Tačiau prezidentas ir jo krikšč. demokratų vyriausybė turės dar daug sunkumų nugalėti, nes kraštutinės dešiniosios ir kairiosios politinės jėgos dirba išvien, kad šios reformos vykdymą apsunkintų ir krikščioniškosios demokratijos idėjų pirmąjį plataus masto įgyvendinimo bandymą sutrukdytų. Šią gigantišką kūrybinių ir destruktyvių jėgų kovą socialiniu atžvilgiu dar žymiai atsilikusiame žemės kampe lietuviai seka su ypatingu dėmesiu, nes jie tą patį procesą išgyveno beveik prieš pusę šimtmečio, kuris irgi buvo įgyvendintas mūsų kr. dem. idėjų vykdytojų.

1. Vasario 16 Akto reikšmė

Berods, autorius bus pats pirmasis Lietuvos teisininkas, kuris plačiai analizuoja ir bando įvertinti konstitucinę Vasario 16 Akto reikšmę. Vienok, nežiūrint, kiek reikšmingas Lietuvos nepriklausomybės atstatymui yra buvęs Vasario 16 Aktas, jį įvertindamas, autorius prieina dribtinės, konstitucinės teisės normomis nepateisinamos, juridinės konstrukcijos. Jo nuomone, Vasario 16 Aktas ne tik suvaržęs Lietuvos Steigiamojo Seimo galią (p. 15), bet netgi Lietuvos Taryba šiuo aktu pačią Lietuvos valstybės steigiamąją galią tik "delegavo" Lietuvos gyventojams (p. 29).

Negalima ginčyti, kad Lietuvos Taryba 1918 m. buvo "vienintelė lietuvių tautos atstovybė", kuri, vadovaudamosi tautų apsisprendimo teise ir Vilniaus Konferencijos pavedimu, paskelbė Lietuvos valstybės atstatymą. Vienok negalima sutikti, kad Lietuvos Tarybos nustatytų konstitucinių gairių Steigiamasis Seimas nebūtų turėjęs konstitucinės galios pakeisti. Tiesa, kad Lietuvos Taryba tuomet vykdė lietuvių tautos, kaip pirmapradės valstybės kūrėjos (p. 16) mandatą atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, bet tas mandatas buvo jos tik pasiimtas, o ne pačios tautos jai formaliai suteiktas. Tokį lietuvių tautos patikrintą mandatą buvo gavęs tik Lietuvos Steigiamasis Seimas.

Prileiskim, kad Lietuvos valstybės atstatyme būtų pirmoj eilėj dalyvavęs tik Lietuvos dvarininkų luomas ir iš jų daugumos susidedanti Lietuvos Taryba būtų deklaravus luominiais pagrindais sutvarkytos aristokratinės Lietuvos valstybės atstatymą. Negi autorius galėtų tvirtinti, kad iš visuotinių Lietuvos gyventojų rinkimų išėjęs Lietuvos Steigiamasis Seimas nebūtų turėjęs konstitucinės galios nustatyti kitokią, būtent, demokratinę Lietuvos valstybės santvarką?

Autorius plačiai kalba apie tautos suverenumą (p. 27) ir apie to suverenumo pareiškimą visuotinio balsavimo keliu (p. 31), bet šį vienintelį galimą tautos valios pademonstravimą — visuotinius rinkimus — autorius neužtenkamai išryškina ir užtat sumaišomos sąvokos.

Jo nuomone, pats pirminis lietuvių tautos reprezentantas yra buvusi Lietuvių Vilniaus Konferencija 1917 metais, o Lietuvos Tarybos titulas lietuvių tautai atstovauti buvęs jau ne pirminis, o tik pavestinis (p. 13). Bet mes žinome, kad Lietuvių Vilniaus Konferencija nebuvo visuotinio tautos balsavimo keliu sudarytas organas, nes vykstant karui 1917 m. ir esant Lietuvos teorijai priešo okupuotai, jokių visuotinių ir laisvų rinkimų negalima buvo pravesti. Tiek šią Konferenciją, tiek jos sudarytąją Lietuvos Tarybą reikia laikyti pačiais pirminiais lietuvių tautos reprezentantais, atstatant nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tačiau negalima pamiršti, kad šiems organams lietuvių tauta nebuvo turėjus progos formaliai, t. y. visuotinio balsavimo keliu, pavesti savo suverenumo vykdymą. Pats pirmasis tokį tautos pavedimą gavęs organas buvo Lietuvos Steigiamasis Seimas. Autorius sako, kad Lietuvos Taryba "nustatė konstitucines gaires visam Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiui", visai teisingai savo šį tvirtinimą kvalifikuodamas sakiniu: "Rezervuojant tautai teisę jas bet kada pakeisti" (p. 11). Kiek buvo liečiama atkuriamos Lietuvos santvarka, Lietuvos Taryba skelbė "atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę". Kadangi Vasario 16 Akto esąs antkonstitucinis dokumentas, tai autorius

teigia, jog "visos nepriklausomos Lietuvos santvarkos turi būti pagrįstos demokratiniais pamatais" (p. 15), nes jokia konstitucija ar įstatymas negali prieštarauti Vasario 16 Aktui. Atsieit, jei kuri nors Lietuvos konstitucija nustatytų valstybei kitokią negu demokratinę santvarką, tai ji prieštarautų Vasario 16 Aktui ir būtų niekinga.

Autorius pripažįsta, kad Lietuvos laikinosios konstitucijos ir 1922 m. konstitucija buvusios demokratinės, bet nei Lietuvos 1928 m. konstitucijos laikotarpis, nei 1938 m. konstitucija nebuvusi demokratinė (p. 35-36). Būdamas nuoseklus, autorius turėtų ir visą 1928 m. konstitucijos laikotarpio valdymą ir pačią 1938 m. konstituciją paskelbti nelegaliais ir niekingais aktais, bet jis to nepadaro. Nesinorėtų ir kitiems tai daryti. Vienok mums turėtų būti aišku, kad paskutiniojo Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio režimas ir jo konstitucijos nieko bendro neturi su lietuvių tautos suverenumo vykdymu. Jos buvo lietuvių tautai tik primestos arba oktrojuotos konstitucijos. Jas galima bent tarptautinėj plotmėj laikyti teisėtomis, nes pats režimas ir jo įvestos konstitucijos nebuvo sukilusios tautos jėga pašalintos per ilgą metų eilę, todėl galima aiškinti, kad lietuvių tauta buvo joms suteikusi bent savo tylų pritarimą.

Visas autoriaus argumentacijos silpnumas kaip tik kyla iš aukščiau minėto tautos suverenumo vykdymo visuotinio balsavimo keliu tinkamo neįvertinimo. Jei formalaus lietuvių tautos mandato neturinti Lietuvos Taryba, autoriaus nuomone, galėjo suvaržyti Steigiamąjį Seimą, t. y. apriboti Lietuvos gyventojų steigiamąją galią (p. 30), tai kodėl gi perversmo keliu pastatytoji Lietuvos valdžia negalėjo tvirtinti, kad ji vykdo tautos jai formaliai ir teisėtai pavestą suvereninę galią. Bet šitoks rezultatas vistik neišlaiko juridinės kritikos.

2. Aukščiausios valstybės valdžios sutvarkymas

Rašydamas apie 1922 m. Lietuvos konstitucijos nuostatus, tvarkančius aukščiausių Lietuvos valstybės konstitucinių organų kompetencijas, autorius tinkamai išryškina nepaprastą seimo galią ir labai silpną respublikos prezidento padėtį. Autorius primena, kad Lietuvos Steigiamajame Seime dėl prezidento institucijos buvę ilgos ir aštrios diskusijos. Valstiečiai liaudininkai su socialdemokratais visai nenorėję prezidento institucijos, bet jiems priešingas buvęs krikščionių demokratų blokas (p. 44). Pagaliau buvęs padarytas kompromisas — įvesta prezidento institucija, bet jis padarytas visai bejėgis. Prezidentas negalėjęs būti joks tikras arbitras tarp seimo ir vyriausybės ir joks valdžios pastovumo ramstis. Pernelyg dažnas vyriausybių keitimasis 1922 m. konstitucijos laikotarpyje buvo didžia dalimi silpnos respublikos prezidento padėties rezultatas. Šitoks dažnas valdžių keitimasis davė progą demokratijos priešams pulti pačią demokratinę sistemą ir nutiesė kelius Lietuvos autoritetiniam režimui.

Kalbant apie Lietuvos 1928 m. konstituciją, autorius sako, reikia turėti galvoj prieštaraujantį dvilypumą — vienaip turėjo būti pagal konstituciją, kitaip buvo praktikoje". (p. 51). Iš tiesų, paskelbus 1928 m. konstituciją, buvo išvaldyta beveik aštuonerius metus be seimo, respublikos prezidentui leidžiant įstatymus, nes tokią galią jam buvo suteikusi šioji konstitucija, nesant seimo. Pagal konstituciją, seimas turėjo būti išrinktas ne vėliau kaip per še-

šis mėnesius, bet šis pusės metų laikotarpis nebuvo taikomas pirmam seimui rinkti (Konst. 28 par.).

Apskritai kalbant, 1928 m. konstitucija buvo tik 1922 m. konstitucijos pakartojimas, padarant nedaugelį radikalių pakeitimų aukščiausių valstybės organų sąrangoj, kurių užteko pakeisti visai sistemai. Prezidentas tapo renkamas jau ne seimo, bet specialiai prezidentui rinkti išrinktų "ypatingų Tautos atstovų" ilgai septynerių metų kadencijai. Kaip minėta, jam buvo suteikta galia, nesant seimo, leisti įstatymus, kurių nereikėjo niekam patvirtinti. Taigi, prezidentas liko nuo seimo nepriklausomas savarankus konstitucinis organas.

Autorius atkreipia dėmesį į kitą 1928 m. konstitucijos siekiamą vyriausybės padėties sustiprinimą, nustatant, kad tik ne mažiau kaip trijų penktadalių visų seimo narių daugumai išreiškus ministerių kabinetui arba atskiram ministeriui nepasitikėjimą, jie privalo atsistatydinti (60 par.). Atsieit, ministerių kabinetui arba atskiram ministeriui užtenka turėti tik du penktadalius ir vieno seimo narių paramą ir jie gali išsilaikyti valdžioj, jei tik jie turės respublikos prezidento pasitikėjimą Į seimo ir vyriausybės tarpusavį santykį buvo įvestas ir prezidento institucijos elementas, laikantis minties, kad tautos išrinkto prezidento pasitikėjimas vyriausybe arba atskirais ministeriais privalo turėti bent vieno penktadalio seimo narių pasitikėjimo svorį. Suprantama, kad tik seimo mažumos pasitikėjimą teturinti vyriausybė tampa jau neparlamentine vyriausybe, ir todėl 1928 m. konstitucijos sistemoj parlamentarizmo principas buvo pašalintas.

Aiškindamas 1938 m. konstitucijos Lietuvoj įvestą valdymo sistemą, autorius ją vadina "autoritetinio prezidento valdymo sistema" (p. 23), kuri praktikoj jau veikė prieš paskelbiant šią konstituciją, t. y. 1928 m. konstitucijos galiojimo metais. Autorius tiksliai iškelia faktą, kad 1938 m. konstitucija jau formaliai nustatė ne tris, bet keturis aukščiausius valdžios organus: respublikos prezidentą, seimą, vyriausybę ir teismą. Prezidento padėtis buvo vyraujanti. Jis vadovauja valstybei, vykdo jos valdžią ir turi galią leisti įstatymus, kuri viršija seimo galią, nes seimo priimti įstatymai būna tik įstatymų projektai, kol juos patvirtina prezidentas.

Autorius plačiai aiškina tautos įsikišimą į įstatymų leidimo procesą, kai kyla konfliktas tarp prezidento ir seimo. Pagal 1938 m. konstitucijos 109 str. seimui antrą kartą apsvarsčius prezidento seimui grąžintą įstatymo projektą ir jį priėmus trijų penktadalių seimo narių dauguma, prezidentas privalo tokį įstatymo projektą tvirtinti ir skelbti įstatymu arba paleisti seimą. Jei naujam seimui susirinkus, bent vienas ketvirtadalis jo narių pasiūlo svarstyti tą patį nepakeistą įstatymo projektą ir jis priimamas balsų dauguma, tai prezidentas privalo jį paskelbti įstatymu. Atsieit, piliečiai, išrinkdami naują seimą, pasisako ir dėl ginčijamo įstatymo projekto ir toks piliečių sprendimas yra galutinis.

Kyla klausimas, kiek reikšmingas konstitucinėj praktikoj gali būti toks nuostatas apie piliečių įsikišimą į įstatymų leidimo procesą, turint galvoj prezidento galią, kada tik jis nori paleisti seimą ir jo galią, nesant seimo, leisti įstatymus, kuriems nereikalingas joks vėliau išrinkto seimo, nei tautos patvirtinimas. Deja, autorius šios problemos neiškelia.

Teisingai autorius apibūdina šioj 1938 m. konstitucijos sistemoj at-

skiro ministerio padėtį, kad jis yra tik prezidento agentas (p. 62) ir todėl kontrasignacijos reikalavimas šioj sistemoj yra nenuoseklus nuostatas.

Kiek liečia teismo galią, tenka sutikti su autoriaus tvirtinimu, kad nuo 1928 m. Lietuvos valstybėj bendrųjų teismų vaidmuo sumažėjo, nes valstybės vykdomoji galia tapo pirmaujančia galia ir jos įsakymai įgijo įstatymams lygiagrečios ar net pirmaujančios reikšmės valstybės veikloje, o administracinių teismų dar nebuvo įsteigta (p. 65).

3. Piliečių teisės

Atskirą savo knygos skyrių autorius yra paskyręs piliečių teisėms aprašyti, kaip šios teisės buvo nustatytos visų trijų Lietuvos konstitucijų (pp. 65-87). Autorius teisingai pastebi, kad valstybė piliečiui nesuteikia tų teisių, o jis kaip žmogus turi tas teises ir be jų paskelbimo iš valstybės pusės (p. 73). Atsieit, žmogus, kaip protinga ir laisvos valios būtybė, gimdamas atsineša šias teises, kurios jam buvo tik patvirtintos vėliau susikūrusios valstybės. Piliečių teisės savo esmėj yra normos, draudžiančios valstybei kištis į piliečiui konstitucijos garantuotą laisvės sferą. Todėl neaišku, kodėl autorius sako, jog 1922 m. ir 1928 m. Lietuvos konstitucijose piliečių teisių nuostatai buvę "neigiamo pobūdžio", o 1938 m. konstitucijoj jau buvę "teigiami nurodymai", nustatą piliečio pareigas ir sąlygas, kuriomis turėjo būti teisės vykdomos (p. 73). Jei piliečių teisės išreiškia tik valstybės kompetencijos apribojimą, tai kaip kitaip, jei ne neigiamo pobūdžio nuostatais jas galima nusakyti. Charakteringas pavyzdys gali būti piliečio asmens ir buto neliečiamybės užtikrinimas, pasakant, kad piliečio butas arba jo asmuo neliečiamas.

Tiesa, kad kitokia terminologija piliečių teisėms nusakyti randama 1938 m. konstitucijoj. Šios konstitucijos piliečių teisių ir pareigų skyriuj beveik kiekvienam straipsny buvo vartojamas posakis jog "valstybė saugo" vienokią ar kitokią piliečių teisę. Atsieit, ir šios konstitucijos pripažįstama, jog piliečiai kaip individai jau turi tam tikras teises, kurios privalo būti valstybės saugomos.

Analizuodamas atskirus 1938 m. konstitucijos piliečių teisių straipsnius, kaip valstybė "saugo" šias piliečių teises, autorius prieina gana tikslios išvados, kad "1938 m. konstitucijoj piliečio laisvė tiek reglamentuota, suvaržyta ir sąlygota, jog kyla klausimas, ar iš viso ta konstitucija bent kiek piliečiui laisvės paliko" (p. 75). Autorius atkreipia dėmesį ir į patį didžiausią 1938 m. konstitucijos "perlą", kuris pagrindžia visą šios konstitucijos filosofiją, tai būtent, piliečių teisių ir pareigų skyriaus pirmąjį (Konst. 16 str.) nuostatą, skelbiantį, jog "Piliečiui Valstybė yra jo paties buvimo pagrindas". Aišku, kad šitoks tvirtinimas atmeta amžiais priimtą tiesą, jog valstybė yra žmogui, o ne žmogus valstybei ir nesutinka nei su krikščionybės mokslu, nei su kitomis moderniomis pažiūromis į žmogaus ir valstybės santykį (p. 76). Autorius, matyti, sąmoningai nenurodo, iš kokios anais laikais Vakarų Europoj pasireiškusios filosofijos buvo paimtas šitoks valstybės sampratos aptarimas, nes po II Pasaulinio karo tos filosofijos paminėjimas yra pasidaręs labai nepopuliarus reikalas.

Suabsoliutinus 1938 m. konstitucijoj valstybę, suprantama, kad teko nuvertinti jos pilietį. Jei 1922 m. ir 1928 m. konstitucijos nesiėmė piliečių mokyti, tai 1938 m. konstitucija jau dažnai nurodinėja, kaip pilietis privaląs elgtis. Kaip autorius tiksliai pastebi, 1938

m. konstitucijoj jau rodomas mažesnis pasitikėjimas, kad pilietis savo noru vykdys visuomenines pareigas (p. 79). Svarbiausia iš piliečio pareigų valstybei — būti valstybei ištikimam. Visas piliečio visuomeninio veikimo laisves valstybė saugo žiūrėdama, kad "nebūtų veikiama kenksminga Valstybei kryptimi" (25 str.). Autorius teisingai pastebi, kad kas yra kenksminga valstybei, o ypačiai kokia toji veikimo kryptis, ku ri yra valstybei kenksminga, esančios nekonkrečios ir nejuridinės sąvokos (p. 74). Šių sąvokų turinys gali priklausyti nuo to, kokių pažiūrų yra prezidentas, vidaus reikalų ministeris ar net vietos policijos viršininkas. Net piliečio turtas privalo būti naudojamas ne pagal bendrosios gerovės reikalavimus, bet pagal valstybės interesus (51 str. 2 p.), kurie praktikoj nebūtinai turi sutapti.

Pabaigoj skyriaus apie piliečių teises, autorius atkreipia dėmesį į vieną įdomų 1938 m. konstitucijos Bendrųjų nuostatų skyriaus 5 straipsnį, kuris sako, kad "Valstybės valdžios organai savo veiksmuose vadovaujasi teisingumu". Autorius daro šuolį atgal į antikinį ir viduramžių pasaulį, kuriame žmogaus teisinę ir socialinę padėtį reguliavęs teisingumo principas. "Esminis teisingumo bruožas, sako autorius, nepaneigti bendrojo gėrio naudai privataus intereso" (p. 87). Tačiau 1938 m. konstitucija nesprendžia, kas sudaro teisingumo esmę. Šis klausimas paliktas už konstitucijos ribų. Turint galvoj šios konstitucijos suabsoliutintą valstybės sampratą, galima gauti šioj sistemoj ir visai iškreiptą teisingumo sąvoką, kad viskas teisinga, kas valstybei naudinga.

4. Baigiamosios pastabos

Žvelgiant į autoriaus veikalo baigiamąsias pastabas, pirmoj eilėj tenka atmesti jo tvirtinimą, kad Lietuvai demokratinė santvarka pasirodė 1922 metais esanti perankstyva (p. 91), nebent autorius turi galvoj specifinę 1922 m. konstitucijos Lietuvoje įvestą santvarką su neribota seimo hegemonija, silpna vykdomąja valdžia ir neribotu politinių partijų skaičiumi. Bet jokiu būdu negalima sutikti, kad lietuvių tauta 1922 m. bendrai dar nebuvo pribrendus demokratinei santvarkai.

Negalima paneigti, kad Lietuvos 1922 m. konstitucijos rengėjai turėjo optimistinę ir perdaug idealistinę pažiūrą į žmogų, bet vargiai galima teigti, kad valstybės arba valdžios autoriteto nužeminimas būtų krašto gyvenime sukėlęs politinę krizę (p. 92). Steigiamojo seimo Lietuvoj 1922 m. įvesta konstitucinė santvarka vargiai galėjo gerai veikti ir seniausių politinių tradicijų krašte, nekalbant jau apie atsikūrusią po ilgos vergovės jauną Lietuvos valstybę. Panašią konstitucinę santvarką yra turėjusi Prancūzija po I-jo ir II-jo pasaulinių karų, kurią tenka laikyti nusistovėjusių politinių tradicijų kraštu, bet toji sistema ten nei kiek ne geriau funkcijonavo, kaip Lietuvoj.

Todėl negalima teigti, kad Lietuvoj tik tokia politinė sistema galėjo gerai veikti, kurioj sudievinama valstybė ir diktatoriumi padaromas valstybės prezidentas. Nežinia kuo pasiremdamas autorius tvirtina, kad šitokios politinės filosofijos elementai buvo imti iš Lietuvos gyvenimo sąlygų, tradicijų ir reikalavimų (p. 94). Priešingai, užteko tik kiek suvaržyti seimo hegemoniją, sustiprinti vyriausybės padėtį bei siekti sumažinti politinių partijų skaičių ir jokios tariamos "politinės krizės" 1922 m. konstitucijos veikimo laikais nebūtų įvykę. Šiems rezultatams pasiekti būtų užtekę tik nedidelių pakeitimų proporcinėj rinkimų sis-

temoj bei vyriausybę tvarkančiam konstitucijos skyriuj ir visai nereikėjo jokios naujos politinės filosofijos.

Autorius perdaug sudramatina visą reikalą, aiškindamas, kad liberalinė demokratinė teorija nesuprato organizuotoj visuomenėj autoriteto reikšmės ir nemokėjo išlaikyti pusiausvyros ir reikiamos proporcijos tarp autoriteto ir laisvės (p. 92), kai iš tikro reikalas eina tik apie techninką aukščiausių valstybės organų sąrangos sutvarkymą, kad būtų užtikrintas šioks toks valdžios pastovumas ir nepriklausytų viskas nuo atsitiktinai susidaruisios parlamento daugumos, kai turima kelioliką partijų su nuolatos besikeičiančiomis koalicijomis.

Studijos autorius kalba apie "sakrališką daugumos valios gerbimą", matyti, norėdamas pabrėžti perdėtą daugumos valios vertinimą, visai nesiskaitant su mažuma, lyg atsitiktinė dauguma visuomet turėtų teisybės monopolį. Reikia pripažinti, kad šitoks besąlyginis daugumos valios gerbimas buvo tipiškas po I-jo Pasaulinio karo įsikūrusioms Rytų ir Vidurio Europos demokratijoms, bet netaip esama anglosaksų politinėse sistemose, kur labiau iškeliamas kompromisas.

Labai gražus yra autoriaus studijos užbaigimas, išreiškiant nepalaužiamą jo tikėjimą, kad dar XX šimtmety bus įvykdytas laisvos Lietuvos atstatymas, nes Sovietų Sąjunga jau pradėjusi savo lėtos disintegracijos stadiją (p. 105), nežiūrint jos šiometinės didelės kariškos jėgos.

Konstantinas Račkauskas, LIETUVOS KONSTITUCINĖS TEISĖS KLAUSIMAIS. Išleista autoriaus lėšomis. New York, 1967.

Dr. Kazys Šidlauskas

TAUTOS IR TAUTYBĖS KLAUSIMAIS

Proga

Šiais klausimais atsiliepti čia rašantįjį paskatino Felikso Jucevičiaus "Ateityje" spausdinti straipsniai "Lietuviškosios būties mitai" (1966 m. Nr. 4) ir "Apie tautybę, mitus ir kita" (1966 m. Nr. 8). Tų straipsnių autorius palietė eilę klausimų, kuriais mums svarbu pasiekti įmanomai didesnio aiškumo.

Nors minėti F. Jucevičiaus straipsniai sukėlė susijaudinimo ir net pasipiktinimo, tačiau šis straipsnis nėra skirtas minėtų straipsnių autoriui nei pulti, nei ginti. Jo tikslas — dalykinėj plotmėj paieškoti atsakymo į šiuose straipsniuose bei kitomis progomis iškeltus mūsų visuomenėje tos srities klausimus.

Šioje vietoje tenka pasisakyti prieš pyktį, kai kas nors tam tikru klausimu nepasisako kaip šimtaprocentinis konformistas. Mūsų visuomenėje neturėtų susidaryti padėtis, jog kiekvienas turi pritarti įsigalėjusiai pažiūrai arba būti pasmerktas. Tačiau teisingumas reikalauja taip pat pažymėti, jog nekonformistinių minčių skelbėjai kritiškas dėl jų pastabas neturėtų aiškinti vien tuo, jog tas pastabas iššaukęs tik "palietimas šventosios karvės". Kritiškai vienu ar kitu mūsų tautos klausimu yra ne vienas kalbėję. S. Šalkauskis kalbėjo apie lietuvių tautą neįvykdytų galimybių šviesoje. K. Pakštas įrodinėjo, jog Vytautas ne toje jūroje žirgą girdęs. Tačiau tais atvejais niekas nešoko "šventąją karvę" ginti. Jei kitais atvejais būna kita reakcija, gali būti, jog tam buvo duota pagrindo.

Metodo klausimu

Prieš pradedant svarstyti pasiimtąjį dalyką, tenka kiek paliesti metodo klausimus, nes kaip tik dėl metodinių trūkumų šioje srityje susitinkame su nemaža painiava.

Pirmiausia tenka atkreipti dėmesį į gana populiarų mojimą ranka į autoritetą ir norą, nekreipiant į nieką dėmesio, pasakyti "savo žodį". Pvz., F. Jucevičiaus straipsnyje randame tokią išpažintį: "Kiek tai liečia **žmogiškąjį pažinimą**, aš nepripažįstu jokių "amžinųjų mokslo tiesų", jokių "neužginčijamų faktų", jokių "neklaidingų autoritetų" ". (Ateitis, 1966 m. Nr. 8, 185 p.).

Čia dėl vietos stokos negalėdami apsistoti prie autoriaus amžinųjų mokslo tiesų ir neginčijamų faktų toli gražu pilnai nepagrįsto neigimo, turime kiek stabtelti tik prie autoritetų. Tenka sutikti, jog kokiu neklaidingumu apdovanotų autoritetų žmogiškojo pažinimo srityje tikrai nėra. Tačiau būtų didelė klaida manyti, jog kiekvienas gali lygiai pasakyti "savo žodį", kaip ir — nors neklaidingumu ir neapdovanoti — autoritetai. Šiandien mokslas yra tiek išaugęs, jog žmogui nepakanka nei jėgų, nei amžiaus jam visam pasisavinti. Kiekvienas galime giliau pažinti tik siaurą sritį. Gi visose kitose srityse neišvengiamai turime pasikliauti autoritetų žodžiu. Žinoma, autoritetų žodį galime ir net turime priimti kritiškai — kaip tik dėl to, kad neklaidingumu jie neapdovanoti. Tačiau ir tasai kritiškumas — ar tai mums patinka, ar nepatinka — negali remtis tik mūsų pačių dažnai gana nepakankamu tos srities pažinimu, o ir tuo — dažniausia net didžiąja dalimi — ką sako apie tų autoritetų teigimus kiti tokio pat lygio autoritetai.

Antrasis pažymėtinas trūkumas, su kuriuo gana dažnai susiduriame, yra naudojimas klaidingų duomenų. Tūlas, kalbėdamas tautos ar tautybės klausimais, savo teigimus remia nurodymais į šveicarų, jugoslavų, čekoslovakų, Indijos, Indonezijos, Kanados ir pan. tautas. Tačiau tokių tautų nėra. Šveicarija yra federacija keturių tautinių grupių, kurios etnine prasme jokios šveicarų tautos nesudaro. Jugoslaviją sudaro serbai, kroatai ir slovėnai. Čekoslovakijoj randame čekų ir slovakų tautas, o ne kokią čekoslovakų tautą. Indiją ir Indoneziją sudaro daugybė įvairių tautų bei kilčių. Gi apie Kanadą patys kanadiečiai sako, jog tėra Kanados anglai, prancūzai ir kitos vėlesnių ateivių grupės, gi kanadiečių tautos pramatomoj ateity net nelauktina, nes "the racial lines have been perpetuated by a determined resistance on the part of the French to assimilation". (Parliamentary Government in the Commonwealth, p. 35). Dėl šios priežasties "There is no common spirit of Canadianism, no Canadian soul to which they can appeal, no basic concept of a Canadian culture and way of life". (T. p., p. 32). Panašiai, kalbant apie tautinę kalbą ir tautos tėvynę, tuojau nurodoma kaip tautos be savosios kalbos tie patys šveicarai, o žydai — ir be savosios kalbos ir be tėvynės. Kaip jau minėjome, šveicarų tautos etnine prasme nėra, tad negali būti nė jų kalbos. O jų tautinės grupės turi savo tautines kalbas — jos kalba tų tautų kalbomis, kurioms etniškai priklauso. Gi žydai turi ir savo tėvynę ir savo tautinę kalbą, nors ilgus amžius praleido iš savo tėvynės ištremti ir kuone visi kasdieniniam gyvenime nustojo vartoti savo tautinę kalbą. Tačiau ir jų kalba, o ypač tėvynė — Pažadėtoji Žemė su šventuoju Jeruzalės miestu — suvai-

dino žydų tautos išlikime lemiamą vaidmenį. Bemaž du tūkstančius metų žydai, sveikindami vienas kitą savo Naujųjų Metų proga, sakydavo: "Kitais metais — Jeruzalėje". Ir tas nepalaužiamas tikėjimas, jog "kitais metais susitiks Jeruzalėje", pagaliau juos ten sugrąžino.

Tokiais duomenimis remiantis, teisingų išvadų, žinoma, negalima prieiti.

O panašiai dažnai yra ir su duomenų interpretacija. Pvz., ir F. Jucevičius, neigdamas, jog bendra kilmė sudaro tautos žymę, nurodo, jog tam tikros tautos esą susidariusios iš įvairių rasių bei kilčių mišinio, kad tos kiltys savo tarpe kovojusios ir pan. Iš tikro visa tai bendros kilmės nepaneigia. Bendra kilmė reiškia, jog tam tikra žmonių grupė turi bendrus protėvius, bet tam visai nereikia, kad tie protėviai būtų buvę bendros kilmės. Jei to reikėtų, tai ir vaikai rasiniu ar tautiniu atžvilgiu mišrių šeimų būtų nebendros kilmės.O tas pats yra ir su tarpusavėmis kilčių kovomis — kovos vyksta ne tik tarp kilčių, bet ir tarp tos pat šeimos narių. Gi tai nė trupučio bendros kilmės nemažina.

Čia pravartu pastebėti, jog bendra kilmė nereiškia, kad ta žmonių grupė turi būti kilusi iš vienos protėvių poros. Kai nors ir skirtingos kilmės žmonių grupė ilgus laikus kartu gyvena ir išsikirtinai ar beveik išskirtinai savo tarpe tuokiasi, tolimesnės jų kartos jau yra bendros kilmės, ką liudija net ir antropologinis jų tipas.

Pagaliau sąvokų ir terminų srityje susiduriame su tuo pat. Pvz., F. Jucevičius nevartoja terminų patriotizmas ir tėvynė, o tik nacionalizmas ir "žemė" ar "savo žemė". Tačiau negalima vartoti vietoj patriotizmo nacionalizmo terminą, nes tai skirtingi dalykai. Patriotizmas yra savo tautos ir tėvynės meilė bei uolus savo pareigų joms atlikimas. Sociologija nurodo, jog tai universalus reiškinys — "Whatever its value, patriotism in some form appears to be a universal attribute of man in society".[1] Gi nacionalizmo terminas, nors daugiaprasmis, nė viena prasme nereiškia lygiai to pat, kaip patriotizmo. "Nationalism in its broader meaning refers to the attitude which ascribes to national individuality a high place in the hierarchy of values . . . On the other hand, the term nationalism also connotes a tendency to place a particularly excessive, exaggerated and exclusive emphasis on the value of the nation at the expense of other values, which leads to a vain and importunate overestimation of one's own nation and thus to a detraction of others." (ESS, XI, 231). Taigi nacionalizmas yra tik tam tikra patriotizmą liečiančiais klausimais filosofija ir iš tos filosofijos plaukianti politinė laikysena. Be to, jis nėra joks universalus reiškinys — iškilo tik XIX a., pirmoj eilėj romantizmo įtakoje, kai romantikai pradėjo idealizuoti liaudį bei josios kultūrą, ir gana ilgai beveik išskirtinai Europoje besireiškė. Gi tas pats ir su tėvyne bei "žeme" ar "savo žeme". Terminas "savo žemė" nebūtinai reiškia tėvynę — tai gali būti net paprastas nuosavas žemės sklypas.

Šie keli pavyzdžiai rodo, jog, bet kurį klausimą nagrinėjant, metodu reikia labai rūpintis ir rūpestingai laikytis jo reikalavimų. Kitaip ir geriausių norų turįs asmuo nuklysta netikru keliu ir prikalba tiesiog keistų dalykų.

---

1. Encyclopaedia of the Social Sciences, Editor-in-Chief Edwin R. A. Seligman, The Macmillan Company, New York, MCMXXXIII; XII, 26. Toliau šis veikalas bus žymimas santrumpa ESS.

Kas yra tauta

Pereinant prie paties dalyko, pir miausia tenka sustoti prie klausimo, kas iš tikro yra tauta.

Į šį klausimą ne visi vienodai atsako. F. Jucevičius minėtam straipsny sako,, jog "tauta yra susibūrusių ar suburtų žmonių bendruomenė" (At. 1966 m. Nr. 8, p. 188). Su tuo, kad tauta yra bendruomenė, tenka sutikti. Negalima tačiau sutikti su F. Jucevičiaus tautos aptartimi. Bendruomenių yra įvairių. Ne tik šeima jau yra bendruomene, bet net ir pora draugų. Norint suvokti, kas yra tauta, tenka pažiūrėti, kas yra tautos buvimo pagrindas, koks jos vaidmuo bei kaip ji atsirado.

F. Jucevičius teigia, kad "nore būti broliais, apsisprendime gyventi kartu, o neretai karaliaus ar kunigaikščio valioje suburti daugelį gyventi kartu, glūdi kiekvienos tautos pradžia". (At. 1966 m. Nr. 8, p. 187). Tačiau iš tikro tautoms atsirasti buvo kitas pagrindas, o ypač ne karalių valia, nes pirmiau reikia, kad būtų kam karaliauti, taigi daugiau ar mažiau susiformavusios tautos, o tik tuomet gali atsirasti ir karaliai.

Visų pirma tauta yra ne kokio žmogaus apsisprendimo gyventi kartu rezultatas, bet istorinės žmonijos raidos. Jokia tauta nebuvo įkurta kokia sutartimi ar priesaika, panašia į F. Jucevičiaus cituota iš Schillerio dramos. Tauta kaip socialinė institucija ir paskiros tautos, nors pastarųjų kelias dėl vietos ir laiko sąlygų įvairavo, istorijos būvy išsivystė. Klasišką pavyzdį, kaip tautos vystėsi, randame Biblijoj, kur smulkmeniškai pavaizduota žydų tautos istorinio vystymosi eiga.

Antras pagrindinės reikšmės dalykas — kad žmonių pasiskirstymas tautomis yra globalinė apraiška. Bendrais bruožais imant, visa žmonija yra susiskirsčiusi pilnai ar mažiau pilnai susiformavusiomis tautomis. Šis faktas rodo, jog yra visos žmonijos mastu besireiškiąs veiksnys, kuris šia linkme kreipia žmonijos vystymąsi.

Pirmasis ir pagrindinis šia linkme žmoniją pasukęs veiksnys neabejotinai yra socialinė žmogaus prigimtis. Tačiau socialinę žmogaus prigimtį negalima suprasti kaip norą būti kartu, "mėgimą kompanijos", kaip tūlas mano. Yra norinčių būti kartu, "mėgstančių kompaniją", yra ir individualistų ar net mizantropų, kurie jaučiasi labai nelaimingi, kad turi būti su kitais kartu. Tačiau net ir tie individualistai bei mizantropai gyvena žmonių bendruomenėj, nes žmogus yra tokios prigimties, kad pats vienas negali — bent žmogui derantį gyvenimą — gyventi. Iš tikro jis pats vienas negali net pačią savo egzistenciją išlaikyti. Kadangi mes nematome pilnoj nuo žmonių bendruomenės izoliacijoj gyvenančių individų, tai mums nėra akivaizdu, kiek iš tikro individas nuo bendruomenės priklauso. Visokie atsiskyrėliai nėra joks tokio individo pavyzdys. Tikrai žmogus gyventų šalia bendruomenės tik tuomet, jei žmonės gimtų ne šeimoje, bet iš atsitiktinio vyro ir moters susitikimo ir, pradėję savomis kojomis vaikščioti, atsiskirtų nuo savo motinos ir nueitų savarankiškai gyventi bei savim rūpintis, panašiai, kaip nuo savo tėvų atsiskiria paaugę gyvuliai. Tačiau dėl savo fizinių ypatumų tokiam žmogui būtų labai sunku net savo gyvybę išlaikyti. Gi apie kokią pažangą negalėtų būti nė kalbos. Dėl stokos net pagrindinių sąvokų, jo protas negalėtų būti aktualizuotas, o liktų beveik tik potencijoj ir per trumpą savo gyvenimą jis nespėtų išvystyti jokios žymesnės technikos. Skirtumas tarp tokio

žmogaus ir gyvulio būtų labai nežymus, ir ne vienu atveju ne jo, bet gyvulio naudai. Pagaliau visa, ką jis per savo gyvenimą pasiektų, nueitų su juo į kapą. Nauja karta turėtų vėl pradėti nuo pradžios.

Tokia prigimtis verčia žmogų ar jis nori, ar nenori — gyventi bendruomenėj. Kokiam jo apsisprendimui čia nėra jokios vietos. Apsisprendimui vietos taip pat nėra todėl, jog tokios bendruomenės kaip kiltis ar tauta kuriasi tokiu tempu, kad pakitimai išryškėja ir gali būti pastebėti tik bent kelių kartų laikotarpy, o ne vieno asmens amžiuje. Be to, jei tauta būtų žmonių apsisprendimo rezultatas, ji negalėtų būti universalus reiškinys, nes negalima laukti, kad žmones visur ir visais laikais vienodai apsispręstų.

Antrasis veiksnys, kuris lėmė ne tik tai, kad žmogus gyvena bendruomenėj, bet ir pačios bendruomenės vystymosi kryptį, yra žmogaus reikalai. Viena esminių žmogaus reikalų žymių — kad jie nepaliaujamai didėja ir gausėja. Pirmykštis žmogus dėjo į burną, ką laukinėj gamtoj rado, užgėrė iš klano vandeniu — ir jo mitybos problema buvo išspręsta. Šiandien maisto produktų gamyba, jų perdirbimas, paskirstymas ir paruošimas valgyti sudaro jau labai didelę dalį visos žmogaus ūkinės veiklos. Prie to dar prisideda valgomųjų patalpų įrengimas, gamyba valgymo ir gėrimo priemonių, mokslinis maisto produktų tyrinėjimas ir sveikos mitybos mokslas, platus kulinarijos menas bei eilė kt. panašių dalykų. O tai jau milžiniškas skirtumas nuo to, kaip mitybos reikalas atrodė pirmykščio žmogaus laikais. Gi taip yra ir su visais kitais žmogaus reikalais — apdaro, buto, sveikatos, susisiekimo, auklėjimo, apsaugos ir pagaliau net poilsio bei pramogų. Daugelio reikalų pirmykštis žmogus nė žinoti nežinojo, jie atsirado tik tolimesnėj žmonijos raidoj.

Taip augančius bei gausėjančius reikalus neįstengė tenkinti ne tik paskiras asmuo, bet ir mažos bendruomenės. Todėl gausėjanti žmonės nebesiskirstė, bet laikėsi kartu arba net keli mažesni vienetai jungėsi į didesnius.

Kaip tasai jungimasis į didesnes bendruomenes turi vykti, žmogus kokio apreiškimo neturėjo. Jis tik jautė reikalų spaudimą jungtis. O patį jungimąsi vykdė kaip išmanė ir kaip sąlygos skatino tai vykdyti. Todėl ne visur ėjo taip, kaip žydų istorijoj, kur iš dvylikos Abraomo sūnų palikuonių susidarė dvylika jų kilčių, sudariusių žydų tautą. Tai vyko taikiu būdu ir kovos keliu, buvo varžomasi — kaip ir šiandien — dėl pirmavimo, turto, garbės ir kitų dalykų. Tačiau vienu ar kitu būdu tasai spaudžiantis apsijungimo reikalas buvo patenkintas, ir jo rezultatas — buvo tauta.

Visai natūralia tvarka tautas sudarė ilgainiui išaugusios paskiros kiltys arba kaimynės, gyvenusios viena šalia kitos, dažniausiai giminingos, jau turinčios bendrų dalykų — tikėjimo, papročių, gyvenimo būdo ar verslo. O kur į tautos sudėtį įėjo ir neturinčios kraujo ar kultūros ryšio kiltys, ilgainiui jos asimiliavosi, ir vėlesnės jų kartos jau buvo bendros kilmės — kilusios iš tos pat žmonių grupės.

Tauta jau bendrai pergyveno gera ir bloga, bendromis pastangomis tenkino savo reikalus ir kūrybos ar skolinimosi keliu didino savo kultūrinį lobį.

Kaip matome, ne koks vienas apsisprendimas kartu gyventi sudaro tautos kilmę ir esmę, bet visa eilė dalykų. Todėl Tėv. E. Welty, O.P., pažymi, jog net ir įvairiai atsakanti į klausimą, kas yra tauta, "darin uebereinstimmen,

dass zum Werden und Wesen der Nation mehreres gehoert: Abstammung (Blutsverbundenheit), Klima und Boden, Gemeinsames Schicksal, Sprache (sehr wichtig!) und Religion, geistige Verbundenheit in gemeinsamer Kultur, Selbstbewusstsein und Selbstbehauptungswille". (Herders Sozialkatechismus, II, 160 p.).

Suminėtieji dalykai rodo, jog tauta yra neformali, objektyvios padėties pagrindu susidariusi bendruomenė, susieta bendros kilmės, istorinio likimo ir tautinio veldinio, kurį sudaro visos tautos ilgainiui sukauptos medžiaginės ir dvasinės vertybės. Čia pastebėtina, jog istorinis likimas šiandien nėra niekieno suprantamas kaip kokia kosminė jėga — tai tik prie tos sąvokos prikibti norinčių prasimanymas. Iš tikro jis reiškia tai, ką tauta savo istorijos būvy pergyveno — taiką ir karą, laisvę ir vergiją, gerovę ir skurdą ir t.t.

Su tautų išsivystymu socialinė žmonijos raida, žinoma, toli gražu nepasibaigė. To paties žmogaus reikalų augimo bei gausėjimo poveiky ta raida tebevyksta, ir kuriasi didesni už paskiras tautas socialiniai junginiai. Pakanka tik prisiminti buvusią Tautų Sąjungą ir dabartines Jungtines Tautas, Britų Commonwealth, Amerikos Valstybių Sąjungą, besiformuojančią panašią Afrikos Valstybių Sąjungą, Europos Bendrąją Rinką, Atlanto Pakto Sąjungą ir daugelį kitų įvairių junginių maitinimo, auklėjimo, techninio kraštų išvystymo, mokslo bei kitiems panašiems reikalams tenkinti. Tačiau mes dar stovime tik to išsivystymo pradžioje, todėl neturime duomenų, į kokias formas galutinai visa tai susikristalizuos. Neabejotina, kad tai atsilieps ir į tautos vaidmenį žmonijos gyvenime. Tačiau kokia linkme ir kokiu mastu — dar taip pat nėra išryškėję. Tauta dar atlieka beveik be pakitimų savo pirmykštę funkciją.

Kuo tauta laikosi

Į šį klausimą, kaip ir kitus, ne visi vienodai atsako. Kas mano, jog tautos susikūrė žmonių apsisprendimu gyventi kartu, visai nuosekliai mano, jog jos ir išsilaikys tol, kol tasai apsisprendimas išsilaikys. Tad F. Jucevičius savo straipsnyje ir teigia: "Tauta miršta ne tuomet, kai jos nariai nebekalba savo tėvų kalba, kai praranda savo tėviškes ir savo rasinius bruožus, bet kai jie atsisako gyventi kartu ir bendradarbiauti. Kol valia gyventi ir sugyventi išlieka gyva, gyva taip pat išlieka ir tauta". (At. 1966, Nr. 8, p. 187).

Dėl šio teigimo tenka pastebėti, jog tikrai ir apsisprendimas kartu gyventi vaidina savo vaidmenį, tačiau tik subrendusiose ir aukšto tautinio susipratimo pasiekusiose tautose. Bet daug tautų buvo ir tebėra, kuriose toks sąmoningas apsisprendimas nežinomas. Jei jos laikosi, tai jas išlaiko kas kita.

Žmonės ko nors laikosi — sąmoningai ar mažiau sąmoningai — kai turi tam pakankamą motyvą. Tas pats yra ir su laikymusi savo tautos bei tautybės.

Kas sudaro tą motyvą laikytis savo tautos ir tautybės?

Pirmasis be abejo dalykas šiuo atveju yra bendra kilmė — asmuo jaučiasi esąs neatsiejama savo tautos dalis, iš jos kilęs ir jai priklausąs: "... it is true that common descent is an operative factor in the allegience — to the extent at least that it has actualy created the group". (ESS, XII, 26).

Tautos charakteris turi panašios reikšmės, kaip ir bendra kilmė. Asmuo panašių į save aplinkoj jaučiasi saugesnis, jaučia tarp savęs ir tos aplinkos dermę. Tie-

sa, tautinio charakterio buvimą kai kas bando neigti. Tačiau sociologija laiko jį realiu dalyku: "That there is at least a relative uniformity and constancy in the attitude of a nation is hardly to be doubted." (ESS, XI, 233).

Tautinė kalba yra ypačiai reikšmingas dalykas. "The mother tongue represents the most suitable expression of spiritual individuality" — sako minėta enciklopedija (ESS, XI, 235). Dėl įrodinėjimų, jog kalba tautiniu atžvilgiu nesanti esminės reikšmės, nes esą tautų ir neturinčių savosios tautinės kalbos, tenka pasakyti tiek: jei ir pasitaikytų ar pasitaiko tokių tautų, tai dar neįrodo, jog savoji kalba tautai nebūdingas dalykas. Tokių tautų gal rastume vieną kitą, o turinčių savo gimtąją kalbą yra šimtai. Didelė klaida priskirti visai grupei tai, kas būdinga paskiram jos nariui ar mažai tų narių daliai. Ir gimtoji kalba ypatingai atspindi tautos būdą: "The development of philology since the middle of the eighteenth century cannot be understood without this basic supposition to which language is represented as the key to the most essential characteristics of a people and its culture." (ESS, XI, 235). Tad suprantama, jog žmogus daug geriau jaučiasi, galėdamas naudotis ne kokia svetima, bet gimtąja kalba

Sociologų teigimu su tauta asmenį sieja ir tautos religija, kuri turinti grynai tautinių bruožų: "It is only the dogma or the objective creed of the religion which is stricktly supranational. The fulfilment of the religious spirit in the cult of the church community or in the inner life of the individual undoubtedly allows for the differentiation in the national religion". (ESS, XI, 236). Ir kiekvienas, kam teko dalyvauti pamaldose ne tik savo krašto bažnyčiose, bet ir kitų, gerai žino, koks jaučiamas skirtumas, nors tos bažnyčios yra ir tos pat konfecijos.

Pagaliau asmuo daug geriau jaučiasi, galėdamas gyventi jo tautai būdinga tvarka ir laikydamasis tautinio stiliaus. Savo tautos doroviniai papročiai, teisė, luomų ir amžiaus grupių santykiai, darbo metodai, šeimyninių ir viešųjų įvykių apeigos bei daug kitų panašių dalykų asmeniui sukelia visai kitokius pergyvenimus, kaip tie patys dalykai kitų tautų. Visai kitaip prabyla į jį ir tautos žodžio menas, daina ir muzika, šokis, architektūra, namų vidaus dekoracijos, apyvokos dalykų puošmenos ir bet koks kitas tautinis menas.

Suminėtieji dalykai atsako į reikšmingą klausimą, kodėl žmogus nesirikiuoja į bet kurios tautos eiles, bet aiškiai linkęs pasilikti prie savosios, nors kiekviena tauta — apskritai imant — vykdo tą pačią socialinę funkciją. Gyvenimas savo tautiečių tarpe — jei ne visais, tai bent daugeliu atvejų — sudaro asmeniui optimalinę gyventi aplinką. Iš to ir kyla prisirišimas prie savo tautos bei noras priešintis, jei kyla tautai kokia grėsmė.

Antrasis dalykas, kuris skatina asmenį laikytis savo tautos ir tautybės, yra pareigos savo tautai pajautimas. Tačiau pilnai aiškus šios pareigos suvokimas pasireiškia tik pakankamo tautinio susipratimo pasiekusių tautų tarpe.

Visa tai turint prieš akis darosi neįtikimas dalykas, jog neteikdama reikšmės bendrai kilmei, netekusi savo kalbos, būdo, gimtosios žemės ir viso tautinio veldinio, tauta galėtų išsilaikyti tik vienu apsisprendimu būti broliais, gyventi kartu. Bent istorija jo nepatvirtina. Kaip tokių tautų pavyzdžiai nurodomi žydai bei Kanada, Jungtinės Amerikos Valsty-

bės ir kiti panašūs kraštai. Tačiau dėl žydų reikia pasakyti, kad juos išlaikė ne apsisprendimas gyventi kartu, o judaizmas, gerokai padedant getams, kuriuose žydai dar XIX a. daug kur gyveno. Gi dėl buvusių ar esamų Europos kraštų kolonijų tenka bendrai pastebėti, jog tuose kraštuose iš kolonistų, autochtonų bei įvairių vėlesnių imigrantų tautos daugiausia dar tik formuojasi. Ten iš tikro dažniausiai randame tik vadinamą valstybinę tautą (vok. Staatsvolk) kuri yra visai kas kita, kaip etninė tauta. Valstybinės tautos sąvoka yra grynai juridinė, o ne etnologinė. Tad iš proceso, kuris tuose kraštuose vyksta, mes galime, gal būt, gauti duomenų, kaip tautos kuriasi, jų pavyzdžiais tačiau negalima aiškinti pilnai susiformavusių tautų ypatumus bei jų gyvenimo apraiškas.

Ta proga pastebėtina, kad kaip tik tose buvusiose kolonijose yra kilusi tezė, jog apsisprendimu gyventi kartu kuriasi tautos. Greičiausiai ir mūsų minėtų straipsnių autorius tą mintį iš jų bus pasigavęs. Tačiau reikia pažymėti, jog tai ne dalykinė — sociologijos ar etnologijos — tezė, bet politinė. Šie kraštai trūksta eilės dalykų, kurie reikalingi net valstybės sekmingam funkcionavimui. Prof. Lloyd Vernor Ballard sako: "In order to be effective, government must be supported by the sentiments and tradition of bulk of the population. A common social heritage is therefore indispensible to be the functional unity of the state". (Social Institutions, 254 p.). Tačiau tokių tradicijų bei tokio socialinio veldinio tuose kraštuose dažnai labai maža. Šiai aiškiai jaučiamai spragai užkišti jų politikai ir besirandantieji patriotai ir ieško trūkstamų dalykų pakaitalo. Apsisprendimas būti broliais, gyventi kartu ir yra vienas tam reikalui teikiamų pakaitalų. Tasai pakaitalas tiems kraštams gal ir turi kiek naudos. Tačiau abejotina, kad jis lietuviams padėtų.

Asmuo ir tauta

Asmens ir tautos santykių srity vienas pirmųjų klausimų — kas iš tikrųjų asmenį tautos nariu padaro. F. Jucevičius savo straipsny sako: "Nesvarbu, ar jis kalba lietuviškai ar ne, ar jis gimęs iš lietuvių tėvų ar ne, lietuviu laikau kiekvieną žmogų, kuris nori būti ir save laiko lietuviu, ir tai ta prasme, kad jis nori dirbti ir bendradarbiauti su lietuviais ir dėl Lietuvos. Lietuvių tauta yra man ne lietuviškai kalbančių, kiek lietuviškai galvojančių bendruomenė". (At. 1966 m. Nr. 8, 187 p.). Taigi pagal to straipsnio autorių asmenį tautos nariu daro noras būti juo bei juo savęs laikymas. Nereikia net, kad tos tautos būtų buvę jo tėvai.

Jei priimtume šią pažiūrą, tai turėtume ir sutikti, jog tauta yra daugiau ar mažiau formali sąjunga, į kurią įstojama pagal savo asmeninį apsisprendimą. O kur pagal savo apsisprendimą įstojama, iš ten paprastai galima ir išstoti bei stoti vėl į kitą. Tuo būdu tauta būtų toks pat sambūris kaip golfo klubas, politinė partija, profesinė sąjunga ir kiti panašūs. Taip pat galėtų būti apraiškų, kurių tautų gyvenime dabar nematome. Pvz., maža tauta galėtų būti kad ir keleriopai trumpu laiku padidinta, jai pravedus sėkmingą naujų tautiečių verbavimo vajų — suradus pakankamai žmonių, kurie panorėtų tai tautai dirbti bei laikyti save jos nariais, ir tie tautiečiai galėtų būti visų rasių ir spalvų. Asmuo galėtų, kurį laiką pabuvęs lietuviu, pasidaryti kiniečiu ar turku, o vėliau arabu, indėnu ar eskimu ir t.t. Gi asmens, kurie dar nepasiekė apsisprendimams pakankamo amžiaus, turėtų

būti laikomi asmenimis be tautybės.

Visa tai rodo, jog asmenį tautos nariu padaro ne apsisprendimas juo būti. Kadangi tauta, kaip minėta, yra objektyvios padėties pagrindu susidariusi bendruomenė, tai tik tuo pagrindu ir asmuo pasidaro tautos nariu. Ar jis nori ar ne, tai žino ar net nežino — jis yra tam tikros tautos narys, nes ta priklausomybė plaukia iš jo padėties. Gi ta padėtis yra ne kas kita, kaip jo kilmė — gimimas iš tam tikros tautos tėvų.

Tačiau priklausymas tam tikrai tautai asmens neapriboja, kaip kai kas teigia. F. Jucevičius sako: "Tautybė reiškia ne atvirumą, o ribotumą. Kad tautybė apriboja asmenybę, tai paliudija tautų skirtingumas. Lietuvis, latvis, vokietis, anglas yra skirtingi, kadangi jie turi ribotus pasaulius. Anglas neturi to, ką turi vokietis, o lietuvis neturi to, ką turi latvis, ir atvirkščiai. Kiekviena tauta yra savo rūšies ghetto, kuriame susikuria tam tikras žmogaus tipas". (At. 1966 m. Nr. 8, 189 p.). Tačiau citatoje nurodyti skirtumai kyla ne iš žmonių susiskirstymo tautomis. Žmonės turi ribotus pasaulius todėl, kad savo prigimties yra apriboti. Jei jų pasauliai būtų neriboti, jie būtų dievai. Dėl savo ribotumo žmogus negali net laisvai pasauly be biologinio pavojaus judėti. Lygiai jis negali pasisavinti visas mokslo disciplinas ar pasidaryti visų profesijų specialistu. Visais atvejais jis privalo pasitenkinti maža viso ko dalimi. Antra vertus, žmogus dažnai neturi to, ką turi kitas, kad jam tai visai nereikalinga. Prie pusiaujo gyvenąs asmuo nesirūpina kailiniais ar kuru namams šildyti, o šiaurėj gyvenąs bananų auginimu ir tropikinių ligų gydymu, kadangi nė vienam tie dalykai neaktualūs. Tačiau iš kitų išmokti ar kitaip pasisavinti tai, kas asmeniui reikalinga, tautybė nė trupučio nekliudo. Lietuvis neišrado geležinės žagrės, elektros lemputės ar spaudos mašinos, nesukūrė romantinio, realistinio ar futuristinio stiliaus, tomistinės ar hegelistinės filosofijos, liberalizmo, marksizmo ar krikščioniškosios demokratijos, parlamentinės valdymosi formos ir kitų panašių dalykų. Visa tai jis perėmė iš kitų. Tačiau tai, kad jis buvo lietuvis, kokio sunkumo tuos dalykus išmokti ar kitaip pasisavinti jam nesusidarė. O nesusidarė todėl, kad kultūros turinys yra visuotinis, o ne tautinis. Jis jokiai tautai nepriklauso daugiau ar mažiau kaip kitai. Tad kalbos, jog tautybė esanti savotiškas ghetto, yra visai nepagrįstas dalykas. Tiesa, jog pasitaiko, kad kuri tauta apsitveria kokia nors "siena", kuri ją izoliuoja nuo kitų tautų, tačiau tai plaukia ne iš tautybės, o iš kokios nors klaidingos filosofijos, kuri yra visai kas kita, kaip pati tautybė.

Trumpai tariant, priklausymas tautai asmeniui nesudaro jokių tiesiog iš tos priklausomybės plaukiančių sunkumų pasisavinti įvairias vertybes. Priešingai — tauta tik ir įgalina asmenį tas vertybes savintis. Tai iš tikro yra viena pagrindinių tautos funkcijų.

Antrasis dėmesio vertas dalykas yra iš tautos tęstinumo kylančios jos nariams pareigos. Tauta yra tęstinė bendruomenė, susidedanti i visų buvusių, esamų ir būsimų jos kartų. Gyvosios tautos kartos naudojasi daugeliu įvairių dalykų, tačiau tik maža dalis tų dalykų jų pačių yra sukurta, o visa kita yra paveldėta iš buvusiųjų kartų. Plotus, kuriuose auga gyvųjų kartų duona, iš laukinės gamtos dirvomis pavertė ankstesnės kartos. Ankstesnės kartos taip pat sukūrė darbo įrankius bei organizaciją, produktų apdirbimo ir jų paskirstymo metodus, nutiesė susi-

siekimui kelius, pastatė kaimus ir miestus, įkūrė mokyklas bei kitas kultūros įstaigas, nustatė socialinio bendravimo dėsnius, sukūrė or ganizaciją savo laisvei bei saugumui užtikrinti ir t.t., ir t.t.

Imant paskirai asmenį, kas jis yra ir ką jis turi iš tikrųjų tik maža dalimi visa tai yra jo pastangų rezultatas. Didžią dalį sudaro ankstesniųjų ir dabartinės kartos pastangų rezultatai. Jei jis yra laisvas žmogus, tai paprastai todėl, kad ta laisvė buvo užtikrinta anksčiau gyvenusių kartų. Jei jis yra išsimokslinęs, tai todėl, kad tauta sukūrė švietimo įstaigas ir jas išlaiko. Nė vienas neturi nuosavo universiteto, sukurto savo paties reikalams ir jiems vieniems. Jei jis nėra skurdžius, tai todėl, kad tauta ligi pat jo kartos dėjo pastangų ir pakėlė savo medžiaginę gerovę.

Iš šio fakto, jog asmuo naudojasi per kartų kartas tautos sukauptomis vertybėmis, jam plaukia ir pareiga. Kiekvienas tautos narys privalo padaryti kitų savo tautiečių, ypačiai ateinančių kartų, gerovei tai, kas buvusių ir esamų kartų buvo padaryta jo medžiaginei ir dvasinei gerovei laiduoti. Šioje srityje asmuo neturi jokio pasirinkimo — tai yra sąžinę įpareigojantis teisingumo ir artimo meilės, šiuo atveju nukreiptos į savo tautą, reikalavimas. Kaip tik dėl šios priežasties krikščionybė patriotizmą laiko dorybe ir krikščionims ne tik leidžia, bet net juos įpareigoja savo patriotines pareigas uoliai atlikti: "das Christentum gestattet nich nur, sondern gebietet dem Menschen, sein Vaterland zu lieben . . . Die christliche Sittenlehre kennt zudem die Tugend der Ergebenheit oder Ehrfurcht (pietas); sie macht den Menschen bereit, die Pflichten an seinem Vaterland treu zu erfuellen (der dem Vaterlande geschuldete Dienst; die Treue zum Vaterland". (Herders Sozialkatechismus, II, 166 p.).

Tautinio auklėjimo reikalas

Jeigu patriotizmas yra dorybė, tai kiekvienas doras žmogus privalo būti uolus patriotas. Tačiau tokiu uoliu patriotu asmuo savaime nepasidaro, nes patriotizmas yra pirmoj eilėj valios, o ne jausmo dalykas, nors ir jausmo patriotizmą pagyvinanti galia nėra be reikšmės. Uoliu patriotu žmogus gali pasidaryti tik auklėjimo keliu, kaip ir apskritai dora pasižymįs asmuo suformuotas tegali būti tuo keliu. Tėv. E. Welty, OP, tuo reikalu sako: "Es gibt also eine menschliche wie christliche Pflicht der Vaterlaendischer Erziehung". (Op. cit. II, 166 p.). Šiam reikalui turime net ir specialią pedagoginę tautinio auklėjimo discipliną.

Čia pabrėžtina, jog šis auklėjimas yra pirmoji ir pagrindinė priemonė ir išlaikyti asmens ištikimybę savo tautai, kai jis atsiduria nutautimo pavojuje. Jei asmuo neturės gilaus tautinio susipratimo ir nebus išugdytas pastovus jo valios dorovinis nusiteikimas likti bet kuriomis aplinkybėmis ištikimu savo tautai ir jai atlikti tai, ką asmuo savo tautai privalo atlikti, jokie raginimai "gyventi kartu" neduos vaisių. Ypač jei dar kas tokį asmenį įtikinės, jog bendra kilmė, tautinis charakteris, savo tautinės kultūros, praeities bei kalbos branginimas esąs "mitas", kad tautos nariu pasidaroma ne gimimu iš tos tautybės tėvų, bet savo apsisprendimu ir t.t. Neabejotina, jog taip skelbiantieji siekia taip pat patriotinio tikslo. Jie nori surasti formulę, kuri leistų ir daugiau ar mažiau nutautusiems ateiti į savųjų tarpą be nemalonaus kaltės jausmo ar net paskatintų pašalaičius ateiti jų tautai į talką. Ta-

čiau tie geri norai tos nevykusios formulės nepagerina. Nutautėliai, o ypač pašalaičiai net ir neišgirs tokių aiškinimų, nes ir vieni ir kiti neima nė į rankas tų leidinių, kur tie dalykai skelbiami. Tačiau labai daugeliui tai bus labai patogi formulė pateisinti savo atsisakymui toliau atlikinėti jiems tenkančias tautines pareigas, kurių atlikinėjimas kartais yra tikra auka. Jei tautos nariu pasidaroma pagal savo paties apsisprendimą, jei iš nelietuvių tėvų gimęs žmogus gali savo apsisprendimu pasidaryti lietuviu, tai nereikia būti Saliamonu, kad suvoktume, jog ir lietuvių tėvų vaikas savo apsisprendimu gali pasidaryti bet kurios kitos tautos nariu. O jei taip tautybę galima pasirinkti, tai tik kraštutiniai idealistai pasirinks mažų, pavergtų bei persekiojamų tautų nario tautybę, laikydami savo pareiga skriaudžiamiesiems padėti. Šiaip gi kuone visi pasirinks sau didelių, galingų ir laisvų tautų tautybę. Ir juo labiau, kad jeigu visi aukščiau minėti dalykai yra "mitas", tai ir pati tautybė virsta tokiu pat mitu, nes ji lieka tuščias, be jokio realaus turinio žodis. Dėl jos prisiimti kokias nors sunkenybes, aukotis pasidaro iš tikro naivus dalykas. Tad kas jaučiasi patriotu, privalėtų liautis skelbę tokias bei panašias dirbtines ir ligi galo neišmąstytas formules, o laikytis to, ką tautos bei tautybės klausimais skelbia sociologija, etnologija, moralė, pedagogika ir kiti su tuo susiję mokslai. Mums gali padėti tik mokslinė tiesa, o tai, ką lietuviai vadina mandrapypkių gudragalviavimais, tegali padaryti tik žalos, nes tai tėra — nors ne kartą ir iš geros valios kilę — su jokiais tikrovės duomenimis nesiskaitančios fantazijos.

A. Gražiūnas

PABUDUSI LIETUVA

Lietuvos tautinio atgimimo klausimu yra gausiai rašyta pačių lietuvių ir kitataučių. Tam yra keletas priežasčių. Viena, Lietuvos tautinis atgimimas, gyviau pasireiškęs XIX amžiaus pabaigoje, yra prisimenamas ir apibūdinamas daugelio senosios mūsų kartos veikėjų raštuose. Antrą, tame lietuvių tautiniame sąjūdyje yra dalyvavę tokie stambūs ir žymūs mūsų tautos žadintojai, kaip Valančius, Basanavičius, Kudirka, Šliupas, Maironis, Vaižgantas, Jankus ir k., apie kuriuos nemažai yra rašę ir mūsų literatai ir istorikai. Trečia, atsikūrusi nepriklausoma Lietuvos valstybė, kad ir trumpai, bet kūrybingai pasireiškusi, patraukė kitataučių dėmesį ir tai Nepriklausomybės aušrai, kurią vadiname tautiniu pabudimu. Bet visa tai nereiškia, kad šis klausimas yra jau išsemtas. Apie tautinį lietuvių atgimimą buvo ir bus rašoma, bet drauge ir kyla klausimas, kas naujo arba kitoniško bepasakoma.

Dr. Jokūbas J. Stukas, Seton Hall universiteto profesorius, taip pat susidomėjęs Lietuvos tautiniu pabudimu, matyti, neturėjo minties atskleisti ką nors naujo. Nedidelėje savo studijoje (188 pusl.), pavadintoje 'Awakening Lithuania', tenkindamasis tiktai įvairių autorių parašytomis knygomis bei laikraščių ir žurnalų straipsniais. Juos taip gausiai cituoja, jog tai užima kone pusę visos knygos teksto. Tas apsčias citatas jungia savo palydimu paaiškinimu ir išvadomis. Aiškiai matyti kuklus autoriaus tikslas— duoti Lietuvos tautinio atgimimo vaizdą, pasekant anksčiau rašiu-

siųjų vertinimais. Net ir knygos pavadinimas primena kitus autorius. Pavyzdžiui, danų rašytojas Age Meyer Benedictsen dar 1895 rašė apie tautinį lietuvių atgimimą. Angliškai toji knyga išleista 1924 vardu 'Lithuania — The Awakening of a Nation'. Steponas Kairys, Vasario 16 signataras, 1957 išleido stambų savo atsiminimų tomą 'Lietuva budo' (angliškai sakytume — Lithuania was Awakening).

Savo studijos įžangoje Dr. J. J. Stukas ir pasisako, kad jo tikslas buvo atvaizduoti, kaip Lietuvoje budo ir stiprėjo modernusis tautiškumas (modern nationalism) nuo XIX amžiaus pradžios iki Vilniaus didžiojo seimo (1905), kada jis tapo realybe ir tautine jėga. Tai pasakojama neilgais knygos skirsniais (II-VIII) tarp įvado (I — Historical Background) ir užsklandos (IX—Historical Epilogue). Įvadas paskirtas trumpai istorinių Lietuvos laikų apžvalgai, o užsklanda — Nepriklausomos Lietuvos pažangai ir sovietinei okupacijai priminti. Knygos gale duota rinktinė bibliografija svarstomu klausimu ir vardų rodyklės. Knyga iliustruota Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Mindaugo, Gedimino, Vytauto D. ir lietuvių rašytojų bei tautos žadintojų atvaizdais, specialiai pieštais dail. Jono Subačiaus. Knygos pradžioje dar yra vieno puslapio Lietuvos žemėlapis (1920 sienų). Prie istorinės apžvalgos būtų labai pritikęs senosios Lietuvos valstybės žemėlapis (pvz. Vytauto D. laikų).

Istorinėje dalyje yra kai kurių riktų, kurias tenka priskirti ne autoriui, bet tom knygom, kuriomis naudojosi, jomis pasitikėdamas. Pavyzdžiui, nėra jokio įrodymo, kad Mindaugas būtų krikštijęsis Vorutoje. Ta nežinoma vietovė, jei tokia kada ir kur nors Lietuvoje buvo, minima tiktai ryšium su Mindaugo apsupimu toje tariamoje pilyje. Nežinoma nei kur Mindaugas krikštijosi, nei kur jis buvo karalium vainikuotas. Taip pat nėra įrodyta, kad Mindaugas būtų krikšto išsižadėjęs (to renounce Catholicism, 5 p.). Tas klausimas tebėra neaiškus. Laikyčiau korektūros klaida, kai autorius Treniotos, Vaišvilko ir Traidenio valdymo laikotarpį suima į 1263-1316 metų rėmus. Turėtų būti 1263-1282, nes 1295-1316 valdė jau Vytenis. Ar Gedimino pirmoji žmona buvo ortodoksė rusė (Ruthenian), nėra visai tikra; bet jei tokia ir buvo, tai jos intrigos (intrigues) negalėjo Gedimino sulaikyti nuo Romos krikšto; tam buvo svarbesnių priežasčių. Jogaila nebuvo vyriausias Algirdo sūnus (the oldest son); vyriausias buvo Polocko kunigaikštis Andrius. Vytautas nėra rūpinęsis lietuvių kalbą padaryti valstybinę, todėl netinka jam prikišti, jog tai jam nepavyko: 'his failure to introduce the Lithuanian language in internal affairs of the state' (13 p.). Vytauto brolis vadinosi Žygimantu. Istorijos vadovėliuose vartojamas ir sulotynintas germaniškas Zigmanto vardas, bet šalia jo derėjo pažymėti ir tikrą lietuviškąjį.

Arčiau mūsų laikų autorius vienur kitur taip pat prasilenkė su žinomais faktais. Antai, negalima sakyti, kad po Lenkijos-Lietuvos padalijimų, vokiečiam ir austram lenkus slegiant, jų politikos ir kultūros centru būtų virtęs Vilnius: "With political activity impossibile in Prussian and Austrian-occupied Polish teritory, Vilnius, the capital of Lithuania, became the center of Polish politics and culture" (23 p.). Tuo metu lenkų kultūriniu centru buvo austrų valdoma Krokuva, o politiniu — rusų valdoma Varšuva. Vilnius tebuvo atšvaitas tos lenkiškos politikos. Nenorėčiau sutikti ir su tuo, kad po nepavykusio 1863-64

sukilimo daug Lietuvos dvarininkų (many Lithuanian landholders) atsisakė unijos su Lenkija svajonių (25 p.). Tiksliau būtų sakyti — kai kurie arba nežymi mažuma.

Minėtinos dar kelios smulkmenos. Kalbininkai nesutiks vysk. A. Baranauską laikyti vienu pirmųjų Lietuvos filologu (one of the first philologists in Lithuania, 66 p.), nes būta už jį daug ankstyvesnių. Basanavičius nėra mokęsis Suvalkų gimnazijoje (79 p.). Medicinos mokslus baigęs, išvyko Bulgarijon ne dėl to, kad nenorėjo praktikuoti savam krašte (he did not seek a post in his own country, 79), bet todėl, kad už stipendiją turėjo tarnauti Rusijoje, o to norėjo išvengti. Basanavičiaus įkurta Lietuvių Mokslo Draugija, tur būt, geriau angliškai vadinti "Lithuanian Scientific Society", kaip rašoma Kongreso bibliotekos (Publication of the Lithuanian Scientific Society) o ne "Lithuanian Educational Society". Tokios draugijos buvo Rytas, Saulė ir Žiburys. Nevienodai autorius rašo ir Žemaičių kunigų seminarijos vardą: Samogitian Theological Institute, Theological Seminary, Kaunas Seminary. Be pagrindo teikiamas akademijos vardas Aukštiesiem Karininkų Kursam (Military Academy), Pedagoginiam Institutui (Teacher's Training Academy), juoba, kad rašoma Commercial Institute (Prekybos Institutas). Lietuviškai rašytina Sūduva, ne Sudavija; Veisiejai, ne Veisejai. Vargu jausis pagerbtas Juozas Lingis, etnografas (dabar Švedijoje), priskirtas filosofams (the Lithuanian philosopher, 128 p.).

Apie politines lietuvių partijas skaitytojas nesusidarys aiškesnio ir tikresnio vaizdo, kaip jos kūrėsi, diferencijavosi ir reiškėsi visuomeniniam lietuvių gyvenime. Šiuo atžvilgiu, reikia pripažinti, aktyviausi buvo socialdemokratai, bet jie pastumėti antron vieton. Iškėlęs jų priekaištą "Tėvynės Sargui" (1900 metų), kad šis pasisakęs prieš Lietuvos nepriklausomybę, autorius paliko tą kontraversinį klausimą neatsakęs, nors mūsų spaudoje buvo tuo klausimu pasisakyta. Derėjo nurodyti ir antros pusės argumentus. Juk nepriklausomybės klausimu dar ir Petrapilio seime 1917 nebuvo apsieita be ginčų.

Šiaip jau knyga dailiai išleista, švariai atspausta, malonu paimti į rankas. Aiškus autoriaus noras pasitarnauti gimtajam savo tėvų kraštui. Amerikoje gimęs, augęs ir išsimokslinęs Dr. Jokūbas J. Stukas rašo nuoširdžiai, su kaitria meile savo tautai. Tikimės, kad ši knyga, gera anglų kalba parašyta, bus mielai skaitoma. Amerikoje gimusio ir augusio lietuvių jaunimo ir stiprins jo ryžtą padėti vaduoti pavergtąją Lietuvą, kad joje vėl sušvistų laisvė ir kūrybingas tautiškumas.

AWAKENING LITHUANIA. A Study on the Rise of Modern Lithuanian Nationalism, by **prof. Jack J. Stukas, Ph. D.**, Director, Institute of International Business Seton Hall University. The Florham Park Press, Inc. Madison, New Jersey. (Įvadinį žodį knygai parašė Juozas Kajeckas, Lietuvos atstovas Washingtone, **S.S.**

IDEALAS IR LAIKAS

Dr. J. Girnius jau kelinta knyga prisistato lietuviškajai išeivijai, svarstydamas jos buities pagrindinius klausimus. Šios knygos puslapiai yra išaugę iš paskaitos, skaitytos Ateitininkų VII kongre-

se Toronte 1965 metais, o taip pat kitų jo paskaitų ir knygų. Nors tiesiog knyga kreipiamasi į ateitininkus, autorius jos nelaiko tik ateitininkiška knyga. Daug joje keliamų rūpesčių yra bendri visiems lietuviams, nepaisant vienokių ar kitokių skirtybių.

Pirmoji knygos dalis žvelgia į dabarties krikščioniškuosius ir lietuviškuosius uždavinius. Vatikano II susirinkimo šviesoje nagrinėja Bažnyčios atsiskleidimą moderniajam pasauliui, krikščionišką jautrumą ir blaivų pažangumą, ideologinį atvirumą ir kitus aktualius klausimus. Ragina ideologinių skirtybių įtampoj nepamiršti žmogaus — neužgniaužti santykio su žmonėmis dėl minties priešybių. Vienybę ardą ne pačios organizacijos, o tik nekultūringi tarpusavio santykiai. Toliau keliami klausimai ir uždaviniai iškilę tautos tragedijos akivaizdoje: principinis nusistatymas tautiškumo klausimu, rūpestis dėl Lietuvos ir dėl savo tautinės gyvybės, pagrindiniai lietuviškojo auklėjimo rūpesčiai ir kt. Rimtas dėmesys yra atkreiptas į vyresniosios ir jaunosios kartos santykį. Keliama pareiga rūpintis jaunimo globojimu, o iš jaunosios kartos laukiama ryžto ir drąsos veiklai.

Antroji knygos dalis pavadinta Žmogiškosios gelmės rūpestis. Čia autorius gana išsamiai nagrinėja ateitininkų principus: inteligentiškumą ir visuomeniškumą. Iškeliama gana originalių minčių ir teigimų, kuriais verta susidomėti. Specialus skirsnis pavęstas idealizmui, kuri autorius laiko žmogiškosios gelmės siela. Idealizmas esanti ta versmė, kuri gaivina žmogaus entuziasmą.

Tai ir būtų trumpi apmatai pasirodžiusios knygos, vertos kiekvienam įsiskaityti ir joje dėstomas mintis pergalvoti.

Šio žurnalo skaitytojams, be abejonės, bus itin įdomus skyrelis, kuris liečia krikščionių demokratų ir frontininkų politinį išsiskyrimą ir jo apibūdinimą.

Šiuo reikalu autorius jau yra pasisakęs "Tėvynės Sarge" (1964 nr. 2) ir čia kiek suglausčiau tą reikalą paliečia. Jo manymu: "Nėra principinės priešybės tarp krikščionių demokratų ir frontininkų, nes ir frontininkai taip pat yra ir krikščionys ir demokratai. Lygiai abiejų pagrindinės pažiūros į valstybę remiasi krikščioniškąja žmogaus samprata. Pagrindinę skirtybę sudaro tik kitokia partinės diferenciacijos samprata. Tai vadinamoji "nepasaulėžiūrinė politika". Poleminiame įkarštyje visko joje buvę įžiūrėta, nepasistengus dalyko suprasti (m.p.). Iš tiesų šia partinės diferenciacijos samprata buvę tik pasisakoma už anglosaksinį, o ne europinį partijos tipą." (Ten pat, p. 24).

Prie to reikia pasakyti, kad visas reikalas jau labai suprastintas. Frontininkai, jei neklystu, dar niekur nėra pasisakę, kad jie yra tik nauja krikščionių demokratų laida. Nepasaulėžiūrinė politika kitaip buvo aiškinama kaip čia autorius nurodo. Dar 1948 m. Vokietijoj leistuose "Žiburiuose" Lietuvių Frontas paskelbė tam tikrą pareiškimą, kuriame tarp kita ko nurodoma, jog "Lietuvių Frontas nei kaip rezistencinė kovos organizacija, nei kaip pilnutinis demokratijos sąjūdis nesutampa su jokia ideologine grupe, nei su jokia politine partija." (Žiburiai, 1948, Nr. 64 (174). Šis pareiškimas V. Vaitiekūno buvo perskaitytas 1952 m. sausio 19 d. ateitininkų sendraugių susirinkime Brooklyne kartu pabrėžiant, jog Lietuvių Frontas yra ne katalikų sąjūdis, o tik jame yra ir katalikų. Čia tik trumpas priminimas, kad nepasaulėžiūrinė politika buvo stengiamasi taip suprasti, kaip ji buvo frontininkų aiškinama. Kaip "nėra ir negali būti žmogaus be pa-

saulėžiūros" (Idealas ir laikas, 114 p.), taip nėra ir negali būti nepasaulėžiūrinės politikos. Tiesa, ne vieno nurodoma, kaip nepasaulėžiūrinių partijų pavyzdžiai JAV respublikonų ir demokratų partijos. Tačiau tai teigimai geriau dalyku nepasidomėjus. Minimos JAV partijos toli gražu nėra nepasaulėžiūrinės, nors jos nėra ir konfesinės. Tiesa, kad jos pasaulėžiūrinėje srity savo tarpe nekovoja, nes abi stovi ant tų pačių krikščioniškųjų pagrindų.

Reikia sutikti su autoriumi, kad politinis krikščionių demokratų ir frontininkų santykio klausimas buvo virtęs ir ateitininkuose tikra žaizda, nors abi tas politines organizacijas beveik absoliučiai sudaro ateitininkai. Nesutarimas ir dabar tęsiasi, nežiūrint visokeriopų pastangų šį klausimą išspręsti. Ilgainiui šį įtampa netenka savo aštrumo, pakanta didėja, tačiau ar vienybės kada bus pasiekta, lieka neatsakomas klausimas. Krikščionys demokratai jos labai pageidauja.

Juozas Girnius, IDEALAS IR LAIKAS. Žvilgis į dabarties Ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją. Spaudė "Draugo" spaustuvė, Chicaga, 1966, kaina 4 dol.

Vl. Viliamas

VILNIAUS ŽYDŲ SUNAIKINIMAS

Neseniai Paryžiuje išėjo Dr. M. Dvoržeckio knyga apie Vilniaus getą. Jos autorius, Vilniuje gimęs ir augęs žydas gydytojas Markas Dvoržeckis, prasidėjus II Pasaul. karui ir vokiečiams užėmus Vilnių, su šeima pateko į getą ir jame išbuvo iki 1943 m. rugsėjo 1 d. Likviduojant Vilniaus getą, jis buvo perkeltas į Vaivarą, Estijoje, o iš ten — į Štuthofo kacetą. Išlikęs gyvas, karui pasibaigus išlaisvintas ir dabar gyvena Izraelyje.

M. Dvoržeckis vaizdžiai aprašo Lietuvos žydų Jeruzalės sunaikinimą, geto vidinį gyvenimą ir jo organizaciją, krikščionių, jų tarpe ir lietuvių, laikyseną žydų atžvilgiu.

M. Dvoržeckio tvirtinimu, 1939 m. Vilniuje buvę 80,000 žydų (pusl. 13). Tačiau kitoje vietoje (pusl. 105) jis rašo, kad karo pradžioje jų buvę 60,000. Neaišku, kodėl toks didelis skirtumas. Nebent daugelis jų suspėjo pasitraukti į Rusiją. Kaip pats autorius kitoje vietoje rašo, komunistuoją žydai mėginę pabėgti į Rusiją, tačiau vokiečiai juos prisiviję ir sunaikinę. Galimas daiktas, kad tai korektūros klaida, nes anot autoriaus karo metu buvę sunaikinta 60,000 Vilniaus žydų, 7,130 buvę išvežti į Estiją (iš jų tik apie 4,000 tepasiekę Štuthofą). Vilniaus gete likusiems 10,200 žydų 1943. IX.23. buvę pranešta, kad vieni jų būsią išvežti į Estiją, o kiti apgyvendinti kituose Lietuvos getuose. Jie buvę surūšiuoti pagal lytį ir amžių. Moterys su vaikais nuvežtos į Auszwitzą ir ten dujom nutroškintos.

M. Dvoržeckis rašo, kad karo pradžioje žydai tikėję jį greit pasibaigsiant ir todėl mėginę slėptis miškuose, tačiau tai buvę labai rizikinga, nes įbauginti lietuviai ir lenkai bėglius išduodavę vokiečiams, juo labiau, kad už kiekvieną tokį pabėgėlį gaudavę kilogramą cukraus ar druskos. Iš tūkstančių tokių pabėgėlių tik keli šimtai, o kartais tik kelios dešimtys tepasiekdavę tikslą. Dauguma jų žudavę nuo vokiečių kulkų ar kaimynų išdavimo.

Nors žydai ir buvo laikomi la-

bai izoliuoti, tačiau apie pasaulio įvykius sužinodavę per radiją, per pažįstamus lenkus ar lietuvius ir per savo ryšininkes, važinėjusias tarp Vilniaus ir Varšuvos. Kai jie iš jų patyrė, kad vokiečiai žudo žydus, jaunesnieji Vilniaus žydai ryžos bėgti ir miškuose partizanauti. Su dideliu pavojum gyvybei ir brangia kaina įgytais ginklais jie patekdavo į Rudnikų ar Naručio girias, stengdamies sudaryti autonominius žydų partizanų dalinius, tačiau rusų partizanai tam būdavę griežtai priešingi ir juos priversdavę įsijungti į rusų dalinius. Nors M. Dvoržeckis nieko neužsimena, tačiau yra žinių, kad Lietuvos žydų partizanus suorganizavęs ir jiems vadovavęs Lietuvos kariuomenės pulk. Gabris. Iš apie 20,000 žydų partizanų, išsibarsčiusių po Lenkijos, Ukrainos ir Lietuvos miškus, išlikę tik 2,000 ir dabar gyvena Izraelyje.

Autoriaus tvirtinimu, apie 100,000 neorganizuotų žydų slapstęsi miškų bunkeriuose. Jie sudarę slaptus žydų kaimus, maistu bei drabužiais aprūpindavę žydus partizanus ir slaugę jų sužeistuosius. Iš tų 100,000 apie 14,000 išliko gyvi. Kiti žuvę per vokiečių gaudynes ar nuo antisemitinių partizanų.

Vilniaus geto viršininku buvo leitenantas Jokūbas Gensas. Vėliau jis buvo paskirtas visų Lietuvos getų oficialiu atstovu. Pats Vilniaus getas buvo perorganizuotas į centrinį getą, iš kurio ėjo visi įsakymai kitiems Lietuvos getams. J. Gensas savo policininkus siuntinėjęs į miestelius, ir jie ten organizuodavę getus vilniškio pavyzdžiu. Geto žydų policija save laikiusi vienintele žydų administracija ir nešiojusi gražias uniformas. Anot knygos autoriaus, pats J. Gensas nešiojęs ypatingai gražią uniformą ir save laikęs geto karalium. Jam ateinant į getą prie vartų jį sveikindavę lietuviai sargybiniai. Pagaliau jis buvo iškviestas į gestapą ir, nors lietuvių buvęs įspėtas neiti, o pabėgti, vis tiek nuėjęs ir Gestapo rūsyje buvęs nušautas.

Gaudynių metu žydai policininkai būdavę savo tautiečių gyvybės ar mirties lėmėjai. Suprantama, jie buvę labiausiai pralobę geto žydai. Žydų policija ne tik prižiūrėjo geto tvarką, bet ir vykdė vokiečių gestapo įsakymus. Šalia to, buvo sudaryta Žydų Taryba (Judenrat). Getui buvo pavestos Strašūno ir Lydos gatvės. Pirmom į getą suvarymo dienom 2,000 žydų, patekusių į Lydos gatvelę, tuoj buvę sušaudyti.

Suprantama, kiekvieno žydo svarbiausias rūpestis buvęs išlikti gyvam. Tačiau tam reikėjo turėti "scheiną" — darbo liudijimą, nes, jo neturint, grėsė mirtis. Kiekvienas žydas, užkluptas be "scheino", buvo varomas į Panerius. Dėl tų liudijimų žydų tarpe vykdavo didžiausia kova. Blogiausia būdavę tai, kad Gestapas, norėdamas pasipelnyti ir likviduoti atitinkamą skaičių žydų, nuolat keisdavo "scheinus", išdavinėjo naujus, vis kitokios spalvos, o žydų turimus paskelbdavo nebegaliojančiais. Tokiais laikotarpiais žydai būdavo gaudomi ir likviduojami. Norėdami apsaugoti nuo mirties moteris, senius ir vaikus, žydai sugebėdavo apgauti vokiečius, mažindami ar pagal reikalą didindami metus, nes sergą, seni ar negalį dirbti būdavo be jokių kalbų likviduojami. Žydų policiją (autorius tvirtina, kad ir lietuvių) būdavę lengva papirkti, tačiau vokiečiai, žinodami žydų gudrumą, nuolat vykdydavo netikėtus patikrinimus ir visad išsivesdavo didelius staiga užkluptų žydų būrius. Tokiais atvejais įvykdavo graudžios scenos. Pavyzdžiui, jaunas vyras, turįs darbo liudijimą, galėtų užregistruoti savo motiną kaip žmoną, o savo brolius ir se-

serį kaip savo vaikus, tačiau, nelaimei, jis vedęs. Ir jam reikia pasirinkti kam išgelbėti gyvybę: motinos ar žmonos.

Besisaugodami nuo netikėtumų, žydai įsiruošdavo slėptuves, kuriose gaudynių metu slėpdavo ligonius, moteris, vaikus ir maisto atsargas. Tos slėptuvės būdavo taip sumaniai įrengtos ir užmaskuotos, kad netgi naciai nesugėbėdavo jų aptikti. Geto likvidavimo metu slėptuvėse buvo pasislėpę daug žydų, ir vokiečiai nenorėdami juos palikti, buvo priversti minomis sprogdinti namus, kuriuose spėjo esant pasislėpusių žydų.

Nepaisant labai nepastovaus ir pavojingo gyvenimo, kai 1941.XII. 21. vokiečiai paskelbė baigę gaudymus, žydai suskato organizuotis. Tuo metu jie suorganizavo mokyklas, ligoninę, konservatoriją, teatrą, laikraštį "Geto naujienos", ruošdavo koncertus, literatūros vakarus, paskaitas, įsteigė valgyklas, krautuves, smulkias dirbtuvėles ir fabrikėlius. Vėliau, kai galutinai įsitikino, kad vis vien bus sunaikinti, drąsesnieji ryžosi priešintis ir įrengė slaptas ginklų dirbtuves, kuriose buvo gaminamos granatos, sprogstamoji medžiaga, peiliai, atskiros šautuvo dalys.

Šiaip gi, ramesniais laikotarpiais, gete vykdavo didelė spekuliacija. Su pavojum gyvybei būdavo į getą pristatoma maistas ir kitokios gėrybės. Pelningus darbus turį žydai, nepaisant dažnų kratų, sugebėdavo į getą įnešti maisto ir visokių prekių. Tuo būdu gete susidarė privilegijuotas "turčių" sluoksnis, gyvenęs prabangoje, ir vargšų, t.y. tų, kurie nieko neatsinešė į getą ir kurie neturėjo profesijos, kaip, pvz., įvairūs intelektualai, ligoniai, seniai ir našlaičiai. Jie kentėjo alkį ir buvo apsėsti parazitų. Prieš tokią geto santvarką daug kas protestavę, sakydami, kad gete turėtų būti visi lygūs ir lygiai traktuojami, tačiau, jų balso niekas nepaisęs, nes tokia tvarka patiko vokiečiams, kurie visais būdais kiršino žydus ir nuodijo jų tarpusavio santykius.

M. Dvoržeckis savo stambioje knygoje duoda daug įdomių faktų ir būdingų smulkmenų iš Vilniaus geto gyvenimo, kurį mes galime lengvai įsivaizduoti, patys ne kartą buvę liudininkais žydam taikomų žiaurumų, todėl nutraukdami tolimesnį jų gyvenimo ryškinimą, sustojame prie mum svarbiausios knygos dalies — autoriaus iškeliamos lietuvių laikysenos žydų atžvilgiu.

M. Dvoržeckis tvirtina, kad nuo vokiečių okupacijos pradžios didelė lietuvių ir lenkų gyventojų dalis aktyviai bendradarbiavusi su vokiečiais, žydus naikinant. Šiuo atžvilgiu didžiausiais vokiečių talkininkais buvę lietuviai "aktyvistai" (autoriaus paaiškinimu — "reakciniai nacionalistai" — bolševikinis lietuvių pravardžiavimas). Pradedant antra vokiečių okupacijos diena Vilniaus mūrai "buvo apklijuoti lietuvių aktyvistų išleistom proklamacijom, raginančiom krikščionis iššudyti žydus". Šias eilutės rašąs kaip tik tuo metu gyveno Vilniuje, tačiau jam neteko matyti nė vienos tokios proklamacijos.

Dar prieš suvarant žydus į getus, Lietuvos mažų miestelių žydai buvę iššudyti "savanorių" be jokios vokiečių prievartos. Dėl šio autoriaus tvirtinimo tenka pastebėti, jog tikrai įvairiose krašto vietose buvo nužudyta žydų. Tačiau, išskyrus nebent nedaug atvejų, tai nebuvo masinės ir antisemitizmo pagrindu vykdytos žudynės. Tik prieš savaitę vykusių trėmimų į Sibirą įskaudinti ir sujaudinti, gyventojai ne vienoj krašto vietoj ėmėsi bausti buvusius sovietinius aktyvistus, ypač tuos, kurie daugiau pasižymėjo trėmimų

dienomis. Tos bausmės palietė nusikaltusiuosius be tautybės skirtumo. Nevisai mažas skaičius buvo net mirtimi nubaustų ir pačių lietuvių. Tačiau žydų, atrodo, daugiau kaip kitų tautybių asmenų tuo būdu neteko gyvybės, nes žydų daugiau kaip kitų dalyvavo, vykdant tuos trėmimus.

Esą tie patys lietuviai aktyvistai iššudę Kauno žydus, savaime suprantama, jau su vokiečių pritarimu. Esą buvę lietuvių, kurie tikėję, kad pagelbėdami vokiečiams sunaikinti žydus, jie laimėsią Lietuvai laisvę. Tie patys nacionalistai vėliau suorganizavę "ypatingas kuopas" (Sonderkommando), kuriem vadovavęs Narvys. Jos iššudžiusios Kauno žydus ir naikinusios žydus Paneriuose. Panerių žudynės beveik išskirtinai buvusios vykdomos tų "ypatingų lietuvių kuopų", vadovaujant keliems vokiečių SS. Ar iš tikrųjų taip buvo, čia mes nesiimame atsakyti. Dėl to M. Dvoržeckio tvirtinimo turėtų pasisakyti buvę tų įvykių nudininkai.[1]

Kai paaiškėję, kad naciai nepatenkinsią reakcinių lietuvių (nacionalistų) ambicijų, kad Lietuva neatgausianti nepriklausomybės, bet, priešingai, okupantai reikalavo sudaryti savanorių dalinius rusų frontui, dalis tų nacionalistų pradėję slaptą prieš vokiečius veiklą.

Kiti gi lietuviai, kurie tiesiogiai neprisidėjo prie žudynių, vykdę ideologinę agitaciją, privedusią prie žydų žudymo. Jeigu, kaip autorius teigia, dauguma žudymų buvo įvykdyta pirmom karo dienom, tai kam tada bebuvo reikalinga dar vesti žudymų agitaciją? Daug lietuvių žurnalistų esą specializavęsi kurstydami žudynėms ir tas savo provokacijas skelbę Kauno ir Vilniaus spaudoje. Mum atrodo, kad ir čia autorius perdeda. Jis turėtų nurodyti konkrečiai tokius laikraščius ir straipsnius, iš ko paaiškėtų, kad tokius straipsnius versdavo dėti vokiečiai, nepaisydami lietuvių nenoro. Esą lenkų dienraštis "Goniec codzienny" daręs tą patį, (nes vokiečiai to pat reikalavo ir iš jo).

Lietuvių rašytojas Mackevičius, vyriausias Vilniaus lietuvių dienraščio redaktorius, okupacijos metu parašęs smarkiai prieššydišką knygą "Politrukas Šmuila Švindelevičius", kurioje vaizdavo žydus kaip niekšus, banditus, komunistus ir bailius. Tas jo pamfletas buvęs išplatintas visoje Lietuvoje.

Vilniaus universiteto bibliotekoje lietuviai skaitytojai nuolat prašydavę antisemitinių knygų, nes jie norėję geriau apsišviesti "žydų klausimu" ir tuo būdu geriau pasitarnauti vokiečių propagandai.

---

1. Dr. Dvoržeckio minimos Sonderkomandos nebuvo nei lietuvių aktyvistų susibūrimas, nei jų suorganizuotos. Tik dėl pasikaršėiavimo ir neapsižiūrėjimo į jas buvo pakliuvęs ir vienas kitas padorus lietuvis. Šiaip, šalia tam tikro skaičiaus avantiuristų ar susidemoralizavusių asmenų, dauguma tų kuopų narių buvo susidariusi iš buvusių sovietinės okupacijos metu aktyvių komunistų ar komjaunuolių, sovietinių milicininkų, politrukų ir kitokių sovietinių pareigūnų. Vokiečiams okupavus Lietuvą, jie pasijuto pavojuje ir bandė gelbėtis, pereidami tarnauti naujam okupantui. Kadangi ypatinga vokiečių neapykanta buvo nukreipta prieš žydus, tai jie pirmoj eilėj taip pat puolė žydus, tikėdamiesi ypatingai vokiečiams įtiksią. Turimomis žiniomis jų buvo susidarę apie 180 asmenų ir jie buvo tiesioginėj SD (Sicherheitsdienst) žinioj. Vėliau, išaiškinę, kas jie yra buvę, vokiečiai nemaža jų sušaudė, gi dalis išbėgiojo. Taip likę apie 60 tų kuopų narių, kurie buvo visiškai įjungti į SD. **Red.**

Daugelis lietuvių ir lenkų, būdami visiškai svetimi tam antisemitiniam įkarščiui, vis dėlto gana palankiai žiūrėję į žydų naikinimą, nes tai jiems leidę pasisavinti jų palikimą, užimti jų gerus butus, pasinaudoti jų baldais, drabužiais ir profesiniais įrankiais. Tačiau šis tvirtinimas nėra pilnai pagrįstas. Kadangi visur atsiranda savanaudžių, kurie savo naudos siekia nesustodami prieš nieką, tai, žinoma, tokių asmenų pasireiškė ir žydų žudymo metu. Tačiau labai daug pasinaudoti, kad ir kaip norėdami, jie negalėjo, nes vokiečiai laikė visą žydų turtą jiems priklausančiu ir jį tvarkė, kaip norėjo, daugiausia pasinaudodami patys tą žydų turtą tvarkę pareigūnai, išdalindami kitiems vokiečiams arba tam tikrą dalį atiduodami nuėjusiems be sąlygų jiems tarnauti. Tuo būdu kitiems to turto beveik neliko, jei kas jo ir norėjo.

Vis delto M. Dvoržeckis pripažįsta, kad tie antisemitai "aktyvistai" nesudarė lietuvių ir lenkų gyventojų daugumos. Dauguma buvusi įbauginta ar abejinga. Baimė buvusi svarbiausia jų pasyvumo priežastis. Jie bijoję žydams suteikti kad ir mažiausią pagalbą, atsisakydavę juos slėpti. Čia tenka pastebėti, kad toji pati baimė taip suparaližuodavo žydus, kad jie ir šaudomi bijojo bet kokiu veiksmu budeliams pasipriešinti, netgi bijojo išsibarstę bėgti. Gi jei nebūtų bijoję, daugelis būtų išsigelbėję. Be to, iš geto žydai galėjo išeiti, jeigu jie būtų buvę drąsesni, galėjo bėgti ir kur įmanoma slėptis. Tačiau tokiu galimumu mažai pasinaudojo. Yra liudytojų, teigiančių, kad netgi buvo suorganizuota etapų stotys pabėgusiems žydams pasiekti saugias vietas. Kaip žinome, baimė paraližuoja žmogaus valią, ir iš istorijos pavyzdžių žinome, kad tokiais masinės baimės atvejais žmogus be pasipriešinimo duodasi žudomas. Tad ir šiuo atveju ta pati baimė, tik kitoniškai, veikė tiek lietuvius, tiek žydus.

Betgi buvusi dalis lietuvių ir lenkų, kurie užjautė žydus. Kai kas sutiktam žydui duodavęs duonos riekę ar bulvių saują. Buvęs labai retas dalykas, kad kas sutikdavęs paimti žydų vaiką, nors jis buvęs ir šviesiaplaukis. Masiškai pagelbėti žydams maistu ar priglausti jų vaikus iš tikro buvo neįmanoma, nes miestų gyventojai patys pusbadžiais gyveno ir laužydavo galvas, kaip ko valgomo prasimanyti iš šalies, nes iš gaunamo pagal kortelę davinio nebuvo galima išmisti.

Galiausiai buvęs labai mažas skaičius lietuvių ir lenkų, kurie aktyviai gelbėdavę žydus. Tokių atsirasdavę tarp komunistų, socialistų ir asmenų, klausiusių savo sąžinės balso. Jie slėpę žydus ir už tai nieko nereikalavę. Jų buvę kelios dešimtys tarp kelių šimtų tūkstančių Vilniaus miesto gyventojų ir keli šimtai tarp visų Lietuvos kelių milijonų gyventojų. Panašiai buvę ir Lenkijoje, kur išliko tik 2% žydų, tuo tarpu kai Prancūzijoje jų išliko 66%. Čia turime pažymėti, kad Vilniuje išliko daugiau kaip 12% žydų, ko autorius nenorėjo pažymėti. Gaila, kad M. Dvoržeckis nepažymi, jog Prancūzijos žydų elgsena labai skyrėsi nuo Lenkijos ir Lietuvos žydų. Pastarųjų nemažas nuošimtis labai aktingai talkininkavo okupantui, ypač masinių trėmimų metu. Tie sovietiniai aktyvistai užsitraukė tremtinių giminių bei kitų artimųjų neapykantą bei kerštą ne tik sau, bet ne vienu atveju ir kitiems žydams, kuriems teko nukentėti už savo tautiečių piktus darbus nemaža kartų ir visai nekaltai.

Iš tokių žydų draugų autorius pirmoje vietoje ir plačiau pamini

Oną Simaitę, kažkokį Jurgutaitį, Tilą Tiklinį, profesorius Vaclovą, Mykolą ir Viktorą Biržiškas, Sezemaną, Karsaviną, Žiūroną, Rutkauską, kun. dr. Stakauską, mokyt. Žemaitį. Kai kurie kunigai irgi gelbėję vaikus, tačiau dažnai turėdavę galvoje jų apkrikštijimą.

Iš neseniai Vilniuje paskelbtos žinios patiriame, kad kun. dr. Stakauskas savo vedamam Centr. Valstybės archyve, padirbdinęs dvigubas sienas, slėpęs ir išgelbėjęs keliasdešimt žydų. Jeigu būtų buvę renkami faktai apie atskirų lietuvių žydų gelbėjimo darbus, jų būtų surinkta ne keli šimtai, bet tūkstančiai, nes retas gelbėtojas tuo pasigiria, o likusieji okupuotoje Lietuvoje iš viso turi tylėti.

Autoriaus tvirtinimu, neaprašomu žiaurumu pasižymėję latvių, estų ir ukrainiečių savanorių daliniai, kurie savo nežmoniškumu toli pralenkdavę ir pačius gestapininkus. Kai šitie samdiniai pasirodydavę arti geto, ten kildavusi didžiausia panika.

Pats nagrinėjamos knygos autorius pripažįsta buvus kelis šimtus lietuvių, gelbėjusių žydus jų nelaimėje. Be abejo, būdamas gete, o vėliau atsidūręs Izraelyje, jis ne viską galėjo žinoti. Tačiau yra kitas išsigelbėjęs iš Kauno geto žydas, Dr. Aryeh Baumingeris, kuris buvo vieno lietuvio ūkininko išslapstytas, dabar parašęs knygą apie geraširdžius žmones, padėjusius žydams. Tą jo knygą išleido Izraelio švietimo ministerija ir ji dabar naudojama žydų mokyklose. Dr. Baumingeris joje aprašo du šimtus žydų gelbėjimo atvejų. Anot to autoriaus, labai daug žydams padėjo kunigai, vienuoliai ir seselės.

Kiek žinoma, du lietuviai kunigai už žydų gelbėjimą buvo sušaudyti, o vienas mum žinomas nebuvo sušaudytas tik todėl, kad jis pats bolševikmečiu sėdėjo kalėjime.

Lietuvoje įvyko ir kituose okupuotose vokiečių kraštuose negirdėtas dalykas, kad okupuoto krašto politinių partijų vadai įteiktų okupacinei valdžiai protestą dėl žydų žudymo. O tą padarė mūsų žymūs veikėjai kun. M. Krupavičius, Dr. K. Grinius ir prof. J. Aleksa, įteikdami memorandumą vokiečių general. komisarui Rentelnui. Už tai jie buvo suimti ir ištremti į Vokietiją, išskyrus Dr. Grinių, kuris dėl senyvo amžiaus buvo ištremtas į kaimą.

Baigiant šias pastabas, tenka apgailestauti, kad per 20 metų mes nesugebėjome surinkti dokumentacijos apie žydų ir lietuvių vienų kitiems padarytas skriaudas ir nuopelnus. Bendruomenės organų anksčiau surinkta medžiaga tuo reikalu kažkur dingo. Chicagoje prieš daugelį metų buvo vienas asmuo, pasišovęs tuo klausimu išleisti knygą, tačiau, surinkęs jai leisti lėšas, irgi dingo. Negirdėti, kad tuo klausimu ką darytų ir mūsų veiksniai. Tuo gi tarpu šis klausimas, kaip matėme, tebėra ir bus aktualus. Mums svilina akis, o mes vis negalime konkrečiais faktais tų kaltinimų atremti. O tų faktų yra daug ir jie liudija lietuvių kilnumą: tik mes juos surinkime ir paskelbkim. Reikalas eina apie lietuvių tautos gerą vardą pasaulio akyse.

Docteur M. Dvorjetski: L'HISTOIRE VRAIE DU GHETTO VILNA. Traduit par Arnold Mandel, Ed. France-Empire, Paris, 1966, 319 p.

P. Gaučys

LIETUVIAI AMERIKOS POLITIKOJE

Istorijos bėgyje JAV politinis procesas įgijo griežtas nusistovėjusias formas. Jo pobūdį lėmė toji aplinkybė, kad čia nuo pat federalinės valdžios įsikūrimo, susiformavo dviejų partijų sistema. Už tų dviejų partijų — respublikonų ir demokratų — ribų kelias į bet kokią lokalinę ar aukštesnę rinkimų keliu pasiekiamą poziciją yra sunkus ir dažnu atveju neįmanomas. Tik ypatingų sugebėjimų ir nemažų resursų savininkams tepasiseka iškilti, kaip nepriklausomiems, taigi be pagrindinių partijų paramos. Tur būt, čia ne atsitiktinai politinis procesas vadinamas mašinerija, nes jis veikia griežtų tradicijų ir nusistovėjusių dėsnių sukaustytas, ir kiekvienas, kas turi polinkio toje mašinerijoje išbandyti savo laimę, turi būti gerai su jos veikimu susipažinęs.

Nuo lietuviškosios imigracijos į šį kraštą pradžios tik mažam skaičiui lietuvių pavyko kiek aukščiau pakilti čionykštėj politinėj hierarchijoj ir tai tik lokalinėj plotmėj. Jei lietuvio išrinkimas bet kurioms lokalinėms pareigoms turi ribotos ir daugiau prestižo vertės, tai tuo atveju, jei lietuvis būtų išrinktas į kongresą, būtų atidarytos durys aukščiausiame įstatymų leidimo organe Lietuvos laisvės klausimui kelti ir aktualinti. Tai būtų itin svarbu dabar, kai Lietuvos laisvės klausimą išlaikyti gyvą ir nuolat jį judinti valstybinėse ir tarptautinėse institucijose, yra pirmaeilės reikšmės mūsų politinės emigracijos uždavinys.

Lietuviškoji išeivija parodė kiek daugiau dėmesio vietinei politikai įsitraukdama į šio krašto partijų darbus tik tose kolonijose, kur buvo didesnis lietuvių susitelkimas. Net ir Chicagoj, kur lietuvių kilmės amerikiečių telkinys yra didžiausias ir galimybė iškelti pajėgesnius lietuvius į politines pozicijas yra arčiausiai realybės, iki šiol žymesnių laimėjimų pasiekti nepavyko. Šią padėtį lėmė daugelis aplinkybių, bet ne paskutinėj vietoj yra toji, kad lietuvių politinis susiorganizavimas šio krašto partijose nebuvo pakankamas.

Kad ir neišplitusi lietuvių politinė veikla Chicagos miesto ribose prieš keliolika metų (1953) atkreipė vieno politikos ir socialinius mokslus studijuojančio amerikiečio, John Patric White, dėmesį. Jis tą veiklą pasirinko savo doktorato tezės objektu ir parašė 263 mašinėle rašytų puslapių didumo studiją. Chicagos Universitetas jam suteikė daktaro laipsnį už dizertaciją, kurios pilnas pavadinimas "Lithuanians and the Democratic Party, A Case Study of Nationality Politics in Chicago and Cook County". Verta atkreipti dėmesį į tai, kad autorius, rašydamas šią studiją, daugiau nei trejis metus pats tyrinėjo Chicagos lietuvių demokratų veiklą ir labai mažai tesinaudojo kitų autorių veikalais. Ši vertinga studija iki šiol liko mažai kam žinoma ir pasiekiama, nes nebuvo išleista knygos formoje.

Dr. K. Šidlauskas, aktyviai besireiškiąs Chicagos demokratų partijos veikloje, susidomėjo minėta studija ir jos duomenis su savais komentarais pateikė šių metų pradžioje pasirodžiusioj knygoje "Amerikos lietuvių politika". Taigi ši knyga nėra savarankiška Dr. K. Šidlausko studija. Nežiūrint to, ji duoda pilną vaizdą, kokiose aplinkybėse ir kokiu būdu Chicagos lietuviai bandė reikštis Amerikos politiniam gyvenime per demokratų partiją. Atsižvelgiant į

knygos turinį, jos vardas nėra tinkamai parinktas ir iš dalies klaidinantis.

Dr. K. Šidlausko darbas padalintas į dešimtį skyrių. Pirmiausia aptariama tautinių grupių reikšmė Amerikos politikoje, nusakant tautinės grupės sąvoką, jų pajėgumą Chicagoje ir jų reiškimąsi politinėj arenoj. Toliau analizuojama lietuvių išeivija, jos pastangos pasiekti savo identiškumo atsiribojant nuo slaviškųjų imigrantų, jos paskiros pajėgesnės kolonijos, organizacijos, spauda ir politinis jos svoris. Po to paliečiamos lietuvių pastangos susiorganizuoti, jų žymesnieji vadai, klubai ir jų veikimas. Čia sužinome, kad pirmasis demokratų klubas Chicagoje buvo suorganizuotas Lauryno Ažuko 1896 m. Sekančiuose skyriuose nagrinėjama tautybių politikos techniškos priemonės. Čia aptariama kandidatų išstatymo procedūra ir galimybės tautinėms grupėms tuo būdu gauti partijos pripažinimą, tam tikslui pasiekti naudojamos priemonės ir pasiekti rezultatai. Atskirai nusakomos politinio spaudimo priemonės, kurių pagalba tautinė grupė gali pasiekti partijos pripažinimą. Pristatoma Chicagos Lietuvių Demokratų Lygos vadovybė. Toliau aptariamos priemonės, kurias partijos vadovybė naudoja, kontroliuodama tautinių grupių įtaką, nagrinėjama tautinių grupių politika ir tarppartinės varžybos. Gale autorius pateikia dabartinės lietuvių demokratų Chicagoje padėties apžvalgą ir perduoda dizertacijos autoriaus išvadas.

Kadangi Dr. K. Šidlauskas tik atsitiktinai prideda savo komentarus perteikdamas dizertacijos mintis, nėra reikalo čia vertinti knygos turinio, tezių ir išvadų; tam tikslui reikėtų peržvelgti pačią dizertaciją. Tačiau Dr. K. Šidlausko darbas yra svarbus kitu požiūriu. Jis savo knygele padarė prieinamą lietuvių visuomenei labai įdomią ir vertingą amerikiečio studiją išsamiai išanalizavusią lietuvių politinį reiškimąsi Chicagoje.

Pabrėžtina, kad ši studija yra pirmas ir vienintėlis moksliškai apdorotas šaltinis, liečiąs lietuvių politinę veiklą Amerikoje. Kiekvienas, kas nori leistis į politinį darbą šiame krašte, turėtų su šia knyga susipažinti. Antra vertus, šis darbas turėtų paskatinti lietuvius plačiau ir su didesne sėkme įsitraukti į politinį šio krašto gyvenimą. Netenka įrodinėti, kad bet kokia mūsų įtaka tiek į lokalinės, tiek į valstybių ar federalinės administracijos politiką yra įmanoma tik per normalų politinį procesą: aktyviai jame reiškiantis ir tuo būdu laimint atitinkamas pozicijas administracijoje. Dėl suprantamų priežasčių mūsų politiniai imigrantai šiame krašte sunkiai pajėgia įsitraukti į vietinę partijų politinę veiklą. Gi mūsų pastangos paveikti šio krašto bendrąją ir ypatingai užsienių politiką, siekiant ją pakreipti palankesne Lietuvos bylai prasme, yra labai riboto sėkmingumo dėl to, kad mes neturime savo žmonių, pasiekusių aukštų politinių pozicijų. Norint gi jų pasiekti, tėra vienintelis kelias: aktyviai bei plačiu mastu dalyvauti partinėje politikoje. Apgailėtina, kad mūsų jaunesnioji, jau čia mokslus ėjusi karta į šią būtinybę labai maža dėmesio tekreipia. Dr. K. Šidlausko bandymas supažindinti su moksline lietuvių politinio veikimo analize yra reikšmingas įnašas į labai negausią tos srities literatūrą. Svarbiausia gi, ji turėtų būti reikšminga paskata lietuviams bent jau Lietuvos bylos la-

bui aktyviau įsijungti į šio krašto politiką.

AMERIKOS LIETUVIŲ POLITIKA, **Dr. Kazys Šidlauskas.** John P. White studijos "Lithuanians and Democratic Party" santrauka ir komentarai. Išleido Chicagos Lietuvių Literatūros Draugija 1966 m. "Naujienų" spauda. 102 psl.

St. Dzikas

NAUJI TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI

Dr. S. A. Bačkis, Lietuvos Atstovybės Washingtone patarėjas, diplomatas, politikas, visuomenės veikėjas. Teisės ir tarptautinės politikos mokslus baigęs Paryžiuje. Nuo 1930 metų dirba Lietuvos diplomatinėj tarnyboje. Visuomeniniais, politiniais ir teisės klausimais daug rašęs lietuvių ir svetimoje spaudoje. Atskirai atspausdino La Tragedie des Etates Baltes.

Dr. J. K. Valiūnas, dabartinis Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas. Ekonomijos ir teisės mokslus studijavo Grazo, Prahos, Würzburgo ir Tübingeno universitetuose. Pastarasis už dizertaciją apie Lietuvos ir Vokietijos prekybinius santykius 1947 m. jam suteikė daktaro laipsnį magna cum laude. Lietuvos okupacijų metais dalyvavo pogrindžio veikloje. Šiuo metu yra dalininkas kelių tarptautinės prekybos bendrovių. VLIKe atstovauja Lietuvos Ūkininkų Sąjungą.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Domas Velička, LIETUVIŲ KALBOS PRATIMAI. Mokyklai ir namams, II sąsiuvinis. Išleido Lituanistikos Institutas, Chicaga, 1967 m. Kaina 2 dol.

THE STORY OF CAPTIVE LITHUANIA. An Informal Survey by **Joseph Kajeckas,** Chargé d'Affaires a. i. of Lithuania. Kalba pasakyta Niagaros Universitete. 12 pusl.

Petras Maldeikis, MODERNIOSIOS PAŽANGOS PROBLEMOS. Atspaudas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo, Roma, 1966 m. 145 pusl.

Pranas J. Naumiestiškis, BAISUSIS BIRŽELIS. Dramos. Spaudė Immaculata Press. Iliustracijos V. Igno, 240 pusl. Kaina 3,50 dol.

Jonas Balys, LIETUVIŲ LIAUDIES PASAULĖJAUTA, TIKĖJIMO IR PAPROČIŲ ŠVIESOJE. Išleido Pedagoginis lituanistikos institutas Chicagoje, 1966 m. 120 pusl. Kaina 3 dol.

Dr. Domas Jasaitis, SVEIKATOS DRAUDIMAS IR SOCIALINIS SAUGUMAS Atspaudas iš L.K.M. Akademijos Metraščio II tomo, Roma, 1966 m., 56 pusl.

Kun. Vytautas Bagdonavičius, LIETUVIŠKA MATERIALISTINĖ LITERATŪRA IKI NEPRIKLAUSOMYBĖS PASKELBIMO. Atspaudas iš L.K.M. akademijos

Metraščio II tomo, Roma, 1966 m. 62 pusl.

Dr. K. šidlauskas, AMERIKOS LIETUVIŲ POLITIKA. John White studijos "Lithuanians and Democratic Party" santrauka ir komentarai. Išleido Chicagos Lietuvių Literatūros Draugija, 1966 m., 102 pusl. Kaina 1,50 dol.

Juozas Girnius, IDEALAS IR LAIKAS. Žvilgsnis į dabarties ateitininkiją ir lietuviškąją išeiviją. Spaudė Draugo spaustuvė, 1966 m. Kaina 4 dol.

Stasė Šakytė, ALKANA ŽEMĖ. Eilėraščiai. Išleido Ateitis, 1967 m. 72 pusl.

IŠ LAIŠKŲ TĖVYNĖS SARGUI

Siunčiu tik tuos būtiniausius du doleriu. Pasiųsčiau daugiau, jei turėčiau. Dirbate labai gražų ir reikšmingą mūsų tautai darbą.

Dieve Jums padėk!

R. Skipitis

Chicago, Ill.

Žurnalas įdomus. Geras straipsnis apie vysk. Brizgį, nors daug įdomių epizodų iš vysk. gyvenimo nutylėta. Įdomus išilginis Žalio piūvis per rusišką charakterį, jo formavimosi faktorius istorinėj plotmėj. Daugiau tokių!

A. L. Kazlas

Cleveland, Ohio

Turiu Tamstoms komplimentą — tenka T. S. pavieniais numeriais nusipirkti ir pasiskaityti, bet šių metų numeris tenka laikyti išskirtinu. Gal tai dėl to, kad "gerų temų" atsirado, bet greičiausiai dėlei to, kad straipsniai parašyti sultingame ir gyvenimiškame padaže, o ne konspektyviniai biurokratiškame geisme vis nedasakyti, vis kai ką brangaus, esminio pasilaikyti tik išskirtiniems artimiesiems.

Tad sveikinu ir linkiu Jums visiems gero vėjo.

Marijonas Šnapšys

Dearborn, Mich.

Susipažinimui gavau Jūsų leidžiamą Tėvynės Sargą. Tai puikus žurnalas.

Jurgis Domijonaitis

Omaha,Nebr.

PATIKSLINIMAS

Praėjusiame T. Sargo numeryje (27) straipsnyje "Nacinė Lietuvos okupacija" buvo nurodyta, kad S. Lušys buvo laikinosios vyriausybės finansų viceministeris. Iš tikro jis buvo perėmęs finansų ministeriją ligi atvyks finansų ministeriu numatymas J. Matulionis. Po to jis perėmė Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmų pirmininko pareigas. Laikinosios vyriausybės finansų viceministeriu buvo J. Paknys.

TURINYS

Dr. J. K. Valiūnas, Žengiant į jubiliejinius metus 1
Algirdas Budreckis, Lietuviai ir Amerikos politikos formavimas 6
Domas Jasaitis, Gruodžio 17 perversmas 15
Dr. Tomas Žiūraitis, O.P., Politikos ir kultūros santykio prasmė 33
Kun. V. Bagdonavičius, M.I.C., Valstybinės vyskupų konferencijos 45
A. Gražiūnas, Nacinė Lietuvos okupacija 60

RYŠKIEJI VEIDAI

Eduardas Turauskas — *Dr. S. A. Bačkis* 87
Dr. P. Karveliui 70 metų — *J. Kairys* 96
Juozą Bičiūną prisimenant — *Kun. J. Bičiūnas* 105

ĮVYKIAI IR MINTYS

Lietuvos laisvinimo bare

S. Dz., Bendravimo pinklėse 113
Algirdas Budreckis, Politinių jėgų telkimo ir apsijungimo klausimu 117
Dr. P. Karvelis, K. Adenaueris ir Lietuvos reikalai 120

Krikščionių demokratų eilėse

LKDS konferencija Chicagoje 124
LKDS konferencijos rezoliucijos 127
Krikščioniškoji demokratija ir LKDS kovoje už žmogų ir laisvę 128
15 metų tarptautiniame darbe 129
LKSD tarptautinės veiklos nuotrupos — *P. V.* 129
Žemės reformos bandymas Čilėje 130

Ties knyga pasilenkus

Dr. K. Šidlauskas, Konstitucinės teisės sistemos 131
A. Gražiūnas, Tautos ir tautybės klausimais 137
S. S., Pabudusi Lietuva 147
Vl. Viliamas, Idealas ir laikas 149
P. Gaučys, Vilniaus žydų sunaikinimas 151
St. Dzikas, Lietuviai Amerikos politikoje 156
Nauji Tėvynės Sargo bendradarbiai 159
Atsiųsta paminėti 159
Iš laiškų Tėvynės Sargui 160

Alp(LKA) 1745
1967, Nr.1

90.743112